VALERIA GUȚU ROMALO

MORFOLOGIE STRUCTURALĂ A LIMBII ROMÂNE

EDITURA ACADEMIEI
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

MORFOLOGIE STRUCTURALĂ A LIMBII ROMÂNE

VALERIA GUŢU ROMALO

MORFOLOGIE STRUCTURALĂ A LIMBII ROMÂNE

(SUBSTANTIV, ADJECTIV, VERB)

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
BUCUREŞTI — 1968

Coperta de: *Negrescu Dumitru*

INTRODUCERE

0.0. Progresul cunoştinţelor într-un anumit domeniu, evoluţia concepţiilor şi a metodelor de cercetare au drept consecinţă inevitabilă modificarea terminologiei unei discipline ştiinţifice, modificare care se realizează prin abandonarea unor termeni şi introducerea altora, precum şi prin evoluţia semantică a cuvintelor.

Modificarea semantismului unui termen ştiinţific poate consta în nuanţe foarte fine, uneori neglijabile, sau poate avea un caracter radical, termenul dat ajungînd să desemneze cu totul alt concept. Aşa, de exemplu, termenul *materie* are în fizica contemporană o accepţie net diferită de cea cu care era utilizat în antichitate. Evoluţia semantică inevitabilă a termenilor, precum şi necesitatea de a dispune de un instrument lexical cît mai precis, capabil să asigure formularea şi transmiterea clară şi lipsită de ambiguitate a ideilor obligă frecvent pe cercetător la o definire a termenilor de care uzează.

MORFOLOGIE STRUCTURALĂ

0.1. Un exemplu elocvent de evoluţie semantică oferă termenii *morfologie* şi *structural*, cuprinşi în titlul acestui studiu şi care au rolul de a delimita o b i e c t u l şi de a preciza c o n c e p ţ i a cercetării.

0.1.1. Termenul ***morfologie,*** foarte vechi în lingvistică, introdus pentru a înlocui pe cei de *analogie* sau *etimologie,* desemna, iniţial, „ştiinţa formelor" limbii, adică disciplina consacrată flexiunii cuvintelor, considerată sub aspectul expresiei. Sensul variaţiilor flexionare, precum şi combinaţiile de cuvinte reveneau altei discipline lingvistice şi anume *sintaxei.*

Cu această accepţie, termenul „morfologie" a fost şi mai este întrebuinţat şi azi de mulţi lingvişti.

0.1.2. La un moment dat, ca urmare a deetimologizării termenului şi din nevoia de a echilibra descrierea gramaticală, de a repartiza într-un mod mai consecvent faptele gramaticale între mor-

fologie și sintaxă, s-a căutat o bază mai logică, mai puțin empirică pentru delimitarea domeniului celor două discipline gramaticale. S-a ajuns în acest fel la înțelegerea *morfologiei* ca știință a „cuvîntului" considerat sub aspect gramatical, opusă, într-un fel, *sintaxei*, știință a „combinațiilor de cuvinte, a grupurilor de cuvinte, a propozițiilor și a frazei".

Acest mod de delimitare a domeniului celor două discipline a avut ca rezultat o egalare a lor: obiectul morfologiei îl constituie *cuvîntul* considerat sub aspectul formei, deci al flexiunii, și sub aspectul valorilor gramaticale exprimate prin aceste particularități de expresie, iar sintaxa studiază, din aceleași puncte de vedere, *grupurile* de cuvinte.

Acest mod de a concepe morfologia și sintaxa și-a găsit un puternic sprijin în teoria semnului lingvistic, teorie a secolului al XX-lea, care subliniază structura complexă, bilaterală a faptelor de limbă : faptul de limbă, ca element de comunicare, presupune în mod necesar două componente, scopul și mijlocul, elementul de comunicat, de transmis și elementul prin care se realizează transmisia : semnificatul și semnificantul, *le signifié* et *le signifiant*, în terminologia lui Saussure.

Cu accepțiunea discutată termenul *morfologie* trimite deci la cuvînt, și nu la formă, ca în utilizarea orginară.

0.1.3. O nouă modificare a sensului termenului *morfologie* se produce în momentul în care se stabilește o legătură între *morfologie* și *morfem*, deci atunci cînd unitatea lingvistică *cuvînt* trece pe planul al doilea, iar în centrul preocupărilor morfologiei se plasează *morfemul.*

În acest caz *morfologia*, ca știință a morfemelor se opune *sintaxei* ca știință a sintagmelor, deci a combinațiilor de morfeme (de multe ori se preferă termenului *sintaxă* un termen nou, cel de *sintagmatică*).

Considerarea morfemului ca unitate de bază a morfologiei are drept consecință schimbarea raportului dintre morfem și cuvînt : pe cînd înainte lingviștii utilizînd conceptul „morfem" îl subordonau cuvîntului — morfemul era conceput ca o parte a cuvîntului —, de la un moment dat, morfemul începe să fie definit independent de cuvînt devenind unitatea fundamentală, iar cuvîntul este conceput ca o unitate derivată, subordonată, definită prin raportare la morfem, ca grupare de morfeme.

În promovarea morfemului ca unitate de bază a morfologiei, un rol important l-a jucat un impas al lingvisticii : imposibilitatea de

a găsi pentru cuvînt o definiţie satisfăcătoare, capabilă să ofere un criteriu clar pentru distincţia „cuvînt (compus) / grup de cuvinte”. Această nouă modificare în semantica termenului *morfologie* coincide cu o nouă etapă în dezvoltarea lingvisticii şi anume cu apariţia structuralismului.

0.1.4. Chiar în cadrul lingvisticii structuraliste însă, în care morfologia este constant şi consecvent raportată la m o r f e m, termenul *morfologie* este folosit cu accepţiuni profund diferite : în acest caz deosebirile semantice derivă din sensurile diferite cu care este folosit termenul *morfem*.

În cercetările structurale, acest termen are trei accepţiuni principale :

(1) Accepţiunea cea mai răspîndită este aceea de ,,unitate minimală a limbii păstrînd funcţia de semn''. Adică unitate minimală de expresie, asociată unui sens, unei unităţi de conţinut. Ca ,,unitate minimală'' morfemul se opune cuvîntului, în general analizabil în morfeme, grupului de cuvinte etc.

În calitate de unitate minimală c u s e n s, morfemul se opune fonemului şi trăsăturii distinctive, ca unităţi minimale de expresie capabile să diferenţieze, să exprime sensul, fără a fi însă ele, ca atare, dotate cu sens.

În acest fel se ajunge la o ierarhizare a faptelor lingvistice pe mai multe nivele, fiecare nivel avînd o unitate proprie, care include, în componenţa sa, una sau mai multe unităţi ale nivelului imediat inferior : *morfemul* înglobează unul sau mai multe f o n e m e, *sintagma* cuprinde mai multe m o r f e m e.

Definirea morfemului ca unitate minimală de expresie cu valoare de semn lingvistic caracterizează şcoala descriptivistă — ai cărei fondatori sînt lingviştii americani (de obicei se vorbeşte de şcoala descriptivistă americană). Se întîlneşte de asemenea la lingviştii grupaţi în jurul cercului lingvistic de la Praga şi la mulţi alţi lingvişti, printre care şi români.

Acest mod de a defini morfemul stă la baza unor descrieri care au de obicei în vedere mai mult latura expresiei şi mai puţin conţinutul care este considerat ca dat, fără a fi supus unei analize şi unei descrieri la fel de sistematice şi de amănunţite.

(2) O accepţie profund diferită are termenul *morfem* în concepţia glossematică, elaborată de lingvistul danez L. Hjelmslev, care utilizează acest termen pentru a denumi o unitate de conţinut : unităţile de conţinut, p l e r e m a t e m e l e, se repartizează în două categorii : m o r f e m e l e şi p l e r e m e l e.

Morfemele și pleremele sînt definite și diferențiate prin funcțiile, adică prin relațiile pe care le contractează și anume prin posibilitatea sau imposibilitatea de a fi selecționate, adică de a-și datora prezența unui alt element din comunicare. „Este morfem un element care posedă facultatea de a face parte dintr-o unitate selecționată; este plerem un element care nu posedă această facultate" [45, p. 162].

Morfemul, ca unitate de conținut, se încadrează într-o categorie și corespunde, în mare, valorilor gramaticale din gramatica tradițională. Deci, pentru a concretiza aceste afirmații cu exemple, putem vorbi de *morfemele* de nominativ, acuzativ ca unități de conținut incluse în categoria de caz, de *morfemul* de masculin ca unitate a categoriei de gen etc.

Pornind de la acest mod de a concepe morfemul, morfologia devine o disciplină al cărei obiect îl constituie o parte, o anumită zonă a planului conținutului. Planul expresiei depășește limitele preocupărilor morfologiei, avînd, în concepția glossematică, un rol secundar, auxiliar, în cadrul cercetării morfologice, acela de a ajuta, prin proba comutării, operația de identificare, de definire și clasificare a unităților de conținut.

(3) În sfîrșit, a treia accepțiune a termenului *morfem* este într-un fel subordonată acestor două modalități de definire a morfemului: morfemul reprezintă unitatea minimă de expresie dotată cu sens gramatical. Această definiție presupune distincția foarte dificilă și foarte delicată între sensul lexical și sensul gramatical [59].

Folosit cu această accepție, termenul *morfem* acoperă afixele gramaticale, afixele flexionare: desinențele, sufixele verbale etc., iar obiectul morfologiei îl constituie inventarierea, definirea și clasificarea, într-o limbă dată, a acestor unități.

Cu acest sens termenul „morfem" este întrebuințat mai ales de unii lingviști francezi (A. Martinet și elevii săi care folosesc termenul *morfem*, alături de *lexem* „unitate minimă de expresie" cu sens lexical, subordonîndu-le pe amîndouă *monemului* „unitate minimă de expresie dotată cu sens").

Cu această accepție mai restrînsă este folosit termenul „morfem" și de unii lingviști care nu aderă la structuralism, cf. [95].

0.1.5. Variația sensului termenului *morfologie* privește, deci, în primul rînd, obiectul care se atribuie acestei discipline și este determinată în mare măsură de concepția lingvistică generală.

0.1.6. Dacă termenul *morfologie* circumscrie d o m e n i u l cercetării, determinantul ***structurală*** sugerează c o n c e p ţ i a care conduce o anume cercetare, precum şi, în mod implicit şi în linii mari, procedeele şi metodele utilizate.

În terminologia lingvistică — determinantul *structural* sau *structuralist* apare relativ tîrziu şi anume în primele decenii ale secolului al XX-lea şi reprezintă consecinţa unei modificări profunde în gîndirea lingvistică. *Lingvistica structurală* (*gramatica, morfologia structurală* etc.) se caracterizează printr-un mod propriu, diferit, de a concepe şi de a înţelege fenomenul lingvistic, opunîndu-se prin aceasta lingvisticii tradiţionale — logicizante şi istorice.

0.1.7. Lingvistica l o g i c i z a n t ă, cea mai veche — are două caracteristici principale : (*a*) consideră limba un epifenomen al gîndirii, al logicii, un fenomen secundar şi subordonat şi (b) un fenomen static. Această a doua caracteristică decurge în mod firesc din prima : logica are un caracter universal, deci static, şi, ca urmare, limba, care e reflecţia, expresia ei, trebuie să aibă acelaşi caracter. De aceea, orice schimbare, în lumina acestor consideraţii, era calificată şi condamnată ca a b a t e r e .

Deşi teoretizările logicizante au devenit mai rare în secolul din urmă, concepţia ca atare, manifestată într-un anumit mod de a gîndi, de a aborda faptele de limbă, pornind de la sens, de la anumite tipare tradiţionale, transmise din generaţie în generaţie de la gramaticii antichităţii pînă azi şi preluate ca un dat, ca o premisă axiomatică, fără o examinare critică din punctul de vedere al limbii căreia i se aplică, se întîlnesc chiar în lucrări recente, deşi între timp apariţia gramaticii istorice a zdruncinat multe din ideile de bază ale lingvisticii de pînă atunci.

0.1.8. Concepţia logicizantă a dăinuit în lingvistică, în special în gramatică, secole de-a rîndul, milenii. Concepţia istorică şi comparativă este achiziţia secolului al XIX-lea. Cercetările comparative şi istorice au demonstrat eroarea unora dintre principiile fundamentale ale lingvisticii anterioare : au arătat că, dacă între limbă şi gîndire există un raport foarte strîns, nu se poate totuşi vorbi de i d e n t i t a t e. Limba şi gîndirea sînt entităţi distincte, avînd fiecare specificul său. Nu există identitate între categoriile logice şi categoriile gramaticale, iar fiecare limbă are un specific propriu care derivă şi din selectarea categoriilor gramaticale, din gramaticalizarea anumitor idei, diferite de la o limbă la alta.

Cercetarea istorică a limbilor a dovedit inconsistența principiului imuabilității limbii, impunînd ca o realitate incontestabilă caracterul istoric al fenomenului lingvistic.

Totodată a pus în evidență raportul limbii, în istoricitatea sa, cu alte fenomene sociale, cu viața socială și istorică a comunității de vorbitori purtători ai limbii date. Adeseori interesul și importanța informațiilor extralingvistice pe care limba le oferea cercetătorilor săi a fost așa de mare, încît s-a produs o intervertire, o răsturnare a raporturilor, în sensul că limba a încetat de a mai fi scopul cercetării, devenind un instrument, o cale de cunoaștere a societății și a istoriei ei [42].

Cercetările comparative și istorice au adus importante corective modului logicizant de a înțelege limba, au infirmat unele din principiile sale de bază, dar au preluat, adesea necritic, de la lingvistica (și mai ales de la gramatica) tradițională concepte și tipare, anumite inventare de categorii gramaticale, precum și anumite modalități de clasificare, eventual chiar clasificări, a căror conservare impunea un cadru inadecvat, uneori fals, cercetării lingvistice.

0.1.9. Unele elemente noi în lingvistică a adus și geografia lingvistică — disciplină și metodă lingvistică derivată din lingvistica istorică și comparativă —, care a furnizat un material bogat pentru susținerea și precizarea unor importante descoperiri ale lingvisticii istorice, cum este, de exemplu, relevarea caracterului istoric, instabil, al fenomenului lingvistic.

0.1.10. Ajunsă la acest stadiu de dezvoltare, lingvistica părea să fi atins un apogeu. În istoria lingvisticii părea să se fi deschis o lungă etapă de stabilitate a concepției și a metodelor, în care cercetarea lingvistică avea rolul de a duce la cunoașterea tot mai aprofundată a limbilor și a istoriei lor, să atragă în domeniul studierii mereu alte idiomuri, oferind astfel material mereu nou și tot mai bogat, capabil să confirme ideile fundamentale ale lingvisticii istorice și comparate.

Dar tocmai acumularea acestei imense și, în fond, inepuizabile cantități de material a pregătit revoluția lingvistică care urma să se producă în secolul al XX-lea, și al cărei preludiu l-a constituit apariția faimosului *Cours de linguistique générale* al lui F. de Saussure.

Această revoluție a constat în apariția unei noi concepții în istoria lingvisticii, apariția ***structuralismului***, care în liniile sale esențiale reprezintă, în mod mai accentuat tranșant la începutul său, o

reacţie faţă de principiile fundamentale ale lingvisticii „oficiale", ale lingvisticii aşa cum se făcea în perioada aceea.

Cercetarea istorică urmăreşte în mod oarecum izolat faptele de limbă fărîmiţînd fenomenul lingvistic, structuralismul cere considerarea lor în ansamblu, în sistem; lingvistica istorică le studiază în evoluţie, structuralismul insistă asupra necesităţii studiului sincronic, la un moment dat; lingvistica istorică studiază limba în legătură cu diverse alte fenomene sociale, structuralismul subliniază importanţa metodologică şi principială a delimitării limbii de alte fenomene.

0.1.11. Aceste idei fundamentale ale structuralismului, care se întîlnesc eboşate în diverse lucrări anterioare, apar înglobate într-o concepţie unitară şi închegată în *Cursul* lui F. de Saussure, citat mai înainte.

F. de Saussure, deşi indo-europenist ca formaţie, şi-a dat seama de o anumită inadecvare a concepţiei şi a metodelor lingvisticii istorice şi a căutat să definească limba într-un mod nou şi să stabilească principii de cercetare lingvistică cît mai adecvate obiectului, capabile să surprindă esenţa sa.

Noutatea modului de a înţelege limba şi de a vedea principiile cercetării lingvistice au făcut ca, un timp, *Cursul* lui Saussure să rămînă fără ecou sau, în cel mai bun caz, unele idei formulate în această lucrare să fie preluate şi dezvoltate oarecum deformat, involuntar, prin considerarea lor prin prisma lingvisticii în vigoare.

0.1.12. Abia mai tîrziu, după mai mult de un deceniu, ideile sale încep să dea roade, iar structuralismul se conturează, din ce în ce mai ferm, mai precis, ca un curent.

În 1930, N. S. Trubetzkoy pune bazele fonologiei prin importanta sa lucrare *Principes de phonologie*. Continuitatea de idei dintre Trubetzkoy şi Saussure este clară. Tot la structuralism ajung, oarecum independent, Bloomfield şi alţii.

Interesant este că, deşi premisele noii concepţii sînt destul de diferite, la diferiţi lingvişti, ea este, în liniile şi tendinţele sale esenţiale, aceeaşi.

0.1.13. Deceniile următoare, prin activitatea din ce în ce mai intensă, desfăşurată de un număr tot mai mare de cercetători şi, de la un moment dat, prin contactul dintre diversele şcoli, au adus importante precizări şi rectificări concepţiei şi tehnicii structuraliste.

O mare importanţă are, în precizarea şi clarificarea multor idei şi metode structuraliste, contactul din ultimii ani cu alte discipline ştiinţifice, mai ales cu teoria informaţiei şi cu matematica.

Concepţia structuralistă şi metodele de cercetare care îi sînt subordonate au evoluat şi, în acelaşi timp, diferă în detalii de la o şcoală la alta, de la un lingvist la altul. Principiile fundamentale ale concepţiei, însă, şi dezideratele esenţiale ale metodei sînt aceleaşi.

0.1.14. ***Structuralismul*** poate fi caracterizat prin cîteva idei de bază.

(1) Teza fundamentală a structuralismului, din care decurg şi deci pot fi deduse toate celelalte, o constituie conceperea limbii ca fenomen a u t o n o m, de sine-stătător, şi anume ca *sistem* în care toate elementele constitutive depind direct sau mediat unul de celălalt şi nu există decît în virtutea relaţiilor care se stabilesc între ele, aşa încît funcţia comunicativă a limbii se realizează prin diferenţele şi opoziţiile dintre ele.

Astfel, dacă lingvistica logicizantă concepea limba ca un instrument al gîndirii, iar cea istorică a scos în evidenţă caracterul istoric al fenomenului lingvistic, structuralismul se caracterizează prin reliefarea caracterului s i s t e m a t i c al limbii.

Prin sistem se înţelege o mulţime, un ansamblu de elemente legate între ele prin relaţii de natură diferită şi organizate astfel într-o *structură* unică şi unitară.

Afirmarea caracterului de sistem al limbii presupune punerea în evidenţă a structurii acestui sistem, ceea ce explică folosirea determinantului *structural* ca denominativ al concepţiei şi al metodelor de cercetare care decurg din ea.

Organizarea într-o structură presupune existenţa raporturilor dintre părţi, dintre elementele componente, şi a raporturilor acestor părţi faţă de întreg.

Cercetările structurale au scos în evidenţă organizarea într-o ierarhie complexă a elementelor componente ale unei limbi, repartizarea elementelor lingvistice în mai multe nivele — nivelul fonologic, nivelul morfologic, nivelul sintagmatic —, fiecare nivel fiind caracterizat prin unităţi proprii, diferite, cuprinse într-o organizare specifică.

Fiecare nivel se caracterizează, însă, nu numai prin relaţiile ce se stabilesc între elementele sale componente, ci şi prin raporturile dintre un anumit nivel şi celelalte. Aceste raporturi se manifestă, în primul rînd, prin aceea că u n i t ă ţ i l e unui nivel pot fi incluse în grupări mai largi, pot constitui u n i t ă ţ i pentru un alt nivel; aşa, de exemplu, [k], [a], [r], trei foneme, trei unităţi ale nivelului fonologic se grupează alcătuind morfemul [kar]: combinaţia celor trei foneme reprezintă, în totalitatea ei, o u n i t a t e, deci un

element indivizibil în cadrul nivelului morfologic, o combinație de două sau mai multe morfeme poate constitui, la rîndul său, o unitate la nivelul sintagmatic — o sintagmă.

Aceste nivele se stratifică deci într-o ierarhie, în care un nivel se subordonează, într-un fel, altuia în măsura în care unitățile unui nivel, grupate mai multe la un loc, pot constitui unități indivizibile ale nivelului superior.

Complexitatea relațiilor dintre diversele nivele se accentuează prin aceea că un element oarecare poate reprezenta, în anumite situații, o unitate susceptibilă de a fi cuprinsă ca atare în structura unor nivele diferite. Astfel, în unele cazuri, o unitate fonologică poate funcționa, în condiții determinate, ca unitate și în cadrul nivelului morfologic : un exemplu în acest sens oferă de exemplu în sistemul limbii române ***o*** — fonem în *pom*, dar morfem în **o** *casă* — sau ***a*** — fonem în *car*, dar morfem în *floare***a** etc.

Există deci o ordine obligatorie [52, p. 71] într-un sistem, ordine care reprezintă o componentă esențială a structurii sistemului unei limbi. F. de Saussure, care a subliniat caracterul sistematic al limbii și a înțeles importanța pentru lingvistică a conceptului de sistem, nu a întrevăzut decît foarte vag modalitățile de structurare a elementelor în cadrul sistemului.

Structura sistemului a fost pusă în evidență de cercetările ulterioare prin descoperirea repartizării pe nivele și a ierarhizării într-o stratificare a acestor nivele, precum și prin stabilirea tipurilor de relații care se pot contracta în cadrul unui nivel sau de la un nivel la altul.

Precizări extrem de utile a adus înțelegerii limbii ca sistem includerea limbii în categoria mai largă a codurilor, înțelegere care constituie consecința imediată a apropierii lingvisticii de teoria informației : limba, ca și codul, reprezintă un sistem destinat să transmită informații. Comunicarea lingvistică, ca oricare altă modalitate de comunicare, presupune doi interlocutori, emițătorul și cel care recepționează, termeni între care se face transferul de informație. Pentru ca acest transfer să fie posibil este necesar ca cei doi participanți implicați în actul de transmisie a informației să fie purtătorii unui mijloc de comunicare comun : să cunoască amîndoi același cod, aceeași limbă. Dacă această condiție primordială nu este satisfăcută mesajul nu se poate transmite. Transmiterea unei informații presupune operația de codare a ei, adică concretizarea ei într-un mesaj, operație care revine emițătorului, și operația de decodare, de deducere a informației din mesaj, pe care o realizează receptorul.

Mesajul poate să nu-şi atingă scopul, cu alte cuvinte, să nu ajungă la receptor şi din cauza unor condiţii nefavorabile de transmisie — o comunicare orală poate fi prost auzită sau defectuos pronunţată, un text scris poate fi deteriorat etc.

Asigurarea transmiterii mesajului se realizează prin *redundanţă* — adică printr-un surplus de informaţie, printr-o supraîncărcare a mesajului prin repetarea, de mai multe ori, în diferite moduri, a aceleiaşi informaţii. Conceptul „redundanţă", introdus de teoria informaţiei, s-a dovedit de asemeni util în lingvistică, contribuind, între altele, la clarificarea structurii unei limbi date : distincţia între elementele redundante şi neredundante în comunicare permite o mai precisă ordonare a lor în cadrul sistemului limbii, oferă o bază mai clară a circumscrierii locului lor în sistem [1].

(2) O altă teză de bază a concepţiei structuraliste, teză care derivă din conceperea limbii ca sistem, este aceea a delimitării între s i n c r o n i e şi d i a c r o n i e şi a proclamării ideii că singurul mod adecvat de cercetare a limbii este cel sincronic. Această teză reprezintă, în mod evident, o reacţie faţă de lingvistica secolului al XIX-lea şi a începutului secolului al XX-lea, în care predomina, covîrşitor, interesul pentru studiile istorice şi comparative.

Distincţia tranşantă între sincronie şi diacronie şi absolutizarea abordării sincronice în cercetarea lingvistică apar clar formulate în *Cursul de lingvistică* al lui F. de Saussure. Ideea separării sincroniei de diacronie decurge din conceperea limbii ca sistem. În mintea vorbitorului, limba există ca un sistem al unui moment dat şi, ca urmare, numai studierea sincronică permite, susţine F. de Saussure, înţelegerea corectă a fenomenului lingvistic. Folosirea limbii de către vorbitori, comunicarea în cursul unei perioade se realizează în limitele unui sistem, pe care nu-l poate surprinde decît cercetarea sincronică, adecvată fenomenului şi capabilă să asigure construirea unei imagini fidele a sistemului lingvistic din momentul respectiv. Evoluţia unei limbi se studiază în alt plan şi nu poate duce la descoperirea sistemului, pentru că sistemul ca atare n u funcţionează în evoluţie, ci numai într-un moment anumit.

Separarea categorică între sincronie şi diacronie a fost înţeleasă adeseori ca o negare a diacroniei şi a studiilor istorice, ceea ce a provocat numeroase şi violente discuţii. Ideea că abordarea sincronică în cercetarea lingvistică este singura adecvată a constituit

[1] Teoria informaţiei este fertil utilizată în [19].

aspectul cel mai atacat și mai contestat al concepției structuraliste despre limbă, ideea care a fost cel mai greu acceptată.

Opinia lingvistică a fost profund șocată de acest deziderat al structuralismului, pentru că contrazicea o credință sau mai bine zis o obișnuință adînc înrădăcinată a vremii — aceea de a studia faptele de limbă istoric —, obișnuință care, în convingerea multor lingviști, era rezultatul celei mai de seamă victorii a gîndirii lingvistice — istorismul, descoperirea caracterului istoric al limbii.

Ca urmare, s-au format două tendințe opuse, violent dușmănoase și, pînă la un moment dat, aparent ireconciliabile — unii lingviști negau orice valoare studierii sincronice a limbilor, considerînd că nu poate aduce nimic nou, iar alții ignorau total lingvistica istorică.

Conceperea acestei opoziții ca ireductibilă a fost însă specifică mai ales perioadei de început a structuralismului. Treptat, ideile au început să se clarifice, să se precizeze. În primul rînd, s-a impus ideea, evidentă și incontestabilă (de altfel necontestată nici de F. de Saussure), că descoperirea caracterului de sistem al limbii și ca urmare a necesității — decurgînd din specificul obiectului — de a o studia sincronic, nu înseamnă negarea caracterului istoric al limbii, nu înseamnă afirmarea caracterului imuabil al limbii. Limba ca sistem e v o l u e a z ă, e diferită în două momente distincte destul de depărtate între ele. Ca urmare, și această evoluție a sistemului poate constitui obiectul de studiu al lingvisticii. Apare astfel ideea studierii istorice, diacronice, a sistemului, care se deosebește însă fundamental de cercetările anterioare de istorie a limbii tocmai din cauză că, de această dată, se preconizează ca punct de plecare recunoașterea caracterului sistematic al limbii.

Considerarea limbii ca sistem impune în cercetarea diacronică :

(a) Desprinderea liniilor de evoluție a sistemului din compararea organizării lui în diversele etape ale istoriei sale. Se preconizează deci ca cercetarea și descrierea istorică să pornească de la ansamblu (nu de la elemente izolate, cum se proceda mai înainte) și să se urmărească evoluția în ansamblu, nu pe fragmente desprinse arbitrar din organismul în cadrul căruia există ca parte integrantă și în virtutea căruia își realizează funcția comunicativă.

L. Hjelmslev a propus, pentru a sublinia diferențele esențiale dintre cele două modalități de cercetare istorică a fenomenului lingvistic, să se adopte pentru studiul istoric structural termenul *metacronie*, dat fiind că cel de „diacronie” a fost mult întrebuințat (în opoziție cu „sincronie”) în referirile la studiile istorico-comparative.

(b) Altă caracteristică deosebitoare a cercetării istorice a sistemului privește modul de a explica schimbările. Lingvistica istorică consideră fenomenele lingvistice oarecum independent unele de altele și dă o importanță primordială legăturii dintre limbă și alte fenomene sociale, legăturii cu istoria poporului purtător al limbii date. Ca urmare, o importantă sursă de explicații constituie împrumutul și influența altor limbi, reprezentînd fie substratul, fie adstratul, fie limbi cu care comunitatea respectivă a avut un contact mai mult sau mai puțin susținut. Dimpotrivă, în cercetările istorice de orientare structurală, faptele lingvistice fiind concepute și considerate în interacțiunea lor complexă, modificările trebuie explicate mai ales prin cauze interne, de organizare și de echilibru în sistem, recurgîndu-se mult mai rar și mai precaut la influențe externe.

Cele cîteva decenii care s-au scurs de la apariția structuralismului au adus precizări privind însuși modul de a concepe *sincronia*. Se recunoaște, tot mai insistent, faptul că limba, sistemul limbii, este în continuă mișcare, și că, deci, o descriere fidelă și adecvată trebuie să surprindă organizarea structurală a sistemului și în același timp „viața" lui — să surprindă deci diacronia în sincronie.

Aceasta înseamnă în primul rînd că nu trebuie confundat sincronismul cu staticul: *sincronia* trebuie să reliefeze ce e stabil într-un sistem și să desprindă ceea ce e mobil, ceea ce reprezintă mișcarea, ceea ce, la un moment dat, indică evoluția.

Deosebirea dintre sincronie și static a fost extrem de pregnant ilustrată de o comparație a lui R. Jakobson, unul din lingviștii care au luptat cel mai activ pentru concilierea sincroniei și a diacroniei. El compară sincronicul cu o imagine de film (la un moment dat vezi, de exemplu, cai alergînd, în mișcare), pe cînd staticul poate fi comparat cu un afiș [52, p. 36].

Diacronia în sincronie se manifestă în sistem mai ales sub aspectul variației libere. „La origine orice schimbare privește lingvistica sincronică; vechea și noua varietate coexistă la un moment dat la aceeași comunitate lingvistică, una fiind arhaică, alta la modă" [52, p. 75]. Așa, de exemplu, coexistența a două desinențe (*-e* și *-i* sau *-e* și *-uri*) la același substantiv în cadrul sistemului sau în două subsisteme diferite (cf. *școale*, *școli*; *chibrite*, *chibrituri* etc.) și, ca urmare, posibilitatea vorbitorului de a alege între ele reprezintă un punct instabil în sistem, un punct în care se manifestă dinamica fenomenului lingvistic.

Dacă raportul de variaţie liberă este înregistrat în cvasitoate cercetările sincronice, importanţa lui în dinamica limbii nu este, însă, în general, suficient relevată.

De mare utilitate în stabilirea liniilor de evoluţie a unui sistem lingvistic este examinarea sub aspect statistic a faptelor care se află la un moment dat în raport de variaţie liberă. Transcrierea acestuia într-un raport cantitativ constituie o concretizare bogată, întotdeauna, în implicaţii relaţionale. Abordarea statistică a faptelor de limbă, cu toate precizările pe care le aduce o apreciere cantitativă, este una din consecinţele rodnice ale apropierii dintre lingvistică şi matematică.

(3) Altă idee saussuriană mult dezbătută şi deosebit de fertilă reprezintă distincţia dintre limbă şi vorbire (*langue/parole*), limba fiind concepută ca sistem supraindividual abstract, avînd caracter de constrîngere colectivă, iar vorbirea reprezentînd actul concret al comunicării realizat în virtutea existenţei sistemului.

Discuţiile cele mai aprinse s-au dus în jurul modului de a înţelege conceptul de *limbă* ca fenomen abstract. Numeroase sînt cazurile în care prin fenomen abstract se înţelege o abstracţiune ştiinţifică, afirmaţie din care decurge că limba ca atare nu există decît prin realizarea concretă şi individuală a vorbirii.

Şi în acest caz conceptele şi ideile s-au clarificat prin apropierea lingvisticii de ştiinţele tehnice, de teoria comunicaţiei mai ales. Compararea limbajului omenesc cu alte mijloace de comunicare, cu codurile, a scos în evidenţă analogiile esenţiale dintre *limbă* şi *cod*, *vorbire* şi *mesaj*. Mesajul, transmiterea de informaţie, are caracterul unei comunicări concrete, dar el nu se poate realiza, nu e posibil decît pe baza existenţei codului, care, deşi nu se realizează ca atare, în întregime, în fiecare mesaj, este totuşi o realitate şi nu o abstracţiune ştiinţifică — dovadă faptul că un mesaj e posibil, îşi atinge scopul, numai în măsura în care codul este comun emiţătorului şi receptorului.

În cadrul analogiei de care vorbeam mai înainte, limba corespunde codului, iar vorbirea, mesajului. Fiecare dintre ele presupune un mod propriu de aranjare, de organizare, şi anume *selecţionarea* pentru limbă şi *combinarea* pentru vorbire [52, p. 47]. Aceste două modalităţi de organizare se manifestă în orice semn lingvistic : orice semn lingvistic se caracterizează în cadrul sistemului, al codului, prin apartenenţa la o paradigmă, deci prin posibilităţile de a fi înlocuit sau de a înlocui un alt semn, iar, în cadrul mesajului, prin posibilitatea de a se combina cu alte semne. Posibilitatea de combinare,

în limitele paradigmatice impuse de sistem, este nelimitată — de aici productivitatea [39], ca o caracteristică a limbii, productivitate care asigură teoretic cele mai variate şi mai neaşteptate combinaţii. E adevărat că există combinaţii care predomină net ca frecvenţă şi care par „normale", „fireşti", dar asta nu împiedică depăşirea acestor clişee : arta literară, întreaga producţie poetică se bazează pe folosirea posibilităţilor combinative inedite încă — ea stă la baza metaforei, a metonimiei etc.

Punerea în evidenţă a acestei particularităţi a limbii a impus distincţia între frazele marcate (posibile într-o limbă dată) şi frazele nemarcate, iar în cadrul categoriei frazelor marcate s-a făcut delimitarea între fraze marcate la nivel lexical şi gramatical (*păsările cîntă*) sau numai la nivel gramatical (*peştii cîntă*). Limitele între cele două categorii sînt extrem de variabile – în funcţie de context, de stil etc. — ; ceea ce e marcat la nivel gramatical poate deveni marcat şi la nivel lexical (cf. *Peştii cîntă în Ucayali* sau *green ideas* — citat de Chomski [10] ca exemplu de combinaţie nemarcată la nivel lexical, dar care apare — arată Jakobson — la Marlowe : *green ideas, green shadows*).

Productivitatea, deci posibilitatea aproape nelimitată de combinare, şi redundanţa constituie, după unii lingvişti structuralişti, factori importanţi de evoluţie a sistemului lingvistic : redundanţa asigură transmiterea mesajului chiar în codiţiile unei codări neaşteptate, care încalcă tiparele obişnuite.

Legătura dintre sistem şi vorbire nu este însă directă. Între sistemul în virtutea căruia se realizează orice comunicare — care e deci presupus de orice mesaj — şi mesaj, se interpun o varietate întreagă de subsisteme, de „subcoduri", rezultate ale diversificării pe linie orizontală — în spaţiu : dialecte, graiuri etc. — sau ale diversificării pe linie verticală — în cadrul stratificării sociale. Cele două extreme în această infinit de nuanţată gamă sînt reprezentate de sistem şi de idiolect, subsistem propriu unui singur individ.

Diferenţele extrem de variate existente între diferitele subsisteme nu pot depăşi anumite limite cantitative şi, în acelaşi timp, trebuie să aibă un caracter de regularitate pentru a permite stabilirea unor echivalenţe. Numai în aceste condiţii mesajul realizat pe baza diferitelor „subcoduri", reprezentate de subsistemele subordonate aceluiaşi sistem, pot fi reduse la acest sistem unic, făcînd astfel posibilă transmiterea informaţiei. În asemenea situaţii realizarea comunicării, deci transmiterea mesajului, presupun un efort de sta-

bilire a echivalenţelor, fie din partea emiţătorului, fie din partea celui care recepţionează mesajul.

Şi în acest proces un rol important îl au caracterul redundant al comunicării lingvistice şi o anumită stabilitate a combinaţiilor, care face să crească probabilitatea de apariţie, în condiţii date, a unui element lingvistic faţă de altele.

0.1.15. Dacă în principiile sale fundamentale concepţia structuralistă se conturează în opoziţie cu lingvistica istorico-comparativă, metodologia structurală este, în liniile sale directoare, o reacţie la gramatica anterioară în ansamblu şi se bazează pe ideea fundamentală că limba este un *sistem autonom*.

Autonomia sistemului se afirmă mai ales în raport cu logica, structuralismul manifestîndu-se astfel în opoziţie cu gramatica logicizantă, care subordona limba gîndirii, ca instrument de manifestare. Deoarece concepţia logicizantă se manifestă în cercetarea faptelor de limbă mai ales prin obişnuinţa de a porni, în circumscrierea şi în descrierea lor, de la semnificaţie, ceea ce duce de multe ori la o denaturare a faptelor, structuralismul se caracterizează, cel puţin într-o etapă a dezvoltării sale, prin excluderea sensului din domeniul cercetării lingvistice.

Lingvistica structurală, pînă la un moment dat, exclude sau face efortul de a limita cît mai mult rolul sensului în cercetarea lingvistică. Unii structuralişti, mai cu seamă americani, au considerat că sensul, semantica în general, depăşesc interesul lingvisticii şi aparţin domeniului altor ştiinţe : psihologiei, logicii, ca manifestare a gîndirii, sau sociologiei, ca reflectare a lumii înconjurătoare.

Semantica şi sensul sînt evitate şi ca mijloace de abordare a faptelor de limbă. Multe lucrări de teorie a tehnicii structurale preconizează examinarea faptelor de limbă, în vederea degajării unităţilor şi a grupării lor în clase, independent de sens, ca şi cînd limba supusă cercetării ar fi complet necunoscută cercetătorului. Lingvistul devine în aceste condiţii un fel de criptanalist care încearcă să descifreze un mesaj bazat pe un cod necunoscut.

Acest mod de a proceda a fost impus multor lingvişti americani de obiectul cercetat : în multe cazuri studiau şi descriau limbi care le erau necunoscute, limbile populaţiilor băştinaşe, ale triburilor indiene. În asemenea situaţii, cercetătorul pornea de la înregistrarea cît mai exactă a unui număr cît mai mare de mesaje şi apoi, pe baza comparării lor şi a constatării deosebirilor şi asemănărilor, stabilea inventarul de unităţi şi făcea o clasificare a lor. Experienţe de acest fel

au condus treptat la elaborarea unor lucrări ca *Methods in linguistics* a lui Z. S. Harris, în care este propusă o modalitate de descriere lingvistică bazată, în toate etapele ei, numai pe d i s t r i b u ț i e (v.0.2.5).

Dar chiar în asemenea cercetări, care capătă un aspect oarecum artificial în situațiile în care cercetătorul cunoaște limba pe care o studiază, intervine, la un moment dat, apelul la sens, la „substanță" — implicat, în cercetare, sub forma „reacției vorbitorului". Pentru a stabili dacă o secvență fonică se modifică sau nu din punctul de vedere al expresiei sau al sensului în urma repetării sau a înlocuirii unui segment prin altul, se apelează la vorbitor, care recunoaște sau nu secvența inițială. Acest mod de a proceda a fost interpretat de unii opozanți ai structuralismului ca o încercare de a disimula faptul că, într-o anumită etapă, cercetarea nu se poate dispensa de criteriul sensului. De fapt, reprezintă o încercare de a limita cît mai mult, de a circumscrie cît mai precis, în cadrul cercetării, rolul unui factor care este necesar, dar care s-a dovedit capabil de a induce în eroare pe cercetător, impunînd delimitări și clasificări exterioare obiectului, capabile deci să deformeze reprezentarea despre obiect. E neîndoielnic că a recurge la sens sub forma reacției vorbitorului, manifestată, cel puțin deziderativ, sub forma simplificată *da* / *nu*, *identic* / *nonidentic*, înseamnă a implica sensul în cercetarea fenomenului lingvistic într-o măsură mult mai mică decît în cazurile în care studierea pornește de la sens, considerat diferențiat, erijînd deosebirile stabilite în criterii pe care se bazează identificarea și clasificarea unităților.

Treptat însă atitudinea structuraliștilor față de sens devine mai conciliantă — mulți reprezentanți ai curentului nu exclud semantica din domeniul preocupărilor lingvistice și nici nu neagă importanța ei, dar o consideră ca aparținînd unei zone, unui nivel, mai puțin „structurat"; prin aceasta se afirmă că aparține mai puțin decît fonologia, morfologia, sintaxa nucleului central al sistemului. Se afirmă, de asemeni, destul de frecvent, că lingvistica nu dispune încă pentru studierea sensului de mijloace comparabile ca precizie cu cele utilizate în fonologie, morfologie etc.

Z. Harris face un pas mai departe pe această linie a „reconsiderării" sensului, schițînd, destul de vag, o tehnică distribuțională de studiere a sensului.

Negarea apartenenței semanticii la domeniul lingvisticii este specifică într-un fel structuralismului american, mai ales în perioada

sa de început [2]. Structuraliştii europeni, la care se manifestă de asemeni, în mod constant, grija şi teama de a substitui categoriile logice celor lingvistice şi de a deforma astfel fenomenul, acordă totuşi multă atenţie semanticii : studiile consacrate acestui domeniu sînt destul de numeroase. Cele mai cuprinzătoare şi mai importante sînt fără îndoială numeroasele lucrări ale lui L. Hjelmslev. De altfel glossematica, în ansamblul său, este mai ales o teorie privind planul conţinutului.

0.1.16. O altă particularitate a metodelor şi tehnicii structurale derivă din grija de a evita influenţa, imitarea modelelor gramaticilor altor limbi, care se dovedise atît de dăunătoare în practica gramaticii tradiţionale : efortul se îndreaptă către o descriere cît mai precisă şi mai a d e c v a t ă a structurii unei limbi date şi, în acelaşi timp, susceptibilă de a fi comparată cu descrierile altor limbi. În vederea acestui scop, numeroase studii au fost consacrate elaborării unei tehnici cît mai cuprinzătoare şi mai minuţioase de studiere a limbilor, aşa încît să poată fi aplicată unor limbi foarte diferite, oferind astfel premisele necesare unor viitoare comparaţii [40].

0.1.17. Tot ca o caracteristică a cercetării structurale, care o opune lingvisticii tradiţionale, trebuie menţionat interesul pentru limba vorbită. Limba scrisă este considerată un fenomen secundar, derivat, care constituie o realitate şi poate fi abordat de lingvistică, dar rămîne subordonat limbii vorbite. Această particularitate se datoreşte interesului aproape exclusiv al gramaticii logicizante şi normative pentru limba textelor scrise, care a dus, în unele cazuri extreme, la confuzia dintre limbă şi scriere.

0.1.18. Caracteristica esenţială, generală a metodologiei structurale constă în abordarea s i n c r o n i c ă a faptelor şi în considerarea lor în s i s t e m, aşa încît delimitarea, definirea şi clasificarea lor se fac în lumina relaţiilor care se stabilesc între ele.

CONCEPTE ŞI PROCEDEE ALE LINGVISTICII STRUCTURALE

0.2. Tezele teoretice fundamentale ale concepţiei structuraliste despre limbă, precum şi principiile metodologice care derivă din aceste teze au impus elaborarea unor procedee proprii şi introducerea unor concepte adecvate premiselor teoretice şi obiectului de studiu.

---

[2] Interesul pentru sens se manifestă din ce în ce mai puternic, iar în ultimii ani, semantica începe să ocupe un loc central în preocupările gramaticii generative, cf. [11], [48].

Aceste procedee şi concepte, mai mult sau mai puţin diferite de la o şcoală structuralistă la alta, se caracterizează toate (a) prin tendinţa de a formaliza cît mai mult descrierea limbii şi (b) prin efortul de a distinge generalul de accidental, lingvisticul de nonlingvistic. Ele derivă toate din conceperea limbii ca *sistem* în cadrul căruia elementele se organizează într-o structură, existînd şi funcţionînd în virtutea *relaţiilor* care se stabilesc între ele, relaţii care permit identificarea, definirea şi clasificarea unităţilor limbii.

0.2.1. ***Relaţiile*** în care se includ diferitele elemente ale unei limbi sînt analoge fie raportului de conjuncţie logică („şi ... şi"), şi în acest caz privesc posibilităţile de combinaţie ale unui element în cadrul unei comunicări (deci în plan sintagmatic), fie celui de disjuncţie („sau ... sau"), şi au în vedere axa paradigmatică, reprezentată printr-o serie de elemente care pot contracta fiecare în parte, succesiv, aceeaşi relaţie sintagmatică, dar nu pot apărea concomitent pe aceeaşi poziţie. Raporturile de acest ultim tip sînt denumite şi *corelaţii*, cf. [45], [94].

Avînd în vedere natura legăturii dintre termeni, relaţiile (şi corelaţiile) sînt grupate de L. Hjelmslev [45] în 3 tipuri :

— Relaţii de *interdependenţă* : cei doi termeni se presupun reciproc ; astfel o formă a unui cuvînt flexibil presupune cu necesitate existenţa unui radical şi a unui flectiv (acesta poate fi eventual realizat ca zero) — cele două componente, radicalul şi flectivul, se presupun reciproc.

— Relaţii de *dependenţă* sau de *selecţie* : unul din termeni îl presupune în mod necesar pe celălalt, fără însă ca reciproca să fie adevărată, aşa, de exemplu, prezenţa elementului mobil *aş* presupune cu necesitate coocurenţa cu un radical verbal, acesta însă poate apărea şi fără *aş* ; prezenţa unui articol nedefinit presupune coocurenţa obligatorie cu un radical nominal, pe cînd acesta poate apărea şi în alte condiţii.

— Relaţii de *constelaţie* : nici unul din cei doi termeni nu-l presupune în mod necesar pe celălalt — un morfem de dativ poate fi cerut de un verb, dar şi de o prepoziţie ; tot aşa verbul poate apărea impunînd un morfem de dativ sau nu.

0.2.2. ***Opoziţia*** reprezintă de asemenea un raport şi constituie una din modalităţile de punere în evidenţă a relaţiilor lingvistice, mai ales în plan paradigmatic.

Conceptul de opoziţie distinctivă sau semnificativă derivă din teza saussuriană [79] conform căreia unităţile lingvistice funcţio-

nează mai ales în virtutea *diferențelor* dintre ele. Conceptul a fost prelucrat pentru fonologie de N. S. Trubetzkoy [91], iar mai tîrziu, J. Cantineau [8] a raportat la gramatică diferitele tipuri de opoziții fonologice stabilite de acesta.

N. S. Trubetzkoy grupează opozițiile în trei categorii: (a) pe baza raporturilor dintre diferitele tipuri de opoziții și sistemul general de opoziții al limbii (opoziții bilaterale, multilaterale, izolate, proporționale), (b) avînd în vedere raportul dintre termenii opoziției (opoziții privative, graduale și echipolente) și (c) după extinderea capacității lor distinctive (opoziții constante și neutralizabile).

Pentru morfologie prezintă o importanță deosebită opozițiile *proporționale*, caracterizate printr-un raport care se regăsește constant în două sau mai multe opoziții, de exemplu:

$$\frac{\text{intr}\mathit{u}}{\text{intr}\mathit{i}},\ \frac{\text{afl}\mathit{u}}{\text{afl}\mathit{i}},\ \frac{\text{umbl}\mathit{u}}{\text{umbl}\mathit{i}}\ \text{etc.}$$

Opozițiile morfologice de acest fel privesc, în egală măsură, planul expresiei și planul conținutului și sînt capabile să caracterizeze o categorie gramaticală.

Opoziția *izolată* e considerată de J. Cantineau ca fiind specifică nu gramaticii, ci lexicului [8], interpretare justificată numai în măsura în care nu avem în vedere și planul semantic[3]. Raportînd acest concept la planul expresiei, putem descoperi tot un fapt de gramatică, dar aberant, „neregulat": sub aspectul conținutului perechea $\frac{\text{om}}{\text{oameni}}$ se încadrează în seria de opoziții $\frac{\text{elev}}{\text{elevi}}$, $\frac{\text{profesor}}{\text{profesori}}$, $\frac{\text{pom}}{\text{pomi}}$, $\frac{\text{pantof}}{\text{pantofi}}$ etc., deci face parte dintr-o opoziție proporțională, ca expresie însă reprezintă o opoziție izolată.

Opozițiile *bilaterale* definite ca înglobînd termeni care se deosebesc doar printr-o singură trăsătură se stabilesc, de exemplu, în interiorul unui anumit timp și mod, între diferitele persoane sau numere:

$$\frac{\text{lăudam}}{\text{lauda}},\ \frac{\text{lăudam}}{\text{lăudai}},\ \frac{\text{văzui}}{\text{văzu}},\ \frac{\text{văzui}}{\text{văzuși}},$$

$$\frac{\text{cîntăm}}{\text{cîntați}},\ \frac{\text{lăuda}}{\text{lăudau}},\ \frac{\text{văzu}}{\text{văzură}}\ \text{etc.}$$

---

[3] De altfel opozițiile lexicale nu sînt totdeauna izolate, cf.: $\frac{\text{curcă}}{\text{curcan}}$, $\frac{\text{gîscă}}{\text{gîscan}}$; $\frac{\text{băiat}}{\text{băiețe.}}$, $\frac{\text{scaun}}{\text{scăune.}}$, $\frac{\text{creion}}{\text{creione.}}$ etc.

Opoziţii multilaterale se stabilesc între formele unei paradigme care se deosebesc prin mai mult de o trăsătură :

$$\frac{\text{cînt}}{\text{cîntai}},\ \frac{\text{cînt}}{\text{cîntau}},\ \frac{\text{creion}}{\text{creioanele}}\ \text{etc.}$$

În organizarea sistemului morfologic, o deosebită utilitate au opoziţiile privative, echipolente şi graduale. În acest caz, opoziţiile privesc mai ales planul expresiei; opoziţiile de tipul :

$$\frac{\text{cînt}}{\text{cîntă}},\ \frac{\text{lucrez}}{\text{lucrează}}$$

sînt privative sub aspectul expresiei, dar termenii pe care îi includ nu diferă din punctul de vedere al cantităţii de informaţie. În cadrul opoziţiilor privative se manifestă ca realitate lingvistică obiectivă realizarea negativă, zero, a morfemului [8].

În planul conţinutului, se bazează pe conceptul de opoziţie privativă distincţia între termenul marcat (intens) şi termenul nemarcat (extens) [44] al opoziţiilor categoriale : prezentul, de exemplu, reprezintă termenul nemarcat al categoriei de timp, deoarece poate apărea, în limba română (şi în alte limbi), şi în locul trecutului sau al viitorului.

Opoziţiile echipolente cuprind marea majoritate a opoziţiilor morfologice, considerate atît din punctul de vedere al expresiei, cît şi sub aspect semantic. Se încadrează în această categorie opoziţii de tipul :

$$\frac{\text{albastru}}{\text{albastră}},\ \frac{\text{negru}}{\text{neagră}},\ \frac{\text{teatru}}{\text{teatre}},\ \frac{\text{codru}}{\text{codri}},\ \frac{\text{aflam}}{\text{aflai}},\ \frac{\text{venii}}{\text{veniși}}\ \text{etc.}$$

Opoziţia graduală, mai puţin frecventă chiar în fonologie presupune, în cadrul morfologiei, cuprinderea în opoziţie a unor forme cu morfem zero (comp. *laud-Ø-Ø* / *lăud-a-Ø* / *lăud-a-m*).

Opoziţiile constante se caracterizează prin faptul că îşi păstrează în cursul întregului sistem capacitatea distinctivă. Aşa sînt, de exemplu, opoziţiile : pers. I pl. / pers. II pl. ; pers. I sg. / / pers. III. sing :

$$\frac{\text{cîntăm}}{\text{cîntaţi}},\ \frac{\text{cîntam}}{\text{cîntaţi}},\ \frac{\text{cîntarăm}}{\text{cîntarăţi}}\ \text{etc.}$$

$$\frac{\text{cînt}}{\text{cîntă}},\ \frac{\text{apropii}}{\text{apropie}},\ \frac{\text{cîntam}}{\text{cînta}}\ \text{etc.}$$

Opoziţiile s u p r i m a b i l e (n e u t r a l i z a b i l e) sînt opoziţiile în cadrul cărora, în condiţii determinate, diferenţa se suprimă, se neutralizează. Aşa, de exemplu, opoziţia pers. I sg./pers. II sg., clar marcată în cazul celor mai multe verbe româneşti, se neutralizează în paradigma anumitor verbe :

$$\frac{\text{apropii (I sg.)}}{\text{apropii (II sg.)}}$$

Dat fiind punctul de vedere diferit din care derivă diversele tipuri de opoziţii, aceeaşi opoziţie poate fi încadrată în mai multe categorii. Astfel : *cînt / cînţi* este o opoziţie privativă, bilaterală, propoziţională şi suprimabilă (sub aspectul expresiei).

0.2.3. Conceptul de ***neutralizare*** (suspendarea în condiţii determinate a unei opoziţii), degajat din clasificarea mai înainte expusă a opoziţiilor, s-a dovedit deosebit de fertil pentru cercetarea lingvistică. A fost mult utilizat în fonologie [4], unde a făcut posibilă introducerea conceptului de a r h i f o n e m şi a fost extins apoi la cercetarea celorlalte nivele ale limbii. În morfologie, fenomenul de neutralizare (sau s i n c r e t i s m sau o m o n i m i e — termenii sînt întrebuinţaţi adeseori ca perfect sinonimi, deşi unele distincţii se pot stabili) constituie, prin manifestările specifice în cadrul diverselor paradigme, elementul fundamental al clasificării morfologice [44].

0.2.4. ***Comutarea.*** Un raport de tip special reprezintă comutarea definită de Hjelmslev [45] ca fiind „o corelaţie dintr-un plan care intră în relaţie cu o corelaţie din celălalt plan al limbii", cu alte cuvinte, două unităţi corelative dintr-un anumit plan (al conţinutului să zicem) sînt în raport de comutare, dacă în celălalt plan (al expresiei, în cazul exemplului nostru) le corespund două unităţi corelative : nominativul şi dativul ca unităţi de conţinut sînt în raport de comutare în limba română, dat fiind că înlocuirea unui caz prin celălalt antrenează, în planul expresiei, schimbări de tipul *casa* : *casei*, *eu* : *îmi* etc.

Punerea în evidenţă a acestui raport permite stabilirea unităţilor lingvistice, a i n v a r i a n t e l o r în cadrul sistemului unei limbi date, de aceea se vorbeşte frecvent de p r o b a c o m u t ă r i i.

Conceptul de c o m u t a r e, care poate fi considerat ca un important pilon al glossematicii, se bazează pe distincţia — fundamentală pentru teoria lui Hjelmslev — dintre planul expresiei şi planul conţinutului, reprezentate, fiecare, prin „substanţă" şi prin „formă". Relaţia dintre cele două planuri este realizată prin *semnul lingvistic*

conceput ca o f u n c ț i e, o relație, între cele două forme, a expresiei și a conținutului.

Funcția *semn* presupune în concepția glossematică existența izomorfismului între cele două planuri, precum și raportul de interdependență dintre expresie și conținut. O invariantă lingvistică (de expresie sau de conținut) poate fi pusă în evidență numai prin existența acestui raport între planul expresiei și planul conținutului. Putem vorbi deci de o invariantă aparținînd unui plan numai în măsura în care o schimbare în acest plan antrenează o modificare în celălalt. Dacă o asemenea modificare nu se produce nu avem decît v a r i a n t e. Așa, de exemplu, schimbările de expresie *școală* : *școli* sau *școală* : *școale* corespund unor invariante lingvistice, deoarece antrenează în planul conținutului modificarea „singular" : „plural". Dimpotrivă, variația de expresie *școale* : *școli* reprezintă v a r i a n t e (și nu invariante) avînd în vedere faptul că nu antrenează o modificare în planul conținutului [4].

Comutarea reprezintă rezultatul unei fundamentări teoretice cuprinzătoare și al unei extinderi a conceptului de opoziții distinctive. Acestea vizau numai expresia, fiind utilizate în identificarea fonemelor și, mai tîrziu, a morfemelor, pe cînd comutarea se aplică și planului conținutului și constituie o modalitate de identificare a unităților (invariantelor) de conținut (ca și a celor de expresie, de altfel) [5].

0.2.5. ***Distribuția.*** Conceptul de *distribuție* și procedeul de studiere a limbii legat de acest concept, așa-numita *analiză distributivă*, caracterizează în mare măsură, prin importanța și rolul ce li se acordă, lingvistica structurală și mai ales descriptivismul, în metodologia căruia distribuția reprezintă pivotul principal.

Distribuția are în vedere un anumit tip de relații, și anume relațiile de v e c i n ă t a t e, de succesiune a elementelor în comunicare. Distribuția reprezintă deci proprietatea elementelor de a apărea sau nu în diferite contexte, în diferite vecinătăți, iar relevanța faptului lingvistic, în cadrul analizei distribuționale, constă în ocurența sau nonocurența lui într-un anumit punct al lanțului vorbit.

Distribuția se bazează deci pe context, iar acesta, utilizat în lingvistică din cele mai vechi timpuri, nu reprezintă o descoperire a lingvisticii moderne. Pe cînd însă, altădată, contextul, considerat un factor auxiliar, era utilizat în studierea unui număr restrîns de pro-

---

4 Eventualele diferențe de conținut nu sînt decît de natură referențial stilistică.

5 Pentru o discuție mai cuprinzătoare a comutării, vezi [13].

bleme, în lingvistica actuală referirea la context e inerentă oricărei cercetări.

Introducerea în lingvistică a conceptului de distribuţie corespunde tendinţei de a folosi sistematic, ca principiu de bază, contextul în studierea limbii.

Avînd în vedere organizarea sintagmatică a elementelor în comunicare, termenul *distribuţie* comportă, în diferite cercetări lingvistice, accepţii mai mult sau mai puţin diferite, fiind utilizat fie pentru a indica raportul dintre un anumit element şi diferite contexte, fie pentru a denumi totalitatea posibilităţilor de ocurenţă a unui element sau totalitatea vecinătăţilor în care poate apărea un element. Această ultimă accepţie este de obicei avută în vedere cînd se defineşte distribuţia [40].

Distribuţia presupune deci inventarierea poziţiilor de ocurenţă a elementelor şi ca atare a vecinătăţilor sau a contextelor lor. Lingviştii americani preferă termenul restrîns şi mai concret de *vecinătate* (*environment*). Vecinătatea e simbolizată prin formule de tipul X—Y, în care cratima notează poziţia elementului avut în vedere, iar X şi Y reprezintă vecinătatea.

Analiza distributivă se realizează avînd în vedere fie totalitatea vecinătăţilor, fie raportarea la anumite vecinătăţi (contexte), iar ca urmare termenul *distributiv* (sau *distribuţional*) are în vedere, în egală măsură, particularităţi derivînd din posibilităţile totale de ocurenţă a unui element, ca şi din posibilitatea de ocurenţă într-un anumit context sau într-un număr limitat de contexte.

De aceea, pentru a evita eventualele echivocuri, referirea la totalitatea posibilităţilor de ocurenţă a unui element se indică, adeseori, prin termenul de *distribuţie completă* sau *totală* [40, p. 201].

Cercetarea elementelor lingvistice sub aspectul ocurenţei lor, compararea distribuţiei diferitelor elemente au scos în evidenţă posibilitatea de a descoperi anumite raporturi între diverse elemente pe baza distribuţiei lor. S-a ajuns astfel la stabilirea mai multor *tipuri de distribuţie*.

Tipul de distribuţie cel mai des invocat în diversele studii lingvistice este cel al *distribuţiei complementare*, care reprezintă raportul de incompatibilitate de apariţie a două elemente A şi B în aceleaşi contexte. Două elemente A şi B sînt în distribuţie complementară dacă n u au nici un context comun : în vecinătăţile în care apare A nu poate apărea B şi invers. Neapărînd niciodată în acelaşi context, cele două elemente n u se opun unul celuilalt şi ca atare nu sînt comutabile.

Distribuţia complementară se foloseşte de obicei în etapa de reducere a variantelor la invariante. Se consideră astfel că două elemente care sînt în distribuţie complementară reprezintă aceeaşi unitate invariantă, acelaşi fonem sau, la alt nivel, acelaşi morfem. Astfel, secvenţele *mas-* şi *mes-* sînt în raport de distribuţie complementară, pentru că *mas-* apare în contextul *-ă*, din care este exclus *mes-*, iar acesta din urmă presupune vecinătăţile *-e* sau *-cioară* (cf. *mescioară*) care nu admit pe *mas-*.

Cînd distribuţia a două elemente A şi B prezintă unele contexte comune, în care pot fi substituite unul altuia, dar şi contexte specifice, care nu admit decît unul din cele două elemente, se vorbeşte de *distribuţie defectivă*. Caracterul defectiv se poate manifesta uni- sau bilateral. În primul caz, unul din cele două elemente prezintă o distribuţie mai largă : distribuţia unui element A cuprinde, pe lîngă toate contextele în care apare un element B, şi cel puţin un singur context în care B nu poate apărea. Aşa, de exemplu, afixul mobil *a* se asociază în formele de infinitiv întotdeauna cu un sufix (*-á*, *-í*, *-eá* etc.), dar acest sufix apare în anumite contexte (după *a putea* : *pot lucra*, de ex.) şi fără *a*. În asemenea situaţii între distribuţia celor două elemente se realizează un raport de incluziune. Distribuţia lui B, mai restrînsă, este inclusă în distribuţia mai largă a lui A.

Caracterul defectiv al distribuţiei poate fi comun însă şi ambilor termeni avuţi în vedere. În acest caz, distribuţiile celor doi termeni cuprind, fiecare, pe lîngă cel puţin un context comun, şi cel puţin un context sau o vecinătate exclusivă. Aşa, de exemplu, desinenţele *-ă* şi *-i* pot apărea în aceleaşi contexte ca *lun-*, *căciul-* etc., dar *-ă* admite şi contexte din care desinenţa *-i* este exclusă : *cas-*, *mas-*, *brazd-* etc., şi, invers, în contexte ca *venir-*, *trăir-* etc. ,e admis *-i*, dar nu apare *-ă*. Raportul care se stabileşte de astădată între distribuţia celor două elemente este un raport de intersecţie.

Două elemente pot să nu se opună unul celuilalt, deci să nu fie comutabile nu numai în cazul deja discutat al distribuţiei complementare, adică atunci cînd în distribuţia lor nu apare nici un context comun. Două elemente pot să nu fie comutabile chiar dacă au un context comun : în acest caz ele sînt în raport de *variaţie liberă*. Pentru a cuprinde şi acest raport distributiv, Ch. Hockett propune, în 1947 [46], termenul de *distribuţie noncontrastivă*.

Prin variaţie liberă (*free alternation*) se înţelege că apariţia unui element în vecinătatea dată nu poate fi prezisă decît ca probabilitate şi, de asemenea, că înlocuirea unuia prin celălalt nu antrenează o modificare în plan semantic. Un exemplu oferă repartiţia în limba

română a desinențelor de plural a substantivelor feminine : alături de teme care nu admit decît *-e* ca desinență de plural (*mes-e*, *fet-e*) și altele care formează pluralul numai cu *-i* (*nopț-i*, *veșt-i* etc.), există teme care admit ambele desinențe : *coal-e* și *col-i*, în acest context cele două desinențe fiind în raport de variație liberă.

Conceptul de distribuție noncontrastivă este deci mai larg decît cel de distribuție complementară, pe care o înglobează ca tip special.

Conceptul de distribuție noncontrastivă impune drept corolar conceptul de *distribuție contrastivă*, care presupune existența în distribuția celor două elemente a cel puțin un context comun în care cele două elemente să nu fie în „raport de variație liberă". E vorba deci de un context în care cele două elemente pot apărea o p u n î n d u - s e unul celuilalt, sînt, cu alte cuvinte, în raport de comutare. Caracterul de invariante lingvistice a două elemente ale unei limbi presupune acest raport de distribuție contrastivă. Existența contextului comun permite punerea în evidență a opoziției dintre cei doi termeni : *-u* și *-i* reprezintă unități morfemice distincte în limba română, în virtutea unor contexte ca *codr-*, *le-* etc. (cf. *codru/codri*, *leu/lei*).

Se mai întîlnește adeseori termenul de *distribuție similară*, întrebuințat frecvent mai ales de Z. Harris [40, p. 172]. Distribuția similară intervine în procedeul de analiză propus de el ca un corectiv al segmentării textului pe baza criteriului independenței. „Considerăm segmente morfemice numai acele segmente morfemice presupuse independente care prezintă asemănări distributive cu alte segmente morfemice presupuse independente" [6].

Deși definită de cele mai multe ori ca „totalitate a vecinătăților" sau a contextelor, distribuția nu este de obicei utilizată decît parțial în delimitarea, definirea și clasificarea elementelor. Chiar atunci cînd este foarte larg luată în considerație, distribuția este cuprinsă în toată v a r i e t a t e a e i — se au în vedere toate situațiile distincte —, dar n u î n t o t a l i t a t e a ei. În totalitatea ei, distribuția nu este utilizată decît în cercetările în care intervine elementul statistic. De altfel, dacă distribuția poate fi cuprinsă în toată varietatea ei relativ ușor în fonologie, în cercetările de gramatică și de lexic acest lucru ar presupune inventare aproape infinite. Chiar pornind de la un text sau un „corpus" finit s-ar ajunge la liste foarte lungi de vecinătăți. Dificultatea de a alcătui astfel de inventare și,

6 Pentru o discuție amănunțită a distribuției, cf. [37].

în parte, ineficiența lor au fost remarcate între alții chiar de Harris [41, p. 532], care afirmă : „descrierea limbii în termenii morfemelor individuale e imposibilă : aproape toate morfemele au un inventar unic de contexte care depinde de vorbitor și de timp". De altfel nici „nu e posibilă stabilirea unui inventar complet pentru orice morfem" (*loc. cit.*).

Utilizarea distribuției a scos în evidență neomogenitatea ei, faptul că nu toate contextele care o alcătuiesc au aceeași importanță, aceeași forță de caracterizare. Unele contexte au un caracter particular, strict specific, altele, dimpotrivă, sînt comune distribuției unui număr mare de elemente. Din aceste contexte comune unui număr de elemente se selectează c o n t e x t e l e d i a g n o s t i c e.

Conceptul de *context diagnostic* [7] a fost pus în circulație de Z. Harris. În *Structural linguistics*, se vorbește cu totul tangențial de context diagnostic cu ocazia ilustrării cu exemple concrete a procedeului de clasificare preconizat de autor (p. 309 pass), desprinzîndu-se o singură caracteristică a contextului diagnostic — faptul că reprezintă un context în care apariția unui element este unic determinată. O importanță mult mai mare acordă Harris problemei contextului diagnostic în articolul *Co-occurrence and transformation in linguistic structure*, unde apare indicația că aceste contexte se vor selecta din contextele comune în așa fel încît, cu ajutorul lor, să poată fi caracterizată coccurența claselor de morfeme rezultate (p. 531).

Contextul diagnostic are caracteristica de a fi exclusiv, de a nu admite decît o anumită clasă de elemente.

Procedura ca atare, chiar dacă nu i s-a dat nici un fel de nume, se întîlnește în unele cercetări anterioare. Modul de a proceda al lui L. Hjelmslev sau al lui Ch. Fries [22] în definirea părților de vorbire poate fi redus în fond la descoperirea unor contexte diagnostice pentru diferite clase de cuvinte.

Fără îndoială că acest procedeu este utilizabil și în abordarea altor probleme decît aceea a delimitării claselor de morfeme sau părților de vorbire (ceea ce revine oarecum la același lucru [8]) și permite între altele, de exemplu, definirea formalizată a unor mărimi definite pînă acum mai ales semantic [84].

---

[7] *Diagnostic environment*. Preferăm traducerea *context diagnostic* celei de *vecinătate diagnostică*, pentru că e vorba, în general, de secvențe fonice mai largi, cuprinzînd uneori un număr destul de mare de termeni.

[8] De altfel Ch. Fries numește *parts of speech* clasele de unități de tipul celor numite de Harris *substitution classes*.

Interesul pentru context, pentru distribuţie, este expresia importanţei acordate relaţiilor în limbă şi reprezintă trăsătura comună tuturor nuanţelor de structuralism.

Astfel în clasica lucrare a lui N. S. Trubetskoy, *Principes de phonologie*, se utilizează *vecinătăţile* (*entourage*). Opoziţia pe care se bazează operaţia de identificare a fonemelor presupune ca punct de plecare un *context*. Perechile minimale reprezintă „permutarea" unui element fonic cu altul în acelaşi context. Referirea la vecinătăţi este de asemenea continuu prezentă în regulile de determinare a fonemelor formulate de Trubetskoy.

La A. Martinet [66], termenii de *entourage* sau *ambiance* sînt înlocuiţi prin *environnement*, iar în discuţia variantelor combinatorii intervine *distribuţia complementară*.

Principiul *comutării*, considerat pivot principal al teoriei glossematice, implică de asemenea contextul, iar diversele tipuri de relaţii (de dependenţă, interdependenţă, constelaţie) posibile între diferitele elemente ale „textului" sau ale sistemului acoperă perfect distribuţia în ansamblul său, avînd avantajul de a diferenţia şi ierarhiza diversele vecinătăţi. O analogie există şi între distribuţie şi ceea ce Hjelmslev numeşte „formă". De altfel metoda deductivă preconizată de Hjelmslev, procedînd de la ansamblu spre unitate, pune, chiar prin aceasta, în prim plan, contextul.

Deosebirile în modul de a aborda şi de a trata contextul şi distribuţia derivă din faptul că descriptiviştii au în vedere *lanţul vorbit*, comunicarea ca atare, deci, „vorbirea" în terminologia saussuriană, pe cînd ceilalţi vizează în cercetarea lor mai ales *sistemul*, *limba*. Această deosebire evidentă îşi găseşte expresia explicită, de exemplu, în faptul că A. Martinet [66] distinge în fonologie două tipuri de context : *contexte du discours* şi *contexte du système*, ultimul avînd un rol foarte important în înţelegerea diacroniei fonologiei. Acest mod diferit de abordare a limbii nu duce la rezultate ireconciliabile : cea mai mare parte din regulile sau constatările formulate în termenii distribuţiei ar putea fi transpuse în termenii opoziţiilor proporţionale sau ai propoziţiilor analogice [9].

0.2.6. ***Substituţia.*** Dacă în ce priveşte comutarea contingenţele cu opoziţia distinctivă sînt clare, substituţia, care prezintă unele analogii cu comutarea, se raportează în mod evident la distribuţie.

---

[9] Cf. H. Frei, *Critères de délimitation*, în „Word", 10, 1954, p. 141 : „La plupart des raisonnements formulés en termes de distribution pourraient être transposés en proportions analogiques et inversement".

Termenul *substituție* are în vedere posibilitatea de a înlocui, în cadrul unei comunicări, un segment cu un altul sau cu zero. Un astfel de segment susceptibil de a fi substituit poate fi considerat ca reprezentînd o unitate de expresie. Prin aplicarea substituției asupra diferitelor porțiuni ale unui lanț se ajunge la segmentarea lanțului în unități de expresie minimale.

Se recurge deci obligatoriu la substituție în prima fază a descrierii unei limbi — în etapa analizei. Acest procedeu se utilizează însă și în etapa clasificării acestor unități, cînd, prin folosirea lui, se ajunge la stabilirea claselor de substituție.

Substituția, care are în vedere tot relațiile dintre elementele componente ale comunicării și, deci, ale limbii, se deosebește de comutare, între altele, prin aceea că are în vedere mai ales planul expresiei. Această particularitate explică faptul că în unele lucrări ea duce la decuparea unor unități de expresie fără sens, „morfeme cu semnificație zero" [40]. De cele mai multe ori însă substituția are în vedere și eventualele modificări din planul conținutului, chiar dacă aceste modificări nu sînt luate în considerație decît sub forma simplificată a alternativei „identic/nonidentic" reprezentînd reacția vorbitorului. În acest caz, substituția manifestă o pregnantă analogie cu comutarea, fără a se ajunge însă la identitate, dat fiind că substituția are în vedere, în primul rînd, posibilitățile de înlocuire în cadrul lanțului linear al comunicării, deci sintagmatica, pe cînd comutarea are în vedere structura limbii, adresîndu-se mai ales paradigmaticii [2, p. 84].

PRECIZĂRI PRELIMINARE

OBIECTUL CERCETĂRII

1.1.0. Intitulată ***Morfologie structurală a limbii române***, lucrarea are în vedere numai părţile de vorbire f l e x i b i l e , şi anume substantivul, adjectivul şi verbul. Limitîndu-şi astfel domeniul, cercetarea cuprinde *flexiunea nominală* şi *flexiunea verbală*, lăsînd deoparte flexiunea pronominală care pune probleme oarecum diferite. Una din deosebirile pregnante o constituie faptul că, pe cînd flexiunea nominală şi cea verbală permit, pe baza morfemelor flexionare care le caracterizează, gruparea elementelor în c l a s e, de obicei destul de numeroase, flexiunea pronominală este reprezentată adeseori prin paradigme individuale, specifice unui singur element lexical, unui singur pronume.

1.1.1. ***Părţile de vorbire flexibile*** se caracterizează prin faptul că reprezintă c l a s e de elemente, de cuvinte, care se realizează în limbă printr-un număr mai larg sau mai restrîns de forme distincte.

Cuvîntul f l e x i b i l există şi funcţionează în limbă ca m u l ţ i m e de forme. Cînd vorbim de cuvîntul *casă*, de exemplu, acest *casă* este un s i m b o l al mulţimii care cuprinde formele *casă*, *case*, *casa* etc. Fiecare din aceste forme c o e x i s t ă cu celelalte în cadrul sistemului limbii. De aceea este nepotrivit din punctul de vedere al realităţii lingvistice să spunem că o anumită formă se f o r m e a z ă, deci se d e r i v ă, într-un fel, din alta. Formulările de acest fel, obişnuite în gramaticile curente, sînt oarecum justificate numai în manualele care au în vedere învăţarea unei limbi date de străini, în măsura în care pot facilita m e m o r a r e a unor structuri morfematice.

În alte situaţii, formulările de acest fel sînt inadecvate, deoarece par a stabili între diferitele forme raporturi de d e p e n d e n ţ ă, de „derivare" morfematică, inexistente în limbă. Vorbitorul unei limbi dispune în bagajul său lingvistic de un număr de forme, nu „formează", în majoritatea cazurilor, o formă de la alta, în procesul comunicării. În sistemul limbii, între aceste forme coexistente se stabilesc raporturi complexe, de opoziţie, de corelaţie, care au un rol important în procesul de funcţionare a limbii şi de evoluţie lingvistică.

Mulţimea de forme sub care un cuvînt aparţinînd unei părţi de vorbire flexibile se realizează în comunicare reprezintă *flexiunea* sau *paradigma* lui.

1.1.2. Dimpotrivă, cuvîntul care aparţine unei părţi de vorbire neflexibile este lipsit de paradigmă, se manifestă deci în sistemul limbii într-o realizare unică, deci ca unitate (sau mulţime = 1).

Din această deosebire dintre părţile de vorbire flexibile şi neflexibile decurge o alta, şi anume : cuvîntul flexibil, sub orice formă a sa, presupune o grupare de morfeme, nu se reduce niciodată la un singur morfem, pe cînd cuvintele aparţinînd părţilor de vorbire neflexibile sînt, adeseori, neanalizabile la nivel morfemic : *şi*, *iar*, *de*, *pe*, *cum*, *unde* etc. pot fi menţionate ca exemple de acest fel. În asemenea cazuri, morfemul şi cuvîntul coincid. Dimpotrivă, formele cuvintelor aparţinînd părţilor de vorbire flexibile reprezintă întotdeauna o sintagmă (minimală), o combinaţie de morfeme.

Chiar în cazurile în care un cuvînt, aparţinînd unei părţi de vorbire neflexibile, este susceptibil, cum se întîmplă destul de frecvent, de analiză, reprezintă deci o structură morfemică analizabilă, el nu are flexiune. Astfel, alături de adverbe neanalizabile, ca *unde*, *cînd*, limba română cuprinde şi numeroase adverbe cu structură morfemică mai complexă : *făţiş*, de exemplu, poate fi analizat, comparîndu-l cu *pieptiş*, *furiş* etc., în două unităţi : *făţ-* (care îl raportează la *faţă*) şi *-iş*. Elementul *-iş* din *făţiş* nu intră însă în raport de opoziţie din punctul de vedere al comunicării (deci în raport „paradigmatic") cu *-ă* din *faţă*, cum se întîmplă cu *-e* din *feţe*. *Făţiş* se încadrează în cu totul altă clasă de substituţie decît *faţă*, este, morfologic, o unitate diferită de *faţă* şi e un cuvînt fără flexiune, deci un cuvînt care se realizează în limbă ca unitate (mulţime = 1).

Descrierea flexiunii dintr-o limbă dată are în vedere deci clasele de cuvinte care cuprind unităţile lingvistice reprezentate prin mulţimi de forme mai mari decît *1*.

1.1.3. Numărul formelor cuprinse în flexiunea diferitelor cuvinte flexibile diferă de la o parte de vorbire la alta şi chiar, în cadrul aceleiaşi părţi de vorbire, de la un element la altul. În limitele părţilor de vorbire discutate, substantivul şi adjectivul au o flexiune mult mai restrînsă decît verbul.

În ceea ce priveşte substantivul, am avut în vedere flexiunea în raport cu numărul, cazul şi determinarea. Flexiunea adjectivală a fost descrisă în limitele „gradului" pozitiv — nu au fost discutate deci gradele de comparaţie ca atare, expresia comparativului şi a

superlativului fiind de altfel ușor deductibilă din pozitiv. În ce privește verbul, descrierea are în vedere flexiunea verbală indicată de obicei prin termenul de diateză a c t i v ă, care are un caracter morfologic clar și pe care se bazează d i a t e z a r e f l e x i v ă și d i a t e z a p a s i v ă, ușor deductibile din diateza activă.

1.1.4. Paradigma astfel circumscrisă cuprinde forme sintetice și forme „analitice", reprezentate prin grupuri de elemente dintre care unul este identic cu o formă verbală sintetică. Formele sintetice sînt reprezentate printr-un lanț de morfeme care se succed într-o ordine fixă și care nu permit nici un fel de intercalare în cadrul acestui lanț. Cele analitice se caracterizează printr-o mai mare libertate a elementelor componente : „formele analitice" sînt grupări disociabile de elemente caracterizate fie printr-o mai mare sau mai mică capacitate de permutare a elementelor în cadrul grupului, fie prin faptul că admit intercalarea unei serii mai largi sau mai restrînse de elemente străine între componentele grupului (comp. *va* m a i *cînta* și m a i *cîntă* de ex.).

Dintre numeroasele grupări de elemente în care apare un element identic cu o formă verbală sintetică am considerat ca aparținînd paradigmei verbale numai pe acelea care cuprind, pe lîngă acesta, un element auxiliar strict caracterizat prin particularități de expresie sau de distribuție sau grupările care manifestă o reducere a posibilităților de disociere a elementelor componente. Aceste grupări le-am numit, pentru a le distinge de celelalte grupări, f o r m e c u a f i x m o b i l [cf. 31]. Denumirea de „forme cu afix mobil" se aplică și grupării „articol proclitic + substantiv".

1.1.5. Dintre formele sintetice, o poziție ambiguă sub aspectul calității lor verbale au așa-numitele moduri nepersonale [1]. Am considerat ca aparținînd paradigmei verbale *infinitivul*, *gerunziul*, *participiul* și *supinul*, deoarece aceste forme prezintă toate sau măcar o parte din posibilitățile de combinare sintagmatică pe care le cunosc formele personale [2]. De altfel formele de *participiu* și *infinitiv* apar în diverse forme analitice incluse în paradigma verbală, *supinul* nu pune din punct de vedere morfologic nici o problemă în plus (dacă facem abstracție de distribuție) față de participiu, iar *gerunziul* reprezintă dintre aceste „moduri nepersonale" forma în care caracterul

---

[1] Cf. [26], vol. I, p. 315 urm. și M. Caragiu-Marioțeanu, *Moduri nepersonale*, SCL XIII, 1962, nr. 1, p. 29–45.

[2] Cf. [33, p. 66 urm.].

verbal se manifestă mai net și deci forma a cărei apartenență la paradigma verbală a fost cel mai puțin discutată.

În virtutea criteriului sintagmatic menționat mai înainte, am considerat exterioare paradigmei verbale formele în care apar radicale comune cu cele înregistrate în diversele paradigme verbale, dar care au alte caracteristici sintagmatice, cum sînt : așa-numitul infinitiv lung, supinul substantivat și formațiile în *-tor*, atașate uneori paradigmei verbale.

MODUL DE LUCRU

1.2.1. ***Selectarea*** materialului pe care se bazează descrierea este determinată de scopul ei : cercetarea de față își propune, ca obiectiv final, *descrierea structurală* a flexiunii nominale și verbale românești, urmărește deci să pună în evidență structura acestor subsisteme pe baza relațiilor și a corelațiilor care se stabilesc între elementele lor. Ca orice studiu structural, cercetarea își limitează foarte strict domeniul : are în vedere *faptele limbii literare actuale*, este deci o descriere sincronică a unui aspect al limbii române, cel literar, normat. Dezideratul sincroniei se manifestă în selectarea materialului și în modul de prezentare. Inventarul de cuvinte și de forme avut în vedere n u cuprinde elemente neliterare : arhaice, dialectale, chiar populare, iar prezentarea este d e s c r i p t i v ă , evitînd explicațiile care introduc întotdeauna, în mod inevitabil, considerente diacronice în discuție.

Diacronia este prezentă numai în cazurile în care sistemul actual ca atare o impune : raportul de variație liberă, care nu poate fi decît arbitrar exclus dintr-un studiu descriptiv sincronic, reprezintă diacronia în sincronie și ca urmare considerațiile referitoare la elementele între care se stabilește un asemenea raport au inevitabil, adeseori, implicații diacronice.

1.2.2. ***Lista de cuvinte.*** Cercetarea are în vedere faptele furnizate de un *inventar finit și nu prea larg* de elemente. Inventarul a fost alcătuit avînd în vedere lista de cuvinte stabilită de acad. Al. Graur în *Încercare asupra fondului principal de cuvinte*, Buc., 1954, și listele de frecvență stabilite de V. Șuteu în *Observații asupra frecvenței în operele unor scriitori români* (SCL X, 1959, nr. 3, p. 426 urm.) și de Gh. Bolocan în *Unele caracteristici ale stilului publicistic al limbii române literare* (SCL XII, 1961, nr. 1. p. 44–56).

S-au inclus în inventar aproape toate substantivele, adjectivele și verbele din fondul principal (au fost eliminate cîteva considerate neliterare), precum și cele care apar în plus în celelalte două liste. S-au adăugat în acest mod mai ales neologisme.

Deoarece a fost stabilit pe baza unor liste care au în vedere frecvența cuvintelor (criteriul frecvenței este implicat indirect și în lucrarea acad. Al. Graur), inventarul cuprinde cuvintele cele mai mult folosite din limba literară actuală. Frecvența ca atare nu este pertinentă din punctul de vedere al cercetării de față. Am considerat însă că descrierea bazată pe un asemenea inventar are cele mai multe șanse să cuprindă flexiunea în toată diversitatea ei, deoarece : pe de o parte, dintre cuvintele cu mare frecvență și importanță, foarte multe aparțin fondului vechi al limbii, iar cuvintele vechi prezintă de obicei (și constatarea aceasta se verifică și în lucrarea de față) cele mai multe variații în paradigmă, iar, pe de altă parte, printre cuvintele frecvente se numără și destul de multe neologisme, care, datorită istoriei lor recente în limbă, pot prezenta particularități paradigmatice care să le deosebească, măcar în oarecare măsură, de cele vechi.

Aceste considerente îndreptățesc presupunerea că, pornind de la o listă care cuprinde substantivele, adjectivele și verbele cu frecvență mare, cercetarea are posibilitatea de a înregistra un *maximum de tipuri* și că, deci, eventuala adăugare de alte elemente la cele din lista stabilită nu ar duce decît la o îmbogățire a unora din clasele caracterizate prin tipurile de paradigmă stabilite deja și nu la mărirea numărului claselor, sau, în ipoteza în care totuși s-ar adăuga un tip sau mai multe, acestea ar fi proprii unui număr foarte restrîns de cuvinte sau ar fi reprezentate prin termeni proprii unui domeniu restrîns.

S-a utilizat un inventar finit din dorința de a evita observațiile întîmplătoare. Limitarea inventarului a permis examinarea paradigmei fiecărui cuvînt în parte avînd în vedere numeroasele aspecte ale morfologiei românești. S-a asigurat astfel caracterul complet și sistematic al faptelor pe care se bazează descrierea.

Compararea cu descrierile existente a arătat că inventarul pe care l-am avut în vedere oferea material ilustrativ pentru cvasitoate situațiile distincte — privind limba literară actuală — înregistrate în aceste lucrări[3] și, deci, că presupunerea inițială în privința avantajelor de a pleca de la o asemenea listă era justificată.

---

[3] Mai săracă în inventarul nostru este lista de adjective.

O verificare mai aprofundată a acestei ipoteze de lucru necesită examinarea, pe baza tipurilor stabilite, a tuturor substantivelor, adjectivelor și verbelor limbii literare actuale, verificare dificil de efectuat din pricina lipsei unei baze preliminare. O listă cuprinzînd toate cuvintele flexibile din limba literară actuală este foarte greu de făcut, deoarece DLRM înregistrează mai ales cuvintele din textele beletristice ale secolului al XIX-lea și al XX-lea, incluzînd multe elemente arhaice sau dialectale din punctul de vedere al limbii literare standard, dar nu cuprinde mulți termeni tehnici foarte uzuali azi. Aceste neajunsuri apar cu evidență, de exemplu, din examinarea listelor de verbe utilizate în lucrarea acad. Moisil [68]. Așa, de exemplu, din cele 22 de verbe în -*î* menționate la pag. 13, 10 au un caracter clar neliterar sau neactual (cf. *a borî*, *a cotărî*, *a dîrî*, *a ponorî* etc.). Selectarea elementelor aparținînd limbii literare actuale nu este facilitată nici de *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* (1965), care menționează de asemenea, fiind alcătuit pe baza DLRM, cuvinte care depășesc limitele acestui sistem.

1.2.3. ***Formele*** diferitelor unități lexicale cuprinse în descriere ca aparținînd limbii literare sînt cele proprii idiolectului autoarei și cele indicate în lucrările cu caracter normativ : *Gramatica limbii române* a Academiei R.P.R. (1954, 1962), DLRM și *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* (1965).

1.2.4. ***Analiza.*** Orice cercetare a flexiunii unei părți de vorbire presupune ca premisă necesară axioma că formele cuprinse în paradigmă sînt reprezentate prin lanțuri de unități fonemice a căror extensiune variază de la un cuvînt la altul și de la o formă la alta, iar, în interiorul acestora, unitățile fonemice se organizează în structuri morfemice. În virtutea acestei structurări orice formă aparținînd unei paradigme poate fi supusă unei analize în constituenți imediați și ca atare orice formă poate fi divizată în cel puțin două părți : flexiunea este incompatibilă cu formațiile indivizibile, reprezentate în plan morfemic printr-un singur element.

Orice lanț fonemic reprezentînd o formă care aparține unei paradigme flexionare poate fi analizat în plan morfemic, analiza realizîndu-se în una sau mai multe etape în funcție de numărul unităților morfemice înglobate în structura formei respective. Orice secvență fonemică reprezentînd o formă a unui cuvînt flexibil se separă de la bun început în două unități, care pot fi la rîndul lor divizibile sau indivizibile. În primul caz, analiza poate fi efectuată în continuare asupra fiecărei din cele două unități pînă se ajunge la

unităţi indivizibile în plan morfemic. În al doilea caz, analiza se reduce la o singură etapă.

Cele două unităţi rezultate din prima analiză, posibilă i(şi ca atare generală) în cazul oricărei forme aparţinînd unei paradigme, le indicăm generic prin termenii *radical* şi *flectiv*.

1.2.5. ***Radicalul*** reprezintă acea parte a secvenţei fonice a cărei ocurenţă concretă este obligatorie pentru orice formă flexionară. *Radicalul nu poate fi niciodată reprezentat printr-un şir fonemic vid, ceea ce înseamnă în termeni morfematici că nu admite o realizare zero.* Această caracteristică apropie radicalul de morfemele independente care, nici ca unităţi individuale şi nici dacă le considerăm ca clasă, nu admit comutarea cu zero. Radicalul nu poate fi însă identificat cu morfemul independent, pentru că radicalul poate fi reprezentat printr-o unitate *divizibilă*, printr-un grup de elemente morfemice (indivizibile), pe cînd morfemul independent este, prin calitatea lui de morfem [4], o unitate minimă, deci *indivizibilă*.

Orice radical presupune însă în mod necesar un morfem independent : cînd radicalul este reprezentat printr-o unitate morfemică indivizibilă, radicalul coincide cu morfemul independent, iar cînd radicalul este reprezentat printr-un grup de elemente morfemice, unul din aceste elemente este morfem independent. Analiza unei forme ca *aram* (*ar-am*) duce la un radical [ar-] care coincide cu morfemul independent, pe cînd în structura formei *împărţeam* radicalul este reprezentat printr-o unitate divizibilă în [îm-] şi [-părţ-], dintre care ultimul element morfematic este un morfem independent.

În orice caz, morfemul independent ocurent într-o formă flexionară este inclus în radical. Putem defini deci *radicalul* ca fiind acea *unitate, rezultată din prima analiză efectuată asupra unei forme aparţinînd unei paradigme, care cuprinde morfemul independent.* Proprietatea radicalului menţionată la început, aceea de a nu putea fi niciodată reprezentat printr-un şir fonemic vid, este o consecinţă a faptului că presupune în mod necesar un morfem independent, a cărui principală caracteristică este aceea că nu admite niciodată o realizare zero.

Notă. Acordînd această accepţiune termenului *radical* îl diferenţiem net de termenul *rădăcină* cu care este sinonim în multe lucrări de specialitate. Termenul *rădăcină* devine sinonim cu cel de morfem independent.

---

[4] Avem în vedere definiţia curentă a morfemului în cercetările descriptiviste : unitate minimă de expresie asociată unei unităţi de conţinut — cf. de ex., [23].

1.2.6. Cealaltă unitate morfemică rezultată în urma efectuării primei analize în constituenţi imediaţi reprezintă ***flectivul.*** Ca şi radicalul, flectivul poate fi divizibil sau indivizibil. Dar spre deosebire de radical, flectivul *poate fi reprezentat printr-un şir fonemic vid, poate fi realizat ca zero.* Această caracteristică este proprie morfemelor dependente, considerate uneori individual, alteori ca clasă. Flectivul se aseamănă, dar nu se identifică cu morfemul dependent : flectivul poate fi reprezentat prin unul sau mai multe elemente morfemice dependente, poate fi deci divizibil în plan morfematic, pe cînd morfemul dependent este indivizibil.

Flectivul poate fi definit negativ ca fiind *unitatea rezultată din prima analiză efectuată asupra unei forme aparţinînd unei paradigme, unitate care* ***n u*** *cuprinde morfemul independent.*

Flectivul se caracterizează de cele mai multe ori prin aşezarea d u p ă radical a elementelor morfemice din care este constituit. Această poziţie este generală în cazul aşa-numitelor forme sintetice — putem numi în asemenea situaţii flectivul şi t e r m i n a ţ i e. Aşezarea în urma radicalului *nu este însă obligatorie.* Elementele flectivului p o t p r e c e d a radicalul, aşa cum se întîmplă, de obicei, în cazul formelor analitice.

Dacă avem în vedere clasificarea morfemelor în morfeme lexicale şi gramaticale, putem spune că în radical se includ morfemele lexicale — atît cele independente, cît şi cele dependente — , pe cînd morfemele gramaticale, toate dependente, privesc flectivul.

1.2.7. Acceptarea ca premisă a ideii că o formă flexionară are întotdeauna o structură binară impune recunoaşterea unei *unităţi morfemice zero* de cîte ori secvenţa fonică reprezentînd forma respectivă coincide cu secvenţa fonică care realizează, în alte forme ale aceleiaşi paradigme, radicalul : avem deci *cînt-Ø*, deoarece această formă se încadrează în aceeaşi paradigmă cu formele *cînt-ă, cînt-ăm* etc. Tot aşa, analizăm *pom-Ø*, pentru că face parte din aceeaşi paradigmă cu *pomi* etc., sau *alb-Ø*, pentru că se opune formelor *albă, albi, albe.* În virtutea aceluiaşi principiu, analiza flectivului poate duce de asemenea la stabilirea unor unităţi morfemice zero ; comparaţia unor forme ca : *aram, arai, ara,* impune segmentarea *ar//a/m, ar//a/i, ar//a/Ø.*

1.2.8. Elementele fonemice suprasegmentale, accentul şi intonaţia, participă şi ele la realizarea în planul expresiei a flexiunii. *Intonaţia* nu este relevantă decît în anumite zone ale paradigmei, de aceea n-o vom discuta separat, iar *accentul* face întotdeauna parte din structura unui morfem.

1.2.9. Descrierea unei paradigme flexionare are ca punct de plecare diviziunea fundamentală în radical și flectiv. Unitățile rezultate din această analiză pot fi inventariate și clasificate ca atare. Pot fi utilizate chiar ca bază în efectuarea diverselor clasificări. Astfel procedează, de exemplu, acad. Gr. Moisil [68], [69], care grupează verbele, substantivele și adjectivele românești în mai multe clase avînd în vedere flectivele considerate global, sau Alf Lombard [56], care discută flectivele diverselor forme verbale fără a distinge diferitele tipuri de afixe.

1.2.10. *Radicalul* și *flectivul* reprezintă însă, de obicei, *grupări de morfeme* și pot fi supuse, la rîndul lor, segmentării.

Radicalul cuprinde adeseori, pe lîngă un morfem rădăcină, și anumite afixe derivative. Structura morfemică a radicalului este nerelevantă pentru descrierea flexiunii românești, deoarece selectarea diverselor flective înregistrate nu este, în general, determinată de structura morfemică a radicalului.

Pertinentă este însă, pentru descrierea oricărui tip de flexiune, structura morfemică a flectivului. Analiza diverselor flective și degajarea elementelor morfemice componente se impune mai ales în cazul claselor de cuvinte care, ca verbul românesc, se caracterizează printr-o paradigmă complexă.

1.2.11. Flectivul, care împreună cu radicalul constituie forma flexionară, poate fi segmentat de cele mai multe ori în două sau mai multe unități morfemice, pentru care utilizăm termenul generic de a f i x.

Formele flexionare se deosebesc între ele prin n u m ă r u l afixelor, prin p o z i ț i a acestora față de radical și prin s t r u c t u r a f o n i c ă a diferitelor afixe. Avînd în vedere poziția flectivelor față de radical, distingem f o r m e l e s i n t e t i c e și f o r m e l e c u a f i x m o b i l.

1.2.12. ***Formele sintetice*** presupun cel puțin un afix. Afixele care intră în componența formelor sintetice se caracterizează prin p o z i ț i a e n c l i t i c ă față de radical și prin s u c c e s i u n e a f i x ă și n e d i s o c i a b i l ă: un anumit afix ocupă în cadrul lanțului de morfeme care reprezintă forma sintetică un anumit loc, totdeauna același, iar lanțul ca atare nu poate fi întrerupt, forma sintetică neadmițînd intercalarea de elemente lexicale străine între elementele sale componente.

1.2.13. ***Formele cu afix mobil*** înglobează în structura lor c e l p u ț i n d o u ă afixe, dintre care c e l p u ț i n u n u l a r e p o z i ț i e e n c l i t i c ă față de radical, împreună cu care alcă-

tuiește un lanț morfemic indisociabil. Acest lanț morfemic indisociabil este asociat în același timp și cu unul sau mai multe afixe mobile.

Afixele mobile se caracterizează prin faptul că sînt de obicei p r o c l i t i c e în raport cu radicalul și prin faptul că sînt m o b i l e față de radical : sînt mobile atît în sensul că, de cele mai multe ori, își pot modifica poziția față de radical (poziția obișnuită, în limbajul standard, este cea proclitică, dar, în cazul unora, nu este exclusă nici poziția enclitică față de radical), cît și în sensul că lanțul morfemic care reprezintă forma cu afix mobil permite disocierea în punctul de junctură între afixul mobil și radical : între afixul mobil și radical se pot intercala diferite elemente lexicale exterioare formei verbale.

Lanțul morfemic alcătuit din radical și afixul totdeauna enclitic constituie o unitate indisociabilă față de orice element străin lanțului morfemic, dar și față de afixul mobil : afixul mobil, în cazurile rare cînd apare în poziție enclitică, nu se poate intercala imediat după radical, ci este postpus față de întreaga grupare „radical + afix...", cf. de exemplu, *văzut-ai* (nu **văz-ai-ut*).

1.2.14. Distingem, de asemenea, în expunerea care urmează : d e s i n e n ț e l e, care, în cadrul flexiunii verbale, reprezintă afixele degajabile prin compararea formelor unui timp (cărora le corespund deci în planul conținutului valori de număr și persoană), și s u f i x e l e, afixe care fac parte din structura formelor sintetice și care, plasate după radical, caracterizează formele unui timp sau mod față de altul reprezentînd, în planul expresiei, diferitele valori ale acestor categorii gramaticale. Afixele mobile, chiar dacă au același rol, nu le putem numi, din pricina poziției față de radical, sufixe (și nici prefixe). Ca atare le vom indica prin termenul generic de a f i x m o b i l. Raportat la flexiunea nominală termenul d e s i n e n ț ă reprezintă afixele degajate din compararea formelor n e d e t e r m i n a t e și exprimă numărul, cazul și genul.

ETAPELE CERCETĂRII

1.3.0. Descrierea unui sistem flexionar într-o limbă dată presupune (a) stabilirea inventarului de morfeme, (b) precizarea relațiilor care se stabilesc între diferitele morfeme și (c) clasificarea morfemelor și a unităților lexicale pe care le caracterizează. Ca atare, descrierea unui sistem flexionar reprezintă o succesiune de etape caracterizate prin anumite operații și vizînd anumite rezultate. Fie-

care din aceste etape depinde de cele anterioare în măsura în care are în vedere fapte care reprezintă rezultatele obținute de prelucrarea anterioară a materialului. Așa, de exemplu, clasificarea depinde de inventarul stabilit și de relațiile descoperite etc.

Această dependență a etapelor întregului proces face necesar ca prelucrarea materialului într-o etapă dată să aibă în vedere etapele următoare și rezultatul final. Acest imperativ trebuie avut în vedere mai ales în cazurile în care cercetătorul se găsește în situația de a a l e g e între mai multe soluții posibile.

În asemenea împrejurări diferitele soluții trebuie apreciate nu numai din punctul de vedere al etapei respective, ci și în lumina etapelor următoare și a rezultatului final, urmînd să se aleagă soluția cea mai avantajoasă pentru descriere în ansamblul său, descriere care trebuie să corespundă cerințelor de a fi exhaustivă, necontradictorie și simplă.

1.3.1. Orice descriere presupune, ca fază preliminară, implicită, ***analiza***, care furnizează inventarul de morfeme. Analiza nu este de obicei inclusă ca atare în descriere, dar de modul în care s-a făcut analiza depinde întreaga descriere.

Orice analiză care are în vedere un subsistem flexionar, o paradigmă, pornește de la premisa că unitățile supuse analizei sînt alcătuite din cel puțin doi termeni (cf. 1.2.4.), pe care îi numim generic *radical* și *flectiv* și care pot fi uneori, la rîndul lor, analizați, degajîndu-se astfel elementele minimale, indivizibile, din a căror combinare rezultă forma supusă analizei.

1.3.2. Deoarece înglobează morfemul independent, morfemul lexical, *radicalul* trebuie să reprezinte în principiu componenta c o n s t a n t ă a paradigmelor concrete, pe cînd *flectivul*, realizînd diferitele valori ale categoriilor gramaticale care caracterizează și determină flexiunea respectivei părți de vorbire, reprezintă termenul variabil, în principiu totdeauna diferit de la o formă la alta. Aprecierea ca variabil și constant a celor doi constituenți este justificată dacă nu depășim limitele unei sintagme interne și avem în vedere paradigma unui singur cuvînt: radicalul *ar-* apare constant [5], în forme ca *ar-ă*, *ar-am*, *ar-înd*, *ar-at* etc., pe cînd cel de-al doilea termen, flectivul, variază de la o formă la alta.

Dacă avem însă în vedere un context mai larg (fie, de exemplu, *În vremea aceea noi . . . mereu*), constatăm că pe aceeași poziție (notată prin ...) pot apărea forme ca *aram*, *săpam*, *cîntam*, *veneam*,

---

[5] Facem abstracție de variația de accent.

urcam etc., a căror comparație pune în evidență faptul că radicalul variază, iar cealaltă parte rămîne mai mult sau mai puțin constantă. Această modificare a raportului dintre termenul variabil și cel constant se datorește trecerii de la planul paradigmatic, care are în vedere în primul rînd sintagmele interne, la planul sintagmatic, care se bazează pe combinațiile de morfeme depășind limitele sintagmei interne.

Deoarece însă descrierea unui sistem flexionar are în vedere planul paradigmatic, putem caracteriza radicalul ca fiind *termenul constant* din diferitele combinații care reprezintă formele paradigmei unui cuvînt.

1.3.3. Operația de analiză vizează deci, în primul rînd, delimitarea de-a lungul paradigmei, în cadrul diferitelor forme, a celor doi termeni : radicalul și elementul variabil, care poate fi reprezentat în limba română fie numai printr-o parte sufixală, în cadrul formelor sintetice, fie printr-o parte sufixală asociată unui element prefixal, în cadrul formelor analitice.

1.3.4. Elementul prefixal se detașează net de restul sintagmei interne, așa încît din acest punct de vedere nu apar dificultăți de delimitare.

1.3.5. Mai dificilă este delimitarea dintre radical și terminație sau partea sufixală a combinației interne de morfeme, deoarece legătura este în aceste combinații mult mai strînsă : elementele se succed într-o ordine fixă și orice intercalare de elemente străine între ele este exclusă.

1.3.6. Punctul de plecare al operației de analiză îl constituie compararea formelor care realizează flexiunea unui cuvînt, recurgîndu-se de preferință la paradigmele cele mai simple și mai clare, adică la paradigmele în tot cursul cărora se constată prezența unui element constant, perfect identic.

Așa, de exemplu, comparînd formele unor verbe ca : *a ara, a aduna, a afla, a umple, a oferi* etc., și îndepărtînd termenul constant, comun tuturor sintagmelor interne avute în vedere, obținem un inventar de elemente variabile, de terminații (pentru că, cum spuneam, avem în vedere în primul rînd formele sintetice, care sînt mai dificil de analizat).

Acest inventar de terminații sau de flective odată stabilit ca o primă aproximație, ne ajută să degajăm elementele paradigmelor mai puțin clare, mai puțin simple, cum sînt, de exemplu, formele paradigmelor în care radicalul nu rămîne absolut identic în toate

combinațiile. Așa, de exemplu, faptul că analizînd o porțiune de paradigmă de tipul :

ar	sau	pricep	sau	ofer
ar-i		pricep-i		ofer-i
ar-ă		pricep-e		ofer-ă
ar-ăm		pricep-em		ofer-im
ar-ați		pricep-eți		ofer-iți
ar-ă		pricep		ofer-ă

am ajuns, îndepărtînd radicalul comun, să stabilim lista de flective *-Ø, -i, -ă, -ăm, -ați, -ă* (*Ø, -i, -e, -em, -eți, -Ø* etc.) ne ajută să analizăm formele aparținînd aceleiași zone a paradigmei în cazul unor verbe ca *a purta, a mișca* etc. Cunoscînd flectivele, putem delimita radicalul fiecărei forme, chiar dacă acesta nu este invariabil :

port	mișc
porț-i	mișt-i
poart-ă	mișc-ă
purt-ăm	mișc-ăm
purt-ați	mișc-ați
poart-ă	mișc-ă

Tot așa, paradigmele unor substantive și adjective cu radical invariabil de tipul : *casă, pom, alb, bun* etc., permit o segmentare clară și degajarea unor flective :

$$\frac{\text{cas-ă}}{\text{cas-e}},\ \frac{\text{pom-Ø}}{\text{pom-i}},\ \frac{\text{alb-Ø}}{\text{alb-i}},\ \frac{\text{alb-ă}}{\text{alb-e}},\ \frac{\text{bun-Ø}}{\text{bun-i}},\ \frac{\text{bun-ă}}{\text{bun-e}},$$

a căror cunoaștere ne ajută în segmentarea formelor acelor paradigme în care radicalul nu este constant, ca de exemplu :

$$\frac{\text{mas-ă}}{\text{mes-e}},\ \frac{\text{măr-Ø}}{\text{mer-i}},\ \frac{\text{frumos-Ø}}{\text{frumoș-i}},\ \frac{\text{frumos-Ø}}{\text{frumoas-e}}.$$

Dacă, în cazul celor mai multe cuvinte flexibile, comparația formelor în cadrul paradigmei și raportarea la un anumit inventar de flective permit decuparea netă a radicalului și a flectivelor, există și situații în care aplicarea celor două procedee mai sus amintite nu duce la un rezultat unic. În destul de multe cazuri, formele diferitelor paradigme pot fi susceptibile de mai multe modalități de segmentare. În asemenea situații, trebuie optat pentru una din ele,

iar opţiunea trebuie să aibă în vedere simplitatea, economia descrierii. Justificarea alegerii diverselor soluţii de segmentare adoptate în această descriere se face în paragrafele consacrate analizei la fiecare parte de vorbire în parte.

MODALITĂŢI DE DESCRIERE

1.4.0. Cele două părţi din care este constituită obligatoriu orice formă verbală, radicalul şi flectivele, ridică probleme diferite, fapt care impune considerarea lor separat.

1.4.1. ***Flectivul*** reprezintă, în cadrul unei forme flexionare, elementul diferenţiator. Ca şi radicalul, el poate reprezenta o unitate divizibilă sau indivizibilă, poate fi alcătuit din unul sau mai multe afixe.

Fiecare afix flexionar reprezintă o unitate minimală de expresie asociată cu o semnificaţie gramaticală.

În condiţiile unui izomorfism perfect între planul expresiei[1] şi planul conţinutului ar fi de aşteptat ca fiecărei semnificaţii (valoare sau grup de valori gramaticale) să-i corespundă aceeaşi unitate de expresie, să fie asociată unui afix unic.

1.4.2. În cele mai diverse limbi însă, compararea mai multor paradigme aparţinînd aceleiaşi părţi de vorbire arată, de obicei, că în aceeaşi zonă paradigmatică apar afixe diferite. Aceleaşi valori pot fi asociate cu diverse unităţi de expresie. În asemenea situaţii avem de-a face cu diferite alomorfe ale aceluiaşi morfem. În acest raport morfemul nu mai este conceput ca o unitate concretă de expresie asociată cu un sens, ci ca o clasă de unităţi semnificative, mai mult sau mai puţin diferite între ele sub aspect fonematic, dar purtînd aceleaşi valori.

> *Notă.* Raportarea la aceleaşi valori este pusă în evidenţă de ocurenţa diferitelor unităţi de expresie în contexte identice sau foarte asemănătoare (prin distribuţia identică sau similară). În cadrul acestei descrieri, considerăm ca date paradigmele şi diferitele lor zone.

Alomorfele care reprezintă un morfem sînt în raport de distribuţie noncontrastivă, de cele mai multe ori în raport de distribuţie complementară : fiecare alomorf apare în contexte din care sînt

excluse celelalte sau, dacă există contexte comune în care pot apărea două (sau mai multe) alomorfe, ele nu sînt comutabile, deci sînt în raport de variaţie liberă.

1.4.3. Realizarea unui morfem flexionar printr-un alomorf sau altul, printr-un afix sau altul, este determinată de contextul imediat, de anumite particularităţi ale radicalului.

Ocurenţa diferitelor alomorfe ale unui morfem poate fi circumscrisă în termeni diferiţi, ceea ce permite distingerea mai multor categorii de alomorfe.

De cîte ori distribuţia unui alomorf poate fi delimitată în termeni fonetici, deci dacă ocurenţa lui poate fi prevăzută, prezisă, pe baza anumitor particularităţi fonetice ale radicalului, avem de-a face cu un a l o m o r f f o n e t i c.

În cazurile în care un alomorf nu apare decît într-un context unic sau într-un număr limitat de contexte care nu pot fi indicate altfel decît prin enumerare, alomorful respectiv reprezintă un a l o m o r f l e x i c a l.

Cînd un alomorf caracterizează o c l a s ă de contexte, iar distribuţia lui nu poate fi circumscrisă fonetic, el reprezintă un a l o m o r f m o r f o l o g i c.

Pentru limbile cu o flexiune redusă primele două categorii de alomorfe pot să acopere, de obicei, întrega clasă. Astfel, în engleză, morfemul de plural se realizează prin alomorfele fonetice [-s], [-z] şi [-is] şi prin alomorfe lexicale ca [-rən] : *children* sau [-ən] :*oxen*.

Pentru limbile cu o flexiune mai complexă, cum este limba română, o descriere a flexiunii presupune în mod necesar categoria alomorfelor morfologice. Alomorfele morfologice sînt cele care oferă criteriul clasificărilor morfologice pentru astfel de limbi.

Aşa, de exemplu, pluralul substantivelor neutre poate fi realizat, în limba română actuală, prin *-e*, *-uri*, *-i*, *-ă* şi *-ete* [6].

Între aceste alomorfe se pot stabili, pe baza distribuţiei specifice, relaţii diferite. Astfel, *-ă* (sau *-u̯ă*) se realizează după un radical cu finală labială : *ouă* ; *-i* este ocurent după un radical terminat în *-i* neaccentuat : *doménii*, *consílii*, *teritórii* etc., ca atare ele pot fi considerate alomorfe f o n e t i c e.

Alomorfele *-e* şi *-uri* apar în condiţii fonetice similare, comp. *scaun-e* şi *tren-uri*, *templ-e* şi *titl-uri*, şi caracterizează, fiecare, o clasă de cuvinte : ele reprezintă deci alomorfe m o r f o l o g i c e.

[6] Dacă forma de pl. *capete* o analizăm : *cap-ete*.

1.4.4. Alomorfele fonetice pot fi subordonate, de cele mai multe ori, unui alomorf morfologic. În cazul exemplului dat, putem considera — datorită asemănării sub raportul structurii fonice — că alomorfele *-i* și *-(u̯)ă* sînt variante condiționate fonetic, deci alomorfe f o n e t i c e ale alomorfului m o r f o l o g i c *-e*. Ca urmare, substantivele neutre se grupează, avînd în vedere afixele de plural, în două clase morfologice : cele cu pluralul în *-e* și cele cu pluralul în *-uri*, iar alomorful morfologic *-e* se realizează ca *-i̯* după un radical terminat în *-i* aton, ca *-(u̯)ă* după o finală labială, și ca *-e* în celelalte cazuri.

Alomorful *-ete*, menționat printre realizările pluralului neutru, nu se realizează decît în paradigma substantivului *cap*. Ocurența lui după acest radical nu e determinată fonetic (dovadă că există și paradigma *cap*, *capuri*). În aceste condiții, *-ete* reprezintă un alomorf l e x i c a l.

1.4.5. Dacă, în cele mai multe cazuri, aceeași zonă a paradigmei este caracterizată prin afixe diferite, se constată frecvent prezența în zone diferite, deci corespunzînd unor semnificații diferite, a unor afixe identice ca expresie. În asemenea situații, avem a face cu afixe o m o n i m e. Prezența afixelor omonime are ca directă consecință neutralizarea opoziției dintre morfemele realizate prin aceste afixe.

Omonimiile specifice unei clase de paradigme constituie, de asemenea, un important criteriu în clasificarea flexionară a părților de vorbire flexibile. Faptul că anumite tipuri de omonimii, anumite sincretisme pot fi realizate de d i f e r i t e afixe — cf., de exemplu, omonimia gen. dat. sg. fem. = nom. ac. gen. dat. pl. fem. realizată prin afixele *-e* : (*unei*, *niște...*) *case* ; *-i* : (*unei*, *niște*) *flori* ; *-le* : (*unei*, *niște*) *basmale* etc. — face ca, în clasificările morfologice, omonimiilor să li se acorde primordialitate față de alomorfele morfologice [44].

O clasificare morfologică se bazează deci pe criteriul o m o n i m i i l o r s p e c i f i c e și al a l o m o r f e l o r m o r f o l o g i c e care caracterizează diferitele paradigme.

1.4.6. Afixele cu ajutorul cărora se realizează flexiunea unei părți de vorbire se organizează, în raport cu radicalele cu care se asociază, în s e r i i de afixe. Aceste serii de afixe pot caracteriza clase largi de cuvinte sau, dimpotrivă, pot fi proprii unor elemente izolate.

Cuvintele care prin mijloacele de realizare a flexiunii se includ în clase largi reprezintă paradigmele r e g u l a t e.

1.4.4. Alomorfele fonetice pot fi subordonate, de cele mai multe ori, unui alomorf morfologic. În cazul exemplului dat, putem considera — datorită asemănării sub raportul structurii fonice — că alomorfele *-i* și *-(u)ă* sînt variante condiționate fonetic, deci alomorfe f o n e t i c e ale alomorfului m o r f o l o g i c *-e*. Ca urmare, substantivele neutre se grupează, avînd în vedere afixele de plural, în două clase morfologice : cele cu pluralul în *-e* și cele cu pluralul în *-uri*, iar alomorful morfologic *-e* se realizează ca *-i* după un radical terminat în *-i* aton, ca *-(u)ă* după o finală labială, și ca *-e* în celelalte cazuri.

Alomorful *-ete*, menționat printre realizările pluralului neutru, nu se realizează decît în paradigma substantivului *cap*. Ocurența lui după acest radical nu e determinată fonetic (dovadă că există și paradigma *cap*, *capuri*). În aceste condiții, *-ete* reprezintă un alomorf l e x i c a l.

1.4.5. Dacă, în cele mai multe cazuri, aceeași zonă a paradigmei este caracterizată prin afixe diferite, se constată frecvent prezența în zone diferite, deci corespunzînd unor semnificații diferite, a unor afixe identice ca expresie. În asemenea situații, avem a face cu afixe o m o n i m e. Prezența afixelor omonime are ca directă consecință neutralizarea opoziției dintre morfemele realizate prin aceste afixe.

Omonimiile specifice unei clase de paradigme constituie, de asemenea, un important criteriu în clasificarea flexionară a părților de vorbire flexibile. Faptul că anumite tipuri de omonimii, anumite sincretisme pot fi realizate de d i f e r i t e afixe — cf., de exemplu, omonimia gen. dat. sg. fem. = nom. ac. gen. dat. pl. fem. realizată prin afixele *-e* : (*unei*, *niște...*) *case* ; *-i* : (*unei*, *niște*) *flori* ; *-le* : (*unei*, *niște*) *basmale* etc. — face ca, în clasificările morfologice, omonimiilor să li se acorde primordialitate față de alomorfele morfologice [44].

O clasificare morfologică se bazează deci pe criteriul o m o n i m i i l o r s p e c i f i c e și al a l o m o r f e l o r m o r f o l o g i c e care caracterizează diferitele paradigme.

1.4.6. Afixele cu ajutorul cărora se realizează flexiunea unei părți de vorbire se organizează, în raport cu radicalele cu care se asociază, în s e r i i de afixe. Aceste serii de afixe pot caracteriza clase largi de cuvinte sau, dimpotrivă, pot fi proprii unor elemente izolate.

Cuvintele care prin mijloacele de realizare a flexiunii se includ în clase largi reprezintă paradigmele r e g u l a t e.

Dimpotrivă, cînd paradigma unui cuvînt prezintă particularități strict specifice, aberante, paradigma are un caracter neregulat. (Neregularitatea poate privi în egală măsură flectivele sau variația radicalului.)

Aprecierea ca aberantă a unei particularități paradigmatice implică deci un raport cantitativ, reprezentînd excepția față de regulă.

1.5. ***Radicalul***, reprezentînd elementul purtător al unei anumite unități de conținut, care se manifestă constant în tot cursul paradigmei, ar trebui, în condițiile ideale ale unui izomorfism perfect între planul conținutului și planul expresiei, să reprezinte o unitate de expresie de asemenea constantă și comună întregii paradigme. Situația reală, constatată în cele mai diferite limbi, se îndepărtează însă foarte mult de această imagine ideală : radicalul variază ca expresie în cursul flexiunii celor mai multe cuvinte flexibile, iar variația poate fi parțială sau totală. Variația parțială a radicalului este descrisă de obicei prin fenomenul *alternanțelor fonetice*, iar variația totală este înregistrată sub denumirea de *supletivism* [7].

1.5.1. Variația parțială a radicalului se realizează prin apariția pe anumite poziții, în succesiunea de sunete care reprezintă radicalul, a unor elemente distincte în diferite forme ale paradigmei, în timp ce alte elemente fonice se mențin constant în tot cursul paradigmei.

Fenomenul variației parțiale a radicalului poate fi abordat în mai multe moduri și inclus în termeni diferiți în descrierea sincronică a unei limbi.

Problema variației parțiale a radicalului poate fi discutată, teoretic, fie la fonologie, fie la morfologie. Cum de cele mai multe ori această variație, realizată în termeni fonologici, nu este condiționată strict fonologic, cei mai mulți lingviști preferă să o trateze în cadrul morfologiei.

Abordată ca fenomen morfologic, variația parțială a radicalului este succeptibilă de diverse interpretări și ca atare de descrieri diferite. O modalitate de descriere, preconizată mai ales de lucrările

[7] În mod curent termenul *supletivism* implică o referire la istoria cuvîntului : paradigma supletivă rezultă din combinarea mai multor paradigme distincte (cf., de ex., *a fi*). Din punct de vedere formal, sincronic, rezultatul acestei împletiri de paradigme distincte îl reprezintă prezența în flexiunea unui cuvînt a unor radicale total diferite. Avînd în vedere această caracteristică, considerăm supletiv în limba actuală și verbul *a lua*, care, deși presupune un etimon unic pentru toate formele, prezintă radicale total diferite ca *lu-* și *ia-*.

care au în vedere faptele limbii engleze, o constituie prezentarea variațiilor radicalului sub forma morfemelor de înlocuire și a morfemelor discontinue; o secvență fonică prezentînd o variație parțială este analizată în două (sau mai multe) elemente considerate ca reprezentînd morfeme diferite, dintre care măcar unul se realizează ca morfem discontinuu.

Așa, de exemplu, *foot* și *feet* sînt adeseori descrise ca reprezentînd două morfeme : un morfem radical discontinuu [f...t] și un morfem reprezentat prin variația [u ~iy], care corespunde variației de conținut singular-plural. În virtutea acestei corespondențe variația [u~iy], considerată un morfem de înlocuire (*replacive morpheme*[8]), este înglobată ca alomorf al morfemului de plural alături de {*-es*, *-s*, *-z*}, [*-rən*] etc.

În cazul unui cuvînt ca *child*, *children*, o analiză consecventă de acest fel duce la două morfeme discontinue : [č...ld], pe de o parte, [ay~i]...[rən], pe de altă parte.

Tot la două morfeme discontinue se poate ajunge și în analiza unor cuvinte ca *foot*, *feet*, dacă considerăm, cum procedează unii lingviști[9], că în *feet* pluralul este marcat nu numai prin variația [u~iy], ci și printr-un afix Ø.

1.5.2. Această modalitate de descriere a variațiilor parțiale ale radicalului, care poate fi adecvată pentru o limbă cu flexiune redusă, devine foarte complicată și neeconomică în cazul unei limbi cu flexiune destul de bogată, cum este limba română.

Descrierea variațiilor radicalului sub forma morfemelor discontinue prezintă, considerată din punctul de vedere al flexiunii românești, următoarele neajunsuri :

(a) În limba română sînt frecvente formele în care se înregistrează variația mai multor elemente ale secvenței fonice reprezentînd radicalul : comparația unor forme ca *cred*/ *creadă*/ *crezi* duce la analiza : /*cr-*/ + /*-e*~ea-/ +/ *-d*~*z-*/ + /*-Ø*/, /-ă/, /*-i*/ etc. Diferitele forme ar trebui descrise deci prin formule complicate incluzînd adeseori mai multe „morfeme de înlocuire". Deoarece de multe ori variația se asociază unor terminații specifice, ea ar trebui reprezentată, atunci cînd privește partea de mijloc a radicalului, sub forma unui morfem discontinuu cu o parte variabilă : {/a→ă/...*ăm* (*-ați*, *-am*..., *-at*, *-înd* etc.)} de exemplu, dacă avem în vedere forme cum

[8] Vezi, de ex., [70, p. 55].

[9] Cf., de ex., [23].

sînt : *cărăm, cărați, căram...*, *cărat, cărînd*, {/a←ă/...ø (-*i*, -*ă* etc.)}, în cazul unor forme cum sînt *car, cari, cară* etc.

Alteori, cînd variația afectează partea finală, s-ar ajunge la morfeme continue incluzînd elemente variabile : {/d←z/...ø(-*ă*, -*ăm*, -*am*, -*at* etc.)}, {/z←d/...*i*} pornind de la forme ca *ud, udă, udăm, udat*; *uzi*.

În cazurile în care variația afectează mai multe elemente fonice din secvența care reprezintă radicalul, s-ar ajunge la analiza de tipul : [cr-] + (e←ea) + (z←d) + -*i* (-*înd*, -*ut*) ; [cr-] + (e←ea) + [d←z) + -*e* (-*em*, -*eam*) ; [cr-] + (ea←e) + (d←z) + -*ă*.

Pe baza unei asemenea analize s-ar ajunge la un tablou foarte complex de alomorfe ale diferitelor morfeme.

Avînd în vedere verbul *a crede*, am avea un alomorf al morfemului de pers. a II-a sg. prezent /(e←ea) (z←d) -*i*/, un alomorf /(ea ←e) (d←z) -*ă*/ al pers. a III-a prezent conjunctiv, un alomorf /(e←ea) (z←d) -*ut*/ pentru participiu etc. Pentru paradigma verbului *a cînta*, am avea un alomorf /(ț←t) -*i*/ pentru pers. a II-a sg. prezent, /(t←ț) -*e*/ pentru pers. a III-a prezent conjunctiv, /(t←ț) -*at*/ pentru participiu etc. În acest mod s-ar ajunge adeseori, chiar în cazul afixelor gramaticale, la alomorfe specifice unui singur verb, sau, în orice caz, comune unor grupuri foarte puțin numeroase de verbe, iar descrierea în ansamblu ar fi foarte încărcată și complicată.

(b) Acest mod de analiză e neeconomic și pentru că mărește numărul morfemelor radicale omonime :

Verbe ca *a crede* și *a crește*, clar diferențiate, dacă le analizăm în /*cred*-~*crez*-~*cread*-/, respectiv /*crešt*-~*cresc*-~*creasc*-/ și -*e* etc., prezintă omonimia /*cr*-/, dacă le analizăm în felul următor :

a crede : [CR-] + {/e~ea/ + /d~z/ + (-*i*), (-*e*), (-*ut*) etc.}
a crește : [CR-] + {/e~ea/ + /sc~șt/ + (-*i*), (-*e*), (-*ut*) etc.}

(c) Nu există un raport biunivoc între diversele variații ale radicalului și valorile gramaticale.

1.5.3 Lingviștii care au în vedere faptele unor limbi cu o flexiune mai bogată decît engleza au preferat să descrie variațiile de acest fel fără să distrugă radicalul ca unitate.

Așa, de exemplu, variațiile radicalului pot fi incluse în descrierea unui sistem flexionar, respectînd unitatea morfemică a radicalului, dacă le prezentăm sub forma așa-numitelor *alternanțe fonetice* sau ca *morfofoneme*.

Aceste două modalități de prezentare reprezintă în fond două etape ale aceluiași proces de descriere : prezentarea variațiilor ca

alternanțe presupune înregistrarea lor, stabilind tipurile și, eventual, condițiile în care se produc, iar descrierea în termenii morfonemelor presupune reunirea, în plan superior, a diferitelor elemente prin care se realizează variațiile într-o unitate. N. S. Trubetzkoy, care a introdus conceptul de morfonem, îl definește în felul următor : ,,Ces idées complexes de deux ou plusieurs phonèmes susceptibles en fonction des conditions de la structure morphologique du mot de se remplacer l'un l'autre au sein d'un seul et même morphème, peuvent être appelées des «morphonèmes»'' [90].

Acest mod de descriere acceptă ca premisă fundamentală ideea că același radical poate fi reprezentat, în cadrul diverselor forme ale unei anumite paradigme, prin secvențe fonice mai mult sau mai puțin deosebite. O asemenea premisă este perfect îndreptățită pentru limba română, deoarece în cazul a numeroase cuvinte flexibile, radicalul rămîne constant (făcînd abstracție de variațiile de accent) în tot cursul paradigmei, ceea ce permite izolarea clară a unei serii de terminații, care pot fi detașate apoi și din formele cu radical variabil; paradigma cu radical constant a verbului *a ara* permite izolarea unor flective ca *-Ø*, *-i*, *-ă*, *-ăm*, *-ați*, *-ă* etc., serie pe care o regăsim în forme de tipul : *cînt*, *cînți*, *cîntă*, *cîntăm*, *cîntați*, *cîntă* etc., *leg*, *legi*, *leagă*, *legăm*, *legați*, *leagă* etc., prin detașarea cărora ajungem la delimitarea radicalelor variabile *cînt-*, *cînț-* ; *leg-*, *leĝ-*, *leag-* etc., rezultat al alternanțelor *t/ț*, *g/ĝ*, *e/ea* etc. Tot așa, degajarea unor afixe *-e*, *-i* în paradigma unui substantiv cu radical constant de tipul *pîine*, *pîini* permite delimitarea unor radicale variabile în paradigme ca *floare*, *flori*, *carte*, *cărți* (*floar-*, *flor-* ; *cart-*, *cărț-*, rezultate din alternanțele *oá/ó*, *á/ă*, *t/ț*). Ca atare, în virtutea distribuției similare constatate, considerarea acestor secvențe fonice parțial diferite ca realizări ale unei și aceleiași unități morfematice este perfect justificată.

Înglobarea elementelor fonice variabile în radical este îndreptățită și dacă avem în vedere faptul că aceleași variații apar uneori atît în flexiune, cît și în derivare, cf. [29], [24], în flexiunea verbală și în cea nominală și, mai mult decît atît, pot fi asociate chiar în cursul unei anumite paradigme unor valori foarte deosebite. Situația semnalată se opune net includerii acestor variații în flective (sub formă de morfeme continue sau discontinue) sau tratării lor ca unități morfematice independente.

Dimpotrivă, avînd în vedere faptul că un radical poate fi afectat de mai multe alternanțe c o o c u r e n t e vocalice sau consonantice și că realizarea unuia sau altuia din elementele membre ale

unei alternanțe presupune o complicată condiționare fonetică și morfologică și nu are caracter riguros regulat în limba română, este mai judicios și mai economic ca alternanțele înregistrate în cadrul unui tip de flexiune să nu fie cuprinse în descriere ca atare, ci să fie înglobate în structura radicalului, iar variațiile acestuia, rezultat al alternanțelor, să fie prezentate ca *alomorfe* ale morfemului [10] radical [11].

Notă. Vorbim de condiționare fonetică atunci cînd o anumită caracteristică apare totdeauna într-o ambianță fonetică dată. Condiționarea morfologică presupune limitarea unei caracteristici la un anumit tip, la o anumită clasă (la o conjugare, de exemplu).

1.5.4. Considerăm deci diversele secvențe fonice în care apar membrele diferitelor alternanțe ca alomorfe ale radicalului.

Aceste *alomorfe* reprezintă secvențe fonice caracterizate, de obicei, prin faptul că prezintă o parte comună tuturor alomorfelor și o parte variabilă, realizată în diferitele forme ale paradigmei de diferitele membre ale alternanțelor. Deoarece alternanțele afectează elementele părții finale a radicalului, elementele din apropierea juncturii radicalului cu terminația, partea comună, invariabilă este reprezentată de elementul sau elementele de la începutul secvenței fonice care constituie radicalul. Avînd în vedere această structură a alomorfelor morfemului radical, nu putem include în categoria verbelor [12] cu variație parțială a radicalului verbe care, ca *a lua*, prezintă în paradigmă variații ale radicalului afectînd partea lui inițială : forme ca *luam*, *iei*, conțin radicale total diferite fonetic și se încadrează în categoria verbelor cu radical total variabil, deci a verbelor cu paradigmă supletivă.

Considerarea acestor forme ca reprezentînd o paradigmă unică poate fi justificată distribuțional sau semantic. Această problemă nu interesează însă în prezenta cercetare, în care am considerat date unitățile lexicale și paradigmele lor.

---

[10] Termenii *morfem* și *alomorf* utilizați în legătură cu radicalul presupun o lărgire a sensului (radicalul poate fi reprezentat și prin mai multe morfeme — cf. 1.2.5) și nu se justifică decît printr-o comoditate terminologică.

[11] Pentru același mod de a pune problema, v. și [55] ; o amplă justificare a acestei soluții în descrierea variației radicalului dă O.S. Ahmanova [2, p. 52 urm.].

[12] În limba română actuală nu apar substantive sau adjective cu paradigmă supletivă.

Notă. Particularitatea de a păstra invariabilă partea inițială a radicalului este, într-un fel, explicabilă dacă avem în vedere condițiile în care se manifestă diferitele alternanțe : alternanțele consonantice afectează numai elementele fonice care precedă imediat terminația, deci consoanele din partea inițială a radicalului nu variază, iar cele mai multe cuvinte românești (fapt evident dacă avem în vedere listele stabilite) au ca prim element fonic o consoană. Vocalele, a căror variație nu este așa de strict dependentă de poziția față de terminație, au un comportament special atunci cînd constituie inițiala absolută a radicalului. În această poziție, vocalele care pe alte poziții se încadrează în diferite alternanțe rămîn invariabile în toate formele paradigmei. Așa, de exemplu, [a] se conservă în toate formele în care reprezintă inițiala radicalului : comp. *albie*, *albii*, *aripă*, *aripi* și *salcie*, *sălcii*, *pasăre*, *păsări* sau *ar*, *arăm*, *arat* și *car*, *cărăm*, *cărat*. În poziție inițială orice alternanță vocalică este, de obicei, abolită, asigurîndu-se astfel un pivot comun întregii paradigme.

1.5.5. Considerăm alternanțe, deci le inventariem ca fenomen morfologic (nu numai fonetic), diferențele fonice *pertinente* din punctul de vedere al comunicării. Astfel, înregistrăm modificările consonantice produse în urma contactului cu *-i* (vocalic sau consonantic) numai atunci cînd modificarea constă în înlocuirea unui fonem prin altul. Considerăm deci variațiile t/ț(i), k/ĉ(i) alternanțe, dar nu ne interesează din punct de vedere morfologic variațiile r/r′ (*mor*/*mori*), v/v′ (*rezolv*/*rezolvi*) etc., avînd cauze perfect similare, dar lipsite de semnificație fonologică [13]. În categoria variațiilor nonpertinente sub aspect morfologic încadrăm și variația k/k′ (cf. *a bloca*/*blochează*) [14].

Avînd în vedere aceste precizări ni se pare mai adecvat, pentru a denumi fenomenul discutat, termenul de alternanțe fonologice.

---

[13] Cf. [94].

[14] Această variație nu este nici din punct de vedere fonologic considerată pertinentă (*ibid.*).

SUBSTANTIV

ANALIZA

2.0. Dintre părţile de vorbire flexibile, substantivul prezintă în limba română flexiunea cea mai redusă : paradigma lui înglobează în general, dacă facem abstracţie de articol, maximum d o u ă şi, în cazul unui restrîns număr de substantive, t r e i forme.

Cu tot caracterul restrîns al paradigmei, varietatea flexionară a substantivului e foarte mare. Aceasta se datoreşte numărului mare de alomorfe prin care se realizează diferitele morfeme.

2.0.1. Analiza formelor flexionare ale substantivului, considerate în afara categoriei determinării, se epuizează într-o singură etapă : segmentarea are ca rezultat degajarea *radicalului* şi a unui *flectiv neanalizabil*, care exprimă direct numărul şi cazul prin opoziţiile pe care le realizează, iar indirect, prin asocierea anumitor serii de desinenţe cu un gen, şi genul.

Ca în cazul oricărei părţi de vorbire flexibile, pentru un mare număr de substantive analiza în radical şi flectiv e foarte clară. Comparaţia unor forme cum sînt : *casă/case*, *codru/codri*, *cîine/cîini*, *pom/pomi*, *candelabru/candelabre* etc. permite degajarea unor radicale i n v a r i a b i l e şi a perechilor de flective : *-ă/-e*, *-u/-i*, *-e/-^{i}*, *Ø/-^{i}*, *-u/-e* etc.

2.0.2. Flectivele degajate pe baza paradigmelor cu radical invariabil permit o segmentare analogă în cazul paradigmelor cu radical v a r i a b i l. Avînd în vedere paradigme de tipul *casă/case*, putem degaja flectivele *-ă/-e* şi în paradigmele *masă/mese*, *fată/fete* etc., caracterizate prin variaţia radicalului. Tot aşa, putem degaja desinenţele *-e/-^{i}* în *munte/munţi*, *frate/ fraţi* avînd în vedere paradigme de tipul *cîine/cîini*, cu radical invariabil.

În paradigme ca cele menţionate mai sus, şi care reprezintă marea masă a substantivelor, analiza este clar determinată de structura formelor.

2.0.3. În destul de multe cazuri însă, formele flexionare ale substantivului admit mai multe modalităţi de segmentare. În asemenea situaţii, optăm pentru soluţia care permite o descriere şi o clasificare morfologică cît mai simplă (cf. 1.3.0.).

(1) O categorie de substantive ale căror forme sînt susceptibile de diferite segmentări constituie substantivele de tipul *lucru/lucruri*, *birou/birouri* etc.

Structura fonemică a formelor acestor substantive admite analiza :

(a) *lucru-Ø* sau (b) *lucr-u*
lucru-ri *lucr-uri*

Compararea cu diferite alte paradigme pune în evidență avantajele analizei (b) : aceasta permite degajarea unui flectiv *-uri* de plural, pe care îl regăsim în flexiunea unui mare număr de substantive ca *tren-Ø /tren-uri*, *rol-Ø/rol-uri*, *vînt-Ø/vînt-uri* etc.

Opțiunea pentru analiza de tip (b) este sprijinită și de constatarea că, în general, în limba română unui radical terminat într-un grup *muta cum liquida* îi corespunde un alomorf pozitiv, față de radicalele cu alte terminații consonantice, care admit adeseori alomorfe -Ø ale aceluiași morfem : *act-Ø/act-e*, dar *teatr-u/teatr-e*, *pom-Ø/pom-i*, dar *codr-u/codr-i*, *car-Ø/car-i*, dar *intr-u/intr-i*. După radicalele cu această finală, opozițiile privative sînt înlocuite prin opoziții echipolente.

(2) O dublă posibilitate de analiză oferă o destul de largă categorie de substantive feminine, cum sînt : *baie*, *lămîie*, care admit posibilitățile de segmentare :

(a) *bai-e/băi-Ø* sau (b) *ba-ie/bă-i*
lămîi-e/lămîi-Ø *lămî-ie/lămî-i*

Analiza (a) pare mai firească dat fiind că [-i̯] apare în ambele forme, deci în cadrul întregii paradigme, și, în general, elementele constante aparțin radicalului. Dar, acest mod de segmentare duce la stabilirea unui tip de flexiune cu totul excepțional în sistemul nominal românesc și anume, în care pluralul e marcat prin desinența -Ø, pe cînd singularul e marcat pozitiv. Opozițiile privative, destul de frecvente în flexiunea numelui românesc, sînt întotdeauna privative în favoarea p l u r a l u l u i (comp. *pom/pomi*, *tren/trenuri*, *act/acte* etc.).

Deci raportarea la sistemul flexionar nominal în ansamblul său pune în evidență dezavantajele segmentării (a) și îndreaptă atenția spre modul (b) de analiză. Segmentarea *ba-ie/bă-i* duce, de altfel, la degajarea unor flective [-i̯e], [-i̯], pe care le regăsim în numeroase paradigme de tipul *famili-i̯e*[1]*/famili-i̯*, *sani-i̯e /sani-i̯* etc.

---

[1] În acest caz grafia nu concordă cu pronunțarea.

(3) Susceptibile de mai multe modalități de analiză sînt și formele substantivelor feminine de tipul *stea/stele*.

Compararea celor două forme permit segmentările :

(a) *ste-a* sau (b) *stea-Ø*
ste-le *ste-le*

Și în acest caz e preferabilă analiza (b) care permite degajarea flectivelor -Ø/-de, comune și celorlalte substantive feminine terminate în vocală accentuată : *zi-Ø/zi-le*, *basmá-Ø/basma-le* etc. Structura morfemică implicată de segmentarea (b) asociază flectivele menționate unui radical variabil realizat ca *stea-*, *ste-*, deci afectat de alternanța *eá/é*, care caracterizează o largă clasă de substantive feminine (cf. *seară/seri*, *creastă/creste*, *unealtă/unelte* etc.).

(4) Probleme specifice de segmentare pun substantivele cu flexiune aberantă în paradigma cărora neregularitatea se manifestă prin stabilirea între cele două forme ale cuvîntului a unui raport strict specific, unic, în planul expresiei.

În asemenea situații opțiunea pentru una sau alta dintre segmentările posibile este arbitrară ; forme ca *om*, *oameni* pot fi analizate sau în : *om-Ø/oamen-i*, sau în *om-Ø/oam-eni*, atribuindu-se neregularitatea fie unei variații aberante a radicalului, fie prezenței unui flectiv de plural specific și, ca atare, aberant.

Sărăcia flexiunii substantivale, redusă la un minimum extrem de două forme, anulează în situațiile de acest fel criteriul economiei sau al coerenței descrierii.

(5) Alături de substantivele a căror paradigmă cuprinde două forme, limba română cunoaște un număr restrîns de substantive cu o singură formă.

În cazul unora dintre acestea, forma unică poate apărea în t o a t e contextele specifice formelor flexionare nominale și, în acest caz, avem a face cu substantive i n v a r i a b i l e. Din această clasă fac parte substantive :

— masculine : *ochi*, *arici*
— neutre : *nume*, *codice*
— feminine : *învățătoare*, *luni* etc.

În asemenea situații, dat fiind că „paradigma" se reduce la o formă unică, orice opoziție în planul expresiei este abolită : flexionar, substantivele de acest fel se caracterizează printr-un s i n c r e t i s m t o t a l (de număr și de caz). Ca urmare singura posibilitate de segmentare este R + Ø, atît în contexte ca *arici bătrîn*, *învățătoare bătrînă*, cît și în *arici bătrîni*, *învățătoare bătrîne*.

Degajarea unor flective *-e/-e* [14], în cazul unor substantive ca *învățătoare* sau *nume*, are în vedere probabil, cel puțin pentru primul, analogia cu substantive ca *lum-e/lum-i* sau raportarea la analogul masculin *învățător* (*învățător-Ø* : *învățător-i*, *învățătoar-e*), care este însă considerat, de obicei, ca reprezentînd o paradigmă distinctă.

(6) O situație similară sub aspect flexionar au o bună parte din substantivele d e f e c t i v e, deci cu paradigmă incompletă. În cazul masculinelor (sau al neutrelor) *singulariae* sau *pluraliae tantum* caracterul defectiv al paradigmei implică particularitatea de a fi i n v a r i a b i l a substantivului, deoarece, în cazul genurilor menționate variația de expresie e determinată numai de categoria de număr.

Pentru substantivele feminine caracterul de defectiv (de număr) al paradigmei nu e asociat necesar cu invariabilitatea. Substantivele feminine defective de plural se grupează din punctul de vedere al flexiunii în două grupe :

— substantive v a r i a b i l e, realizînd opoziția N. Ac./G.D., ca *milă* etc.

— substantive i n v a r i a b i l e, ca *cinste*, *sete* etc., în paradigma cărora opoziția specifică de caz este neutralizată.

ACCENTUL ÎN FLEXIUNEA SUBSTANTIVULUI

2.1.0. În paradigma substantivului, *accentul*, care caracterizează global forma substantivală, afectează î n t o t d e a u n a *radicalul;* acesta este reprezentat deci prin asocierea unei componente segmentale cu o componentă suprasegmentală. Ca urmare, *flectivele* substantivale, ca și cele adjectivale, de altfel, sînt întotdeauna a t o n e.

Notă. Flective accentuate prezintă numai substantivele *atú*, *caró* etc.

2.1.1. Considerată sub aspectul accentuării, flexiunea nominală se caracterizează, pentru majoritatea covîrșitoare a substantivelor românești, prin poziția f i x ă a accentului. Acesta caracterizează u n a din silabele radicalului mereu a c e e a ș i, chiar dacă schimbarea flectivelor face ca lungimea silabică a diferitelor forme să nu fie egală. Nu influențează structura tonică a formelor substantivale nici variația radicalului. Radicalul rămîne accentuat pe aceeași silabă chiar dacă această silabă este afectată de diferite alternanțe.

Avem deci :

cásă	*másă*	*cárte*	*basmá*	*trén*
cáse	*mése*	*cắrți*	*basmále*	*trénul*
cásele	*mései*	*cắrții*	*basmálei*	*trénuri*
etc.	*méselor*	*cắrților*	*basmálele*	*trénurilor*
	etc.	etc.	etc.	etc.

2.1.2. O categorie mult mai restrînsă de substantive se caracterizează prin mobilitatea accentului în limitele radicalului [2]. Prezintă această caracteristică o serie de substantive neutre terminate în *-o* neaccentuat :

rádio — radióuri, radióul etc.
stúdio — studióuri, studióul etc.
zéro — zeróuri, zeróul etc.

În acest caz deplasarea accentului se produce în raport cu categoria gramaticală a numărului și a determinării [3].

> *Notă.* În ce privește substantivele frecvent întrebuințate, se constată în limba actuală tendința de a extinde accentuarea lui *-o* și în forma de singular. În acest caz se dezvoltă după *-ó* un *u* semivocalic (*radióu*, ca *biróu*).

2.1.3. Mobilitatea accentului caracterizează și substantivele *soră* și *noră*, accentuate pe prima silabă la nominativ-acuzativ singular, pe cea de a doua la genitiv-dativ singular și plural : *sóră/suróri, nóră/nuróri.*

> *Observație.* Avînd în vedere faptul că în categoria discutată în 2.1.2., care e mai numeroasă, deplasarea accentului nu depășește limitele radicalului, structura tonică a formei de plural ar justifica analiza *surór-i, nurór-i.* Existența în limba vorbită mai puțin îngrijită a unei forme *sore* (*sorei mele*, alături de *surorii mele*) arată, însă, că *-ori* e interpretat de vorbitori ca desinență.

2.1.4. Accent mobil în limitele radicalului prezintă, la mulți vorbitori, și substantivul *mijloc* accentuat pe prima silabă (*míjloc*) la singular, pe a doua (*mijlóace*), la plural.

> *Notă. Îndreptarul ortografic ortoepic și de punctuație* recomandă accentuarea ambelor forme pe prima silabă : *míjloc, míjloace.*

---

[2] Spre deosebire de verb, în flexiunea căruia accentul caracterizează întotdeauna aceeași silabă a radicalului, dar se poate deplasa de pe radical pe flectiv.

[3] Acest tip flexionar a fost pe larg discutat de L. Onu [71].

2.1.5. Componenta accentuată a formelor paradigmei substantivale, *radicalul*, variază ca lungime silabică (afirmația are în vedere lista examinată) între 1 și 5 silabe.

Substantivele cu radicale mono- și bisilabice reprezintă clasele cele mai numeroase.

Radicalele bisilabice realizează atît structura 2́ — 1#[4], cît și 2 — 1́#. Substantivele feminine și masculine cu radical bisilabic se repartizează oarecum egal între cele două tipuri accentuale; în categoria neutrelor mai numeroase sînt cele avînd radicale cu structura 2 — 1́#.

Radicalele mai lungi de 2 silabe sînt, avînd în vedere lista examinată, destul de puțin numeroase și sînt accentuate, în majoritatea covîrșitoare a cazurilor, pe ultima sau penultima silabă.

Radicalele trisilabice realizează structurile accentuale 3—2 —1́# și 3—2́—1#, în cazul substantivelor masculine, feminine și neutre.

Structura 3́—2—1 # am înregistrat-o numai la neutrele cu accent mobil: *rádio*, *stúdio*.

> *Notă*. Caracterul oarecum izolat al acestui tip accentual în cadrul adjectivelor trisilabice explică, poate, mobilitatea accentului.

Radicalele de patru sau cinci silabe nu realizează în cuvintele înregistrate decît structurile 4—3—2 —1́#, 4—3—2́—1# și 5—4—3—2—1́#, 5—4—3—2́—1# (cf. *anexa* 2).

Substantivele neutre din lista noastră prezintă radicale de maximum 4 silabe. Radicalele de 5 silabe, foarte puțin numeroase, apar în 5 substantive feminine (*îmbunătățíre*, *posibilitáte*, *universitáte*, *civilizáție* și *organizáție*) și 2 masculine (*academicián* și *vicepreședínte*).

Se constată deci că silaba tonică a radicalului se situează în imediata apropiere a flectivului, precedîndu-l direct sau la interval de o silabă. În cazurile puțin numeroase cînd accentul e despărțit de flectiv prin două silabe neaccentuate, se constată tendința de a-l apropia de flectiv în acea zonă a paradigmei în care flectivul e realizat pozitiv — cf. *rádio/radióuri*, *radióul* etc.

---

[4] Semnul # notează punctul de junctură dintre radical și flectiv.

FLECTIVELE SUBSTANTIVALE

2.2.0. Flexiunea substantivală cuprinde în limba română un număr distinct de forme după cum includem sau nu în discuție categoria determinării realizată prin articol.

Dacă facem abstracție de vocativ, care, ca și imperativul în cadrul paradigmei verbale, are o situație specială, flexiunea unui substantiv, considerată în afara categoriei determinării, cuprinde, în majoritatea covîrșitoare a cazurilor, maximum d o u ă forme. Implicarea determinării definite ridică numărul formelor distincte ale unui substantiv la maximum ș a s e : cf. *casă*, *case*, *casa*, *casei*, *casele*, *caselor*; *stea*, *stele*, *steaua*, *stelei*, *stelele*, *stelelor*. Declinarea cu articol nedefinit adaugă, prin variația elementului prefixal, încă 4 situații distincte.

Aceste forme și, ca urmare, flectivele pe care le includ, sînt susceptibile de a exprima mai multe valori, v a r i i n d de la un tip de paradigmă la alta, ceea ce determină anumite sincretisme, anumite omonimii specifice.

Categoria numărului impune în flexiunea substantivului distincția dintre două forme : singular și plural. Categoria de caz determină, la rîndul său, în cadrul zonei paradigmatice a fiecărui număr, maximum două forme : în limba română, flexiunea substantivală presupune cel puțin omonimiile *nominativ* = *acuzativ* și *genitiv* = *dativ* [5]. Formele corespunzînd valorilor de *nominativ* = *acuzativ* și *genitiv* = *dativ* le vom indica în cursul expunerii, pentru simplificare, prin K_1 și K_2[6].

2.2.1. *Flectivele substantivale de număr și caz*

În afara determinării, paradigma substantivului include, pentru cele mai multe, d o u ă forme s i n t e t i c e, care permit degajarea a d o u ă flective e n c l i t i c e, n e a n a l i z a b i l e.

2.2.1.1. Pentru *singular*, K_1 poate fi realizat prin următoarele afixe :

[-ă] pentru feminine : *casă*, *boltă*, *treabă* etc.
pentru masculin : *popă*, *tată*

---

[5] Vorbim, referindu-ne la flexiunea substantivală, de o m o n i m i a acestor cazuri avînd în vedere realizarea lor distinctă în flexiunea anumitor pronume.

[6] Simbolul K fără altă indicație are în vedere singularul, în opoziție cu K pl., care indică pluralul.

[-e] pentru feminine : *lume*, *floare*, *idee* etc.
pentru masculine : *cîine*, *munte* etc.
[-i̯e] pentru feminine : *baie*, *familie* [famìli̯e] etc.
-Ø pentru feminine : *para*, *șa*, *învățătoare*, *foame*, *cinste* etc.
pentru masculine : *pom*, *doctor*, *pui*, *unchi* etc.
pentru neutre : *tren*, *raport*, *seminar*, *radio*, *nume* etc.
[-u] pentru masculine : *metru*, *ministru* etc.
pentru neutre : *teatru*, *lucru*, *domeniu* [doméni̯u], etc.
[-u̯] pentru masculine : *leu*, *bou* etc.
pentru neutre : *rîu*, *brîu*, *muzeu*, *rachiu*, *domeniu* [doméniu̯] etc.

Notă. *Domeniu*, ca și o serie de alte substantive (*consiliu*, *deceniu*, *fotoliu* etc.) terminate în diftongul *-iu* neaccentuat, cunoaște în limba actuală două pronunțări : cu diftong descendent sau ascendent, deci [doméni̯u] sau [doméniu̯]. În lucrările normative existente nu se precizează care pronunțare trebuie considerată corectă. Avînd în vedere numărul mare de substantive terminate în *-u* semivocalic (*leu*, *rîu*, *rachiu*, *pardesiu* etc.) ar părea mai justificată, cel puțin morfologic, pronunțarea cu diftong descendent. Cu toate acestea pare mai frecventă pronunțarea *-i̯u*.

[-ú] pentru neutre : *atu*
[-ó] pentru neutre : *caro*
[-ⁱ] pentru neutre : *bici*, *meci* etc.

Afixul de K_1 singular poate fi identic pentru toate genurile. Specifice pentru un singur gen sînt numai : [-i̯e] pentru feminine, și [-ⁱ] pentru neutre. Tot specific, pentru feminine, poate fi considerat, avînd în vedere numărul foarte mic al masculinelor pe care le caracterizează, afixul [-ă].

2.2.1.2. Forma de *singular* K_2 poate fi realizată prin afixele :

[-ă] pentru masculine : *popă*, *tată*
[-u] pentru masculine : *metru*, *ministru* etc.
pentru neutre : *teatru*, *lucru* etc.
[-u̯] pentru masculine : *leu*, *bou* etc.
pentru neutre : *grîu*, *brîu*, *ou*, *chipiu*, *domeniu* etc.
[-ú] pentru neutre : *atu*

[-ó] pentru neutre : *caro*
[-i̯] pentru feminine : *băi*, *șei*, *idei*, *familii* etc.
[-ⁱ] pentru neutre : *bici*, *meci* etc.
pentru feminine : *bolți*, *trebi*, *lumi*, *flori* etc.
pentru masculine : *popi*-[7]
[-e] pentru masculine : *cîine*, *munte*, *tate*-[8]
pentru feminine : *case*, *mese* etc.
[-le] pentru feminine : *parale*, *zile* etc.
[-órⁱ] pentru feminine : *nurori*, *surori*
-Ø pentru masculine : *pom*, *doctor*, *pui*, *unchi*
pentru neutre : *tren*, *raport*, *nume*
pentru feminine : *învățătoare*, *luni*, *cinste*

Compararea afixelor K_1 și K_2 singular arată că pentru substantivele masculine și neutre cele două afixe sînt o m o n i m e. Fac excepție substantivele *tată*, *popă*, pentru care afixele K_1 și K_2 p o t f i diferite.

Dimpotrivă, substantivele feminine prezintă de regulă afixe diferite în formele K_1 și K_2.

Fac excepție un număr restrîns de substantive caracterizate printr-un afix $K_1 = K_2 = Ø$: *învățătoare*, *luni*, *cinste* etc.

2.2.1.3. La *plural* omonimia afixelor, și deci a formelor K_1 și K_2, este generală ; în flexiunea nici unui substantiv românesc nu se face la plural distincție între K_1 și K_2.

Afixele de plural pot fi :

[-e] pentru feminine : *case*, *mese* etc.
pentru neutre : *rapoarte*, *teatre*, *bice*, *muzee* etc.
[-i̯e] pentru neutre : *brîie*, *chipie* [kipíi̯e] etc.
[-ⁱ] pentru feminine : *bolți*, *lumi*, *flori* etc.
pentru masculine : *pomi*, *doctori*, *cîini*, *munți*, *popi* etc.
[-u̯ă] pentru neutre : (numai) *ouă*
[-i̯] pentru feminine : *băi*, *șei*, *idei*, *familii* etc.
pentru masculine : *lei*, *boi* etc.
pentru neutre : *domenii*, *seminarii* etc.

Notă. Indiferent de calitatea fonică a lui *i* din forma de singular (vocală :-*iu̯* sau semivocală : -*i̯u*), la plural, -*i* reprezentînd finala radicalului este întotdeauna vocală — terminația este deci [-*ii̯*] : [doménii̯], de exemplu.

---

[7] Cf. *popii*.
[8] Cf. *tatei*.

[-i] pentru masculine : *metri*, *miniştri* etc.
[-le] pentru feminine : *parale*, *zile* etc.
[-ále] pentru neutre : *atale*, *carale*

Notă. În limba actuală, se folosesc şi plurale în *-uri* : *atúuri*, *caróuri*.

[-ur^{i}] pentru neutre : *trenuri*, *lucruri*, *meciuri*, *radiouri* etc.
pentru feminine : *treburi*, *lipsuri* etc.
[-ór^{i}] pentru feminine : *surori*, *nurori* etc.
-Ø pentru feminine : *învăţătoare*, *luni* etc.
pentru masculine : *ochi*, *arici* etc.
pentru neutre : *nume*, *codice*

Observaţia care se impune din examinarea afixelor de plural este că acestea sînt, cu rare excepţii, diferite de afixele $K_1 = K_2$ singular la substantivele masculine şi neutre, pe cînd în paradigma substantivelor feminine afixul de plural, K pl., este omonim de obicei cu K_2 (sg.) şi diferit de K_1 (sg.).

Această particularitate nu este însă generală, dat fiind că în cazul unei clase puţin numeroase de substantive feminine se înregistrează afixe K_1, K_2 şi K pl. distincte ; cf., de exemplu, *treab*ă/*treb*i/*treb*uri, *lips*ă/*lips*e/*lips*uri.

În cazul unui număr restrîns de substantive masculine, feminine şi neutre se înregistrează K_1 sg. $= K_2$ sg. $=$ K pl. $=$ Ø. Ele reprezintă categoria substantivelor i n v a r i a b i l e .

2.2.2. *Flectivele de vocativ*

Vocativul se caracterizează prin posibilitatea de a fi exprimat prin mai multe afixe, de obicei în raport de variaţie liberă.

Această formă cazuală apare mai ales la substantivele cuprinzînd în semantica lor trăsătura personal şi animat. Folosirea la vocativ a celorlalte substantive presupune personificarea.

Vocativul se caracterizează, în afara afixelor segmentale, şi prin prezenţa unei componente suprasegmentale specifice şi anume i n t o n a ţ i a , care are un rol deosebit de important în cazurile frecvente de omonimie a vocativului cu nominativ-acuzativul.

Afixele de vocativ pot fi :

[-e], [-ule] sau un afix omonim cu cel de singular ($K_1 = K_2$) :

băiete! *codrule! trenule!*
băiatule! *rîu (adînc)!*
frate! copil (drag)! *soare (sfînt)!*

Aceste afixe caracterizează vocativul substantivelor masculin şi neutre.

Notă.1. Neutrele şi masculinele neanimate realizează vocativul identic cu nominativ-acuzativul singular numai însoţite de un determinant (exc. cele care au *-e* la nom. : *soare!*)

2. Preferinţa pentru folosirea vocativului omonim cu nominativul în situaţiile în care substantivul este însoţit de un determinant se constată la toate genurile şi numerele.

3. Afixul [-e] nu se întrebuinţează în limba actuală la neutre şi la masculinele neanimate.

4. La masculin singular, deosebit de frecvent este vocativul identic cu $K_1 = K_2$, în cazul numelor proprii (de care nu ne ocupăm însă în această descriere) *Ion!*, *Ştefan!*, *Radu!* (paralel cu *Ioane!*, *Ştefane!*, *Radule!*).

Vocativul poate fi exprimat şi prin afixul [-o] sau printr-un afix omonim cu cel de K_1 :

fato!	*vulpeo!* [9]
fată!	*vulpe!*, *lună!*

Aceste afixe caracterizează vocativul substantivelor feminine.

Notă. Aceleaşi modalităţi de exprimare se înregistrează la numele proprii : *Ioano!*, *Ioana!* şi *Ioană!* (prin analogie cu *fată*, *soră* etc.).

La plural, pentru toate genurile, afixul de vocativ este [-lor] sau omonim cu afixul K pl. :

fraţilor!	*fetelor!*
domnilor!	*doamnelor!*
codrilor!	*florilor!*
băieţi!	*surori* (*dragi*)*!*
tovarăşi!	*surate!*
dealuri (*ale copilăriei mele*)*!*	*păduri* (*bătrîne*)*!*
codri (*seculari*)*!* etc.	etc.

Repartiţia afixelor de vocativ, distincte de cele ale afixelor de nominativ, coincide, în liniile sale principale, cu genurile.

[9] Între *vulpe!* şi *vulpeo!* se stabileşte o deosebire semantică : prima formă de vocativ se întrebuinţează cu sensul propriu (cf. *Vulpe, tu mi-ai furat gîsca...*, cea de a doua cu sens figurat *vulpeo* „vicleano").

CLASIFICAREA SUBSTANTIVELOR ÎN DECLINĂRI

2.3.0. Afixele înregistrate în urma examinării flexiunii substantivale românești se organizează într-un număr destul de mare de serii.

2.3.1. Avînd în vedere numărul afixelor[10] care se realizează în paradigma unui substantiv, distingem două clase de substantive :

— substantivele invariabile, puțin numeroase, și

— substantivele variabile, reprezentînd majoritatea substantivelor românești.

Substantivele variabile se grupează la rîndul lor în două clase :

(a) Substantivele cu trei forme distincte. Această clasă numeric foarte restrînsă cuprinde substantive feminine prezentînd în flexiune seriile de afixe :

K_1 : [-ă], [-e]
K_2 : [-e], [-^{i}]
K pl. : [-ur^i]

Tot în aceast categorie se încadrează, ca un caz cu totul izolat, substantivul *tată*, cu afixele : K_1 : [-ă]
K_2 : [-e] sau [-ă]
K pl. : [-^{i}].

(b) Substantivele cu două forme distincte. Această clasă, în care se încadrează majoritatea covîrșitoare a substantivelor din limba română, se subdivide, la rîndul său, în funcție de repartiția celor două forme în cadrul paradigmei, adică în raport cu omonimiile specifice.

Pe baza acestui criteriu distingem :

(A) Categoria substantivelor a căror flexiune se caracterizează prin omonimia

$$K_2\text{sg.} = K\text{ pl.}$$

În paradigma lor, o formă K_1 se opune alteia $K_2 = K$ pl, deci $K_1 \neq K_2$ (= K pl.)[11].

---

[10] Facem abstracție în această clasificare de vocativ.

[11] Includerea în paranteze a lui K pl. are în vedere existența unei categorii de substantive defective de plural, de tipul *milă*, care au totuși $K_1 \neq K_2$.

Acest tip flexionar poate fi realizat prin seriile de afixe :

A	1	2	3	4	5	6	7	8
K_1	-ă	-ă	-ă	-e	-(i̯)e	-Ø	-Ø	-(ic)ă
K_2(= K pl.)	-e	-^{i}	-or^{i}	-^{i}	-i̯	-le	-i̯	-(el)e
Ex.	*casă* *fată*	*seară* *vioară* (*popă*)	*soră* *noră*	*lume* *durere*	*baie* *familie* *idee*	*para* *zi* *stea*	*şa* *manta*	*rîndunică*

Tabelul 1

Aceste serii de afixe caracterizează exclusiv substantivele feminine. Singura excepţie o constituie substantivul *popă*, aparţinînd masculinului.

Diferitele serii de afixe caracterizează grupe numeroase de substantive. Fac excepţie seriile 3, 7 şi 8 specifice unui număr restrîns de cuvinte.

(B) Categoria substantivelor caracterizate prin omonimia $K_1 = K_2$. În paradigma acestora, opoziţia se realizează între formele de singular şi plural, opoziţiile cazuale fiind total sincretizate, deci

$$(K_1 = K_2) \neq K\ pl.$$

Acest tip flexionar poate fi realizat prin următoarele serii de afixe :

B_1	1	2	3	4	5	6
$K_1 = K_2$	-Ø	-u	-u̯	-e	-ă	-Ø
K pl.	-^{i}	-i	-i̯	-^{i}	-^{i}	-en^{i}
Ex. :	*pom* *doctor*	*metru* *ministru*	*leu* *bou*	*cîine* *munte*	(*popă*) (*tată*)	*om*

Tabelul 2

B_1	1	2	3	4	5	6	7	8
$K_1 = K_2$	-Ø	-u	-u̯	-^{i}	-u̯(-u)	-Ø	-Ø(-u̯)	-Ø
K pl.	-e	-e	-(i̯)e	-e	-i̯	-ii̯	-(u̯)ă	-ele
Ex. :	*măr* *cui*	*teatru* *exemplu*	*brîu* *pîrîu* *curcubeu* *muzeu* *chipiu*	*bici* *ghiveci*	*consiliu* *domeniu*	*seminar*	*ou*	*cap*

Tabelul 3

B_2	9	10	11	12	13	14
$K_1 = K_2$	-Ø	-u	-u̯	-^{i}	-ú	-ó
K pl.	-ur^{i}	-ur^{i}	-ur^{i}	-ur^{i}	-ále	-ále
Ex. :	*tren* *roi*	*lucru*	*rîu* *tablou* *șleau*	*meci*	*atu*	*caro*

Tabelul 3 (continuare)

Seriile de afixe caracterizate prin opoziția K sg./K pl., deci prin omonimia $K_1 = K_2$, sînt proprii flexiunii substantivelor masculine (B_1) și neutre (B_2).

Dintre seriile de afixe B_1, seriile 1–4 caracterizează un număr mare de substantive. Afixele seriei 5 apar în paradigma cîtorva substantive (***tată***, ***popă***, ***pașă***), iar afixele seriei 6 sînt specifice substantivului *om*.

Seriile de afixe proprii substantivelor neutre se grupează de asemenea în serii care realizează flexiunea unui mare număr de substantive (1–5, 9–12) și serii specifice unor grupuri foarte restrînse (6–8).

2.3.2. *Reducerea alomorfelor.* Compararea seriilor de afixe care prezintă aceleaşi omonimii sub aspectul afixelor concrete pe care le cuprind şi al ocurenţei lor pune în evidenţă existenţa între ele a unor anumite raporturi care duc la cuprinderea lor în clase de alomorfe structurate într-o ierarhie de alomorfe morfologice, fonetice şi lexicale.

2.3.2.1. Examinarea seriilor de afixe cuprinse în grupul A (tabel 1) arată că :

(a) Seriile 1 şi 2, care prezintă un afix comun *-ă* la singular, dar afixe distincte de plural, reprezintă serii ireductibile la nivel fonetic, dat fiind că cele două serii de afixe pot apărea după radicale cu finală identică : comp. *seră/sere* şi *seară/seri*, *burtă/burţi* şi *turtă/turte* etc.

(b) Seria 4 este de asemenea ireductibilă la nivel fonetic : comp. *carte/cărţi*, *poartă/porţi* şi *artă/arte*.

(c) Dimpotrivă, ocurenţa seriilor 4 şi 5 poate fi delimitată fonetic în cadrul substantivelor feminine cu finală *-e* : seria 4 se realizează după un radical terminat în consoană, seria 5 după un radical cu finală vocalică (după un radical terminat în *-e*, afixul K_1 este *-e*, nu *-ie*).

(d) Seria 6 cuprinzînd afixele specifice *-ø*, *-le* realizează paradigma unor substantive feminine avînd un radical cu o structură fonică de asemenea specifică, caracterizată printr-o finală alcătuită din consoană şi un segment vocalic accentuat. Nici una din celelalte serii de afixe nu este susceptibilă de a fi asociată unor radicale cu o asemenea structură fonică.

Această particularitate permite eventuala grupare a seriei 6 cu o altă serie de afixe, cu seria 1, de exemplu. Afixele celor două serii pot fi considerate alomorfe fonetice ale aceloraşi alomorfe morfologice, realizate ca *-ă*, respectiv ca *-e*, după radical terminat în consoană, sau ca *-ø*, respectiv *-le*, după un radical terminat în vocală accentuată.

(e) Ocurenţa seriilor 3, 7 şi 8 nu poate fi circumscrisă decît prin înşirarea celor cîteva substantive în paradigma cărora apar. Ca urmare afixele din aceste serii reprezintă alomorfe lexicale ale morfemelor de K_1 şi $K_2 = K$ pl. ale substantivelor masculine [12].

---

[12] Substantivul masculin *popă* are o situaţie specială, cf. 2.6., *Substantive neregulate*.

2.3.2.2. Din examinarea seriilor din grupul B_1 (tabel 2) rezultă că :

(a) Ocurența seriilor de afixe 1, 2 și 3 poate fi circumscrisă în termeni fonetici în cadrul grupului substantivelor masculine :

Seria 2 se realizează după un radical terminat într-un grup consonantic *muta cum liquida* (*metru*, *cioclu* etc.).

Seria 3 — după un radical cu finală vocalică.

Seria 1 — în toate celelalte situații.

(b) Seria 4 și seria 1 sînt însă ireductibile la nivel fonetic, dat fiind că admit combinarea cu radicale cu structură fonetică analogă : comp. *agent* : *munte*, *străin* : *cîine* etc.

(c) Seriile 5 și 6 cuprind alomorfe lexicale, deoarece circumscrierea ocurenței lor presupune enumerarea elementelor lexicale a căror paradigmă o realizează.

2.3.2.3. Seriile de afixe cuprinse în grupul B_2 (tabel 3) prezintă omonimii (și opoziții) comune cu cele înregistrate în grupul B_1 ; de asemenea se regăsesc, în cele două grupe, unele afixe comune pentru singular ($K_1 = K_2$). Ele se deosebesc însă net în ce privește afixele de plural. Aceste deosebiri nu pot fi circumscrise în termeni fonetici : radicali cu structură fonică identică sau similară acceptă diferite afixe de plural specifice grupului B_1 sau grupului B_2 : comp. *măr/meri* și *măr/mere*, *cioclu/ciocli* și *binoclu/binocluri*.

De aceea problema reducerii alomorfelor nu se poate pune decît în interiorul grupului B_2.

2.3.2.4. Examinarea seriilor de afixe din acest grup arată că :

(a) Ocurența seriilor 1, 2, 3, 4, 5 și 7 poate fi circumscrisă fonetic în cadrul clasei substantivelor neutre.

Seria 2 se realizează după un radical terminat într-un grup consonantic *muta cum liquida* (sau *i* semivocalic).

Seria 3 — după un radical cu finală vocalică în afară de *i* a t o n (*chipíu/chipíe*, dar *consíliu/consílii*).

Seria 4 — după un radical terminat în [ĉ] sau [ĝ].

Seria 5 — după un radical terminat în *i* neaccentuat.

Seria 7 — după un radical terminat într-un element labial (analiza poate fi *o-u*, *o-uă* sau *ou-Ø*, *ou-ă*). De altfel, această serie de afixe este specifică substantivului *ou*.

Seria 8 e specifică substantivului *cap*, deci afixele pe care le cuprinde se plasează la nivelul alomorfelor lexicale.

Într-o situație analogă se află seria 6.

Notă. Paradigma *seminar/seminarii* reprezintă o fază de trecere între *seminariu/seminarii* și *seminar/*

seminare (foarte frecvent în limba actuală). O evoluție asemănătoare a avut substantivul *laborator* (*laboratoriu*/*laboratorii* > *laborator*/*laboratoare*). Un fenomen analog se produce în cazul substantivului *serviciu*/*servicii* folosit frecvent azi cu paradigma *servici*/*servicii* (și chiar *service*).

Seria 1 se realizează în toate celelalte cazuri.

(b) Ocurența seriilor 9, 10, 11 și 12 poate fi de asemenea circumscrisă în termeni fonetici:

Seria 10 se realizează după un radical terminat într-un grup *muta cum liquida*.

Seria 11 — după un radical terminat în vocală.

Seria 12 — după un radical terminat în [*ĉ*], [*ĝ*], [*k'*], [*ǵ*].

Seria 9 — în toate celelalte cazuri (radical terminat în consoană, grup consonantic sau diftong descendent cu *-i*).

Seriile 13 și 14 cuprind afixe a căror ocurență se circumscrie lexical.

(c) Seriile 1—8, 9—12 sînt ireductibile la nivel fonetic, deoarece selectează radicale cu structuri fonice identice sub aspectul finalei: comp. *tren*/*trenuri* și *creion*/*creioane*, *butoi*/*butoaie* și *roi*/*roiuri* etc.

Observație. Situațiile în care terminația formei de singular a substantivelor neutre permite prevederea fără echivoc a afixului de plural sînt foarte puțin numeroase. Așa, de exemplu, realizează totdeauna pluralul cu *-uri* neutrele terminate la singular în *-ou* (*birou* etc.) sau *-uu* (*reziduu*); în *-o* (*studio*/*studiouri*, *radio*/*radiouri* etc.). În cele mai multe cazuri nu se pot stabili asemenea relații biunivoce între cele două forme: alături de *ceai*/*ceaiuri*, *mucegai*/*mucegaiuri*, apare *pai*/*paie*; *ferăstrău*/*ferăstraie*, alături de *tău*/*tăuri*; *cui*/*cuie* și *tui*/*tuiuri* etc.

În multe cazuri se înregistrează un raport de variație liberă între cele două desinențe de plural, cf. *frîie* și *frîuri* etc.

2.3.3.0. Avînd în vedere seriile de afixe discutate în 2.3.1. și 2.3.2. și repartizarea lor în cursul paradigmei, putem stabili în flexiunea substantivală românească mai multe tipuri de omonimii și anume:

a : (nom. = ac.) sg.
b : (gen. = dat.) sg. = (nom. = ac. = gen. = dat.) pl.
c : (nom. = ac. = gen. = dat.) sg.
d : (nom. = ac. = gen. = dat.) pl.

e : (gen. = dat.) sg.
f : (nom. = ac. = gen. = dat) sg. = (nom. = ac. = gen. = dat.) pl.
Pornind de la aceste omonimii putem stabili patru t i p u r i paradigmatice, după cum rezultă din tabelul 4 :

Tipuri \ Omonimii	a	b	c	d	e	f	Exemple
A	+	+					casă, zi, lume
B			+	+			om, ministru, leu, tren, teatru, frîu
C	+			+	+		treabă, vreme
D						+	învăţătoare, cinste, ochi, nume

Tabelul 4

2.3.3.1. Aceste patru tipuri corespund, dacă avem în vedere alomorfele morfologice prin care se realizează diversele omonimii, în următoarele clase flexionare sau declinări :

Declinarea I (tip A) — avînd ca afixe caracteristice :
1. K_1 : { *-ă* }[13], realizat ca [-ă] sau -Ø
2. K_2 = K pl. : {*-e*}, realizat ca [-e] sau ca [-le], cf. grup A, seria 1,6.
Ex. : *casă, stea.*

Declinarea a II-a (tip A) — avînd ca afixe caracteristice :
1. K_1 : {*-ă*}
2. K_2=K pl. : {*-i*}, realizat ca [-^{i}], cf. grup A, seria 2.
Ex. : *poartă.*

Declinarea a III-a (tip A) — avînd ca afixe caracteristice :
1. K_1 : {*-e*}, realizat ca [-e] sau [-(i̯)e]
2. K_2 = K pl. : {*-i*}, realizat ca [-^{i}] sau [-i̯] , cf. grup A, seriile 4, 5.
Ex. : *floare, baie, idee.*

---

[13] Prin { } notăm alomorful morfologic.

Declinarea a IV-a (tip B) – avînd ca afixe caracteristice :
1. $K_1 = K_2$: {*-u*}, realizat ca [-u], [-u̯] sau -Ø
2. K pl. : {*-i*}, realizat ca [-i], [-i̯] sau [-^{i}], cf. grup B_1 seriile 1, 2, 3.

Ex. : *codru*, *leu*, *pom*.

Declinarea a V-a (tip B) – avînd ca afixe caracteristice :
1. $K_1 = K_2$: {*-e*}
2. K pl. : {*-i*}, realizat ca [-^{i}], cf. grup B_1, seria 4.

Ex. : *cîine*.

Declinarea a VI-a (tip B) – avînd ca afixe caracteristice :
1. $K_1 = K_2$: {*-u*}, realizat ca [-u], [-u̯] [-^{i}] și -Ø
2. K pl. : {*-e*}, realizat ca [-e], [-i̯e], [-i̯] și [-(u̯)ă], cf. grup B_2, seriile 1, 2, 3, 4, 5, 7.

Ex. : *teatru*, *frîu*, *domeniu*, *bici*, *creion*, *ou*.

Declinarea a VII a (tip B) – avînd ca afixe caracteristice :
1. $K_1 = K_2$: {*-u*}, realizat ca [-u], [-u̯], [-^{i}] și -Ø
2. K pl. : : {*-uri*} realizat ca [-ur^{i}], cf. grup B_2, seriile 9, 10, 11, 12.

Ex. : *lucru*, *birou*, *meci*, *tren*.

Declinarea a VIII-a (tip C) – avînd ca afixe caracteristice :
1. K_1 : {*-ă*}
2. K_2 : {*-e*}
3. K pl. : {*-uri*}

Ex. : *lipsă*.

Declinarea a IX-a (tip C) – avînd ca afixe caracteristice :
1. K_1 : {*-ă*}
2. K_2 : {*-i*} realizat ca [-^{i}]
3. K_3 : {*-uri*}

Ex. : *treabă*.

Declinarea a X-a (tip C) – avînd ca afixe caracteristice :
1. K_1 : {*e*}
2. K_2 : {*i*}, realizat ca [-i̯]
3. K pl. : {*-uri*}

Ex. : *vreme*.

Declinarea a XI-a cuprinde substantivele i n v a r i a b i l e, deci a căror flexiune se caracterizează printr-un sincretism total al numerelor și al cazurilor (ca atare afix -Ø specific prin generali-

tatea sa). Această clasă, puțin numeroasă, cuprinde substantive
f e m i n i n e : *învățătoare*, *țesătoare*, *muncitoare*, *luni*, *marți* etc.
m a s c u l i n e : *ochi*, *unchi*, *genunchi* etc.
și n e u t r e : *nume*, *codice*, *pîntece* etc.

Declinările a VIII-a, a IX-a și a X-a, ca și tipul C în care se încadrează, reprezintă pentru limba actuală o categorie puțin numeroasă; de aceea în clasificarea morfologică a substantivelor românești (și în predare) pot fi incluse ca substantive neregulate.

Notă. Paradigme de tipul *lipsă/lipse/lipsuri* sînt rezultatul asocierii a două paradigme distincte: *lipsă/lipse* și *lipsuri* (defectiv de singular), realizate, poate, pe baza analogiei perechilor de tip: *verdeață*, defectiv de plural și *verdețuri*, defectiv de singular. În limba actuală acest tip flexionar, cu trei forme distincte, deși destul de puțin reprezentat, pare a se dezvolta. În această tendință se încadrează și flexiunea *soră* (K_1)/*sore* (K_2)/*surori* (K pl.), frecventă în limba vorbită.

Tot ca n e r e g u l a t e sub aspectul desinențelor se introduc și substantivele caracterizate prin seriile: 3, 7, 8, grup A, 5 și 6, grup B_1, 6 și 8, grup B_2.

2.3.3.2. Fiecare tip flexionar (cu excepția tipului D) se subdivide deci în mai multe declinări și anume: tipul A în 3 declinări (I, II, III), tipul B în 4 declinări (IV, V, VI, VII), tipul C în 3 declinări (VIII, IX și X).

2.3.3.3. În această clasificare s-a făcut abstracție de vocativ, care este realizat fie prin afixe, care ar fi nerelevante pentru clasificare — atunci cînd sînt omonime cu cele de nominativ-acuzativ, fie prin afixe a căror repartizare se realizează mai curînd în funcție de gen (cf. 2.2.2.), decît de declinare.

2.3.3.4. Clasificarea de mai sus cuprinde și paradigmele d e f e c t i v e sub aspectul categoriei numărului. Substantivele masculine și neutre se încadrează în diferite declinări subordonate tipului B în măsura în care, prin analogie cu substantivele cu paradigmă completă, putem degaja unul din afixele specifice. Substantivele feminine se încadrează fie în declinările incluse în tipul A, fie în tipul D, cînd prezintă, ca în cazul lui *sete*, *foame*, *miere*, sincretismul $K_1 = K_2$.

2.3.3.5. O relație destul de strînsă se constată între t i p u l flexionar și g e n : tipurile A și C cuprind substantive feminine, iar tipul B corespunde masculinelor și neutrelor. Numai tipul D cuprinde substantive din toate cele trei genuri.

În cadrul tipului B se constată o relație între gen și declinare ; substantivele masculine și neutre se repartizează în declinări diferite.

2.3.4. Clasificarea propusă are deci în vedere n u m ă r u l de forme distincte reprezentînd paradigma considerată în afara categoriei determinării, o m o n i m i i l e s p e c i f i c e diferitelor paradigme și a l o m o r f e l e m o r f o l o g i c e ale diferitelor afixe prin care se realizează flexiunea diferitelor substantive. În această clasificare s-a făcut abstracție de formele de vocativ (cf. 2.2.2.) și nu au fost cuprinse cîteva substantive cu flexiune aberantă, discutate aparte ca substantive *neregulate* (vezi 2.6.1, 2.6.2.).

Pe baza categoriilor de mai sus substantivele cuprinse în lista examinată (*anexa* 1) au fost grupate în 4 tipuri și 11 declinări. Într-un singur caz, tipul și declinarea coincid (tipul D, declinarea XI). Celelalte tipuri cuprind fiecare 4 (tip B) sau 3 (tip A și C) declinări.

2.3.4.1. Clasificarea în declinări obținută se deosebește de clasificările anterioare. Diferă fundamental de clasificarea tradițională în trei declinări realizată avînd în vedere terminațiile formei de nominativ singular, pentru marea majoritate a substantivelor, sau terminațiile formei de nominativ singular articulat enclitic, în cazul unei categorii restrînse de substantive — *luni*, *marți* etc. Această clasificare a fost discutată în amănunt în [14], scoțîndu-se în evidență lipsa de omogenitate a criteriilor și inadecvarea ei pentru flexiunea nominală românească.

Diferă de asemenea de clasificarea substantivelor în declinări pe baza g e n u l u i (declinare *feminină* și *masculină*) [26], care are în vedere omonimiile specifice diferitelor categorii de substantive, dar nu este suficient de cuprinzătoare, deoarece face abstracție de anumite categorii de substantive (feminine care prezintă sincretismul total al cazurilor, de exemplu) și nu ține seama de afixele prin care se realizează flexiunea diferitelor substantive.

2.3.4.2. Clasificarea în 11 declinări se deosebește și de gruparea la care ajunge acad. Gr. Moisil [69], care repartizează substantivele masculine în 8 categorii, substantivele feminine în 16 categorii, iar cele neutre în 7 categorii.

Deosebirile mari în ce privește numărul de clase dintre cele două clasificări se explică prin materialul diferit : acad. Gr. Moisil are în vedere aspectul s c r i s , nu cel vorbit al limbii — și prin cri-

teriile de clasificare diferite: în [69] se au în vedere, considerate global, flectivele formelor determinate enclitic, pe cînd clasificarea în 11 declinări consideră relevante pentru o clasificare în declinări numai afixele realizate în flexiunea nedeterminată. În unele cazuri intervine și modul diferit de analiză [14].

2.3.4.3. Cel mai mult se apropie clasificarea propusă, prin modul de a proceda și prin rezultatele obținute, de cea efectuată de P. Diaconescu, care, în studiul *Un mod de descriere a flexiunii nominale, cu aplicație la limba română contemporană*, distinge, considerînd substantivele sub aspectul flexiunii, 3 tipuri flexionare, realizate fiecare în mai multe clase: tipul I, al substantivelor feminine cu două forme distincte la singular, cuprinde 4 clase, tipul al II-lea, al substantivelor (masculine și neutre) cu o formă la singular și una la plural, se subdivide în 9 clase, iar tipul al III-lea, al substantivelor invariabile, cuprinde 4 clase (total 17 clase).

Criteriile clasificării sînt, ca și în cazul grupării în 11 declinări, omonimiile și afixele prin care se realizează flexiunea, abstracție făcînd de determinare.

Diferențele de rezultat se datoresc, în primul rînd, faptului că în prezenta lucrare avem în vedere distincția dintre alomorfele fonetice și alomorfele morfologice, care permite reducerea numărului de clase.

Intervine de asemenea, în unele cazuri, modul diferit de analiză (deosebirile privesc mai ales analiza substantivelor invariabile).

Numărul mai mare de tipuri înregistrate în clasificarea noastră se datorește recunoașterii existenței în limba română, pentru unele substantive (ca *treabă*, *lipsă* etc.,), a unei paradigme cu 3 forme flexionare distincte.

Cele două clasificări se deosebesc deci prin numărul de tipuri și prin numărul de clase. Astfel tipul flexionar caracterizat prin 2 forme cazuale distincte la singular cuprinde 4 clase în clasificarea din [14], 3 clase în cea propusă de noi. Diferența rezultă din gruparea într-o singură declinare a substantivelor de tip *casă* și *stea* (vezi 2.3.2.1.).

Deosebiri mai mari se înregistrează în cadrul tipului caracterizat prin prezența în flexiune a unei forme la singular și a alteia la plural. Substantivele acestui tip sînt repartizate în 9 clase (4 clase

---

[14] Acad. Gr. Moisil analizează: *ca-l, mi-el, bele-a, och-i* (dar și *ochi* cf. p. 125, categoriile 1 și 7), *num-e* etc., pe cînd în prezenta descriere am pornit de la analizele: *cal-0, miel-0, belea-0, ochi-0, nume-0* (vezi 2.0.3.).

de substantive masculine și 5 clase de substantive neutre) în [14], pe cînd în clasificarea în 11 declinări acest tip este reprezentat prin 4 declinări (2 pentru masculine și 2 pentru neutre), înglobînd în aceste declinări și substantivul *ou*, care nu e menționat în [14]. În schimb, nu am cuprins în această clasificare substantivele *tată*, *popă*, care reprezintă clasa 4 în [14], avînd în vedere caracterul profund aberant al flexiunii lor (vezi 2.6.).

CATEGORIA DETERMINĂRII ÎN FLEXIUNEA SUBSTANTIVULUI

2.4.1. Categoriilor de număr și caz li se asociază în flexiunea substantivală categoria determinării [15]. Modalitatea gramaticală de exprimare a valorilor acestei categorii o reprezintă articolul definit (*-(u)l*, *-i*) și nedefinit (*un*, *niște* etc.), pe care în cursul expunerii următoare le vom numi afixe ale determinării. Această „inovație" terminologică este impusă de necesitatea de a distinge și delimita elementele care privesc flexiunea nominală de altele, străine acesteia, ca și categoriei determinării, dar omonime cu ele și desemnate, de obicei [16], tot prin termenul „articol".

2.4.2. Nu se poate face abstracție de afixele categoriei determinării în descrierea flexiunii numelui din mai multe motive :

(a) În primul rînd pentru că această categorie se realizează prin unități de expresie variabile nu numai în raport cu valorile de determinare, ci, în același timp, în raport cu numărul și cu cazul; ele sînt diferite în raport cu genul.

Această particularitate flexionară face ca afixele determinării să soluționeze, cel puțin parțial, sincretismele cazuale atît de extinse în flexiunea substantivală românească. Grație afixelor determinării, sincretismul total al cazurilor care caracterizează pluralul tuturor substantivelor românești și singularul masculinelor și neutrelor se reduce generalizîndu-se distincția K_1 (nom. – ac.) $\neq$ K_2 (gen.–dat.), proprie, în afara categoriei determinării, numai substantivelor feminine (vezi 2.3.1.), cf. *perete*le, *perete*lui etc.

Pentru clasa femininelor variabile, afixele determinării rezolvă omonimia K_2 = K pl. (cf. *case*i, *case*le).

---

[15] Pentru categoria determinării în limba română, vezi [30], [14], [38].
[16] Cf., de ex., [26].

În paradigma substantivelor invariabile afixele determinării introduc, pe lîngă distincțiile cazuale menționate, și distincții de număr (*ochiul*, *ochiului*, *ochii* etc.).

În asemenea situații, prin informația al cărei purtător este, afixul de determinare cumulează rolul unui afix de număr și caz.

În alte condiții flexionare, însă, afixul de determinare r e i a o anumită informație de număr sau de caz exprimată deja prin desinența cuprinsă în forma substantivală (cf. *floarea*, *basmaua* etc.), creînd un fenomen de redundanță.

Notă. Numărul mare de situații în care afixele de determinare rezolvă prin realizări specifice sincretismele de caz a permis transformarea articolului *lui*, întrebuințat proclitic, într-un m o r f e m d e c a z străin de categoria determinării, cf. [18], [30].

Utilizarea acestui *lui* proclitic este însoțită de anularea distincțiilor cazuale desinențiale [18].

Un rol important au afixele determinării în caracterizarea g e n u l u i unui substantiv : combinarea cu afixele *un* la singular și *-i* la plural, *un* și *-le* sau *o* și *-le* indică apartenența substantivului respectiv la clasa masculinelor, neutrelor sau a femininelor.

(b) În al doilea rînd, nu se poate face abstracție de afixele determinării, pentru că adjoncțiunea lor antrenează adeseori modificări ale desinențelor de număr și de caz.

2.4.3. Afixele determinării se repartizează în funcție de p o z i ț i a față de substantiv în două grupe : afixe p r o c l i t i c e (articolul nedefinit) și e n c l i t i c e (articolul definit).

Afixele proclitice au caracter mobil putînd preceda direct sau la distanță radicalul substantival. Distanțarea se poate realiza prin intercalarea unui adjectiv, eventual cu un determinant adverbial, sau a mai multor adjective : *o* prea frumoasă și tînără *fată*, de exemplu. Se pot intercala între afixele determinării și substantive, în afară de adjectivele calificative, unele adjective pronominale (*un* alt *om*) sau numerale ordinale (*un* al doilea *om*).

Afixele proclitice cunosc realizările *un*, *unui* (singular masculin și neutru), *o*, *unei* (singular feminin), *niște*, *unor* (plural, toate genurile). Ocurența lor nu are nici o influență asupra desinențelor substantivului.

2.4.4. Afixele enclitice f u z i o n e a z ă cu desinențele formelor substantivale, alcătuind o grupare morfematică cu caracter

fix : elementele se succed într-o ordine f i x ă (R_1+d_2+Af. det.$_3$) şi sînt i n d i s o c i a b i l e neadmiţînd nici un fel de intercalare (comp. o albă *floare* şi *floarea* albă). Grupările morfemice de acest fel au deci caracterul unor forme sintetice.

Afixele enclitice cunosc realizările : -(*u*)*l*, -*le*, -(*u*)*lui* (singular masculin şi neutru), -*a* (-*u̯a*, -*i̯a*), -*i* (singular feminin), -*i*, -*lor* (plural masculin), -*le*, -*lor* (plural feminin şi neutru), iar ocurenţa diferitelor variante se descrie fără dificultăţi în termeni fonetici, cf. de exemplu [26].

2.4.5. Adjoncţiunea afixelor enclitice de determinare la forma substantivală poate avea următoarele consecinţe :

(a) Afixul de determinare se ataşează grupării R+d care îşi păstrează nealterată structura fonică şi morfemică :

pomul	*pomului*	*teatrele*
teatrul	*teatrului*	*teatrelor*
peretele	*peretelui*	*basmalele*
basmaua	*basmalei*	*basmalelor*
etc.	etc.	etc.

(b) Afixul de determinare modifică calitatea fonică a desinenţei, fiecare din elementele flectivului (desinenţa şi afixul de determinare) păstrîndu-şi individualitatea morfemică :

floarea : / [-e] > [-e̯-]
florile, trenurile : / [-ⁱ] > [-i-]
tabloul, leul : / [-u̯] > [-u-]
familiile : [-i̯] / > [-i-]

(c) Afixul de determinare modifică structura silabică sau tonică a radicalului :

tramvai [tramvái̯] / *tramvaiul* [tramvá||i̯ul]
roi [rói̯] / *roiul* [ró||i̯ul]
radio [rádio] / *radioul* [radióul].

Notă. Aceleaşi modificări se produc în urma asocierii radicalului cu desinenţele de plural :

tramvaie [tramvá||i̯e]
radiouri [radiórⁱ].

Modificarea afectează substantivele neutre cu radical terminat în [-i̯] sau [-o] aton şi cu desinenţă -Ø la singular.

(d) Afixul de determinare fuzionează cu desinența
— în condițiile conservării opoziției determinat/nedeterminat :

florii [flóri] / *flori* [flór[i]]
pomii [pómi] / *pomi* [póm[i]]
leii [léi] / *lei* [léi̯]

— în condițiile neutralizării opoziției :

codrii [kódri] / *codri* [kódri]

Notă. (1) Neutralizarea se produce după un radical terminat într-un grup consonantic *muta cum liquida*.
(2) Sub influența formei scrise se constată, la unii vorbitori ai limbii române, tendința de a dezvolta un [-i̯] după [-i] în forme ca *florii*, *limbii*, *pomii* etc. (pronunțate [flórii̯], [límbii̯], [pómii̯], în loc de [flóri] etc.).

(e) Afixul de determinare anulează desinența și îi preia funcția :

casă/casa
ladă/lada
etc.

Opoziția „determinat definit/nedeterminat" se realizează, în acest caz, prin opoziția *desinență/afix de determinare* (*-ă*/ *-a*), pe cînd, în celelalte forme, e realizată prin prezența sau lipsa afixului de determinare : *-Ø* /*-i*, *-Ø* / *-le* (de exemplu : *case/casei*, *case/casele*).

Sînt în această situație substantivele cu desinența K_1 realizată ca : [*-ă*].

Cunosc, de asemenea, în forma K_1, fenomenul de suspendare a desinenței și de preluare a funcției ei de către articol substantivele cu desinență K_1 : [-i̯e] :

familie/familia [famílii̯a]
vie/via [víi̯a]

(f) Adjoncțiunea afixului enclitic de determinare atrage o modificare a desinenței care duce la o perturbare a sistemului de sincretisme specific unui tip flexionar :

Comp. : K_1 : (*o*) *famili-(i̯)e*
K_2=K pl. : (*unei*) *famili-i* = (*niște*) *famili-i*

dar :

K_1 : *famili-(i̯)a*
K_2 : *famili-(i̯)e-i* (= K_1 nedefinit)
K pl. : *famili-i-le*

Substantivele din această clasă, destul de numeroasă, cuprinzînd, în egală măsură, cuvinte vechi (*femeie*, *sanie*, *vie* etc.) și neologisme (*academie*, *soluție* etc.), prezintă deci două serii de forme distincte după cum sînt determinate proclitic (sau nedeterminate) sau determinate enclitic. În primul caz se realizează omonimia K_2 = K pl., normală pentru tipul A, în al doilea, deci cînd substantivul este însoțit de afix de determinare enclitic, K_2 este d i f e r i t de K pl., dar i d e n t i c cu K_1 (nedeterminat enclitic)[17].

Caracteristica menționată afectează t o a t e substantivele feminine în -(i̯)e.

(g) O perturbare analogă a sincretismelor în raport cu determinarea înregistrează și substantivul *piele*, prezentînd formele :

K_1 : (*o*) *piele*
K_2=K pl. : (*unei*, *niște*) *piei*

dar :

K_1 : *pielea*
K_2 : *pielei*/K pl. : *pieile*

În paradigma acestui substantiv asociat cu afixe enclitice de determinare, în locul sincretismului normal al desinențelor K_2 = K pl. ($\neq K_1$) apare sincretismul desinențial $K_1 = K_2$ ($\neq$ K pl.), propriu substantivelor de tip B.

Deosebirea dintre cele două forme de gen.-dat. (K_2) e marcată, în acest caz, nu numai prin prezența unor desinențe diferite, dar și prin prezența unor variante diferite ale radicalului : *piel-* și *pie-*.

RADICALUL SUBSTANTIVAL

2.5.0. Radicalul substantivului poate fi *invariabil* sau *variabil* în cursul paradigmei. Variația radicalului substantival are în limba română întotdeauna numai caracter p a r ț i a l : nu există substantive cu radical total variabil[18].

---

[17] Omonimia cu K_1 determinat enclitic dispare prin anularea desinenței și preluarea funcției ei de către afixul de determinare, vezi (e).

[18] Vezi 4.4.5., *Verbe cu radical total variabil.*

Variaţia radicalului se realizează prin alternanţele vocalice şi consonantice. Materialul destul de restrîns pe care se bazează cercetarea de faţă nu a permis alcătuirea unui inventar de alternanţe exhaustiv sub aspectul varietăţii situaţiilor în care se realizează.

Avînd în vedere lista de substantive utilizată în descriere (vezi *anexa 1*), constatăm următoarele categorii de alternanţe.

2.5.1. *Alternanţe consonantice*

(a) c/ĉ
Ex. : *berbec/berbeĉi*
cracă/crăĉi
ac/aĉe

(b) g/ĝ
Ex. : + *drug*[19]*/druĝi*
vargă/verĝi
cîrlig/cîrliĝe

(c) t/ţ
Ex. : *burete/bureţi*
boltă/bolţi

(d) d/z
Ex. : *brad/brazi*
coadă/cozi

(e) s/ş
Ex. : *urs/urşi*

(f) s(t), s(tr)/ş(t), ş(tr)
Ex. : *artist/artişti*
ministru/miniştri
veste/veşti

(g) (ş)c/(ş)t
Ex. : *puşcă/puşti*

(h) sc/şt
Ex. : + *etrusc/etruşti*
muscă/muşte

(i) z/j
Ex. : *obraz/obraji*

(j) l/ø
Ex. : *cal/cai*
vale/văi

---

[19] Substantivele notate cu + nu aparţin listei examinate.

2.5.2. Examinarea alternanţelor consonantice înregistrate duce la următoarele constatări:

(1) Alternanţele nu cuprind mai mult de 2 termeni şi se realizează cu excepţia unui singur caz (j) între termeni pozitivi.

(2) Variaţia între termeni pozitivi se realizează numai în interiorul seriei consoanelor şi priveşte un singur element. Într-un singur caz, variaţia cuprinde un grup consonantic: *sc/şt.*

2.5.3. În ce priveşte o c u r e n ţ a alternanţelor consonantice constatăm:

(1) Aceste alternanţe afectează finala radicalului.

(2) Un anumit radical nu este afectat concomitent de mai mult de o alternanţă consonantică.

(3) Se pot stabili anumite relaţii între ocurenţa anumitor membri ai alternanţelor şi unele flective.

Astfel ocurenţa celui de-al doilea termen al alternanţelor (a), (b) şi (h) e condiţionată de un afix *-i* sau *-e*, iar primul termen presupune un afix *-Ø* sau *-ă*.

În cazul celorlalte alternanţe, ocurenţa termenului al doilea presupune un afix *-i*, iar primul termen apare în condiţiile menţionate mai înainte.

Avînd în vedere această condiţionare f o n e t i c ă, alternanţele (a) (b) şi (h) se pot realiza în paradigma unor substantive masculine, feminine şi neutre, celelalte numai în flexiunea substantivelor feminine şi masculine.

Deşi se poate vorbi de o condiţionare fonetică a alternanţelor consonantice care afectează radicalul substantivului, în cazul unora dintre ele, de exemplu (i), (j), existenţa a numeroase excepţii: *civil/civili*, *sală/săli*, *burghez/burghezi* etc., diminuează mult caracterul de regularitate specific alternanţelor fonologice determinate fonetic.

2.5.4. ***Alternanţe vocalice***

Alternanţele vocalice care afectează radicalul substantival se produc în condiţiile menţinerii status-ului accentual, deoarece, cum am văzut (2.1.1.), radicalul substantival e întotdeauna accentuat. Variaţia vocalică se poate produce în silabă accentuată şi în silabă neaccentuată.

I *Alternanțe vocalice afectînd silaba accentuată* :

(a) á/é
Ex. : *băiat/băieți*
șarpe/șerpi
față/fețe
iapă/iepe
comandă/comenzi
iarbă/ierburi
ciomag/ciomege

(b) ắ/é
Ex. : *văr/veri*
măr/mere

(c) î́/í
Ex. : *sfînt/sfinți*
vînă/vine
cuvînt/cuvinte

(d) á/ắ
Ex. : *cale/căi*
lampă/lămpi
marfă/mărfuri
+ferăstrău/ferăstraie

(e) oá/ó
Ex. : *soare/sori*
floare/flori
foaie/foi
folos/foloase
ogor/ogoare

(f) eá/é
Ex. : *creastă/creste*
seară/seri
dovleac/dovleci
stea/stele
treabă/treburi

(g) î́/î́i
Ex. : *mînă/mîini*

II *Alternanțe vocalice afectînd o silabă atonă:*

(a) ă/e
Ex. : *sîmbătă/sîmbete*
tabără/tabere

(b) o/oa
Ex. : *míjloc/míjloace*

III *Alternanțe vocalice presupunînd schimbarea locului accentului* :

ó/u

Ex. : *soră/surori*
noră/nurori

2.5.5. Examinarea alternanțelor vocalice înregistrate în radicalele substantivale duce la următoarele constatări :

(1) Alternanțele vocalice se realizează întotdeauna între termeni pozitivi : alternează două vocale sau o vocală și un diftong — cf. I (e), (f), (g).

(2) Aceste alternanțe privesc în general silaba accentuată a radicalului. Numai alternanțele *ă/e* și *o/oa* (numai în *mijloc*) se realizează atît sub accent — cf. I (b), (e), cît și în silabă neaccentuată — II (a), (b). În mod cu totul excepțional, o alternanță (III) este condiționată de schimbarea poziției accentului.

(3) Vocalele incluse într-o alternanță se deosebesc ca grad de deschidere I (d), III, sau ca loc de articulare (I (a), (b), (c), II(a)).

2.5.6. În ce privește ocurența alternanțelor vocalice, constatăm :

(1) Alternanțele vocalice afectează partea medială a radicalului; în puține cazuri, vocala alternantă precedă desinența, deci reprezintă finala radicalului (cf. *ba-ie*, *bă-i* ; *ferăstră-u*, *ferăstra-ie* etc.).

(2) În lista de cuvinte examinată nu apare nici un radical substantival afectat concomitent de două alternanțe vocalice. În schimb sînt destul de numeroase cazurile de coocurență a unei alternanțe vocalice și a unei alternanțe consonantice.

(3) Nu se poate stabili un raport între diferitele alternanțe vocalice și accent, dat fiind că cele mai multe dintre alternanțele înregistrate privesc silaba accentuată, iar alternanțele realizate în silabă atonă (II) se realizează și sub accent.

(4) În cazul cîtorva alternanțe vocalice, ocurența lor pare determinată, cel puțin în limitele inventarului examinat, de calitatea fonică a elementului consonantic precedent.

Așa, de exemplu, alternanța I(b) *á/é*, ca și alternanța II(a) ă/e, se produc după o labială, alternanța I(c)—î/i este ocurentă după o labiodentală (comp. *vînă/vine*, dar *stînă/stîne*).

(5) În general se poate stabili o anumită relație între ocurența termenilor și calitatea fonică a elementelor de care sînt precedați sau urmați. Așa, de exemplu, ocurența celor 2 termeni ai alternanței

foarte răspîndite (e) poate fi pusă în legătură cu calitatea elementului vocalic imediat următor în succesiunea de sunete :

— termenul *oa* apare cînd urmează *-e* (*soare, floare, ogoare*) sau *-ă* (*poartă*)

— termenul *o*, cînd urmează *-i* sau *-Ø* (*sori, flori, porţile, ogor*)

Calitatea fonică predomină în acest caz asupra celei morfologice : *-e* poate reprezenta o desinenţă de singular (masculin sau feminin) sau o desinenţă de plural (neutru), cf. [24]. În acelaşi sens poate fi interpretată şi constatarea că, în multe cazuri (I (a), (c), (e)), aceeaşi alternanţă afectează substantive de indiferent ce gen.

Se constată însă că există şi unele alternanţe care sînt proprii numai anumitor genuri. Astfel alternanţa I (b) : *ă/é* pare a caracteriza substantivele masculine şi neutre, pe cînd alternanţa II (a) : *ă/e* (în silabă neaccentuată) am înregistrat-o numai în paradigma substantivelor feminine [20]. Alternanţa I (d) afectează substantivele feminine şi un grup restrîns de substantive neutre [21]. Această alternanţă *á/ă* caracterizează un mare număr de substantive feminine, ocurenţa membrului al doilea al alternanţei fiind condiţionată, în majoritatea covîrşitoare a cazurilor, de prezenţa desinenţei *-i* de plural : *carte/cărţi, bancă/bănci* etc.

Înlocuirea lui *a* prin *ă* în condiţiile ocurenţei desinenţei *-i* (de plural), foarte frecventă pentru substantivele feminine, nu se produce însă în cazul masculinelor [20], în aceleaşi condiţii fonetice şi morfologice — comp. *cetăţi*, dar *fraţi*, *lăzi*, dar *brazi* etc.

Totodată această alternanţă se produce şi atunci cînd substantivul feminin realizează un plural în *-uri* : *carne/cărnuri*, de exemplu. În condiţii fonetice similare, ocurenţa desinenţei *-uri* la neutre nu antrenează înlocuirea lui *á* prin *ă* (cf. *ţarcuri, garduri* etc.). Desinenţa *-uri* e asociată, în flexiunea femininelor, şi cu alte variaţii ale radicalului necunoscute neutrelor — comp. : *iarbă/ierburi* şi *iaz/iazuri, leafă/lefuri* şi *leac/leacuri* etc.

Aceste particularităţi de distribuţie pun în evidenţă existenţa unei condiţionări m o r f o l o g i c e, care se suprapune, ca şi în cazul alternanţelor din radicalul verbal, peste cea fonetică, plasînd astfel problema variaţiei radicalului la nivelul analizei morfologice.

(6) Ca şi în cazul alternanţelor consonantice, numeroasele excepţii — prezenţa unor substantive cu radical neafectat de alter-

---

[20] În [24,] cele două situaţii sînt înregistrate împreună făcîndu-se abstracţie de accent.

[21] E vorba de substantive de tipul *ferăstrău/ferăstraie* (deci desinenţa [-u]/ [-ie]).

nanţe, în condiţii fonetice şi morfologice identice — fac ca variaţiile radicalului să nu poată fi cuprinse în reguli precise.

Astfel, alături de substantivul *vînă/vine*, care cunoaşte alternanţa I(c), avem substantivele *stînă*, *smîntînă*, care nu realizează această alternanţă; alături de *baltă/bălţi*, *bancă/bănci*, *marcă/mărci*, *libertate/libertăţi* şi numeroase altele, al căror radical e afectat de alternanţa I (d), există şi numeroase substantive care, ca *practică*, *fabrică*, *staţie* etc., nu cunosc această alternanţă.

Notă. Vorbirea familiară înregistrează un număr mai mare de substantive cu radicalul afectat de această alternanţă, cf. *făbrici*, *stăţii* etc.

(7) Unele alternanţe au un caracter cu totul izolat — e cazul alternanţelor *î/ii*, care nu apare decît în paradigma substantivului *mînă*, şi *o/oa* (în silabă atonă) specifică substantivului *mijloc*.

2.5.7. Radicalul unui substantiv poate fi afectat fie de o singură alternanţă vocalică: *pară/pere*, *băţ/beţe*, *văr/veri*, *creastă/ creste* etc., sau consonantică: *gîscă/gîşte*, *ac/ace*, *mînecă/ mîneci*, *ministru/miniştri* etc., fie de două alternanţe; în acest caz, radicalul este afectat în general de o alternanţă vocalică şi una consonantică: *sfînt/sfinţi*, *băiat/băieţi*, *ciomag/ciomege*, *comandă/ comenzi*, *baltă/bălţi* etc.

Acelaşi radical este frecvent afectat de alternanţe vocalice şi consonantice. Coocurenţele înregistrate la substantivele examinate sînt cuprinse în tabelul 5.

Mai frecventă este coocurenţa a două alternanţe în paradigma substantivelor feminine (cf. *anexa* 3).

2.5.8. Indiferent de numărul de alternanţe de care este afectat, radicalul substantival nu se realizează în mai mult de 2 alomorfe, deoarece paradigma substantivală cuprinde, în majoritatea cazurilor, maximum 2 forme. Chiar în paradigma substantivelor cu 3 forme, s-ar părea, avînd în vedere substantivele examinate, că radicalul nu realizează decît maximum 2 alomorfe: un alomorf este propriu formei de nom.-ac. sg., celălalt, formelor de gen.-dat. sg. şi nom.-ac. gen.-dat.pl. — comp.: *treab-ă/ treb-*$<^{i}_{uri}$, *carn-e/cărn-*$<^{i}_{uri}$.

Notă. Nu e exclus ca asocierea alternanţei cu desinenţa *-uri* în paradigma femininelor să se explice prin faptul că marea majoritate a substantivelor feminine cu radical variabil prezintă acelaşi alomorf în forma de gen.-dat singular şi de plural.

Altern. voc. / Altern. cons.	á/é	ắ/é	î́/í	á/ắ	ó/oá	é/eá	ă/e
c/ĉ	+			+	+		
g/ĝ	+						
t/ţ	+		+	+	+		
d/z	+			+	+		
s/ş							
st(r)/şt(r)					+		
sc/şt							
şc/şt							
z/j							
l/θ				+			

Tabelul 5

2.5.9. Cele două alomorfe ale radicalului substantivelor variabile se repartizează în raport cu omonimiile specifice diferitelor tipuri flexionare : în raport cu numărul pentru masculine şi neutre, în raport cu numărul şi cu cazul pentru feminine.

2.5.10. ***Substantive cu radical invariabil.*** Examinarea listei de substantive pe care se bazează cercetarea arată că un mare număr de substantive (cf. *anexa* 3) prezintă un radical constant în cursul paradigmei.

O clasă largă de substantive cu radical constant reprezintă n e u t r e l e cu afix *-uri* de plural (*car*, *foc* etc.) şi femininele cu

radical terminat în vocală accentuată şi afix - Ø la singular (*basma*, *para* etc.).

Această clasă de substantive cu radical invariabil se delimitează precis, fără excepţii, în termeni morfologici şi fonetici.

În cazul unui număr destul de mare de substantive, însă, nu se pot face asemenea precizări. Nu se constată nici măcar anumite particularităţi fonetice ale structurii radicalului specifice acestei categorii de substantive [22].

Din punct de vedere morfologic, multe din substantivele cu radical invariabil sînt substantive feminine cu afix K_2 = Kpl. realizat ca *-e*, precum şi cele neutre cu afix *-e* la plural.

Cele mai multe variaţii ale radicalului se înregistrează la substantivele cu afix *-i* pentru plural sau pentru K_2 = Kpl. Dar şi aceste clase flexionare cuprind un număr destul de mare de substantive cu radical invariabil (cf. *anexa* 3).

SUBSTANTIVE NEREGULATE

2.6.0. În cursul examinării flexiunii substantivale româneşti, am înregistrat, în repetate rînduri, particularităţi strict specifice privind fie flectivele, fie variaţiile radicalului.

Particularităţile aberante ale flexiunii substantivelor sînt înregistrate de diversele gramatici ale limbii române, în treacăt, ca „excepţii" [23] sau ca „forme speciale" [24], de obicei fără o prealabilă precizare a raportului dintre substantivele neregulate [25] şi flexiunea regulată [26].

Calificarea ca „neregulate" a unor substantive presupune în mod necesar raportarea la caracteristicile paradigmatice proprii anumitor clase de elemente „regulate" şi implică o anumită a p r e c i e r e c a n t i t a t i v ă [27] : sînt considerate deci n e r e g u l a r i t ă ţ i particularităţile flexionare proprii unui singur substantiv sau unui număr restrîns de substantive.

---

[22] În cazul verbelor, particularităţile fonetice ale verbelor cu radical invariabil sînt mai clare (vezi 4.4.6).

[23] Cf. H. Tiktin, *Gramatica română*, ed. a III-a, Bucureşti, 1945.

[24] Cf. Al. Rosetti, J. Byck, *Gramatica limbii române*, Bucureşti.

[25] Sînt menţionate de obicei ca neregulate substantivele : *om, soră, noră, cap, oaspe.*

[26] Acad. Iorgu Iordan în [49, p. 303], referindu-se la aceleaşi substantive, face precizarea : „unele forme de plural par neregulate întrucît nu primesc desinenţa respectivă potrivit normelor obişnuite".

[27] Conceptele „regulă" şi „excepţie" se bazează întotdeauna pe asemenea aprecieri cantitative.

2.6.1. *Substantive neregulate sub aspectul desinențelor*

(a) Neregularitatea se manifestă prin prezența, în seria de afixe prin care se realizează flexiunea, a unor desinențe specifice. Din această categorie fac parte substantivele menționate de obicei ca neregulate :

cap/capete [28] (desinențe *-Ø/-ete* [29].
oaspe/oaspeți [30] (desinențe *-Ø-/-eți*)
om/oameni (desinențe *-Ø/-eni*)
frate/frățîni [31] (desinențe *-e/-îni*)
tată/tătîni (desinențe *-ă/-îni*)
soră/surori (desinențe *-ă/-ori*)
noră/nurori

În această categorie pot fi încadrate și substantive ca *rîndunică* (*rîndunele*), *floricică* etc., care din punctul de vedere al sistemului actual admit și degajarea unor afixe *-ică*, *-ele*.

Substantivul *ou* prezintă și el o desinență strict specifică de plural : *-uă* (*ouă*), care poate fi redusă, în calitate de alomorf fonetic (cf. 2.3.2.4.), la *-e*.

(b) O categorie oarecum diferită reprezintă substantivele a căror paradigmă se realizează prin afixe pe care le regăsim, combinate însă diferit, în flexiunea unor clase mai largi de substantive.

Așa, de exemplu, desinența de plural *-le* caracterizează o clasă de substantive feminine, terminate la singular în *-á*, *-eá*, eventual *-í*, fiind asociată în paradigmă cu un afix *-Ø* de singular. Apare însă, realizată ca *-ále*, și în formele de plural ale cîtorva substantive : *atale*, *carale*, corespunzînd singularelor *atu*, *caro*, deci asociată unor afixe *-ú*, *-ó*, care sînt de obicei proprii neutrelor și presupun un plural în *-uri* (cf. *caro*, *carouri*).

---

28 Dacă analizăm nu *cap/cap-ete*, ci *cap/capet-e*, substantivul e tot neregulat, dar neregularitatea privește radicalul, care înregistrează o variație a b e r a n t ă. Observația este valabilă și pentru substantivele următoare.

29 Același afix de plural apare în *risete*.

30 Acest substantiv este folosit, în limba actuală, cu forma analogică de singular *oaspete* și este, ca atare, un substantiv regulat.

31 Formele *frățîni* și *tătîni* (menționate de [26]) se întîlnesc numai în anumite graiuri — această neregularitate privește deci anumite subsisteme ale limbii române.

Tot în această categorie de substantive neregulate pot fi încadrate și substantivele *șa/șei*, *manta/mantăi* [32], acesta din urmă frecvent în limba vorbită ; în limba literară, e utilizat cu forma de plural *mantale* [33], prezentînd astfel o paradigmă regulată.

O situație asemănătoare are, datorită asocierii de desinențe -Ø/-*i*, neobișnuită pentru substantivele neutre, *seminar/seminarii*. Această paradigmă neregulată reprezintă trecerea de la flexiunea arhaică regulată *seminariu/seminarii* (desinențe -*u*/-*i*) spre flexiunea, de asemeni regulată, foarte frecventă în limba vorbită, *seminar/seminare* (desinențe -Ø/-*e*).

Notă. O neregularitate de același tip poate fi considerată și asocierea lui -*uri* cu desinențele de singular -*ă* și -*e* în paradigma unor substantive feminine : *marfă/mărfuri*, *lipsă/lipsuri*, *ceartă/certuri*, *vreme/vremuri*, asociere din care rezultă cea mai mare parte din paradigmele cu trei forme flexionare (cf. 2.3.1., 2.3.3.1., tipul flexionar C).

(c) Substantivul *tata* are o situație specială, deoarece în paradigma sa apar desinențele -*ă*(*un tată*) și -*e*(*tate-i*), asociate, de obicei, în flexiunea substantivelor feminine.

Substantivele *papă*, *popă*, *pașă*, terminate de asemeni în -*ă* la nominativ-acuzativ singular, se deosebesc întrucîtva de *tată* prin faptul că -*ă* este asociat cu -*i* [34], desinență de plural comună masculinelor și femininelor.

2.6.2. *Substantive neregulate sub aspectul omonimiilor*

(a) Un sistem de omonimii neașteptat pentru substantivele masculine realizează substantivul *tată*, care, însoțit de afix enclitic de determinare (cu forme de feminin) are o formă K_2 distinctă atît de forma K_1, cît și de K_2.

---

[32] În pluralul *mantăi* putem izola o desinență -*i*.

[33] *Gramatica limbii române*, Edit. Acad., ed. II, vol. I, p. 71, grupează împreună formele *manto* și *mantale*, care aparțin în mod evident, cel puțin din punctul de vedere al limbii actuale, la două paradigme distincte. Nici istoric nu se poate susține că „după pluralul *mantale* s-a refăcut forma de singular *manta*", deoarece această formă este mai veche (DLR o atestă încă la M. Costin) decît *manto*.

[34] Cf. [26, p. 87], care dă formele de genitiv-dativ, *popii*, *papii*. Numeroși vorbitori folosesc însă formele *popei*, *papei*. În acest caz, cele două substantive se încadrează în aceeași categorie cu *tată*.

Paradigma acestui substantiv cuprinde deci t r e i forme distincte :

tată [35], *tate-(-i)*, *tați(-lor)*

Deci, în condițiile de determinare menționate, acest substantiv prezintă, ca femininele, două forme de singular, K_1 și K_2.

Notă. Un sistem similar de omonimii realizează substantivele *papă*, *popă*, *pașă* în vorbirea celor care folosesc formele *papei* etc.

Sistemul de omonimii variază în cazul acestui substantiv după cum e folosit cu afix de determinare definit sau nedefinit și, în cazul celui dintîi, după forma de masculin sau de feminin a afixului :

(*un*) *tată*	*tată*(*l*)	dar	*tata*
(*unui*) *tată*	*tată*(*lui*)		*tate*(*i*)

(b) Substantivul *piele* prezintă de asemenea forme deosebite de gen.-dat. singular după cum este însoțit sau nu de un afix enclitic de determinare :

(*unei*) *piei* = (*niște*) *piei*

dar

piele(*i*)/*piei*(*le*)

Cele două forme de K_2 se deosebesc prin desinențe diferite (*-i*, *-e*) și prin variante diferite ale radicalului (*pie-* și *piel-*).

Notă. O perturbare asemănătoare a sistemului de omonimii, depinzînd de caracterul definit sau nedefinit al afixului de determinare, intervine în flexiunea substantivelor feminine cu afix [-i̯e] pentru K_1 (vezi 2.4.3. (f)). Numărul mare de substantive care prezintă această particularitate, precum și faptul că această modificare afectează t o a t e substantivele din categoria dată o plasează mai curînd în categoria particularităților neaberante.

(c) Un tip aparte de flexiune neregulată sub aspectul omonimiilor prezintă unele substantive defective de număr, terminate în

---

[35] Presupus cu necesitatea de forma *tata*.

-*e*, ca *cinste*, *foame*, *sete*, care, deși feminine, au o formă unică la singular pentru toate cazurile :

cf. *cinste(a)*, *cinste(i)* [36].

O flexiune asemănătoare au avut pînă nu de mult și unele neologisme ca : *amploare*, *teroare*, *favoare*, *grandoare* care erau folosite la genitiv-dativ articulat definit cu formele : *amploarei*, *teroarei* [37] etc., dar care, în limba actuală, se întîlnesc tot mai des cu forme ca *amplorii*, *terorii* [38].

2.6.3. *Substantive neregulate sub aspectul afixelor de determinare pe care le selectează.*

Această categorie este reprezentată prin substantivele masculine *tată* și *popă*, *papă*, *pașă*, menționate deja în mai multe rînduri în cursul expunerii.

Neregularitatea constă, în acest caz, în selectarea la singular a formelor de f e m i n i n ale articolului definit :

popa / *popii*
tata / *tatei*.

Substantivul *tată*, spre deosebire de celelalte, selectează însă și articolul masculin :

tatăl, *tatălui* etc.

Notă. Între cele două serii de forme se înregistrează o deosebire de întrebuințare : formele cu articol feminin se folosesc în general fără atribut și desemnează pe tatăl vorbitorului.

2.6.4. *Substantive neregulate sub aspectul accentuării*

În cazul unui număr relativ mic de substantive, caracterul neregulat al paradigmei se datorește m o b i l i t ă ț i i accentului.

---

[36] Substantivele din această categorie nu se întrebuințează la genitiv-dativ cu articol nedefinit.

[37] Cf. [49, p. 301].

[38] Forma de gen.-dat. în -*i* e generală cînd substantivul e utilizat cu articol nedefinit — *unei terori*, de exemplu.

(a) Fac parte din această categorie substantivele *soră* și *noră*, accentuate pe prima silabă la nominativ-acuzativ singular, pe cea de-a doua la genitiv-dativ singular și la plural:

sóră/suróri
nóră/nuróri

(b) Mobilitatea accentului caracterizează și flexiunea neologismelor terminate în *-o* neaccentuat [39]:

rádio/radióuri
stúdio/studióuri
zéro/zeróuri

2.6.5. *Substantive neregulate sub aspectul variației radicalului*

Un număr limitat de substantive prezintă în flexiune variații aberante ale radicalului.

(a) Radicalul substantivului *mînă* este afectat de alternanța neobișnuită *i/ii*.

(b) În paradigma substantivului *mijloc* se produce, în silabă a t o n ă , variația *o/oa*, curentă în limba română, dar numai în silabă accentuată. Neregularitatea privește, în acest caz, condițiile de realizare ale alternanței.

(c) Un caz special de neregularitate afectează substantive de tipul *rîndunică*, *rîndunele*, care pot fi analizate

fie ca: *rîndun-ică* fie ca: *rîndunic-ă*
rîndun-ele *rîndunel-e* sau *rîndune-le*

Al doilea mod de analiză degajează un radical cu alomorfe realizate prin variație aberantă.

2.6.6. Faptele semnalate înainte impun constatarea că lista așa-numitelor substantive neregulate nu se reduce la cele cîteva exemple menționate de obicei, ci este mult mai bogată.

Constatăm totodată că particularitățile aberante ale paradigmei acestor substantive sînt foarte variate și afectează flexiunea substantivală sub diverse aspecte, așa încît paradigma unui substantiv dat poate prezenta una sau mai multe neregularități.

[39] În [71] se dă o bogată listă de substantive prezentînd această particularitate. Cele mai multe au însă o întrebuințare restrînsă, aparținînd de multe ori unor limbaje speciale.

Numărul particularităților aberante, gradul de deviere pe care îl reprezintă acestea, precum și gradul de specificitate, faptul că o particularitate e proprie unui singur substantiv sau unui grup de substantive permit o ierarhizare în cadrul claselor substantivelor neregulate. În mod evident, gradul maxim de neregularitate îl prezintă substantivul *tată*.

Dimpotrivă, în categoria substantivelor de minimă neregularitate se pot încadra : *seminar/seminarii*, *manta/mantăi*, *radio/ radiouri* etc.

CLASIFICAREA SUBSTANTIVELOR ROMÂNEȘTI ÎN CLASE PARADIGMATICE

2.7.0. Din descrierea anterioară a flexiunii substantivale reiese că aceasta se realizează prin anumite serii de flective și prin variația radicalului substantival. Mobilitatea accentului, care are un rol important în flexiunea verbală (cf. 4.1.), nu e specifică decît unui număr restrîns de substantive : substantivele *soră*, *noră* (vezi 2.6.) și cîteva substantive neutre — *radio*, *zero* etc. — care, sub aspectul flectivelor, se încadrează în declinarea a VII-a. Prezența alternanțelor generatoare ale variației radicalului duce, în limitele paradigmei substantivului, la maximum 2 alomorfe (cf. 2.5.8.)

O clasificare de ansamblu, avînd în vedere toate particularitățile flexiunii nominale românești, trebuie să reunească clasificările parțiale, stabilind echivalențele dintre ele.

2.7.1. Raportînd cele două clase de substantive — cu radical invariabil sau cu radical variabil realizat prin două alomorfe — la clasificarea în declinări, constatăm :

Declinarea a XI-a, a substantivelor invariabile, nu cuprinde, evident, decît substantive cu radical invariabil.

Declinările I (*casă*, *para* ; *masă*, *stea*), a II-a (*inimă* ; *poartă*), a III-a (*fire*, *femeie* ; *floare*, *baie*), a IV-a (*codru*, *pom* ; *ministru*, *cal*), a V-a (*cîine*, *munte*), a VI-a (*ziar*, *brîu*, *temei* ; *creion*, *ferăstrău*), a a IX-a (*făină*, *treabă*, *greață*) și a X-a (*carne*) cuprind substantive cu radical invariabil și substantive cu două alomorfe ale radicalului.

Declinările a VII-a (*arc*, *alai*, *teatru*) și a VIII-a (*lipsă*), cel puțin în limitele inventarului de substantive examinat, nu cuprind decît substantive cu radical invariabil.

Clasa substantivelor cu radical variabil cuprinde deci substantive aparținînd declinărilor I, a II-a, a III-a, a IV-a, a V-a, a

VI-a, a IX-a, a X-a, pe cînd clasa substantivelor cu radical invariabil include în plus toate substantivele declinărilor a VII-a, a VIII-a, și a XI-a.

Coroborarea celor două clasificări duce la gruparea substantivelor într-un număr destul de mare de clase (18).

2.7.2. Dacă avem în vedere faptul că cele două alomorfe ale radicalului substantivelor cu radical variabil sînt rezultatul unui număr destul de mare de alternanțe vocalice și consonantice eventual coocurente, rezultă că o asemenea clasificare în 18 clase va trebui supusă unei subclasificări, ceea ce ar duce la un număr foarte mare de grupe de substantive, unele dintre ele cuprinzînd un singur substantiv sau un număr foarte limitat de substantive, așa încît s-ar ajunge astfel la o enumerare fără utilitate practică.

2.7.3. Deși totalitatea particularităților flexionare ale unui substantiv privind atît flectivele, cît și radicalul, nu pot fi reprezentate într-o clasificare practic utilă, caracterizarea morfologică a unui substantiv românesc trebuie să cuprindă, pe lîngă indicarea apartenenței la o declinare, și informații privind variația radicalului. Numai în acest mod se asigură posibilitatea de a reface în întregime paradigma unui substantiv românesc. Deci, un dicționar trebuie să cuprindă în mod obligatoriu, într-o formă oarecare, aceste informații.

2.7.4. Indicațiile privind flectivele se pot introduce fie prin menționarea d e c l i n ă r i i căreia îi aparține substantivul, fie prin înșirarea formelor paradigmei, ceea ce în cazul substantivelor nu este prea dificil dat fiind că flexiunea substantivală cuprinde maximum două și, în rare cazuri, trei forme.

Menționarea formei lor de singular și de plural (procedeu curent în dicționare) nu este însă suficientă, dacă ținem seamă de faptul că paradigmele cu două forme distincte se repartizează în tipuri flexionare deosebite pe baza omonimiilor specifice : o anumită formă apare numai la plural în cazul unor substantive, dar la plural și la singular în cazul altora.

Indicațiile privind tipul flexionar se pot introduce prin precizarea r e p a r t i ț i e i uneia dintre forme (de exemplu : *pom*, *pomi* (pl), dar *carte*, *cărți* (pl. și sg.) ; eventual precizările de acest fel pot fi menționate numai la substantivele aparținînd unui tip flexionar, înțelegîndu-se că celelalte substantive, la care asemenea precizări nu se fac, aparțin celuilalt tip — de exemplu : *pom*, *pomi*, dar *carte*, *cărți* (pl. și sg.).

O altă modalitate de indicare a tipului flexionar în cazul enumerării formelor distincte oferă precizarea g e n u l u i substantivu-

lui, căci, în clasa substantivelor cu două forme, gruparea pe tipuri coincide cu gruparea pe genuri : femininele se caracterizează printr-un sistem de omonimii diferit de al masculinelor şi neutrelor.

2.7.5. Indicaţiile referitoare la variaţia radicalului pot fi de asemeni introduse, în mod clar şi concret, prin enumerarea formelor distincte. Acest procedeu, eficace şi destul de avantajos în cazul substantivului, parte de vorbire cu flexiune foarte redusă, devine neeconomic pentru părţile de vorbire cu flexiune bogată implicînd un număr mai mare de alomorfe ale radicalului (cf. 4. *Verbul*).

O altă modalitate de precizare a variaţiei radicalului reprezintă indicarea apartenenţei la diferite clase caracterizate prin anumite alternanţe vocalice şi consonantice. Procedeul a fost preconizat pentru verb de Alf Lombard [57].

Al treilea mod de introducere al informaţiei referitoare la variaţia radicalului constituie cel care pare cel mai economic pentru verb, şi anume prin indicarea elementelor variabile din radical şi a tipului de variaţie printr-un sistem de simboluri [40].

2.7.6. Sistemul de simboluri necesar descrierii variaţiei radicalului substantival este mult mai simplu decît cel impus de descrierea verbului (cf. 4.6.3.4.), caracteristică determinată, pe de o parte, de inventarul ceva mai redus de alternanţe [41], iar, pe de altă parte, şi aceasta este deosebirea mai importantă, prin n u m ă r u l mult mai r e d u s de alomorfe realizate şi, implicit, prin r e p a r t i ţ i a mult mai s i m p l ă a elementelor membre ale diverselor alternanţe.

Repartiţia formelor, deci a alomorfelor radicalului şi ca atare a elementelor fonice incluse în alternanţe, este totdeauna clar determinată de apartenenţa substantivului la o anumită declinare, la un anumit tip flexionar, apare deci în mod implicit în indicaţiile privind acest aspect al flexiunii. Indicarea declinării scuteşte deci implicarea repartiţiei diferiţilor termeni ai alternanţelor în sistemul de simboluri.

S i m b o l u l reprezentînd prezenţa unei alternanţe în radicalul unui substantiv poate fi constituit dintr-o l i t e r ă şi o c i f r ă. În cadrul simbolului, litera poate reprezenta pe oricare dintre membrii alternanţei, iar cifra indică caracterul variabil al elementului fonic notat prin literă şi apartenenţa la o anumită alternanţă ; cînd un anumit element fonic este inclus într-o singură alternanţă, cifra care însoţeşte litera este zero (c_0, de ex.) ; în situaţiile în care acelaşi

---

[40] Procedeul a fost sugerat în [68]

[41] Comp. 2.5. şi 4.4.

element fonic poate participa la mai multe alternanţe cifra indică apartenenţa la o alternanţă sau la alta. Dat fiind că în alternanţele înregistrate, primul termen reprezintă de regulă termenul realizat în forma de nom. sg., simbolul unei alternanţe asociază cifra literei care corespunde acestui termen.

Considerînd alternanţele consonantice constatăm că un singur element fonic *c* participă la mai multe alternanţe : (a) : *c/ĉ*, (g) *şc/şt* ; *c* alternează deci prima dată cu *ĉ*, a doua oară cu *t*. Pentru a distinge aceste două situaţii utilizăm simbolul c_0, pentru *c* alternînd cu *ĉ*, şi simbolul $(s)c_1$, pentru *c* alternînd cu *t*. Dat fiind că, în cadrul alternanţei complexe *sc/şt*, realizată prin variaţia unui grup consonantic, înlocuirea lui *s* prin *ş* este strict condiţionată de înlocuirea lui *c* următor prin *t*, vom folosi acelaşi simbol $(ş)c_1$ [42]. Utilizînd aceste simboluri, obţinem : cuc_0, ac_0, $fric_0ă$ etc., dar $puşc_1ă$, $gîsc_1ă$ etc.

Pentru celelalte alternanţe, cifra este totdeauna reprezentată prin zero : $pung_0ă$, $cîrlig_0$; $frat_0e$, $mint_0e$; $brad_0$, $oglind_0ă$; urs_0, ves_0te, $minis_0tru$; $obraz_0$; cal_0.

Dintre alternanţele vocalice, două I(a) şi I(d) cuprind ca prim termen un element fonic comun *á* ; avem nevoie deci de două simboluri : a_0 (*á* alternează cu *é* : $fa_0tă$, $ma_0să$) şi a_1 (*á* alternează cu *ă* : $ba_1ltă$, $stra_1dă$, $ma_1rfă$). În cazul alternanţelor I(b) şi II (a), *ă* alternează cu *e*, o dată sub accent, a doua oară în silabă atonă. Poziţia accentului caracterizează radicalul ca atare şi nu este relevantă din punctul de vedere al alternanţelor. Putem reprezenta deci ambele alternanţe prin acelaşi simbol : $ă_0$ ($vă_0r$, $bă_0t$, $tabă_0ră$).

Alternanţa I (c) o simbolizăm în acelaşi sistem prin $î_0$: $vî_0nă$, $cuvî_0nt$ etc.

Oarecum diferit se pune problema pentru alternanţele care se realizează printr-o vocală şi un diftong : I (e) şi (f).

În cazul alternanţei I (e), reprezentarea prin simbol nu ridică dificultăţi speciale dat fiind că cei doi membri nu apar decît în această unică alternanţă, pe care o putem simboliza prin o_0 : flo_0are, $folo_0s$ etc.

Alternanţa I (f) cuprinde membrul *e* pe care îl regăsim ca al doilea termen în alternanţele I (a), (b) şi II. Avînd în vedere această particularitate, vom simboliza această alternanţă prin e_1 : $cre_1astă$,

[42] Eventual se poate utiliza simbolul c_2 sau se poate marca, separat, variaţia fiecărui membru component al grupului : s_0, c_1, de exemplu.

se_1ară etc. (deşi ar putea fi reprezentat şi prin e_0, dat fiind că în celelalte alternanţe nu apare în forma de nom. sg.).

Alternanţele izolate I (g), II (b) şi III (*í/íi, o/oa ó/u*) nu e necesar să fie simbolizate avînd în vedere caracterul lor strict particular : fiind specifice pentru un singur cuvînt sau pentru două, ele pot fi considerate particularităţi aberante (vezi 2.6.5).

2.7.7. Cînd alomorfele radicalului unui substantiv sînt rezultatul coocurenţei a două alternanţe, vor fi notate prin simboluri ambele elemente alternante, deci *$z\breve{a}pa_0d_0\breve{a}$*, *$no_0apt_0e$* etc.

ADJECTIV

ANALIZA

3.0. Din punct de vedere flexionar, adjectivul prezintă numeroase și importante analogii cu substantivul, avînd totuși particularități strict specifice.

Paradigma adjectivului este reprezentată, dacă facem abstracție de determinare și de comparație, prin maximum patru forme. Numărul mai mare de forme, față de substantiv, se datorează categoriei de gen care, în paradigma adjectivului, se manifestă prin opoziții flexionare.

3.0.1. Analiza formelor flexionare ale adjectivului, dacă facem abstracție de determinare și de comparație, se epuizează, ca și în cazul substantivului, într-o singură etapă ducînd la degajarea *radicalului* și a unui *flectiv neanalizabil* care exprimă numărul, genul și cazul.

Problemele de analiză pe care le ridică adjectivul sînt de cele mai multe ori analoge cu cele discutate la substantiv.

Ca și în cazul substantivului existența a numeroase adjective cu radical invariabil face posibilă degajarea unor afixe flexionare, a căror recunoaștere permite apoi segmentarea formelor cu radical variabil. Avînd în vedere paradigme ca cele ale adjectivelor *acru*, *simplu*, degajăm seria de flective *-u*, *-i*, *-ă*, *-e*, care facilitează segmentarea unor forme ca *albastr-u*, *albaștr-i*, *negr-u*, *negr-i*, *neagr-ă*, *negr-e*. În același mod, pornind de la *bun*, *bună*, *buni*, *bune*, analizăm, desprinzînd aceleași flective, forme ca *frumos-Ø*, *frumoș-i*, *frumoas-ă*, *frumoas-e*, *sătul-Ø*, *sătu-i*, *sătul-ă*, *sătul-e* etc.

Adjectivele de tipul *lălîu*, *cenușiu* admit analiza : *lălî-u̯*, *lălî-i̯* (ca și *le-u*, *le-i* de ex.), *lălî-i̯e*, *lălî-i̯* (ca și *ba-i̯e*, *bă-i̯*, vezi 2.0.3), *cenuși-u̯*, *cenuși-i̯*, *cenuși-i̯e* (ca și *famili-i̯e*).

Tot așa, vom analiza ținînd seama de modul de segmentare al formelor substantivale : *gre-u*, *gre-i* (cf. *le-u*, *le-i*) și *grea-Ø*, *gre-le* (ca *stea-Ø*, *ste-le*, vezi 2.0.3.), deși compararea strictă a formelor paradigmei adjectivale, dat fiind că nu există decît adjective terminate la feminin în *-eá* [1], ar conduce la degajarea în forma de feminin sin-

[1] Substantivele feminine cu flexiune analogă se termină și în *-á* (*para*) și în *-í* (*zi*).

gular a unui flectiv pozitiv *-a* (ceea ce ar avea drept consecință desprinderea unui radical u n i c , invariabil, *gre-* în toată paradigma).

3.0.2. În multe cazuri însă, în analiză apar probleme noi, derivînd din faptul că în paradigma adjectivului genul constituie un criteriu de flexiune. O paradigmă de tipul *arzător*, *arzători*, *arzătoare* impune, prin opozițiile în care sînt angajate formele, decuparea unor flective *-Ø*, *-i*, *-e*.

Analiza unui flectiv *-e*, u n i c pentru toate formele de feminin, în condiții în care la substantiv am preferat segmentarea R + Ø (cf. *învățătoare*, 2.0.3.), este determinată de prezența formelor de masculin ale adjectivelor.

3.0.3. Ca și în cazul substantivelor, segmentarea adjectivelor cu flexiune strict specifică are un caracter mai mult sau mai puțin arbitrar, particularitățile specifice putînd fi atribuite, de cele mai multe ori, în egală măsură, radicalului sau flectivelor.

O paradigmă specifică prezintă adjectivul *roșu*, ale cărui forme pot fi segmentate în două moduri :

(a)		(b)	
	roș-u		*roș-u*
	roș-ii̯		*roși-i̯*
	róș-ii̯e [2]		*roși-i̯e*

Analiza (b) care atribuie neregularitatea, în primul rînd, radicalului ni se pare mai economică.

Notă. De altfel, originar, *roșu* presupune un *roșiu* care permitea degajarea unui radical invariabil.

Adjectivul *nou* e de asemenea susceptibil de mai multe segmentări și anume :

(a)		(b)	
	nou̯-Ø		*no-u̯*
	no-i̯		*no-i̯*
	nou̯-ă		*no-u̯ă.*

Prima modalitate de segmentare a fost adoptată în [58].

Preferăm modalitatea (b), care permite o mai simplă încadrare a acestui adjectiv în ansamblul flexiunii adjectivelor : afixele [-u̯], [-i̯] sînt degajate și în paradigma unor adjective ca *lălîu*, *pustiu*, iar

---

[2] În [58, p. 122], care are în vedere în general pronunțarea nu forma grafică, se înregistrează un flectiv de fem. sg. *-ie*, în loc de *-i̯e*, cum ar cere alte afixe din serie, și anume *-ii* (cf. *loc. cit*).

afixul specific [-ŭă] al formei de fem. sing. poate fi pus în legătură cu finala *-o-* a radicalului.

Notă. Finala *-ă* din *nouă*, pînă nu de mult formă u n i c ă de feminin (deci utilizată la ambele numere şi la toate cazurile), derivă dintr-un *-e*, ca şi în *ouă*.

Paradigmele unor adjective diminutivale ca *mititel*, *tinerel* pot fi raportate la paradigme substantivale de tipul *viţel*, *căţel* pentru masculin, *viţică*, *rîndunică* pentru feminin, ceea ce duce la degajarea unor afixe *-Ø*, *-i* la masculin, afixe pe care le întîlnim în flexiunea a numeroase adjective şi substantive, şi afixele *-ică*, *-ele*, proprii unui grup restrîns de substantive şi acestor adjective derivate.

Forma K_1 de fem. sing. admite şi analiza *tineric-ă*, atribuind elementul *-ic-* radicalului în calitate de morfem derivativ diminutival, ceea ce este perfect justificat de opoziţia *tînără/tinerică*. Spre deosebire de alte afixe derivative, însă, *-ic-* nu apare decît în una din formele paradigmei (comp. : *tinerică/tinerele* şi *aplicativă/aplicative*, de exemplu).

Notă. Alături de formele în *-ică*, apar şi forme în *-ea* : *tinerea*, *măricea* etc., care permit încadrarea formelor de feminin ale adjectivului în tipul *grea/grele* (vezi mai sus).

Raportul de variaţie între terminaţiile *-ică* şi *-ea* apare şi la substantive : cf. *rîndunică* şi *rîndunea*, *viţică* şi *viţea* etc. Deosebirea constă în faptul că formele adjectivale *tinerică*, *tinerele* intră în opoziţie cu cele de masculin : *tinerel*, *tinerei*, pe cînd paradigma substantivului nu cuprinde decît 2 forme : *rîndunică* şi *rîndunele* de exemplu.

O situaţie analogă oferă adjective de tipul *muntean*, *munteni*, *munteancă*, *muntence* : formele de masculin permit decuparea unor afixe *-Ø*, [-ⁱ] foarte obişnuite în flexiunea adjectivală, ca şi formele de feminin considerate izolat : *munteanc-ă*, *muntenc-e* [3].

Între formele de masculin şi feminin intervine însă o deosebire suplimentară : prezenţa sau absenţa unui element *c/ĉ*, care poate fi atribuit radicalului sub forma unei variaţii aberante (deci *muntean* —, *munten* — şi *munteanc-*, *muntenĉ-*) sau flectivului (deci : *muntean-*, *munten-* şi *-Ø*, *-i*, *-că*, *-ce*). La această ultimă soluţie se opreşte [58].

[3] Comp. *bun*, *buni* şi *bună*, *bune* ; *practic*, *practici*, *practică*, *practice*.

O situație specială are și adjectivul *mișel*, ale cărui forme, avînd în vedere segmentarea formelor diferitelor substantive, pot fi analizate în *mișel-Ø*, *mișe-i* (ca și *cal-Ø*, *ca-i*) și *mișea-Ø*, *mișe-le* (ca și *stea-Ø*, *ste-le*).

ACCENTUL ÎN FLEXIUNEA ADJECTIVULUI

3.1.0. Flexiunea adjectivală se caracterizează prin poziția f i x ă a accentului. Acesta caracterizează totdeauna radicalul. Flectivele, indiferent de lungimea lor, sînt atone.

3.1.1. *Radicalul*, componenta accentuată a formelor adjectivului, variază ca lungime (în limitele materialului oferit de lista examinată) între 1 și 6 silabe.

Ca și în cazul substantivului, cele mai numeroase sînt adjectivele cu radicale mono- și bisilabice.

Radicalele b i s i l a b i c e realizează atît structura tonică $\acute{2}-1\#$, cît și $2-\acute{1}\#$. Cele din ultima categorie predomină ca număr (cf. *anexa 2*).

Adjectivele cu radicale t r i s i l a b i c e sînt, în lista noastră, destul de numeroase. Această clasă de radicale realizează numai două din cele trei structuri accentuale posibile, și anume $3-\acute{2}-1\#$ și $3-2-\acute{1}\#$. Și în acest caz, un număr mai mare ating radicalele accentuate pe ultima silabă, deci din imediata vecinătate a flectivului (cf. *anexa 2*).

Într-un număr nu prea mare de adjective radicalul este reprezentat prin p a t r u silabe. Și în acest caz se realizează numai două structuri accentuale $4-3-\acute{2}-1\#$ și $4-3-2-\acute{1}\#$, ultima fiind clar predominantă (în lista noastră 16 adjective). Radical de patru silabe cu accentul pe penultima prezintă numai 2 adjective : *economic* și *științific*.

Observație. E foarte probabil ca lărgirea listei de adjective să nu modifice raportul cantitativ dintre cele două categorii de adjective : adjectivele cu radical de patru silabe sînt de cele mai multe ori derivate, iar categoria celor cu accentul pe ultima silabă cuprinde formații mult mai variate decît cealaltă (vezi *anexa* 2).

În lista examinată nu am înregistrat nici un adjectiv cu radical de 5 silabe, în schimb apar două adjective (*internațional* și *revoluționar*) cu 6 silabe, amîndouă accentuate pe ultima silabă.

Se constată deci că, în cazul adjectivului, ca și la substantiv, silaba accentuată a radicalului precedă direct sau la interval de o silabă flectivul. Nici unul din adjectivele examinate nu prezintă un radical cu accentul mai depărtat de flectiv.

Observație. În expunerea anterioară, gruparea adjectivelor avînd în vedere lungimea silabică a radicalului s-a făcut ținînd seamă de indicațiile de pronunțare cuprinse în *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație* (București, 1965). În destul de multe cazuri însă, se constată, la numeroși vorbitori ai limbii literare, întrebuințarea unor adjective cu un radical mai scurt cu o silabă, rezultat al pronunțării cu diftong (sau cu vocală unică) a unor adjective pentru care normele recomandă pronunțarea cu hiat. De obicei, aceste variații de pronunțare privesc partea finală sau medială a radicalului. Se pronunță : [materi̯ál] [revoluți̯onár], [internați̯onál], [comerĉál], [oficál], [soĉalíst] etc., alături de [materiál], [revoluționár], [internaționál], [comerĉiál], [oficiál], [soĉialíst] etc.

Mai rar, deosebirea rezultă din modul de pronunțare al părții inițiale a radicalului, comp. : [e̯urope̯an], [europe̯an] și chiar [e̯uropean] sau [european]. Ultimele două pronunțări, cu hiat în finală, respinse de normele ortoepice (se recomandă [europe̯an]), concordă cu pronunțări de tipul [italián] recomandate de *Îndreptar*.

Diferența de lungime silabică a radicalului nu antrenează însă nici un fel de modificare în accentuarea radicalului și nu are deci caracter pertinent în descrierea structurii tonice a radicalului adjectival.

FLECTIVELE ADJECTIVALE

3.2.0. Ca și în cazul substantivelor, numărul de forme distincte cuprins în paradigma unui adjectiv variază după cum avem sau nu în vedere determinarea prin articol.

Făcînd abstracție de vocativ (pentru considerentele menționate în discuția flexiunii substantivale), paradigma adjectivală considerată în afara categoriei determinării poate fi reprezentată prin-

tr-un maximum de p a t r u forme distincte. Prin determinare definită flexiunea adjectivală atinge un maximum de d o u ă s p r e z e c e forme : *bun*, *bunul*, *bunului*, *buni*, *bunii*, *bunilor*, *bună*, *buna*, *bune*, *bunei*, *bunele*, *bunelor*.

Fiecare din aceste forme are în cadrul paradigmei o repartiţie proprie. Ca şi în cazul substantivului (cf. 2.2.0.), omonimiile *nominativ = acuzativ* şi *genitiv = dativ* sînt comune tuturor adjectivelor, indiferent de gen şi de număr.

3.2.1.1. Pentru *masculin singular*, K_1 şi K_2, totdeauna omonime, pot fi realizate prin afixele :

[-u] : *acru*, *albastru*, *roşu*, *propriu*
[-u̯] : *greu*, *lălîu*, *asiduu*, *nou*, *pustiu*, *propriu*

> *Notă*. Adjectivele terminate la masc. sing. în diftongul *-iu* neaccentuat (ca şi substantivele cu această finală — *fotoliu*, *deceniu* de exemplu, cf. 2.2.1.1.) admit atît pronunţarea [-i̯u], cît şi pronunţarea [-iu̯], norma ortoepică nefiind, în acest caz, fixată. Pronunţarea cu diftong descendent este unica posibilă în cazurile în care finala este accentuată : *castaniu̯*, *pustiu̯* etc.

-Ø : *bun*, *gol*, *mişel*, *mic*, *visător*, *românesc*, *gălbui*, *bălai*, *greoi*, *eficace*
[-e] : *moale*, *mare*, *dulce*, *june*, *feroce*
[-ⁱ] : *dibaci*, *vechi*

3.3.1.2. Forma de *masculin plural* poate fi marcată prin afixele :
[-i] : *acri*, *albaştri*
[-i̯] : *goi*, *moi*, *proprii*, *pustii*, *grei*, *lălîi*, *asidui*, *noi*, *roşii*, *mişei*
[-ⁱ] : *buni*, *mici*, *visători*, *româneşti*, *dulci*, *mari*, *juni*, *feroci*, *dibaci*, *vechi*
-Ø : *bălai*, *gălbui*, *greoi*, *eficace*

3.2.1.3. Pentru *feminin singular*, forma K_1 poate fi realizată prin afixele :

[-ă] : *acră*, *albastră*, *goală*, *bună*, *jună*, *mică*, *românească*
[-u̯ă] : *asiduă* [asíduu̯ă], *nouă*
[-e] : *moale*, *mare*, *visătoare*, *feroce*, *dibace*, *bălaie*, *gălbuie*, *greoaie*, *veche*
[-i̯e] : *proprie* [próprii̯e], *pustie*, *lălîie*, *roşie*
-Ø : *grea*, *mişea*

3.2.1.4. Forma K_2 *feminin singular* poate fi realizată prin afixele :

[-e] : *acre, albastre, goale, bune, june, asidue, visătoare, dibace, feroce, bălaie, greoaie*
[-i̯] : *moi, proprii, lălîi, noi, roșii*
[-ⁱ] : *mici, românești, dulci, mari, vechi*
[-le] : *grele, mișele*
-Ø : *gălbui, ferice*

3.2.1.5. Forma K pl, pentru *feminin* este marcată prin aceleași afixe ca și K_2. Afixele K_2 și K pl. sînt î n t o t d e a u n a omonime la feminin în cadrul flexiunii adjectivale.

3.2.1.6. Însoțind substantive *neutre* adjectivul are la *singular* (K_1 și K_2) a c e l e a ș i afixe ca la *masculin* (vezi 3.2.1.1.), iar la plural afixe i d e n t i c e cu cele care marchează pluralul *feminin* (vezi 3.2.1.4.).

3.2.2. ***Flectivele de vocativ***

Afixele de vocativ în paradigma adjectivului variază în raport cu genul, cu poziția față de substantiv și de asemenea în funcție de adjectiv ca unitate lexicală : unele adjective sînt folosite frecvent la vocativ, altele de loc, cf. [26, p. 125].

Însoțind substantive masculine (sau neutre) afixul de vocativ singular poate fi :

— i d e n t i c cu afixul celorlalte cazuri, mai ales cînd adjectivul e așezat după substantiv : *copil iubit!*, *prieten(e) credincios!*, *soare sfînt!*, *rîu adînc!*, dar și cînd precedă substantivul : *iubit prieten! minunat fenomen!*

— [-ule], cînd precedă substantivul : *frumosule copil!*, *străvechiule codru!*

— [-e], cînd precedă substantivul : *iubite prieten(e)!*, *scumpe copil(e)!*

Notă. Afixul *-e* nu se întîlnește decît în flexiunea unui număr restrîns de adjective, cf. op. cit.

— i d e n t i c cu afixul de determinare la nominativ, cînd precedă substantivul fiind despărțit de acesta printr-un determinant posesiv : *credincios*ul *nostru prieten!*, *bun*ul *meu copil!*

La masculin (neutru) plural vocativul este marcat printr-un afix :

— i d e n t i c cu al celorlalte cazuri : *iubiți colaboratori!*, *dragi copii!*, *colaboratori iubiți!*, *copii dragi!*

— [-lor], cînd precedă substantivul (inanimat, personificat): *bătrînilor codri!*, *măreților munți!*

La feminin singular vocativul poate fi marcat printr-un afix

— identic cu cel de K_1, *scumpă soră!*, *stimată colegă!*, *comoară prețioasă!*, *stăpînă neînduratoare!*, *blîndă lună!*

— identic cu afixul de determinare K_1, cînd precedă substantivul fiind despărțit de el printr-un posesiv: *buna mea prietenă!*, *draga mea fetiță!*.

Notă. Desinența *-o* de vocativ feminin (cf. 2.2.2.) nu apare în flexiunea adjectivală. Asocierea ei cu un radical adjectival presupune substantivarea: *deșteapto!*, *frumoaso!* etc.

La feminin plural afixul de vocativ poate fi:

— identic cu cel de la alte forme: *scumpe colaboratoare!*, *fete dragi!*, *mărețe păduri!*, *zări îndepărtate!*

– identic cu afixul de determinare, la nominativ acuzativ, în condițiile menționate deja pentru masculin: *scumpele mele colaboratoare!*, *fetele noastre dragi!* etc.

— [-lor]: *frumoaselor cîmpii!*, cînd precedă substantivul.

Observație. O situație specială are adjectivul *drag*, care la masculin, la vocativ singular, prezintă un afix [-ă] identic cu cel de feminin, indiferent de poziția pe care o ocupă față de substantiv: *dragă prietene!*, *prietene dragă!* (ca și *dragă soră!*, *soră dragă!*).

Același adjectiv poate fi utilizat și cu afixele de vocativ enumerate mai înainte: *drag prieten!*, *prieten drag! dragul nostru fiu!* etc.

Folosirea formei cu *-ă* pentru vocativ masculin a adjectivului *drag* presupune în mod necesar ocurența unui afix specific de vocativ (*-e* sau *-ule*) la substantiv: *dragă poete!*, *poetule dragă!*, *dragă băiatule!*, *băiete dragă!* (niciodată **dragă băiat!* sau **băiat dragă!* dar *dragă Ion!*)

GRUPAREA ADJECTIVELOR ÎN CLASE FLEXIONARE

3.3.0. Afixele înregistrate în descrierea anterioară se organizează în mai multe serii.

3.3.1. Avînd în vedere numărul[4] afixelor care se realizează în flexiunea adjectivelor, distingem:

[4] Facem abstracție de afixele de vocativ.

— adjectivele i n v a r i a b i l e, destul de puţin numeroase,
— adjectivele v a r i a b i l e, reprezentînd majoritatea adjectivelor româneşti.

3.3.2. Adjectivele variabile se grupează, la rîndul lor, în raport cu numărul de forme în *trei clase*: adjective cu p a t r u, cu t r e i şi cu d o u ă forme.

Toate adjectivele variabile româneşti prezintă omonimiile pe care le-am înregistrat la substantivele variabile cu două forme, deci omonimiile nominativ = acuzativ = genitiv = dativ la masculin (şi neutru) singular şi plural şi omonimiile nominativ = acuzativ singular şi genitiv = dativ (singular) = nominativ = acuzativ = genitiv = dativ (plural).

(a) Cînd flexiunea unui adjectiv prezintă numai o m o n i m i i l e c o m u n e menţionate mai înainte, paradigma cuprinde p a t r u forme distincte, caracterizate, fiecare, printr-un afix propriu.

Flexiunea adjectivelor cu 4 forme distincte, care reprezintă în limba română clasa cea mai numeroasă, se realizează prin următoarele serii de afixe :

A	1	2	3	4	5
K sg.[5]	-u	-u̯	-0	-0	-u̯
K pl.	-i	-i̯	-i	-i̯	-i̯
K_1sg.	-ă	-(u̯)ă	-ă	-ă	-0
K_2sg. = K'pl.	-e	-(u̯)e	-e	-e	-le
Ex. :	acru simplu	asiduu	bun fericit	destul gol	greu rău

Tabel 1

[5] Păstrăm aceleaşi simboluri ca în descrierea substantivului, cu următoarele precizări : K sg. şi K pl. au în vedere masculinul, pe cînd K_1sg., K_2sg. şi K'pl. desemnează formele de feminin.

(b) Flexiunea adjectivelor cu t r e i forme distincte prezintă, în afara omonimiilor comune, o o m o n i m i e s u p l i m e n t a r ă. Paradigma adjectivelor din această categorie se realizează prin următoarele serii de afixe :

B	1	2	3	4	5	6	7	8	9
K sg.	-u̯ (-u)	-u	-u̯	-Ø	-Ø	-u̯	-u̯	-Ø	-e
K pl.	-i̯	-i̯	-i̯	-^{i}	-^{i}	-i̯	-i̯	-i̯	-^{i}
K_1sg.	-i̯e	-i̯e	-u̯ă	-ă	-e	-e	-i̯e	-Ø	-ă
K_2sg = K′pl.	-i̯	-i̯	-i̯	-^{i}	-e	-e	-i̯e	-le	-e
Ex. :	propriu pustiu	roșu	nou	mic lung românesc	visător	instantaneu	lălîu molîu	mișel	june

Tabel 2

Avînd în vedere omonimiile d i s t i n c t e ajungem la următoarele tipuri :

Seriile de afixe 1, 2, 3 și 4 se caracterizează, toate, prin omonimia suplimentară :

$$K\ pl. = K_2\ sg. = K'\ pl.$$

B_1	1	2	3	4
K sg.	-u̯ (-u)	-u̯	-u̯	-Ø
K_1sg.	-i̯e	-i̯e	-u̯ă	-ă
K pl. = K_2sg. = K′pl.	-i̯	-i̯	-i̯	-^{i}
Ex. :	propriu etc.	roșu	nou	mic etc.

Tabel 3

Seriile 1 și 4 caracterizează paradigmele unor clase largi de adjective, pe cînd seria 2 și seria 3 sînt specifice, fiecare, pentru un singur adjectiv, respectiv *roșu* și *nou*.

Spre deosebire de seriile 1—4, seriile 5 și 6 din grupul B se caracterizează prin omonimia suplimentară :

$$K_1 \text{ sg.} = K_2 \text{ sg.} = K' \text{ pl.},$$

ceea ce duce la sincretismul total al numerelor și cazurilor sub dominația femininului.

Ținînd seama de acest sincretism, avem :

B_2	5	6	7
K sg	-Ø	-u̯	-u̯
K pl.	-i	-i̯	-i̯
K_1sg = K_2sg = K'pl	-e	-e	-i̯e
Ex. :	visător	instantaneu	lălîu molîu

Tabel 4

Afixele din aceste serii caracterizează flexiunea adjectivelor, derivate postverbale în *-tor* (seria 5), neologisme terminate în *-éu* (seria 6) și cîteva adjective în *-íu* (seria 7).

Seria 8 din grupul B, caracterizată prin două afixe Ø— pentru K sg. și K_1sg.—, se realizează în paradigma unui singur adjectiv (și acesta arhaic)[6] : *mișel*. Ca urmare afixele se organizează în următorul tip :

B_3	8
K sg. = K_1sg.	-Ø
K pl.	-i̯
K_2sg. = K'pl.	-le

Tabel 5

---

[6] În limba literară, *mișel* se întrebuințează aproape exclusiv ca substantiv și mai ales la masculin.

Observație. Deși paradigma acestui adjectiv prezintă numai t r e i afixe d i s t i n c t e, deoarece două dintre forme sînt marcate prin afix -Ø, el realizează totuși, datorită alomorfelor diferite ale radicalului cu care se asociază aceste afixe negative, p a t r u forme distincte: *mișel-Ø*, *mișe-i*, *mișea-Ø*, *mișe-le*.

O serie de afixe proprie de asemeni unui singur adjectiv (*june*) este seria 9 din grupul B, care se caracterizează prin omonimia suplimentară, specifică:

$$K\ sg. = K_2sg. = K'pl.$$

Ca atare o putem considera ca un tip aparte:

B_4	9
K sg. = K_2sg = K′pl.	-e
K pl.	-i
K_1sg.	-ă

Tabel 6

(c) Adjectivele cu două forme distincte prezintă de asemeni diferite o m o n i m i i s u p l i m e n t a r e, care permit distingerea mai multor tipuri flexionare în cadrul acestei categorii realizate prin următoarele serii de afixe:

C	1	2	3	4	5	6	7
K sg.	-e	-e	-i	-Ø	-i	-Ø	-e
K pl.	-i	-i	-i	-Ø	-i	-Ø	-i
K_1sg.	-e	-e	-e	-e	-e	-e	-e
K_2sg. = K′pl.	-i	-i	-e	-e	-i	-Ø	-e
Ex.:	mare dulce	moale	dibaci	bălai greoi rotofei	vechi	gălbui	precoce

Tabel 7

Seriile 1 şi 2 prezintă omonimiile suplimentare :

$$K\ sg. = K_1sg.$$
$$K\ pl. = K_2sg. = K'pl.$$

Specificul acestui tip flexionar îl constituie deci sincretismul genurilor (la unele cazuri) sub dominaţia numărului.

Afixele distincte se organizează în :

C_1	1	2
$K\ sg. = K_1sg.$	-e	-e
$K\ pl. = K_2sg. = K'pl.$	-i	-i̯
	mare dulce	moale

Tabel 8

Seriile 3 şi 4 din grupul C se caracterizează prin omonimiile suplimentare :

$$K\ sg. = K\ pl.$$
$$K_1sg. = K_2sg. = K'pl.$$

Deci se ajunge la sincretismul total al cazurilor şi al numerelo sub dominaţia genului.

Avînd în vedere afixele distincte ajungem la tipul :

C_2	3	4
$K\ sg. = K\ pl.$	-i	-θ
$K_1sg. = K_2sg. = K'pl.$	-e	-e
	dibaci	bălai

Tabel 9

Seriile 5 şi 6 se caracterizează prin omonimia suplimentară :

$$K\ sg. = K\ pl. = K_2sg. = K'pl.$$

Afixele distincte se organizează, în acest caz, în :

C_3	5	6
K sg. = K pl. = K_2sg. = K'pl.	-i	-θ
K_1sg.	-e	-e
	vechi	gălbui

Tabel 10

Seria 7 din grupa C se caracterizează prin omonimia suplimentară :

$$K\,sg. = K_1 sg. = K_2 sg. = K'pl.$$

Ca urmare cele două afixe distincte reprezintă tipul :

C_4	7
K sg. = K_1sg. = K_2sg. = K'pl.	-e
K pl.	-i

Tabel 11

Această serie de afixe realizează flexiunea unei categorii destul de restrînse de adjective recente terminate la masc. sing. în *-ce*.

Avînd în vedere omonimiile specifice realizate în diferitele paradigme adjectivale ajungem deci la n o u ă tipuri flexionare, reprezentate prin A, B_1, B_2, B_3, B_4, C_1, C_2, C_3, C_4, la care putem adăuga un al X-lea tip (D) reprezentînd adjectivele i n v a r i a b i l e (*ferice*, *eficace*).

3.3.3. ***Reducerea alomorfelor***. Un tip flexionar este în multe cazuri reprezentat prin mai multe serii de afixe. Compararea seriilor de afixe concrete care realizează diferitele tipuri flexionare sub aspectul ocurenței lor pune în evidență existența unui raport de distribuție complementară, în interiorul fiecărui tip, care permite cuprinderea lor în clase de alomorfe structurate într-o ierarhie.

(a) Astfel comparînd seriile de afixe din grupul A constatăm :

— Seria 1 se realizează după un radical terminat într-un grup

consonantic *muta cum liquida*.

— Seria 2, după un radical terminat în *-u*.

— Seria 4, după un radical terminat în *-l* alternant cu *Ø*.

— Seria 3, în toate celelalte cazuri.

Repartiţia flectivelor cuprinse în cele patru serii poate fi circumscrisă în termeni fonetici, avem deci de-a face cu alomorfe f o n e t i c e ale unor alomorfe morfologice unice.

— Seria 5 se realizează numai în paradigma adjectivelor *greu* şi *rău*, deci poate fi încadrată în aceeaşi clasă de alomorfe ca seria de alomorfe l e x i c a l e. (De altfel este posibilă, dar mai puţin economică poate, circumscrierea fonetică a repartiţiei acestei serii de afixe : ele se realizează după un radical monosilabic terminat în *-ă* sau *-é* [7].)

Cele 5 serii din grupul A pot fi considerate deci ca reprezentînd o singură d e c l i n a r e, folosind acest termen cu o accepţie oarecum diferită de cea pe care o are cînd avem în vedere substantivele, deoarece, de data aceasta, este implicată şi variaţia de g e n , nu numai cea de număr şi de caz, ca la substantiv.

(b) Procedînd în acelaşi mod constatăm că tipul B_1, realizat de asemeni prin 4 serii de flective, poate fi considerat ca reprezentînd o singură declinare (declinarea a II-a), deoarece seria 1 de afixe se realizează după un radical terminat în *-i* (accentuat sau neaccentuat — cf. *própriu*, dar *pustíu*), seria 3, după un radical monosilabic terminat în *-o* (*nou* pare a fi unicul adjectiv cu această structură fonică a radicalului), iar seria 4, după un radical terminat în consoană. Această consoană poate fi *-c* sau *-g* : *mic*, *adînc*, *românesc*, *lung*.

> *Observaţie*. Nu toate adjectivele cu radical terminat în *c* sau *g* au o flexiune cu trei forme distincte. Adjective cu aceleaşi particularităţi ale finalei radicalului pot avea şi flexiune cu patru forme — cf. *voinic*, *practic* etc., *pribeag*.

Seria 2 de afixe, specifică numai adjectivului *roşu*, are un caracter aberant din pricina flectivului *-u* [u], realizat după un radical terminat în consoană [8].

Tipul B_2 coincide de asemeni cu o declinare (a III-a) ; afixele seriei 6 se realizează după un radical polisilabic terminat în *-é*, cele

---

[7] Adjectivele cu radical polisilabic terminat în *-ă* accentuat (ca *nătărău*, *tontălău* etc.) se întrebuinţează numai la masculin, iar cele în *-e* accentuat (*instantanéu*, *cretacéu* etc.) realizează o flexiune cu 3 forme.

[8] De obicei flectivul [-u] presupune un radical terminat în *muta cum liquida* sau un *i* semivocalic în adjective ca *propriu* (pronunţat [própri̯u]).

din seria 7, după un radical terminat în -î accentuat [9], iar cele din seria 5, după un radical terminat în consoană (-r din -*tor*).

Seriile 8 și 9 (tip B_3 și B_4) pot fi și ele considerate ca reprezentînd cîte o declinare (a IV-a și a V-a), dar caracterizează, fiecare, paradigma unui singur adjectiv, respectiv *mișei* și *june*.

Tipul C_1 se reduce de asemenea la o singură declinare (a VI-a), cele două serii de afixe realizîndu-se în condiții fonetice diferite : seria 2, după un radical terminat în *l* alternînd cu Ø, seria 1, după radical terminat în altă consoană.

Cele două serii de desinențe care realizează tipul C_2 se reduc la o declinare (a VII-a) : seria 3 de afixe se realizează după un radical terminat în -*ĉ*, iar seria 4, după un radical cu finala reprezentată printr-un diftong descendent accentuat, cuprinzînd semivocala -*i* și diferit de -*ui*, deci : -*ái̯*, -*ói̯*, -*éi̯*.

Tipul C_3 coincide, la rîndul său, cu o unică declinare (a VIII-a) ; seria 5 e ocurentă după un radical terminat în [-k'], seria 6, după un radical terminat în diftongul -*úi̯*.

Tipul C_4, realizat printr-o singură serie de afixe, reprezintă declinarea a IX-a.

3.3.4. Spre deosebire de substantiv, deci, unde un tip flexionar se subdivide în mai multe declinări, paradigma adjectivului permite organizarea acestei părți de vorbire în clase flexionare în care t i p u l (caracterizat prin omonimiile specifice) și d e c l i n a r e a (caracterizată prin alomorfe morfologice distincte) coincid : afixele din diferitele serii prin care se realizează un tip reprezintă alomorfe în distribuție complementară, care poate fi de obicei circumscrisă în termeni fonetici în interiorul tipului dat, deci reductibile la un alomorf morfologic unic.

Putem vorbi deci în cazul adjectivului de 10 tipuri sau declinări (avem în vedere și adjectivele invariabile caracterizate prin sincretismul total al genurilor, numerelor și cazurilor și pe care le considerăm ca reprezentînd al X-lea tip).

3.3.5. Dintre acestea, cele mai multe tipuri se realizează prin două sau mai multe serii de afixe. În puține cazuri un anumit tip este realizat printr-o serie unică de afixe. În această situație sînt tipurile B_3, B_4 și C_4.

Dintre acestea, tipurile B_3 și B_4 sînt specifice, fiecare, unui s i n g u r adjectiv. Caracterul strict limitat al celor două tipuri

---

[9] În DLRM cele două adjective sînt date cu paradigme diferite : *lălîu*, -*ie*, -*i*, -*ie*, dar *molîu*, -*ie*, -*i;* [23, p. 118] le încadrează însă în același tip flexionar.

permite să le considerăm ca reprezentînd paradigme aberante și să le încadrăm în clasa adjectivelor neregulate. Reducem astfel numărul tipurilor sau declinărilor adjectivelor regulate la 8.

3.3.6. Flexiunea adjectivală și cea substantivală prezintă destul de numeroase flective comune, avînd, de cele mai multe ori, o distribuție similară, dar, dat fiind că în flexiunea adjectivului se realizează, pe lîngă categoriile de număr și caz, și categoria de gen, seriile de afixe cuprind, de obicei, un număr mai mare de flective : afixele proprii unui tip sau unei declinări adjectivale asociază flectivele a două declinări substantivale.

Examinînd sub acest aspect cele 10 tipuri flexionare ale adjectivului, constatăm :

Tipul adjectival A asociază în flexiune declinările substantivale I (fem.) și a IV-a (masc.) în toată varietatea de afixe concrete prin care se realizează (cf. 2.3.3.1). Ocurența diverselor serii de flective se circumscrie fonetic în aceiași termeni ca pentru substantive (cf. 2.3.3.1).

La adjectiv apar în formele de feminin unele flective : -(*u̯*)*ă* și (-*u̯*)*e* (vezi *tabel 1*, A, seria 2) care nu se realizează în flexiunea substantivului, dar care se reduc fără dificultate la -*ă* și -*e*, fiind ocurente după un radical terminat în -*u*. (Nu am înregistrat radicale cu această finală la substantivele feminine.)

Tipul B_1 asociază declinările substantivale III (fem.) și IV (masc.) (vezi *tabel 3*, seriile 1, 2, 3[10]), sau declinările II (fem.) și IV (masc.) — vezi, tot acolo, seria 4.

Omonimia suplimentară specifică acestui tip flexionar (K pl. $= K_2$sg. $=$ K′ pl.) este rezultatul prezenței unor afixe identice de plural (și K_2sg) în declinările substantivale menționate.

Tipul B_2 include omonimiile declinărilor a XI-a (fem.) și a IV-a (masc.) — cf. *tabel 4*, seriile 5, 6 — , dar prezintă unele deosebiri în ce privește afixele concrete de feminin care sînt -*e* și -*i̯e* (față de -*Ø*, care marchează substantivele feminine invariabile). Aceste diferențe se explică prin existența opozițiilor de gen.

Tipul B_3 corespunde declinărilor I și IV, realizate, fiecare, prin una din seriile de afixe care le sînt subordonate (-*Ø*, -*le* pentru feminin, -*Ø*, -*i* pentru masculin).

Tipul B_4 asociază declinările I (fem.) și V (masc.).

---

[10] Seria 3 cuprinde pentru K_1sg. afixul -*u̯ă*, ocurent după un radical în -*o* (deci tot după o vocală labială ca și în seria 2 subordonată tipului A).

Tipul C_1 corespunde declinărilor III (fem.) și V (masc.), caracterizate prin afixe identice (*-e* și *-i*, la ambele declinări).

Tipul C_2 corespunde atît pentru masculin, cît și pentru feminin, declinării a X-a, a substantivelor invariabile — opozițiile de gen duc însă la afixe diferite -$\overset{i}{\ }$ și *-e* (față de *-Ø*, la substantive).

Notă. Alături de adjective cu radical în *ĉ* (*dibaci*), care corespund substantivelor invariabile de tipul *arici*, fac parte din această categorie și adjective în *-ái̯* etc.; această categorie de terminații e specifică substantivelor neutre și nu apare la masculine sau feminine.

Tipul C_3 asociază flexiunea declinărilor III (fem.) și XI (masc.).

Notă. Ca și în cazul tipului C_2, această categorie cuprinde adjective cu radical terminat în [k'], care corespund substantivelor masculine invariabile de tipul *unchi*, și adjective cu radical terminat în diftongul *-ui̯*, finală specifică neutrelor (comp. *gălbui* și *cui*).

Tipul C_4 reunește flexiunea declinării X pentru feminin și a declinării V pentru masculin.

Tipul D, al adjectivelor invariabile, corespunde declinării a XI-a (masc. și fem.).

3.3.7. În flexiunea adjectivelor apar asociate în combinații variate ș a s e din cele 11 declinări substantivale stabilite.

Nu se poate stabili nici o corespondență între flexiunea adjectivală și declinările VI, VII, cuprinzînd substantivele neutre, și VIII, IX, în care se încadrează substantivele feminine cu trei forme (tip C).

Atît substantivele neutre, cît și cele feminine de tip C prezintă în paradigmă afixul *-uri*. Neutilizarea acestui afix în flexiunea adjectivală face ca formele care însoțesc substantivele neutre să fie general omonime cu cele ale adjectivului determinînd substantive masculine și feminine.

Dintre declinările care cuprind substantivele masculine, declinarea IV apare în tipurile A, B_1, B_2, B_3 (deci în flexiunea adjectivelor cu 4 și 3 forme distincte), declinarea V în tipurile B_4, C_1, C_4 (deci adjective cu 3 și 2 forme), iar declinarea X în tipurile C_2, C_3 și D (adjective cu 2 forme și adjective invariabile).

Dintre declinările care acoperă flexiunea substantivelor feminine cu două forme, declinarea I apare în tipurile A, B_3 și B_4 (adjec

tive cu 4 şi 3 forme distincte), declinarea a II-a, numai în tipul B_1, alături de declinarea a III-a, iar declinarea a III-a, în tipurile B_1, C_1, C_3 (cu 3 şi 2 forme). Declinarea a XI-a, a substantivelor invariabile de orice gen, apare în tipurile C_3 şi C_4, asociată cu alte declinări, şi în tipurile C_2 şi D ca unica reprezentată ; cele două forme din flexiunea de tip C_2 corespund opoziţiilor de gen. În cadrul tipului D, şi această opoziţie este abolită.

3.3.8. Clasificarea flexiunii adjectivale în 10 tipuri, dintre care 8 privesc adjectivele pe care le putem considera regulate (vezi 3.3.5.), se deosebeşte de clasificarea curentă în adjective variabile cu două terminaţii şi cu o terminaţie, şi adjective invariabile, cf. [26] de exemplu, ale cărei dezavantaje au fost subliniate în [58]. Diferenţele se datoresc bazelor de clasificare. Clasificarea în 10 tipuri are în vedere paradigma în t o t a l i t a t e a ei (nu numai formele de singular) subliniind o m o n i m i i l e specifice.

Această clasificare se deosebeşte, ca şi descrierea pe care se bazează, de gruparea şi descrierea realizate în [69]. Deşi ambele cercetări au în vedere paradigma în ansamblul său, modul diferit de lucru, unele soluţii diferite în ce priveşte analiza, precum şi faptul că [69] are în vedere aspectul grafic şi nu cel vorbit al limbii actuale, conduc la rezultate diferite. Acad. Gr. Moisil grupează adjectivele în 13 categorii, făcînd abstracţie de adjectivele de provenienţă participială, precum şi de cele derivate cu sufixul *-tor*, pe care le discută separat.

Clasificarea propusă se apropie cel mai mult de cea la care ajunge Maria Manoliu în *Propuneri pentru o nouă clasificare a flexiunii adjectivelor în limba română*. Autoarea grupează adjectivele în 8 clase, care se subdivid la rîndul lor în 15 subclase. Clasele se stabilesc pe baza omonimiilor afixale, iar subclasele au în vedere afixele prin care se realizează paradigma.

Clasele corespund în clasificarea noastră t i p u r i l o r. Numărul mai mare al tipurilor înregistrate de noi se datoreşte luării în consideraţie a adjectivului *june*, care prezintă un tip de omonimii specific — a fost semnalat în [63] —, şi a adjectivului *mişel*.

Deosebiri mai importante apar la nivelul subclaselor — stabilite pe baza afixelor flexionare concrete, cuprinse în clasificarea noastră sub forma s e r i i l o r de afixe. De această dată, diferenţele se datoresc unei înregistrări mai detaliate şi mai consecvente a structurii fonice a flectivului, precum şi, mai rar, unor modalităţi diferite de segmentare : *-u* din *acru* şi din *ambiguu* au valori fonice distincte şi nu valoare unică — cf. clasa I, 1 din [58] ; *nătărău*, avînd forma de

plural *nătărăi*, nu admite analiza *nătărău-Ø* (chiar dacă acceptăm că are un feminin *nătărăucă*), deci nu poate fi cuprins în aceeași subclasă cu *muntean* (cf. I, 2, din aceeași clasificare). Tot așa *greu* și *bunicel* nu pot fi grupate, avînd în vedere flectivele, în aceeași subclasă (cf. I, 3, ibid.); afixul de feminin singular este *-i̯e* (nu *-e*, cf. II, 2, ibid.), în flexiunea unor adjective ca *cenușiu* etc., pe cînd, în aceeași formă, un adjectiv de tipul *cretaceu* are un afix *-e* (nu *-i̯e*, ca *molîu*) și deci nu poate fi inclus în aceeași subclasă cu *molîu*.

Examinarea sub aspectul distribuției în cadrul fiecărui tip a afixelor concrete care caracterizează o subclasă, deci se organizează într-o serie, a permis în cercetarea de față r e u n i r e a lor la nivel morfologic în calitate de alomorfe f o n e t i c e sau l e x i c a l e. Această constatare duce la concluzia că, în flexiunea adjectivală, tipul și declinarea coincid.

CATEGORIA DETERMINĂRII ÎN FLEXIUNEA ADJECTIVULUI

3.4.0. Categoria determinării intervine în flexiunea adjectivului în condiții analoge celor deja discutate la substantiv.

Afixul enclitic de determinare definită afectează flexiunea adjectivului în situațiile în care acesta p r e c e d ă substantivul (și nu este precedat la rîndul său de un adjectiv pronominal) — deci b u n u l *părinte*, dar *părintele* b u n , *acest* b u n *părinte*.

Flectivele de determinare au aceeași realizare indiferent de faptul că sînt atașate unui substantiv sau unui adjectiv.

3.4.1. Ca și în cazul substantivului, prin formele lor diferențiate, afixele de determinare contribuie la soluționarea unei bune părți din sincretismele specifice flexiunii adjectivale, care, cum a reieșit din examinarea acesteia, pot fi extrem de extinse. Așa, de exemplu, omonimia K sg. = K pl. = K_2sg. = K′ pl., specifică unui adjectiv ca *vechi*, precum și omonimiile comune întregii flexiuni adjectivale, se rezolvă parțial prin adjoncțiunea flectivelor enclitice de determinare : *vechiul*, *vechiului*, *vechii*, *vechilor*, *vechea*, *vechile* etc.

În asemenea situații, prin informația al cărei purtător este, flectivul de determinare devine și morfem de gen, de număr și de caz.

3.4.2. Afixele enclitice de determinare f u z i o n e a z ă cu desinențele formelor adjectivale, constituind grupări morfemice avînd caracterul unor forme sintetice, deci alcătuite din elemente indisociabile, care se succed într-o ordine fixă.

Adjoncţiunea afixelor enclitice de determinare la forma adjectivală are consecinţe perfect analoge celor pe care le-am înregistrat la substantiv (vezi 2.4.5.) şi ca atare nu mai este necesar ca problema să fie reluată.

RADICALUL ADJECTIVAL

3.5.0. Radicalul adjectivului este *constant* (invariabil) sau *variabil* în cursul flexiunii unui adjectiv. Ca şi în cazul substantivului variaţia radicalului adjectival are întotdeauna caracter parţial ; nu există radicale total variabile.

Variaţia radicalului adjectival se realizează, avînd în vedere lista pe care am examinat-o, prin următoarele categorii de alternanţe :

3.5.1. *Alternanţe consonantice*

(a) c/ĉ
Ex. : *adînc/adînĉi*
istoric/istoriĉi/istoriĉe
vrednic/vredniĉi/vredniĉe

(b) g/ĝ
Ex. : *stîng/stînĝi*
pribeag, pribeagă/pribeĝi, pribeĝe

(c) t/ţ
Ex. : *bogat/bogaţi*
cult/culţi
direct/direcţi

(d) d/dz
Ex. : *blînd/blînzi*
profund/profunzi
verde/verzi

(e) s/ş
Ex. : *des/deşi*
gras/graşi
fix [fiks]/*ficşi*

(f) s(t), s(tr)/ş(t), ş(tr)
Ex. : *capitalist/capitalişti*
trist/trişti
albastru/albaştri

(g) sc/şt
Ex. : *orăşenesc/orăşeneşti*
ţărănesc/ţărăneşti
brusc/bruşti, bruşte

(h) z/j
Ex. : *treaz/treji*
viteaz/viteji

(i) l/Ø
Ex. : *destul, destulă/destui*
sătul, sătulă/sătui
moale/moi

3.5.2. Din examinarea termenilor cuprinşi în alternanţele consonantice înregistrate rezultă că :

(1) Alternanţele cuprind cel mult 2 termeni şi se realizează, cu excepţia unui singur caz (i), între termeni pozitivi.

(2) Variaţia se realizează numai în cadrul seriei consoanelor şi priveşte un singur element. Numai în cadrul alternanţei (g) variaţia antrenează un grup consonantic.

(3) Alternanţele care afectează radicalul adjectival sînt comune şi substantivului. O excepţie constituie alternanţa *(ş)c/(ş)t*, care apare în flexiunea substantivului, dar nu am înregistrat-o la adjectiv [11].

3.5.3. În ce priveşte o c u r e n ţ a alternanţelor consonantice constatăm :

(1) Variaţia afectează finala absolută a radicalului. Numai într-un singur caz (f), consoana alternantă nu se află în directa vecinătate a flectivului.

(2) Nu se înregistrează alternanţe consonantice coocurente în cadrul aceluiaşi radical.

(3) Se pot stabili anumite relaţii între ocurenţa membrilor alternanţelor şi anumite flective : ocurenţa celui de-al doilea termen este condiţionată în toate alternanţele înregistrate de prezenţa unui flectiv *-i*, iar în cazul alternanţelor (a), (b) şi (g) şi de *-e*. Ocurenţa primului termen al alternanţelor e asociată unui flectiv *-Ø*, *-u* sau *-ă*, *-a*.

Raportul dintre anumite flective şi realizarea alternanţelor consonantice nu este însă constant şi obligatoriu în toate cazurile. Ca şi la substantive, numeroase adjective nu realizează alternanţele z/j (cf. *burghez*, *francez*) sau *l/Ø* (cf. *civil*, *domol*).

---

11 Nu e menţionată nici în [24].

3.5.4. *Repartiția în cadrul paradigmei adjectivale a termenilor alternanțelor consonantice*

Fiecare dintre termenii diferitelor alternanțe consonantice se realizează în una sau mai multe forme ale adjectivului (forme pe care le vom nota pentru simplificare prin M sg., M pl., F sg., F pl. ; prescurtarea F pl. „feminin plural" reprezintă și forma K_2 de feminin singular, totdeauna omonimă, în paradigma adjectivului, cu cea de plural, iar F sg. simbolizează numai forma K_1 de feminin singular).

Avînd în vedere adjectivele din lista examinată, constatăm următoarea repartiție a termenilor alternanțelor consonantice :

c/ĉ

Adjective cu 4 și 3 forme (*artistic*, *adînc* etc.)	c : M sg., F sg.	-Ø, -u- -ă, -a
	ĉ : M pl., F pl.	$-^{i}$, -i- -e

g/ĝ

Adjective cu 3 forme (*drag* etc.)	g : M sg., F sg.	-Ø, -u- -ă, -a
	ĝ : M pl., F pl.	$-^{i}$, -i-

t/ț

Adjective cu 4 forme (*adevărat* etc.)	t : M sg., F sg., F pl.	-Ø, -u- -ă, -a -e
	ț : M pl.	$-^{i}$, -i
Adjective cu 2 forme (*iute* etc.)	t : M sg., F sg.	-e
	ț : M pl., F pl.	$-^{i}$, -i

d/z

Adjective cu 4 forme (*blînd* etc.)	d : M sg., F sg., F pl.	-Ø, -u- -ă, -a
	z : M pl.	$-^{i}$, -i
Adjective cu 2 forme (*verde* etc.)	d : M sg., F sg.	-e
	z : M pl., F pl.	$-^{i}$, -i

s/ș

Adjective cu 4 forme (*des* etc.)	s : M sg., F sg., F pl.	-Ø, -u- -ă, -a -e
	ș : M pl.	-ⁱ, -i

s(t), s(tr)/ș(t), ș(tr)

Adjective cu 4 forme (*capitalist, albastru* etc.)	s(t), s(tr) : M sg., F. sg., F pl.	-Ø, -u -ă, -a- -e
	ș(t), ș(tr) : M pl.	-ⁱ, -i

sc/șt

Adjective cu 3 forme (*orășenesc* etc.)	sc : M sg., F sg.	-Ø, -u -ă, -a
	șt : M pl., F pl.	-ⁱ, -i

z/j

Adjective cu 4 forme (*viteaz* etc.)	z : M sg., F sg., F pl.	-Ø, -u- -ă, -a -e
	j : M pl.,	-ⁱ, -i

l/Ø

Adjective cu 4 forme (*gol* etc.)	l : M sg., F sg., F pl.	-Ø, -u -ă, -a -e
	Ø : M pl.	-ⁱ, -i-
Adjective cu 2 forme (*moale* etc.)	l : M sg., F sg.	-e
	Ø : M pl., F pl.	-i̯, -i-

Repartiția termenilor alternanțelor consonantice variază în raport cu numărul de forme reprezentînd paradigma și depinde în mod evident de calitatea elementului fonic imediat următor, care aparține flectivului.

3.5.5. *Alternanțe vocalice*

Alternanțele vocalice care afectează radicalul adjectival se produc, ca și la substantiv, în condițiile unui status accentual constant și afectează silaba accentuată a radicalului sau, mai rar, o silabă atonă.

I. *Alternanțe vocalice afectînd silaba accentuată* :

(a) á/é
Ex. : *deșert/deșartă*
geamăn/gemeni
italian/italieni

Notă. (1) După *i*, [a] alternează fie cu [e], fie cu [i̯e] : [italién[i]] sau, mai frecvent poate, [italii̯én[i]]. Cele două pronunțări sînt în raport de variație liberă.

(2) În pronunțarea multor vorbitori ai limbii actuale, în adjective ca *italian* hiatul final e redus la diftong : [itali̯án] pentru [italián], cum recomandă *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație*.

(b) î/i
Ex. : *tînăr, tînără/tineri, tinere*
vînăt, vînătă/vineți, vinete

(c) ó/oá
Ex. : *gros, groși/groasă, groase*
ușor, ușori/ușoară, ușoare
următor, următori/următoare

(d) é/eá
Ex. : *des, deși, dese/deasă*
negru, negri, negre/neagră
țărănesc, țărănești/țărănească
viclean, vicleană/vicleni, viclene
grea/grele
mișea/mișele

II. *Alternanțe vocalice afectînd o silabă atonă :*

ă/e
Ex. : *geamăn, geamănă/gemeni, gemene*
zdravăn, zdravănă/zdraveni, zdravene
proaspăt, proaspătă/proaspeți, proaspete
vînăt, vînătă/vineți, vinete

3.5.6. Din examinarea alternanţelor vocalice rezultă :

(1) Alternanţele vocalice se realizează între termeni pozitivi : alternează două vocale sau o vocală şi un diftong.

(2) Toate alternanţele, cu o singură excepţie (ă/e), privesc silaba accentuată a radicalului. Spre deosebire de substantiv, care realizează alternanţa ă/e atît sub accent, cît şi în silabă atonă, la adjectiv (cel puţin în limitele listei pe care o avem în vedere) alternanţa menţionată e ocurentă numai în silabă atonă.

(3) Vocalele cuprinse într-o alternanţă se deosebesc în ce priveşte locul de articulare.

(4) Numărul alternanţelor vocalice care afectează radicalul adjectival e mai mic decît al celor înregistrate la substantiv : nu apare alternanţa *á/é* sub accent (*văr/veri*), *á/á* (comp. *mare*, *mări* şi *mare*, *mari*), nici alternanţele izolate *î/îi*, *o/oa* în silabă atonă.

3.5.7. În ce priveşte ocurenţa alternanţelor vocalice constatăm :

(1) Alternanţele afectează partea medială a radicalului; în cîteva cazuri doar, alternanţa priveşte finala radicalului precedînd, în unele forme, direct flectivul (*grea*, *grele*, *moale/moi*).

(2) Cîteva adjective prezintă coocurenţa în radical a d o u ă alternanţe vocalice (*geamăn*, *tînăr*, *ţeapăn*, *vînăt*); în toate apare alternanţa *ă/e*, singura care afectează silabele atone. Coocurenţa alternanţelor vocalice şi consonantice este mult mai frecventă.

(3) Alternanţele *ă/e* şi *î/i*, care în flexiunea substantivului par condiţionate de prezenţa unui element labial precedent (cf. 2.5.6.), se realizează în flexiunea adjectivală şi după alte consoane (cf. *tînăr*, *tînăr*).

(4) Corelaţia dintre ocurenţa termenilor diverselor alternanţe şi calitatea fonică a elementului vocalic imediat următor (care reprezintă de obicei flectivul) este mult mai generală :

— termenul *á* din alternanţa I (a) presupune prezenţa unui *ă* (sau *a*) următor : *deşartă*, *geamăn* etc. ;

— termenul *i* din alternanţa I (b) presupune un *e* următor *tineri*, *vinete* ;

— termenul *oa* din alternanţa I (c) este ocurent cînd în silaba următoare apare *ă*, *a* sau *e* : *groasă*, *groasa*, *groase*, se realizează însă termenul *o* cînd urmează *i*, *u* sau *-Ø* : *groşi*, *groşii*, *grosul*, *gros* ;

— termenul *e* al alternanţei II se realizează urmat de un element prepalatal ;

— termenul *ea* din alternanţa I (d) se realizează în paradigma unor adjective cînd flectivul e *-ă* sau *-a* : *deasă*, *deasa*, *românească*

etc., în toate celelalte cazuri fiind ocurent termenul *-e*; cîteva adjective au *ea* şi în cazurile în care urmează un *u* sau un flectiv -Ø : cf. *vicleană* şi *vicleanul*, *viclean*, *greaua*, *grea* etc.

În realizarea alternanţelor vocalice, elementul fonetic este preponderent. Condiţionarea morfologică nu se manifestă decît în măsura în care diverse flective au o anumită structură fonică. De altfel ocurenţa unuia sau altuia din cei doi termeni ai alternanţei poate fi indusă de un anumit element fonic aparţinînd radicalului şi nu flectivului (cf. *tînăr*, *tineri* [12]).

Condiţiile de realizare a diferitelor alternanţe sînt complicate de faptul că în paradigma multor adjective, într-un context fonetic analog, variaţiile vocalice nu se produc — comp. : *italian/italieni* şi *industrial*, *industriali* sau *des/deasă* şi *burghez*, *burgheză*.

3.5.8. Un radical adjectival poate fi afectat de o alternanţă vocalică sau consonantică (*negru*, *adînc*), de două alternanţe vocalice (*geamăn*), de o alternanţă vocalică şi una consonantică [13] (*românesc*, *proaspăt*) şi de două alternanţe vocalice şi o alternanţă consonantică (*vînăt*)[14].

3.5.9. *Repartiţia termenilor alternanţelor vocalice în cadrul paradigmei adjectivale*

é/á

Adjective cu 4 forme (*deşert* etc.)	e : M sg., M pl.	-Ø, -u-; -^{i}, -i
	a : F sg., F pl.	-ă, -a; -e
Adjective cu 4 forme (*italian* etc.)	e : M pl., F pl.	-^{i}, -i-; -e
	a : M sg., F sg.	-Ø, -u-; -ă, -a

î/i

Adjective cu 4 forme (*tînăr* etc.)	î : M sg., F sg.	-Ø, -u-; -ă, -a
	i : M pl., F pl.	-^{i}, -i-; -e

[12] Flectivul condiţionează prezenţa lui *-ă-*, respectiv *-e-* următor din radical.

[13] E situaţia cea mai frecventă.

[14] În limitele listei examinate e unicul exemplu.

ó/oá

Adjective cu 4 și 3 forme (*frumos*, *dator* etc.)	o : M sg., M pl.	-Ø, -u- -^{i}, -i-
	oa : F sg., F pl.	-ă, -a -e

é/eá

Adjective cu 4 și 3 forme (*creț*, *greu*, *românesc* etc.)	e : M sg., M pl., F pl.	-Ø, -u-, -u̯ -^{i}, -i-, -i̯ -e-, -le-
	ea : F sg.	-ă, -a -Ø

Adjective cu 4 forme (*european*, *treaz* etc.)	e : M pl., F pl.	-^{i}, -i- -e-
	ea : M sg., F sg.	-Ø-, -u- -ă, (u̯)-a

ắ/á/eá

Adjectiv cu 4 forme (numai *rău*)	ă : M sg., M pl.	-u, -u- -i̯, -i-
	e : F pl.	-le-
	ea : F sg.	-Ø, -u̯a

ă/e

Adjective cu 4 forme (*proaspăt*)	ă : M sg., F sg.	-Ø, -u- -ă, -a
	e : M pl., F pl.	-^{i}, -i- -e-

Repartiția termenilor alternanțelor vocalice e mai puțin clar dependentă de calitatea fonică a inițialei flectivului sau de numărul de forme din paradigmă decît în cazul celor consonantice. Condiționarea realizării termenilor diverselor alternanțe este, cum am văzut, mult mai complexă.

3.5.10. Acelaşi radical poate fi afectat concomitent de alternanţe vocalice şi consonantice. Coocurenţele înregistrate în flexiunea adjectivelor examinate sînt cuprinse în următorul tabel :

Alt. voc. / Alt. cons.	é/á	î/í	ó/oá	é/eá	ă/e
c/ĉ				+	
g/ĝ				+	
t/ţ	+	+		+	+
d/z					
s/ş			+	+	
s(t)(r)/ş(t)(r)	+				
sc/şt				+	
z/j				+	
l/θ			+	+	

Cele mai multe coocurenţe realizează, dintre alternanţele vocalice, alternanţele *é/eá* şi *ó/oá*, iar dintre cele consonantice, *t/ţ*.

Alternanţa *d/z* pare a fi [15] unica alternanţă consonantică care nu interferează cu nici una din alternanţele vocalice.

3.5.11. Adjectivele cu radical parţial variabil pot avea 2 sau maximum 3 alomorfe [16] ale radicalului.

[15] Avem în vedere materialul oferit de lista examinată.

[16] Numai adjective ca *muntean(că)*, *moldovean(că)* — cf. 3.7. — realizează 4 alomorfe.

Adjective cu 2 alomorfe radicale

Alomorfe diferite din punctul de vedere al consonantismului :
bogat/bogați
cald/calzi
adînc/adînci
drag/dragi
gras/grași
trist/triști
albastru/albaștri
sătul/sătui.

Alomorfe diferite din punctul de vedere al vocalismului :
creț/creață
conducător/conducătoare
tînăr/tineri
italian/italieni.

Alomorfe diferite sub aspectul consonantismului și al vocalismului :
moale/moi.

Adjective cu 3 alomorfe radicale

Cele trei alomorfe sînt totdeauna realizate din coocurența alternanțelor vocalice (una sau două) și consonantice :
sec/seacă/seci
întreg/întreagă/întregi
biet/biată/bieți
des/deasă/deși
gros/groasă/groși
prost/proastă/proști
țărănesc/țărănească/țărănești
proaspăt/proaspete/proaspeți
vînăt/vinete/vineți
viteaz/viteze/viteji
mișel/mișea/mișei.

3.5.12. *Repartizarea alomorfelor radicalului în cadrul paradigmei adjectivale*

Variația radicalului unui adjectiv poate fi asociată înlocuirii unei valori de gen, de număr sau de caz cu alta.

Repartizarea alomorfelor radicale variază de la un grup de adjective la altul. Avînd în vedere *numărul de alomorfe* și *formele*

care prezintă același alomorf al morfemului radical distingem mai multe clase de adjective, și anume:

1. *Adjective cu două alomorfe ale radicalului*

I.	M sg. = F sg. M pl. = F pl.	adînc artistic titanic calic economic eroic istoric mecanic mic pacific politic practic public sălbatic sărac sovietic strașnic voinic vrednic	ciung drag larg lung murg stîng moale fierbinte iute limpede repede verde viclean european italian pribeag geamăn țeapăn zdravăn tînăr	39
II.	M sg. = M pl. F sg. = F pl.	chior conducător dator domol muncitor orb	șchiop următor ușor viitor visător	11
III.	M sg. = F sg. = = F pl. M pl.	adevărat anumit bogat cărunt concret cult curat democrat direct	blînd cald crud flămînd neted profund putred slobod surd	

		diferit	ud	
		fericit	gras	
		important	capitalist	
		înaintat	hitlerist	
		înalt	îngust	
		liniştit	leninist	
		mărunt	socialist	
		mut	comunist	
		permanent	trist	
		scurt	albastru	
		slut	destul	
		strîmt	sătul	42
IV.	M sg. =M pl. =	creț		
	=F pl.	negru		
	F sg.	sterp		
		greu		4

2. *Adjective cu trei alomorfe ale radicalului*

I.	M sg. = F sg.	vînăt		
	F pl.	proaspăt		
	M pl.	viteaz		
		treaz		4
II.	M sg.	credincios	întunecos	
	M pl.	duios	prost	
	F sg. = F pl.	frumos	serios	
		gol	ticălos	
		gros		9
III.	M sg.	întreg	orăşenesc	
	F sg.	sec	românesc	
	M pl. = F pl.	mişel	rusesc	
			țărănesc	7
IV.	M sg. = F pl.	des	deşert	
	F sg.	biet	măiestru	
	M pl.	încet		5
V.	M sg. = M pl.	rău		1
	F pl.			

3.5.13. Examinarea adjectiveler care prezintă mai multe alomorfe ale radicalului duce la următoarele constatări :

A. (1) Adjectivele cu radical variabil se repartizează în două categorii, prima cuprinzînd patru, iar a doua, cinci tipuri caracterizate printr-o anumită repartizare a alomorfelor radicalului în cadrul paradigmei.

(2) Cele două categorii diferă foarte mult sub aspect cantitativ : categoria adjectivelor cu două alomorfe este mult mai bogată (96) decît cea a adjectivelor cu trei alomcrfe (25).

(3) Categoria adjectivelor cu două alomorfe ale radicalului, deşi mai cuprinzătoare, se subdivide în patru tipuri, pe cînd cele 25 de adjective ale categoriei a doua se repartizează în cinci tipuri.

(4) Un singur tip, 2 V, este reprezentat printr-un singur adjectiv.

B. În ce priveşte adjectivele cuprinse în diferite categorii şi tipuri constatăm :

(1) Toate tipurile înregistrate cuprind adjective cu patru forme distincte.

(2) Adjectivele cu trei forme se repartizează în tipurile 1 I şi II şi 2 III, iar cele cu două forme sînt cuprinse toate în tipul 1 I.

C. În ce priveşte repartizarea diferitelor alomorfe în cadrul paradigmei, constatăm :

(1) Exceptînd tipurile 1 I şi 1 II, care se caracterizează prin faptul că fiecare alomorf radical este ocurent în două forme, în tcate celelalte apare un alomorf specific unei singure forme.

(2) Adjectivele cu două alomorfe ale radicalului prezintă cîte un singur alomorf specific — pentru M pl. sau F sg. — (celălalt realizîndu-se în restul paradigmei), iar cele cu trei alomorfe prezintă, toate, cîte două alomorfe realizate într-o formă unică : M pl. şi F pl. ; M sg. şi M pl. ; M sg. şi F sg. ; F sg. şi M pl. ; F sg. şi F pl [17].

Adjective cu variaţii aberante ale radicalului

3.5.14. Clasa adjectivelor cu radical parţial variabil cuprinde, pe lîngă adjectivele cu variaţii comune unui grup mai larg sau mai restrîns de adjective, şi variaţii specifice unui singur adjectiv sau variaţii constînd în diferenţe neaşteptate, dacă avem în vedere feno-

---

[17] Nu apar alomorfe specifice pentru M sg. şi F pl.

menul aşa de răspîndit al alternanţelor. Asemenea diferenţe în realizarea radicalului le încadrăm în categoria „variaţiilor aberante".

Fac parte din clasa adjectivelor cu variaţii aberante ale radicalului :

(a) Adjectivul *rău,* cu trei alomorfe ale radicalului :

ră- : M sg., M pl.
rea : F sg.
re- : F pl.

Prezenţa celor trei alomorfe se datorează alternanţei vocalice de trei termeni *ắ/é/eá*, care nu apare în radicalul altor adjective.

Notă. Această alternanţă poate fi descompusă în componente de doi termeni : *é/eá*, obişnuită în flexiunea adjectivului (vezi mai sus), şi *ắ/é*, pe care o întîlnim la adjectiv numai în silabă atonă (dar care la substantiv — vezi 2.5.4. — se realizează atît sub accent, cît şi în silabă atonă) sau *ắ/eá*, care e cu totul neobişnuită.

(b) Adjectivul *roşu,* cu două alomorfe :

roş- : M sg.
roşi- : M pl., F sg., F pl.

(c) Adjective diminutivale de tipul *tinerel,* cu trei alomorfe :

tinerel : M sg.
tineric- : F sg.
tinere- : M pl., F pl.

Variaţia radicalului rezultă în acest caz din interferenţa alternanţei comune *l/Ø* şi a alternanţei cu totul neobişnuite, avînd în vedere sistemul general al alternanţelor, *íc/é.*

Observaţie. În situaţia în care forme în *-ea* (*tinerea* , de exemplu) înlocuiesc femininul în *-ică,* adjectivul prezintă tot trei alomorfe ale radicalului :

tinerel : M sg.
tinerea : F sg.
tinere- : M pl., F pl.

realizate prin alternanţele obişnuite *l/Ø* şi *é/eá.* Neobişnuite sînt însă condiţiile în care se realizează prima dintre ele : de regulă *l* alternează cu *Ø* înainte de *i* (comp. *cal/cai, vale/văi, gol/goi, moale/moi* etc.). În paradigma lui *tinerel* (ca şi în *mişel*), *Ø* ia locul lui *l* şi în finală absolută (*tinerea*) sau înainte de *-le* (*tinerele*), *-ua* (*tinereaua*).

(d) Adjective de tipul *muntean*, *munteancă*, *român*, *romîncă* etc., cu patru sau trei alomorfe ale radicalului :

muntean- : M sg.
munten- : M pl.
munteanc- : F sg.
muntenĉ- : F pl.
român- : M sg., M pl.
romînc- : F sg.
romînĉ- : F pl.

Variațiile radicalului acestor adjective se datoresc unor alternanțe obișnuite : *c/ĉ* și *é/eá*, coocurente însă cu o variație neobișnuită reprezentată prin prezența, respectiv absența, în radical a unui element consonantic suplimentar : *c* (*ĉ*).

Adjective cu radical invariabil

3.5.15 Un număr destul de important (95) de adjective din lista pe care se bazează această descriere prezintă un radical constant în cursul întregii paradigme.

În această clasă se încadrează adjectivele invariabile (în lista noastră *eficace*, *ferice*, *gata*), precum și un mare număr de adjective cu patru forme distincte.

Din clasa adjectivelor cu radical invariabil fac parte și un număr limitat de adjective cu trei (*propriu*, *pustiu*, *tîrziu*, *viu*) și cu două forme (*dulce*, *mare*, *rece*, *subțire*, *tare*, *vechi*).

În multe cazuri radicalele invariabile sînt reprezentate prin secvențe fonice alcătuite din elemente care nu apar în alternanțe (*scump*, *sigur*, *grav*, *alb* etc.). Alteori, însă, aceste radicale au o structură fonică similară cu a celor care cunosc variația (comp. *extérn/ extérnă* și *stérp/steárpă* ; *francéz*, *francézi* și *treáz/tréji* ; *speciál*, *speciáli* și *mișél/mișéi* etc.).

Proporția mare de neologisme îndreptățește presupunerea că lărgirea listei de adjective, în limitele limbii literare, ar duce la o schimbare netă a raportului cantitativ în favoarea adjectivelor cu radical invariabil.

ADJECTIVELE NEREGULATE

3.6.0. Adjectivelor neregulate li se acordă în general și mai puțină atenție decît substantivelor neregulate.

Din examinarea flexiunii adjectivelor reiese că particularitățile aberante privesc fie flectivele, fie radicalul.

3.6.1. *Adjective neregulate sub aspectul flectivelor*

Avînd în vedere acest aspect al flexiunii, încadrăm în clasa adjectivelor neregulate următoarele categorii de adjective :

(a) Adjective a căror flexiune prezintă o combinație de afixe strict specifică. În acest caz e adjectivul *june*, în paradigma căruia sînt asociate afixele *-e*, *-ⁱ* (pentru masculin) și *-ă*, *-e* (pentru feminin), ceea ce duce la omonimia specifică K sg. = K_2 sg. = K' pl.

(b) Adjective în paradigma cărora se combină afixe cu distribuție diferită. Așa este adjectivul *mișel* cu afixele *-Ø*, *-i* la masculin, afixe care se realizează după un radical cu finală consonantică (*l/Ø*), dar *-Ø*, *-le* la feminin, care presupun un radical cu finală vocalică accentuată.

Notă. Adjectivul *greu*, cu alomorfele radicale *gré-* și *greá*, îndeplinește această condiție în toate formele și prezintă și la masculin afixe adecvate : *-u̯*, *-i̯*.

Aceeași particularitate aberantă apare în flexiunea adjectivelor diminutivale, ca *tinerel*, *tinerea* etc.

Tot în această categorie se încadrează adjectivul *roșu* în a cărui paradigmă este asociat un afix K sg. [*-u*], realizat de obicei după un radical terminat într-un grup consonantic *muta cum liquida* (sau după un *-i̯* : [próprii̯u] de exemplu, vezi 3.2.1.1), cu afixele *-i̯*, *-i̯e* ocurente după radicale cu finală vocalică.

(c) O asociație neașteptată de flective apare și în paradigma adjectivelor diminutivale de tipul : *tinerel*, *tinerică*.

Forma K_2 sg. = K'pl. este marcată prin afixul *-le*, care se grupează de obicei cu afixul K_1 sg. : *-Ø* (*grea*, *grele*) și nu cu *-ă* (grupat de obicei cu *-e : bună*, *bune*).

3.6.2. *Adjective neregulate sub aspectul radicalului*

Prezintă particularități specifice, aberante ale radicalului :

(a) Adjectivul *rău*, caracterizat prin alternanța vocalică în trei termeni *ă /é/ eá*, unică în flexiunea adjectivală.

(b) Adjective de tipul *mișel*, *tinerel* (*tinerea*), care realizează în radical alternanța *l/Ø* în condiții fonice neașteptate.

(c) Adjectivul *roșu*, avînd două alomorfe ale radicalului : *roș-* și *roși-*, deosebindu-se prin prezența sau lipsa lui *-i-*.

(d) Adjective ca *muntean*, care realizează p a t r u alomorfe ale radicalului (*muntean-*, *munten-*, *munteanc-*, *muntenč-*) ; primele două alomorfe se realizează în formele de masculin ; celelalte două, caracterizate prin prezența unui element consonantic suplimentar (*c/č*), sînt proprii formelor de feminin.

Caracterul aberant al flexiunii acestui adjectiv se datorește tocmai acestei variații a radicalului.

Din această categorie fac parte și alte adjective de același tip, ca : *român*, *româncă*, *moldovean*, *moldoveancă* etc.

> *Notă.* Toate aceste cuvinte se folosesc mai ales ca substantive. Ca adjective se utilizează numai în legătură cu substantivele care cuprind în semantica lor trăsătura „persoană" : **studenta moldoveancă*, *mama româncă*, niciodată **armata româncă*.

(e) Adjective ca *tinerel*, *tinerică*, prezentînd de asemeni variații de radical neobișnuite în perspectiva sistemului general de alternanțe al limbii române.

3.6.3. Cum se vede din enumerarea anterioară, caracterul neregulat al paradigmei unui adjectiv poate privi numai radicalul (cf. *român*, *româncă*) sau numai flectivele (cf. *june*) sau se poate manifesta atît în radical, cît și în flective (cf. *roșu* ; *tinerel*, *tinerică*).

3.6.4. Varietatea de neregularități este mai restrînsă în cazul adjectivului decît al substantivului. Nu apar neregularități privind omonimiile, nici accentuarea sau selectarea afixelor de determinare.

CLASIFICAREA ADJECTIVELOR ROMÂNEȘTI ÎN CLASE PARADIGMATICE

3.7.0. Examinarea flexiunii adjectivale românești duce la constatarea că aceasta se realizează prin anumite serii de flective și prin variația radicalului. Accentul prin caracterul său fix e nerelevant din punct de vedere flexionar.

3.7.1. O clasificare globală ar trebui să reunească deci cele două clasificări — clasificarea în 10 tipuri avînd în vedere afixele flexionare și clasificarea stabilită ținînd seama de variația radicalului.

3.7.2. Variația radicalului se realizează printr-un număr destul de mare de alternanțe (vezi 3.5.1. urm.) a căror manifestare depinde de condiții destul de complexe. Un radical dat poate fi afectat de două și chiar trei alternanțe coocurente. În aceste condiții o clasifi-

care ţinînd seama de cele 10 tipuri şi de diferitele combinaţii de alternanţe în radicalul adjectivului ar avea un caracter extrem de complicat.

Avînd în vedere numărul de alomorfe ale radicalului şi repartiţia lor în cadrul paradigmei am stabilit, pe baza adjectivelor examinate, 2 clase şi 9 subclase (cf. 3.5.12–3. 5.13).

Fiecare dintre aceste subclase cuprinde adjective aparţinînd mai multor tipuri flexionare, şi anume :

— Subclasa 1 I cuprinde adjective de tip A (*artistic*, *tînăr*), de tip B_1 (*mic*), de tip C_1 (*fierbinte*, *moale*).

— Subclasa 1 II cuprinde adjective de tip A (*orb*) şi de tip B_2 (*dator*).

— Subclasa 1 III cuprinde adjective aparţinînd tipului A (*cult*, *albastru*).

— Subclasa 1 IV cuprinde adjective aparţinînd tipului A.

— Subclasele 2 I, 2 II şi 2 IV cuprind de asemeni adjective aparţinînd tipului A.

— Subclasa 2 III cuprinde adjective de tipul B_1 şi B_3.

— Subclasa 2 V cuprinde un singur adjectiv (*rău*) aparţinînd tipului flexionar A.

Cum se vede, în cele mai multe subclase se repartizează adjectivele de tip A (subclasele 1 I, II, III, IV, 2 I, II, IV, 2V). Tipul B_1 e reprezentat numai în subclasele 1 I şi 2III. Adjectivele de tip B_2, B_3 şi C_1 sînt reprezentate numai în cîte o singură subclasă, respectiv : 1 II, 2 III şi 1 I.

Celelalte tipuri, (B_4, C_2, C_3, C_4), nu sînt reprezentate (cel puţin în limitele materialului oferit de lista examinată) decît prin adjective cu radical invariabil. Adjective cu radical invariabil cuprind însă şi tipurile enumerate mai înainte (A etc.).

3.7.3. În aceste condiţii o clasificare ţinînd seama de tipurile flexionare, de diferitele combinaţii de alternanţe şi de repartiţia alomorfelor ar avea, ca şi în cazul substantivului, un caracter foarte complicat.

Ca şi în cazul substantivului, însă, caracterizarea completă din punct de vedere flexionar a unui adjectiv presupune, în limba română, indicaţii referitoare atît la tipul flexionar, cît şi la variaţia radicalului.

3.7.4. Modalitatea cea mai simplă de a introduce informaţiile privind *flectivele* o reprezintă indicarea t i p u l u i flexionar în care se încadrează sau înşirarea tuturor formelor adjectivului cu precizarea, în cazul adjectivelor cu mai puţin de patru forme, a

omonimiilor suplimentare — deci, de exemplu, *vechi* (m.sg. = m.pl. = f.pl.), *veche* sau *tare* (m.sg. = f. sg.), *tari* (m.pl. = f.pl.).

Simpla enumerare a formelor distincte nu este suficientă, pentru că, cum am văzut, adjective cu număr identic de forme se încadrează frecvent în tipuri distincte.

3.7.5. Indicaţiile privitoare la radical se pot da fie prin înşirarea formelor distincte, fie, ca şi pentru substantiv, prin indicarea elementelor variabile şi a tipului de variaţie printr-un sistem de simboluri. Această modalitate de caracterizare a radicalului adjectivului poate fi utilizată economic în alcătuirea dicţionarelor.

3.7.6. În vederea caracterizării adjectivului sub aspectul variaţiei radicalului se poate utiliza sistemul de simboluri stabilit pentru substantiv (cf. 2.7.6.).

Ca şi în cazul substantivului vom utiliza deci un simbol c_0 pentru alternanţa *c*/*č* şi un simbol c_1 pentru *sc*/*şt*. Vom indica deci *adînc*$_0$, *sărac*$_0$, dar *orăşenesc*$_1$.

În indicarea celorlalte variaţii, realizate prin elemente fonice care nu participă la mai mult de o alternanţă, dacă nu apar diferenţe în ce priveşte repartiţia termenilor cuprinşi în alternanţe, litera alcătuind simbolul va fi asociată numai cu cifra zero : *iut*$_0$*e*, *blînd*$_0$, *verd*$_0$*e*, *viteaz*$_0$ etc.

În ce priveşte alternanţele vocalice, situaţia se simplifică prin faptul că în paradigma adjectivului nu se realizează alternanţa *á*/*ă*. Ca urmare, *a* nu participă decît la o singură alternanţă : *é*/*á*. Această alternanţă însă poate fi reprezentată, în forma de nom. sg. masc., prin ambii termeni : *deşert*, dar *italian*. De asemeni, această alternanţă, ca şi alternanţa *é*/*eá*, care poate realiza şi ea, în forma de nom. sg. masc., oricare din cei doi termeni membri ai alternanţei (com. *des* şi *pribeag*), înregistrează două varietăţi avînd în vedere repartiţia termenilor (cf. 3.5.9). Cum însă, în cazul ambelor alternanţe menţionate, această repartiţie depinde de termenul prin care alternanţa este realizată în forma de nom. sg. masc., o putem reprezenta printr-un simbol cuprinzînd aceeaşi cifră — $e\ (a)_0$: *deşe*$_0$*rt* (*e* :M.sg., M. pl., *a* : F. sg., F. pl.), *italia*$_0$*n* (*e* : M. pl., F. pl., *a* : M.sg., F. sg.).

Vocala *é* poate alterna însă nu numai cu *á*, ci şi cu *eá*. Avem deci nevoie de două simboluri e_0 (pentru *é*/*á*) şi e_1 (pentru *é*/*eá*). Utilizînd aceste simboluri, obţinem, de exemplu : *deşe*$_0$*rt*, dar *ne*$_1$*gru*. Acelaşi simbol e_1 îl putem folosi şi în situaţia cînd în forma primă apare diftongul : *pribe*$_1$*ag*.

Pentru celelalte alternanţe, simbolurile necesare sînt : -$ă_0$ (*zdravă*$_0$*n*), $î_0$ (*tî*$_0$*nă*$_0$*r*), o_0 (*uşo*$_0$*r*).

Alternanța cu totul izolată *ă/é/eá*, specifică adjectivului *rău*, poate fi considerată particularitate aberantă și e mai economic să fie indicată prin enumerarea formelor.

Cînd un radical adjectival este afectat de mai multe alternanțe coocurente vor fi indicate toate prin simboluri, de exemplu : de_1s_0, $țărăne_1sc_1$, $proaspă_0t_0$, $vî_0nă_0t_0$ etc.

CONCLUZII ASUPRA FLEXIUNII NOMINALE

3.8.0. Examinarea detaliată a flexiunii substantivale și adjectivale sub aspectul radicalului și al flectivelor a pus în evidență numeroase și importante asemănări, dar și deosebiri care nu pot fi neglijate și care impun considerarea flexiunii celor două părți de vorbire ca subsisteme paradigmatice distincte : nici unul din ele nu poate fi dedus, considerat în ansamblul său, din celălalt.

3.8.1. Analogiile dintre substantiv și adjectiv privesc trăsăturile esențiale ale flexiunii celor două părți de vorbire și permit să vorbim de o flexiune n o m i n a l ă cuprinzînd laolaltă, sub aspect flexionar, cele două părți de vorbire.

Asemănările fundamentale dintre flexiunea celor două părți de vorbire constau în :

(a) Prezența în paradigmă a unor s i n c r e t i s m e c o m u n e, strict dependente, în afara unor excepții cu totul izolate, de gen : flexiunea celor mai multe substantive feminine și a adjectivelor la feminin cunosc aceeași repartizare a formelor distincte în cadrul paradigmei ; aceeași analogie se constată între flexiunea substantivelor masculine și a adjectivelor la masculin.

(b) Prezența în flexiunea substantivului și adjectivului a unor a f i x e flexionare c o m u n e, identice sub aspectul componenței fonice și în ce privește distribuția.

(c) Prezența variației parțiale a radicalului în cadrul paradigmei, variație realizată prin a l t e r n a n ț e în cea mai mare parte c o m u n e și realizate în condiții asemănătoare.

(d) Posibilitatea de a stabili anumite e c h i v a l e n ț e î n t r e d i f e r i t e l e c l a s e f l e x i o n a r e de adjective și substantive : flexiunea diferitelor tipuri de adjective, mai extinsă în măsura în care realizează și categoria de gen, alături de cea de număr și caz, înglobează întotdeauna într-o paradigmă afixele a două declinări substantivale.

3.8.2. Deosebirile dintre cele două subsisteme flexionare, mai puţin importante, ilustrează în cele mai multe cazuri structura mai complexă a flexiunii substantivale. Astfel :

(a) Subsistemul flexionar reprezentat de substantiv se revelă a fi mai complex sub aspectul t i p u r i l o r paradigmatice pe care le cuprinde (dacă facem abstracţie, în ce priveşte adjectivul, de variaţiile de gen) : substantivele feminine prezintă, în cazul unei categorii restrînse, forme K_2 sg. diferite de K pl., pe cînd în flexiunea adjectivului omonimia acestor două forme este absolut generală.

(b) Deşi cele două subsisteme cunosc un mare număr de flective comune, nu toate afixele identificate în flexiunea substantivului apar şi în cea adjectivală (nu apare, de exemplu, niciodată desinenţa de plural *-uri*). În general, dacă avem în vedere alomorfele morfologice, constatăm o mai mare varietate în flexiunea substantivală. La nivelul alomorfelor fonetice însă, adjectivul prezintă unele afixe pe care nu le-am înregistrat la substantiv (de exemplu *-ŭă* pentru feminin singular).

(c) Unele diferenţe în ce priveşte flectivele realizate în cele două subsisteme flexionare derivă din modul diferit de segmentare pe care îl impun, în unele cazuri, opoziţiile de gen proprii numai adjectivului — comp. substantivele invariabile *arici* şi *învăţătoare* cu adjectivele *dibaci / dibace*, *silitor / silitoare* etc.

(d) Variaţia parţială a radicalului, comună substantivului şi adjectivului, se realizează printr-un număr mai mare de alternanţe în flexiunea substantivului : aşa, de exemplu, adjectivul nu este afectat de alternanţele vocalice *á/ắ*, *ắ/é*. Condiţiile de realizare a alternanţelor sînt de asemenea mai complexe la substantiv, unde se poate constata, pentru unele alternanţe, o condiţionare morfologică (alternanţa *á/ắ* este specifică femininelor), pe cînd la adjectiv repartiţia termenilor diverselor alternanţe este determinată fonetic (şi numai indirect morfologic, ca urmare a faptului că o varietate flexionară presupune flective cu o anumită structură fonică).

Problema alternanţelor ia o formă mai complexă însă la adjectiv, dacă avem în vedere aspectul repartiţiei alomorfelor radicalului în cursul paradigmei, complexitate care derivă din extinderea mai mare a paradigmei adjectivale.

(e) Stabilind echivalenţele dintre diferitele clase flexionare de adjective şi substantive, constatăm că, pe cînd afixele anumitor declinări substantivale (I, IV etc.) revin în diferite tipuri de flexiune adjectivală, altele (VI, VII) nu apar de loc.

(f) O deosebire importantă reprezintă și faptul că, pe cînd subsistemul flexionar substantival se organizează într-un număr limitat de tipuri realizate într-un număr mai mare de declinări, în cadrul flexiunii adjectivale tipul și declinarea coincid : varietatea flexiunii adjectivale se datorește numeroaselor sincretisme distincte.

3.8.3. Particularitățile enunțate pun în evidență faptul că abordarea flexiunii nominale pornind de la substantiv simplifică cercetarea și înțelegerea faptelor și asigură o prezentare mai economică.

VERB

ANALIZA

4.0. În ce priveşte sistemul verbal românesc, aşa cum se conturează el în verbele pe care le are în vedere cercetarea de faţă, dificultăţile de analiză privesc anumite situaţii şi anumite categorii de verbe care se pretează la mai multe modalităţi de analiză.

4.0.1. Un exemplu de acest fel oferă verbele al căror radical se termină în vocală, ca, de exemplu, *a încheia*, *a mîngîia*, *a tăia*, *a speria* etc. Verbele din această categorie admit două analize acceptabile. Aşa, de exemplu, examinînd paradigma verbului *a tăia*, *a mîngîia* sau *a despuia* :

Prezent indicativ	1. tai	1. mîngîi	1. despoi
	2. tai	2. mîngîi	2. despoi
	3. taie	3. mîngîie	3. despoaie
	4. tăiem	4. mîngîiem	4. despuiem
	5. tăiaţi	5. mîngîiaţi	5. despuiaţi
	6. taie	6. mîngîie	6. despoaie
Imperfect	tăiam	mîngîiam	despuiam
Perf. simplu	tăiai	mîngîiai	despuiai
Participiu	tăiat	mîngîiat	despuiat

constatăm că tăietura între radical şi terminaţie se poate face fie înainte, fie după [i̯]. Putem deci analiza :

(a)	1. ta-i	sau	(b)	1. tai-Ø
	2. ta-i			2. tai-Ø
	3. ta-ie			3. tai-e
	4. tă-iem			4. tăi-em
	5. tă-iaţi			5. tăi-aţi
	6. ta-ie			6. tai-e
	etc.			etc.

Modalitatea de analiză (b) pare la prima vedere mai avantajoasă, pentru că :

(1) *i* apare în cursul întregii paradigme, deci pare normal să fie atribuit termenului constant, adică radicalului ;

(2) unele din flectivele obținute prin acest mod de analiză le regăsim ca atare în inventarul de flective stabilite pe baza paradigmelor clare ;

(3) flectivele neașteptate omonime, din formele 1 și 2 ale prezentului indicativ, rămîn la fel de curioase, dacă considerăm că forma 2 este marcată prin *-Ø* și nu prin *-i* sau dacă, dimpotrivă, atribuim formei 1 flectivul *-i* (în loc de *-Ø* sau de *-u*).

Dacă însă atragem în discuție și verbe ca *a speria, a apropia* etc., ies în evidență avantajele segmentării (a).

Formele paradigmelor acestor verbe impun un mod de analiză perfect similar :

Prezent indicativ :	1. speri-i	strict fonetic :	1. [spérii̯] sau [spéri]
	2. speri-i		2. [spérii̯] sau [spéri]
	3. speri-e		3. [spéri-i̯e]
	4. speri-em		4. [speri-i̯ém]
	5. speri-ați		5. [speri-i̯áți]
	6. speri-e		6. [spéri-i̯e]

Comparația acestor forme impune recunoașterea unui flectiv *-i* în 1 și 2.

Deci dacă pentru verbele de tipul *a tăia* etc. admitem segmentarea (b), vom fi obligați să includem în descriere două serii de flective : (1) *-Ø, -Ø, -e, -em, -ați, -e* și (2) *-i̯, -i̯,* (*-(i̯)e*[1], *-(i̯)em, -(i̯)ați, -(i̯)e,* și ca atare să repartizăm aceste verbe în două clase distincte. Seria (1) de flective, chiar dacă facem abstracție de flectivele 1 = 2 = *Ø*, nu coincide cu nici o altă serie de flective, căci, dacă e adevărat că *-e* și *-em* apar în inventarul de flective stabilit pe baza unei paradigme ca a verbului *a umple*, de exemplu, în acest caz ele se asociază cu flectivul *-eți* și nu cu *-ați* ca în seria (1). Flectivul *-ați*, la rîndul său, se întîlnește în paradigme ca a verbului *a ara*, dar este asociată în acest caz cu *-ă, -ăm* și nu cu *-e, -em*.

Ajungem deci avînd în vedere numai verbele discutate în acest paragraf la următoarele serii de flective :

(1) -Ø (*a tăia*)	(2) -i̯ (*a speria*)	(3) -u(*a umple*)	(4) -Ø (*a ara*)
-Ø	-i̯	-i	-i
-e	-(i̯)e	-e	-ă
-em	-(i̯)em	-em	-ăm
-ați	-(i̯)ați	-eți	-ați
-e	-(i̯)e	-u	-ă

[1] (*i̯*) notează semivocala care se distinge clar în pronunțare, dar nu se notează, conform regulilor ortografice, în scris.

Dacă însă optăm pentru modul (a) de segmentare în cazul verbelor de tip *a tăia*, seria (1) de flective dispare, iar seria (2) poate fi ușor redusă la seria (4), raportul dintre flectivele diferite din cele două serii putînd fi explicat în termenii variantelor fonetice : flectivele -Ø, -*ă* și -*ăm* se realizează ca -*i*, respectiv -*e* și -*em* cînd urmează după *i*, fie că e un *i* vocalic făcînd parte din radical, fie că e un *i* semivocalic care face parte din flectiv. Acest *i* apare între finala vocalică a radicalului și flectivele cu inițială vocalică.

Dezvoltarea lui [i̯] se produce cînd radicalul se termină în *a* (*taie*), în *ă* (*tăia*), în *e* (*încheia*), în *î* (*mîngîia*), în *o* (*despoi*), în -*u* (*despuiem*). După *u*, *i* apare numai în cazul verbelor de tipul lui *a despuia*, la care vocala finală a radicalului prezintă fenomenul de alternanță. Acest [i̯] nu apare atunci cînd verbul nu-și modifică radicalul : *a oua*, *a ploua* : *o-uă*, *plo-uă*, *o-uat*, *plo-uat*, *plo-uînd*, *o-uînd* și *a continu-*(*u*)*a*, *continu-u*, *continu-*(*u*)*ă*, *continu-*(*u*)*ăm*, *continu-*(*u*)*at*, *continu-*(*u̯*)*înd* etc.

Din cele expuse, reiese că, dacă avem în vedere sistemul flexionar în general și nu un grup izolat de verbe, modul (a) de analiză este mai economic și ca atare preferabil.

4.0.2. Această concluzie se confirmă dacă avem în vedere că verbele de tipul *a sublinia* dezvoltă de asemenea un [i̯] între radical și terminații : *a sublini-i̯a*, *sublini-i̯ez* etc.

4.0.3. Fenomenul constatat al apariției unui [i̯] între radicalul terminat în vocală și anumite flective se produce și în cazul verbelor cu -*i* ca terminație de infinitiv : *a sui*, *birui*, *trebui* etc. : *sui̯e*, *birui̯e* sau *birui̯ește* etc. Și în cazul acestor verbe vom adopta o segmentare asemănătoare celei pentru care am optat analizînd verbele cu radical terminat în vocală și cu -*a* ca terminație de infinitiv.

Vom analiza deci :

Infinitiv :	a chiu-i	a șovă-i	a sfi-i
Prezent	chiu-i̯	șovă-i̯	sfi-(i̯)esc
indicativ :	chiu-i̯	șovă-i̯	sfi-(i̯)ești
	chiu-i̯e	șovă-i̯e	sfi-(i̯)ește
	chiu-im	șovă-im	sfi-im
	chiu-iți	șovă-iți	sfi-iți
	chiu-i̯e	șovă-i̯e	sfi-(i̯)esc
Imperfect :	chiu-i̯am	șovă-i̯am	sfi-(i̯)am

etc.

4.0.4. Acest mod de analiză are și avantajul de a simplifica foarte mult descrierea flectivelor verbelor în -*i* (la infinitiv).

4.0.5. O altă situaţie susceptibilă de două soluţii prezintă analiza formelor de perfect simplu şi participiu. Segmentarea acestor forme, pentru cele mai multe din verbele luate în discuţie, este foarte simplă, permiţînd degajarea terminaţiilor *-ai*, *-aşi* etc., *-ii*, *-işi* etc., *-îi*, *-îşi* etc., *-ui*, *-uşi* etc., pentru perfectul simplu, şi *-at*, *-it*, *-ît*, *-ut* pentru participiu.

În cazul unui grup restrîns de verbe însă, perfectul simplu şi participiul au o structură diferită : e vorba de o parte din verbele cu *-e* ca terminaţie de infinitiv care prezintă forme de perfect şi participiu ca : *dusei* etc., *dus*, *arsei* etc., *ars*, *prinsei* etc., *prins*.

4.0.6. Compararea formelor de perfect şi de participiu a acestor verbe permite analiza lor în două feluri :

Perfect simplu :	(a) du-sei	sau	(b) dus-ei
	du-seşi		dus-eşi
	etc.		etc.
Participiu :	du-s		dus-∅

4.0.7. Din aceste două soluţii posibile mai avantajoasă este segmentarea de tip (a), deşi dintr-un anumit punct de vedere, al lungimii secvenţei fonice care reprezintă radicalul, mai potrivită ar fi analiza (b) : *duc-* şi *duĉ-*, care apar în formele de prezent, imperfect etc., au structura fonetică CVC ca şi *dus*.

4.0.8. Segmentarea (a), deşi are dezavantajul de a avea ca rezultat diferenţierea structurii fonice a radicalului în cursul paradigmei (CVC : *duc-*, *duĉ-*/CV : *du-*), permite însă o descriere mai economică.

Acest lucru devine evident dacă atragem în discuţie verbe cu perfectul simplu în *-se*, care au însă participiul terminat în *-t* : *frînge*, *frînt*; *fierbe*, *fiert*. Analiza de tip (b) aplicată acestor verbe (deci *frîns-ei* etc., *frînt-∅*) ar duce la mărirea numărului de radicale : *frîng-*, *frîn ĝ-* , *frîns-*, *frînt-* ; *fierb- fiarb-*, *fiers-*, *fiert*. Din celălalt mod de segmentare rezultă numai *frîng-*, *frînĝ-*, *frîn-* ; *fierb-*, *fiarb-*, *fier-*.

4.0.9. Acest mod de analiză este de altfel confirmat şi de singurul verb din această categorie care are o paradigmă clară, păstrînd tot timpul un radical constant, verbul *a rupe*. Formele de perfect simplu şi participiu ale acestui verb impun analiza *rup-sei* etc., *rup-t*, care corespunde modalităţii de segmentare (a). Generalizarea acestui mod de analiză la toate verbele din această categorie are următoarele avantaje : (1) Uniformizează inventarul de flective extinzînd pentru toate verbele din limba română flective de participiu pozitive (evită sufixul participial ∅, la care duce analiza de tip (a).

(2) Reduce variaţiile radicalului prin delimitarea unui radical comun în formele de perfect simplu şi participiu în cazul unor verbe : *frîn-sei*, *frîn-t*, *ar-sei*, *ar-s*, *cop-sei*, *cop-t*, a unui radical comun perfectului simplu, participiului şi imperativului în altele : *du-sei*, *du-s*, *du!* ; *zi-sei*, *zi-s*, *zi!*. (3) Permite pentru multe verbe din această categorie o mai simplă descriere a raporturilor dintre radicalul de perfect simplu şi participiu, pe de o parte, şi celelalte radicale, pe de alta. Radicalul participiului şi al perfectului simplu se caracterizează faţă de radicalul celorlalte forme, pentru majoritatea verbelor din această categorie, prin o m i t e r e a elementului consonantic final : *duc-*, *duĉ-/du-*, *ard-*, *arz-/ar-*, *frîng*, *frînĝ/frîn-* etc [2]. (Radicalele rezultate din analiza (a) ar trebui descrise indicîndu-se diferitele modificări consonantice, cum ar fi de exemplu, *-ng* (*ĝ*) $<^{ns}_{nt}$: *frîng-*, *frînĝ-*, *frîns-*, *frînt* ; *-rb*/ $<^{rs}_{rt}$: *fierb-*, *fiers-*, *fiert* etc.)

Notă. Segmentarea de tip (b) a formelor de perfect simplu permite detaşarea în cadrul terminaţiei a unui sufix *-se*, ceea ce corespunde situaţiei moştenite din latină.

4.0.10. Din punctul de vedere al flectivelor, paradigma verbală românească prezintă zone în care segmentarea este clară şi neechivocă şi, dimpotrivă, zone susceptibile de mai multe interpretări, deci de mai multe analize.

4.0.11. Astfel printre formele în care flectivul are o structură morfemică clară se numără :

(1) Paradigma *imperfectului*, ale cărui forme permit degajarea, în cadrul flectivului cu care este asociat radicalul, a unui element constant, pe care îl găsim, în exact aceeaşi realizare, în toate cele 6 forme (pe care, avînd în vedere tocmai această caracteristică, îl putem considera sufixul-marcă a timpului) şi a unui element variabil, exprimînd persoana şi numărul, deci o desinenţă :

afl-á-m	cobor-á-m	rup-eá-m
afl-á-i	cobor-á-i	rup-eá-i
afla-á-Ø	cobor-á-Ø	rup-eá-Ø
etc.	etc.	etc.

(2) Paradigma *perfectului simplu* cuprinde de asemenea, pentru cea mai mare parte a verbelor româneşti, forme cu flectiv clar struc-

[2] Pe o segmentare de acest fel se bazează de altfel, fără a justifica alegerea ei, şi studiile [68] şi [15].

turat binar, deci analizabil, ca şi în formele de imperfect, în sufix şi desinenţă :

cobor-î-i	încep-ú-i	ven-í-i
cobor-î-şi	încep-ú-şi	ven-í-şi
cobor-î -Ø	încep-ú-Ø	ven-í-Ø
etc.	etc.	etc.

4.0.12. În afară însă de situaţiile în care flectivul are o structură morfemică clară, în cazul unui mare număr de forme, flectivul se pretează la diverse modalităţi de analiză :

(1) O structură dificilă prezintă perfectul simplu al verbelor în *-a*, a cărui paradigmă cuprinde, pe lîngă 5 forme în care flectivul are o structură perfect analogă cu cea a flectivelor de perfect simplu constatate la celelalte categorii de verbe — cf. 4.0.11. (2)—, deci s u f i x + d e s i n e n ţ ă : 1. *afl-á-i*, 2. *afl-á-şi*, 4. *afl-á-răm*, 5. *afl-á-răţi*, 6. *afl-á-ră*, şi o formă în care radicalului îi este asociată terminaţia *-ắ* : *afl-ắ*. Această terminaţie derutează, deoarece, deşi fiind reprezentată printr-un element fonic unic, deci fiind neanalizabilă, este diferită de elementul sufixal degajat în cele 5 forme : o formă ca *afl-ắ* poate fi interpretată, cel puţin la prima vedere, ca avînd fie structura : R + Ø + *ắ* (în acest caz elementul *-ắ* este considerat desinenţă, deci aparţinînd seriei *-i*, *-şi* etc.), fie structura : R + *ắ* + Ø (în această interpretare *-ắ-* reprezintă sufixul).

Considerăm mai adecvată a doua interpretare pentru că : (a) forma de pers. a III-a singular a tuturor celorlalte categorii de verbe este caracterizată printr-o desinenţă -Ø şi (b) *-ắ* este accentuat, ca şi *-á-* din celelalte forme.

Acest mod de segmentare impune recunoaşterea unui sufix variabil de perfect simplu [-á~*ắ*-] la această categorie de verbe.

Observaţie. Considerarea lui *-ắ* desinenţă nu ajută la evitarea acestei situaţii excepţionale, deoarece şi această interpretare a structurii morfemice impune un sufix variabil, de data aceasta [-á~Ø-]. Mai mult decît atît, descrierea se complică prin includerea în seria desinenţelor de perfect simplu a unei desinenţe *-ắ*, aberantă, dacă avem în vedere toate celelalte verbe.

(2) O dificultate de alt tip apare în analiza formelor de *mai mult ca perfect.* Flectivele acestor forme permit degajarea, fără echivoc, a unei desinenţe precedate de un segment sufixal constant în tot cursul paradigmei mai mult ca perfectului. Secvenţa fonică ce

reprezintă acest segment sufixal coincide însă în partea sa inițială, la t o a t e verbele, cu sufixul de perfect simplu : *încep*-u-*i* / *încep*-u*se*-*m*, *cobor*-î-*i* / *cobor*-î*se*-*m*, *ven*-i-*i* / *ven*-i*se*-*m*, *zi*-se-*i* / *zi*-se*se*-*m*, *afl*-a-*i* / *afl*-a*se*-*m* etc. Această particularitate, mai ales că omonimiile au o importanță deosebită în clasificările morfologice, cf. [44, p. 201], justifică considerarea elementului sufixal ca fiind alcătuit din două sufixe : un sufix omofon cu cel care apare în formele de perfect simplu și caracterizat distribuțional prin combinarea cu sufixul -*se*- și un sufix -*se*- specific mai mult ca perfectului (și diferit de -*se*- care apare în formele de perfect simplu ale unor verbe în -*e*) caracterizat distribuțional prin posibilitatea de a se combina cu sufixele -*u*-, -*i*-, -*a*- etc. și cu o anumită serie de desinențe : -*m*, -*și* etc.

(3) Perfect analogă este situația formelor de *participiu* ale celor mai multe verbe românești : participii de tipul *cîntat*, *coborît*, *venit*, *început* permit degajarea unor flective cuprinzînd două afixe : -*a* + *t*, -*î* + *t*, -*i* + *t*, -*u* + *t*.

(4) Structura binară a flectivelor acestei categorii de participii impune o analiză similară în cazul unor participii ca *rupt*, *prins*, deci : *rup*-*Ø* + *t* ; *prin* -*Ø* +*s*.

(5) Alte probleme pune analiza flectivelor de *prezent indicativ* (A) și *conjunctiv*.

Examinarea unor paradigme de tipul

aflu	cobor	rup
afli	cobori	rupi
află	coboară	rupe
aflăm	coborîm	rupem
aflați	coborîți	rupeți
află	coboară	rup

pare să justifice degajarea unor flective desinențiale neanalizabile : -*u*, -*i*, -*ă*, -*ăm*, -*ați*, -*ă* ; -*Ø*, -*i*, -*ă*, -*îm*, -*îți*, -*ă* ; -*Ø*, -*i*, -*e*, -*em*, -*ați*, -*Ø*[3] etc.

Posibilitatea de a substitui în flectivele de persoana I și a II-a plural primul membru al secvenței fonice prin alte elemente morfematice, prin -*a*-, sufix al imperfectului, de exemplu : *aflăm* / *aflám*, *coborîm* / *coborám*, justifică segmentarea acestor flective în două unități morfematice : -*ắ*- (-*á*-), -*î́*-, -*í*- etc. și -*m*, -*ți*.

---

[3] Cf. I. Pătruț, *Despre componenta cuvintelor flexibile ale limbii române*, în LR IV, 1955, p. 69, Al. Ionașcu, *Morfemul și structura morfologică a cuvîntului*, în SCL VIII, 1957, 2, p. 141–142.

Elementele finale *-m*, *-ți* au caracter desinențial clar.

Mai puțin evidentă este calitatea unității morfematice care precedă aceste desinențe. Vocala care apare între radicalul verbal și desinențele de pers. I și a II-a plural a fost considerată, atunci cînd flectivul era analizat, vocală caracteristică [4] sau sufix [5]. Faptul că poate fi comutat cu un sufix, precum și omonimia acestui element cu sufixele ocurente în alte forme verbale justifică considerarea lui ca sufix.

Admițînd structura R + SA + *d* [6] pentru formele A_4, A_5, sîntem obligați să analizăm în același mod formele A_1, A_2, A_3 și A_6, deci R + SA + *d*, în care SA = ∅ — (de ex. : *afl-∅-u*, *afl-∅-i* etc.).

Paradigma de prezent este deci caracterizată printr-un sufix variabil care cunoaște în mai multe forme o realizare -∅-.

(6) Flectivul formelor A_1, A_2, A_3 și A_6 poate fi reprezentat și prin secvențe fonice mai lungi decît cele înregistrate mai înainte, cf. (5) — :

lucr-ez	răp-esc
lucr-ezi	răp-ești
lucr-ează	răp-ește
etc.	etc.

Aceste secvențe fonice au fost considerate fie ca reprezentînd desinențe neanalizabile [7] sau ca fiind constituite din două unități : un sufix [8] *-ez-*, *-esc-* și o desinență : -∅, *-i*, *-ă* etc. Această a doua soluție se bazează de obicei pe considerente de ordin etimologic.

Distribuțional, flectivele în discuție nu pot fi considerate unități morfematice neanalizabile, deoarece formele A_1, A_2, A_3 și A_6 de acest tip se opun între ele în virtutea părții finale, care coincide perfect cu desinențele degajate în formele de prezent ale verbelor cu o realizare -∅ a sufixului de prezent, adică :

lucr-ez-∅	ca și	așez-∅-∅
lucr-ez-i		așez-∅-i
lucr-eaz-ă		așeaz-∅-ă.

[4] Cf. acad. Al. Graur, *Note asupra structurii morfologice a cuvintelor*, în SG II, 1957, p. 15.

[5] [26], [49].

[6] R = radical, SA = sufix de prezent, *d* = desinență.

[7] Cf. acad. Al. Graur, *op. cit.*, p. 12.

[8] Cf. I. Pătruț, *loc. cit.*

Ca atare flectivele de acest fel pot fi analizate într-un element morfemic *-ez-*, respectiv *-esc-* sau *-ăsc-*, și o desinență, iar aceste elemente, care caracterizează anumite forme de prezent, pot fi considerate realizări ale sufixului de prezent.

(7) O problemă specifică de analiză pun și formele de plural ale *perfectului simplu* și ale *mai mult ca perfectului*.

Flectivul acestor forme verbale cuprinde un element sufixal — vezi (1) și (2) — și un segment desinențial *-răm*, *-răți*, *-ră*, specific formelor de plural ale acestor timpuri. Aceste segmente desinențiale prezintă o parte inițială comună *-ră-* și o parte finală, identică cu desinențele *-m*, *-ți*, *-Ø*, care marchează pers. I, a II-a și a III-a plural în paradigma altor timpuri (cf. de exemplu : *încep-e-m*, *încep-e-ți*, *încep-Ø-Ø* ; *încep-ea-m*, *încep-ea-ți* etc.).

Dacă la această constatare adăugăm faptul că pentru unii vorbitori de limba română elementele desinențiale în discuție sînt în raport de variație liberă cu desinențele *-m*, *-ți* și *-Ø*, în cadrul formelor de mai mult ca perfect (*găsise-m*, *găsise-ți*, *găsise-Ø*, față de *găsise-răm*, *găsise-răți*, *găsise-ră*), putem analiza elementele *-răm* etc. în două componente *-ră-* și *-m* etc., prima marcînd pluralul în opoziție cu singularul.

În acest mod, în formele de perfect simplu și de mai mult ca perfect, categoria numărului capătă o dublă exprimarea.

Notă. Faptul că pentru vorbitorii limbii române actuale *-ră* reprezintă o marcă de plural neutră în ce privește persoana este dovedit, între altele, de utilizarea acestui element *-ră* în unele graiuri populare pentru a rezolva omonimia supărătoare dintre anumite forme de perfect compus. Se înregistrează (*noi*) *am venitără* — față de (*eu*) *am venit*, (*ei*) *a venitără* — față de (*el*) *a venit*, în care persoana e marcată prin elementul mobil, iar numărul este exprimat prin prezența sau absența acestui *-ră*.

ACCENTUL ÎN FLEXIUNEA VERBALĂ

4.1.0. Accentul caracterizează *global* forma verbală fiind plasat fie pe radical, fie pe flectiv și are o poziție fixă în cadrul unei forme verbale. Poziția accentului și ca atare structura tonală a unei forme verbale rămîne constantă — în anumite limite —, indiferent de realizarea morfematică concretă. Astfel, pentru un mare număr de verbe,

persoana a III-a sing. a indicativului prezent se caracterizează printr-un flectiv neaccentuat, indiferent de faptul că acest flectiv este *-ă* sau *-e* (*cînt-ă, mérg-e, véd-e* etc.).

Ca atare, descrierea paradigmei verbale sub aspectul accentuării poate şi trebuie să preceadă descrierea structurii morfematice segmentale a flexiunii verbale.

4.1.1. Flexiunea verbelor româneşti se caracterizează sub aspectul accentuării prin *mobilitatea* accentului. Accentul oscilează în cursul paradigmei între radical şi flectiv. Deplasarea se produce în raport cu diferitele categorii gramaticale realizate în flexiune, deci în raport cu numărul, persoana, timpul şi modul, fără însă ca orice modificare de categorie gramaticală să antreneze schimbarea locului accentului. Astfel trecerea de la o anumită persoană la alta, în cadrul prezentului (sau al perfectului simplu), antrenează schimbarea locului accentului : (*noi*) *cîntăm*, dar (*ei*) *cîntă*, pe cînd aceeaşi modificare de persoană asociată altui timp, imperfectului de exemplu, nu produce deplasarea accentului : (*noi*) *cntám*, (*ei*) *cîntáu*.

Poziţia accentului variază în limba noastră şi de la un grup de verbe la altul, aşa încît aceeaşi zonă a paradigmei poate prezenta, cum vom vedea din descriere, mai multe tipuri de structuri tonice, fiecare caracterizînd o anumită clasă de verbe.

4.1.2. Paradigma verbală cuprinde în limba română forme sintetice, asociind radicalului anumite afixe fixe şi forme cu afix mobil (cf. 1.1.4.). Deoarece în structura formelor cu afix mobil acesta este obligatoriu asociat cu o componentă identică cu una din formele sintetice şi deoarece aceasta este purtătoarea accentului în forma cu afix mobil, în descrirea care urmează avem în vedere numai formele sintetice.

4.1.3. Distingînd în cadrul oricărei forme verbale sintetice două părţi : radicalul (R), care e întotdeauna pozitiv, şi terminaţia (T), care poate fi pozitivă sau negativă (zero), constatăm, urmărind diferitele zone ale paradigmei, următoarele tipuri accentuale :

4.1.3.1. *Prezentul* are o structură accentuală comună pentru indicativ, conjunctiv şi imperativ (pers. a II-a sg. şi pl.), realizată în trei modalităţi diferite :

(A)		(B)		(C)	
Ŕ	T	Ŕ	T	R	T́
Ŕ	T				
Ŕ	T				
R	T́				
R	T́				
Ŕ	T				

În cazul grupului de verbe caracterizat prin modalitatea (A), se produce o deplasare a accentului determinată de schimbarea numărului și a persoanei, patru (1, 2, 3 și 6) din cele șase forme fiind accentuate pe radical, iar celelalte pe terminație.

Grupele caracterizate prin modalitățile (B) și (C) prezintă un status accentual constant în cadrul prezentului, păstrînd tot timpul accentul pe radical sau pe terminație.

Grupul (A) cuprinde verbele terminate la infinitiv în *-a*[9], în *-ea*, în *-i* și în *-î*. Grupul (B) este reprezentat de verbele în *-e*, iar în grupul (C) intră verbele în *-a(-ez)*, *-i-(esc)* și *-î(-ăsc)*.

Notă. În vorbirea multor români modalitatea (B) de accentuare tinde să dispară în urma extinderii modalității (A) — verbe ca (*fác*, *fáci*, *fáce*), *fácem*, *fáceți* (*fác*) se accentuează curent (*fác*, *fáci*, *fáce*) *făcém*, *făcéți* (*fác*) ca și *cínt*, *cínți*, *cíntă*, *cîntắm*, *cîntáți*, *cíntă*. Fenomenul e rezultatul unei analogii explicabile prin numărul ridicat și frecvența mare a verbelor cu prezent de structură accentuală (A).

4.1.3.2. *Imperfectul* cunoaște un singur tip accentual, și anume RT́, pentru toate formele și toate verbele fără excepție.

4.1.3.3. O situație perfect identică prezintă *mai mult ca perfectul*, caracterizat, ca și imperfectul, prin structura accentuală RT́.

4.1.3.4. *Perfectul simplu* prezintă în schimb două tipuri accentuale :

Un tip cu status accentual constant și un al doilea cu accent variabil. Deci :

(A')[10] R T́	(B') R T́
	R T́
	Ŕ T
	R T́
	R T́
	Ŕ T

Deplasarea accentului poate fi pusă în legătură cu categoria persoanei, persoana a III-a singular și plural fiind accentuată pe

---

[9] Formulări de tipul „verbe în *-a*", „verbe în *-î*" etc. au în vedere clasa verbelor cu *-a*, *-î* etc. ca terminații de infinitiv ; formulări ca „verbe în *-a(-ez)*", „verbe în *-î(-ăsc)*" etc. au în vedere verbele cu „prezent slab", adică verbele cu infinitivul terminat în *-a*, *-î* etc. și cu sufix de prezent realizat pozitiv în toate cele 6 forme.

[10] Notăm cu (A'), respectiv (B'), și nu cu (A) și (B),cele două grupe de verbe, pentru că nu coincid cu grupele (A) și (B) de la prezent.

radical, spre deosebire de celelalte forme, de pers. I şi a II-a, accentuate pe terminaţie.

Grupul (B′), mult mai puţin numeros, cuprinde verbele cu sufix de perfect *-se*, deci o parte din verbele în *-e*. Toate celelalte verbe reprezintă grupul (A′).

Notă. Vorbitorii de limbă literară în vorbirea cărora perfectul simplu este foarte puţin frecvent extind accentuarea ŔT la toate formele de plural, aşa încît se produce transformarea :

(B′)	R T́	devine	R T́
	R T́		R T́
	Ŕ T		Ŕ T
	R T́		Ŕ T
	R T́		Ŕ T
	Ŕ T		Ŕ T,

în urma căreia numărul formelor accentuate pe radical creşte de la 2 la 4. Astfel (B′) se diferenţiază şi mai mult de (A′).

Deoarece la unii vorbitori această schimbare de accentuare nu cuprinde *toate* verbele caracterizate prin (B′), în vorbirea unor români perfectul simplu se realizează în trei structuri accentuale (A′), (B′) şi, fie (C′) derivat din (B′).

4.1.3.5. Dintre modurile nepersonale, *gerunziul* cunoaşte o structură accentuală unică RT́, comună tuturor verbelor (*cîntínd, văzínd, mergínd, venínd, coborínd* etc.).

4.1.3.6. La *infinitiv* distingem din punctul de vedere al locului accentului două tipuri de structuri şi anume :

(A″) R T́   (B″) Ŕ T

(B″) caracterizează verbele în *-e* (*a prínde, a ţése*), iar (A″) toate celelalte verbe (*a cîntá, a vedeá, a fugí, a coborí* etc.).

4.1.3.7. *Participiul* prezintă două modalităţi accentuale :

(A‴) R T́   (B‴) Ŕ T

(B‴) se realizează în cazul verbelor în *-e* avînd flectiv participial nesilabic *-s* sau *-t* (*príns, frípt* etc.), pe cînd structura accentuală (A‴) este comună participiilor tuturor celorlalte verbe : *cîntát*,

văzút, începút, venít, coborît etc. Verbele din grupul (B‴) coincid cu cele din (B′), după cum participiul de tip accentual (A‴) aparţine verbelor care la perfect simplu au structura tonică reprezentată prin (A′) ; cele două clasificări se suprapun deci şi putem să reunim rezultatele lor :

(A′) şi (B′) *se caracterizează prin anumite structuri accentuale ale perfectului şi participiului.*

4.1.4.1. Deoarece structura accentuală nu este comună pentru toate verbele, în unele zone ale paradigmei fiind posibile două şi chiar trei modalităţi accentuale caracterizînd diferite grupe de verbe, verbele din limba română se pot clasifica pe baza acestor particularităţi de accentuare.

Cum părţile de paradigmă caracterizate printr-o structură accentuală comună sînt nerelevante, o asemenea clasificare le poate neglija luînd în considerație *numai zonele diferenţiate* din punctul de vedere al accentuării.

Dacă avem deci în vedere prezentul, infinitivul, perfectul simplu şi participiul obţinem, ţinînd seama de variaţiile de accentuare ale paradigmei, următorul tabel :

Prezent	A	B	C
Infinitiv	A″	B″	
Perfect simplu Participiu	A′	B′	

Dacă raportăm aceste tipuri la grupele de verbe pe care le caracterizează, constatăm că (B) şi (B″) privesc acelaşi grup de verbe şi anume verbele în *-e*, iar (B′) caracterizează o parte din acelaşi grup. Situaţia lui (B′) obligă la distingerea, în cadrul verbelor în *-e*, a două grupuri : fie, provizoriu, $-e_1$ şi $-e_2$.

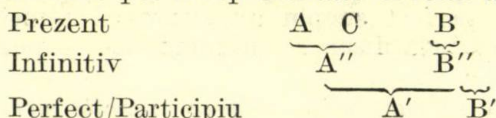
În ce priveşte ceilalţi termeni ai tabelului constatăm următoarele raporturi :

(A′) caracterizează grupul cel mai larg : toate verbele exceptînd grupul simbolizat mai sus prin $-e_2$ (caracterizat prin (B′)).

(A″) priveşte un grup mai restrîns, deoarece (B″) include atît grupul $-e_2$, cît şi $-e_1$. Pe de altă parte, (A″) include atît grupul carac-

terizat prin (A), cît și grupul de verbe caracterizat prin (C). Aceste raporturi de incluziune pot fi reprezentate în felul următor :

Prezent
Infinitiv
Perfect/Participiu

Raporturile stabilite ne obligă să distingem în limba română, pe baza caracteristicilor accentuale ale paradigmei, patru clase de verbe, și anume :

clasa I — cuprinzînd verbele în *-a*, *-î*, *-i*, *-ea*
clasa II — cuprinzînd verbele în *-a* (*-ez*), *-i* (*-esc*) și *-î* (*-ăsc*)
clasa III — cuprinzînd verbele în $-e_1$
clasa IV — cuprinzînd verbele în $-e_2$.

Clasa I este caracterizată accentual prin (A), (A″) și (A′)
Clasa a II-a este caracterizată prin (C), (A″) și (A′).
Clasa a III-a este caracterizată prin (B), (B″) și (A′).
Clasa a IV-a este caracterizată prin (B), (B″) și (B′).

4.1.5.0. În expunerea anterioară radicalul și terminația au fost considerate global, nediferențiat, ca și cînd ar reprezenta unități monosilabice. În realitate ele variază ca lungime fonetică de la o formă la alta : radicalul, avînd în vedere verbele pe care se bazează cercetarea de față, între 1 și 3 silabe, iar terminația între 0 — în cazul formelor cu afix-Ø (cf. pers. I prez., de exemplu) sau cu flectiv asilabic (cf. participiile de tip *prins*) — și 3 silabe.

4.1.5.1. În cazul în care cele două componente morfologice, radicalul sau terminația, sînt reprezentate prin mai mult decît o silabă, teoretic oricare din aceste silabe poate fi accentuată. Ca atare, în formele cu radical accentuat, atunci cînd radicalul este format din trei silabe, fie : $3-2-1\,\#$, oricare din aceste silabe ar putea fi accentuată. Deci putem avea, în principiu, radicale cu structuri accentuale de tipul $3-2-\acute{1}\,\#$, $3-\acute{2}-1\,\#$ sau $\acute{3}-2-1\,\#$.

Din aceste trei posibilități nu se realizează, în cazul verbelor examinate, decît structurile $3-2-\acute{1}\,\#$ și $3-\acute{2}-1\,\#$.

4.1.5.2. În schimb, în cazul verbelor cu radical bisilabic sînt reprezentate ambele structuri accentuale posibile : atît $2-\acute{1}\,\#$, cît și $\acute{2}-1\,\#$. Verbele cu radical de tipul $2-\acute{1}\,\#$ sînt mult mai numeroase (vezi *anexa 12*).

4.1.5.3. *În formele în care este accentuat radicalul, accentul marchează întotdeauna aceeași silabă a radicalului.* Accentul nu se deplasează deci de pe o silabă pe alta a radicalului.

4.1.6.0. Terminațiile formelor verbale au în limba română următoarea structură silabică :

La *prezent* toate terminațiile realizate pozitiv (deci cele care nu sînt reprezentate prin zero) sînt monosilabice, exceptînd terminațiile cu sufix realizat pozitiv în toate formele, care la pers. a III-a sînt bisilabice : *-ează, -eze* ; *-ește, -ească* și terminația *-i*, adeseori nesilabică. Terminațiile bisilabice au structura accentuală $\# \acute{1}-2$, iar cele monosilabice pot fi accentuate sau neaccentuate (cf. 4.1.3.1.).

Terminațiile de *imperfect* sînt toate monosilabice și, cum am văzut, accentuate.

Terminațiile de *perfect simplu* variază ca lungime silabică între 1 și 2 silabe. Terminațiile bisilabice, în cazul în care fac parte din formele accentuate pe terminație, sînt accentuate pe prima silabă, au deci structura accentuală $\# \acute{1}-2$. Terminațiile monosilabice pot fi accentuate, sau atone (cf. 4.1.3.4.).

Terminațiile de *mai mult ca perfect* variază ca lungime între maximum 3 și minimum 2 silabe, fiind întotdeauna accentuate pe prima silabă. Au deci următoarele structuri accentuale : $\# \acute{1}-2$ sau $\# \acute{1}-2-3$.

Terminațiile de *gerunziu* sînt întotdeauna monosilabice și accentuate, pe cînd cele de *infinitiv*, deși tot monosilabice, în toate cazurile, pot fi fie accentuate, fie neaccentuate (cf. 4.1.3.6).

O structură specifică au terminațiile de *participiu*, care sînt fie monosilabice și, în acest caz, accentuate, fie nesilabice și ca atare neaccentuate (cf. 4.1.3.7).

4.1.6.1. Terminațiile formelor verbului românesc variază deci din punctul de vedere al componenței și sînt reprezentate prin structuri silabice între 0 și 3 silabe.

Zero silabic poate reprezenta un zero absolut, deci absența oricărui sunet (ca la pers. I a prezentului indicativ, *cînt* de exemplu) sau o terminație consonantică, fără suport vocalic (cf. participiul : *prins, fript* etc.).

Terminațiile cele mai scurte silabic apar la participiu, la prezent, imperfect, la gerunziu și infinitiv, cele mai lungi la mai mult ca perfect. Perfectul simplu ocupă din acest punct de vedere o poziție intermediară.

Terminaţiile mono-, bi- şi trisilabice pot fi accentuate sau atone. Cînd sînt accentuate, terminaţiile bi- şi trisilabice sînt întotdeauna accentuate pe silaba cea mai apropiată de radical, au deci structura # 1́–2 (–3).

4.1.6.2. Se poate face deci observaţia generală că *în limba română orice terminaţie verbală accentuată, indiferent de lungimea ei, poartă întotdeauna accentul pe prima silabă, pe silaba care urmează imediat şi nemijlocit radicalului.*

4.1.6.3. Deoarece lungimea radicalului verbal (avem în vedere cele 450 de verbe discutate, cf. *anexa 10*) variază între 1 şi 3 silabe, iar lungimea terminaţiilor între 0 şi 3 silabe, rezultă că formele verbale pot fi reprezentate prin minimum 1 silabă şi maximum 6.

Formele realizate fonetic printr-o singură silabă presupun obligatoriu un radical monosilabic şi o terminaţie Ø sau o terminaţie nesilabică — aşa sînt, de exemplu, formele *ar*, *ard*, *pus*, *ars* etc., forme de prezent sau participiu. Forme de şase silabe nu cuprind decît paradigmele verbelor cu radical trisilabic. Asemenea forme se realizează la mai mult ca perfect plural unde apar terminaţiile trisilabice — cf., de exemplu, *amenințáserăm*, *contribuíserăți*, *organizáseră*, *subliniáseră* etc., care au, toate, structura silabică :

$$\underbrace{3 - 2 - 1}_{R} \# \underbrace{\acute{1} - 2 - 3}_{T}$$

Asemenea forme verbale de lungime maximă, destul de puţin numeroase şi destul de puţin frecvente, reprezintă unul din tipurile de cuvinte cu cea mai mare lungime în limba română : cuvintele româneşti nu depăşesc decît rar 6 silabe. Astfel *Constantinopolului* are 7 silabe, ca şi *interraionalelor* etc. Un verb derivat de tipul *naţionalizaseră* e alcătuit din 8 silabe.

4.1.6.4. Limitele de lungime ale formelor verbale sînt reprezentate de prezent (uneori participiu) ca minimă şi de mai mult ca perfect ca maximă. Această repartizare confirmă legea minimului efort, a economiei în limbă : prezentul reprezintă în limba română timpul cel mai frecvent folosit, pe cînd mai mult ca perfectul este timpul la care vorbitorii de limbă română recurg cel mai rar [11]. E evident deci că e mai economic ca formele cele mai des folosite să fie cele mai scurte.

---

[11] Poate la fel de rar ca viitorul anterior şi perfectul condiţional şi conjunctiv.

Faptul că printre verbele cele mai frecvente predomină net verbele cu radical mono- şi bisilabic, cele trisilabice fiind foarte puţin numeroase (27) — vezi *anexa 12* —, vorbeşte în acelaşi sens.

Structura fonetică foarte variată a radicalului verbelor mono- şi bisilabice poate fi interpretată ca rezultat al efortului de utilizare în măsură maximă a posibilităţilor combinative ale elementelor fonice existente în limbă, în limitele unor unităţi cît mai puţin extinse. Dimpotrivă, posibilităţile de combinare mult mai numeroase în cadrul grupărilor mai lungi, neeconomice, nu sînt decît în mică parte realizate.

FLECTIVELE VERBALE

4.2.0. În expunerea care urmează, inventarierea flectivelor se face avînd în vedere diferite zone ale paradigmei verbale reprezentînd timpuri şi moduri, decarece, de cele mai multe ori, diferitele verbe prezintă forme cu o structură asemănătoare şi, adeseori, chiar flective comune.

Succesiunea în descriere a diverselor forme verbale diferă uneori de cea din gramaticile curente, deoarece este determinată n u m a i de c o m o d i t a t e a expunerii: prezentarea flectivelor diferitelor timpuri şi moduri se face în aşa fel încît să nu se anticipeze asupra expunerii următoare, ci, dimpotrivă, să se poată folosi în descrierea unei forme verbale constatările făcute anterior.

În descrierea flectivelor avem în vedere p r o n u n ţ a r e a lor. Pentru a nu complica în mod inutil prezentarea faptelor am folosit în notarea flectivelor literele obişnuite în toate cazurile în care acest mod de a proceda nu altera afirmaţiile.

Notă. Pentru a simplifica descrierea, reprezentăm prin A prezentul indicativului, prin A′ prezentul conjunctivului, prin B imperfectul, prin C perfectul simplu, prin D, participiul, prin E infinitivul, prin F gerunziul, prin G imperativul afirmativ, prin H mai mult ca perfectul. Persoana şi numărul se indică printr-o cifră aşezată după majuscula care indică timpul sau modul : A_3, de exemplu, trebuie citit ,,persoana a III-a singular a indicativului prezent'', iar C_2 — ,,persoana a II-a singular a perfectului simplu''. Cele şase forme care se încadrează în mod obişnuit

într-un anumit timp sînt deci indicate prin cifrele 1, 2, 3, 4, 5, 6, primele trei simbolizînd cele trei persoane de la singular, iar ultimele trei — formele de plural.
Prin R reprezentăm radicalul, prin S sufixul, prin *d* desinența, prin T terminația, iar prin F flectivul. Cifra așezată după S, T sau *d* indică una din realizările afixului. S_1B trebuie citit, deci, „sufixul 1 de imperfect".

4.2.1. ***Flectivele imperfectului***

Zona imperfectului cuprinde forme sintetice cu structură morfemică clară : formele de imperfect ale tuturor verbelor sînt caracterizate prin terminații care cuprind un sufix și o desinență.
4.2.1.1. Desinențele de imperfect, comune pentru absolut toate verbele, sînt (în ordinea obișnuită a persoanelor) :

[-m] : *cîntam, rupeam, vedeam, veneam* etc.
[-i̯] : *cîntai, rupeai, vedeai, veneai* etc.
-Ø : *cînta, rupea, vedea, venea* etc.
[-m] : *cîntam, rupeam, vedeam, veneam* etc.
[-ț^{i}] : *cîntați, rupeați, vedeați, veneați* etc.
[-u̯] : *cîntau, rupeau, vedeau, veneau* etc.

Omonimia desinențelor de pers. I, singular și plural, are ca urmare omonimia formelor B_1 și B_4, deoarece sufixul și radicalul verbal se mențin constante în cursul paradigmei de imperfect.

4.2.1.2. Desinențele fiind comune pentru toate verbele, acestea se diferențiază prin sufixul de imperfect, care poate fi realizat ca : [-á-], [-u̯á-], [-ĭá-] sau [-e̯á-].

S_1B : [-á-] este ocurent :

(a) în paradigma verbelor în *-a* (cu excepția celor cu radical terminat în vocală) : *cînt-a-m, lucr-a-m, mînc-a-m, veghe-a-m,* [veg'-á-m][12] ;

(b) în paradigma verbelor în *-î* : *cobor-a-m, hotăr-a-m* ;

---

[12] Consoana palatală [ǵ] cu care se termină radicalul verbului *a veghea* e notată ortografic *gh* de cîte ori urmează o vocală prepalatală, *ghe* de cîte ori urmează o vocală medială. Aceeași observație pentru [k'], de exemplu : *a îngenunchea.*

(c) în paradigma verbelor în *-e* şi *-i* cu radicalul de imperfect terminat în [ĉ] sau [ĝ] : *făce-a-m* [făĉ-á-m], *merge*[13]*-a-m* [merĝ-á-m] ; *luce-a-m* [luĉ-á-m], *fuge-a-m* [fuĝ-á-*m*] ;

(d) în formele de imperfect ale verbului *a fi* : *er-a-m*, *er-a-ţi* etc. ;

S_2B : [-u̯á-] este ocurent în formele de imperfect ale verbelor în *-a* cu radical terminat în vocală labială nonalternantă : *continu-a* [kontinu-u̯á], *lu-a* [lu-u̯á], *plo-ua* [plo-u̯á] etc.

S_3B : [-i̯á] este ocurent în paradigma verbelor cu radical terminat în vocală (în afară de cele în *-a* cu radical în vocală labială, cf. [-u̯á-I) : *apropi-a-m* [apropi-i̯á-m], *mîngî-iá-m* [mîngî-i̯á-m], *sublini-a-u* [sublini-i̯á-u̯], *scri-a* [scri-i̯á], *contribu-ia-m* [kontribu-i̯á m], *şti-a-u* [şti-i̯á-u̯], *vo-ia-u* [vo-i̯á-u̯] etc.

S_4B : [-e̯á-] este ocurent în formele de imperfect ale verbelor

(a) în *-e* (cu excepţia celor cu radical terminat în africată prepalatală, cf. [-á-]) :*cred-ea-m* [kred-e̯á-m], *pun-ea-m*, *rup-ea-m* etc. ;

(b) în *-ea* : *av-ea-m* [av-e̯á-m], *put-ea-m*, *şed-ea-m* etc.,

(c) în *-i* (cu excepţia celor avînd radical cu finală vocalică, cf. [-i̯á-]) : *fer-ea-u* [fer-e̯a-u̯], *pier-ea-u*, *ven-ea-u* etc. ;

(d) în formele de imperfect ale verbelor *a da* şi *a sta* : *dăd-ea-m*, *stăt-ea-m*.

4.2.1.3. Repartizarea sufixelor de imperfect se circumscrie în general morfologic şi fonetic.

Formele de imperfect au structura :

$$R + SB + dB.$$

Sufixul este totdeauna pozitiv. Desinenţa este -Ø, în formele de pers. a III-a sing.

4.2.2. *Flectivele perfectului simplu*

Flectivele de perfect simplu înglobează două segmente morfemice : un segment sufixal şi un segment desinenţial. Segmentul sufixal este neanalizabil, reprezintă deci un sufix. Segmentul desinenţial poate fi divizat în două unităţi — cf. 4.0.12. (7).

4.2.2.1. D e s i n e n ţ e l e de perfect simplu, comune tuturor verbelor, sînt, în ordinea obişnuită a persoanelor :

[-Ø+i̯] :	cîntai,	cerui,	venii	etc.
[-Ø+ş^i] :	cîntaşi	ceruşi	venişi	etc.
-Ø+-Ø :	cîntă	ceru	veni	etc.
[-ră+-m]	cîntarăm	cerurăm	venirăm	etc.
[-ră+-ţ^i] :	cîntarăţi	cerurăţi	venirăţi	etc.
[-ră+-Ø] :	cîntară	cerură	veniră	etc.

[13] Grupurile de litere *ce, ci ,ge, gi* notează în acest caz numai un fonem : [ĉ] sau [ĝ].

4.2.2.2. S u f i x e l e de perfect simplu sînt :

S_1C : [-á~ắ-], sufix variabil ocurent în paradigma verbelor în *-a*, cu radical consonantic : *cînt-á-i*, *cînt-ắ-Ø*, *lucr-á-i*, *lucr-ắ-Ø*. Realizarea [-ắ-] a sufixului este asociată desinenței *-Ø* (pers. a III-a sing.), [-á-] apare în toate celelalte forme.

S_2C : [-u̯á~u̯ắ-], ocurent în paradigma verbelor cu radical terminat în vocală labială nonalternantă : *continu-ai* [kontinu-u̯á-i̯], *lu-ași* [lu-u̯á-ș[i]], *plo-uă* [plo-u̯ă] etc.

S_3C : [-i̯á~i̯é-] ocurent în paradigma verbelor în *-a* cu radical terminat în vocală (cu excepția celor menționate la S_2C) : *apropi-ai* [apropi-i̯á-i̯], *mîngî-iá-și* [mîngî-i̯á-ș[i]] etc.

S_4C : [-á~é-] ocurent în paradigma verbelor în *-a* cu radical terminat în consoană palatală: *veghe-a-și* [veg'-á-ș[i]], *vegh-e-Ø* [veg'-á-Ø] și în paradigma verbului *a crea* : *cre-a-i* [kre-á-i], *cre-e* [kre-é] etc.

Observație. Verbul *a crea* realizează însă în vorbirea multora și pe S_3C : mulți vorbitori ai limbii actuale pronunță [kre-i̯á-i̯] [kre-i̯é]. Mai ales formele cu [-i̯á-] se întîlnesc frecvent.

S_3C : [-í-], în cazul verbelor în -î : *cobor-î-i*, *dobor-î-i*, *hotăr-î-i* etc.

S_6C : [-í-], în paradigma verbelor în *-i* : *pier-i-Ø*, *sufer-i-i*, *contribu-i-și*, *ven-i-i* etc.

S_7C : [-ú-] în paradigma verbelor :

(a) în *-ea* : *av-u-i*, *bă-u-i*, *căz-u-și*, *șez-u-Ø*, *văz-u-răm*, *vr-u-i* etc. ;

(b) în *-e* (o parte) : *băt-u-i*, *făc-u-și*, *pricep-u-Ø* ;

(c) a verbelor *a da* și *a sta* : *dăd-u-i*, *stăt-u-și* ;

(d) a verbelor *a ști* și *a fi* : *ști-u-i*, *f-u-și* ;

S_8C : [-sé~se-] apare :

(a) în paradigma unor verbe în *-e* : *adu-se-i*, *ale-se-și*, *frîn-se-Ø* etc. ;

(b) în formele de perfect simplu ale verbului *a fi* : *fu-se-i* etc.

Notă. Verbul *a fi* cunoaște două serii de forme de perfect simplu, în raport de variație liberă. Formele celor două serii au structură diferită atît sub aspectul sufixului (care este [-ú-] sau [-se-]), cît și în ce privește radicalul (*f*- în formele cu sufix [-ú-], *fu*- în celelalte). Nici unul din cele două sufixe nu apare la alte verbe în *-i* (afară de *a ști*).

Observație. Sufixul *-se-* presupune, în majoritatea covîrșitoare a cazurilor, un alomorf radical caracterizat prin omi-

siunea părţii finale a secvenţei fonice care reprezintă radicalul : *du-se-i* faţă de *duc*, *duc-ă*, *frîn-se-i* faţă de *frîng*, *admi-se* faţă de *admit*, *ra-se* faţă de *rad* etc. În cazul cîtorva verbe, al celor cu radical de infinitiv terminat în (*c*)*ĉ* sau (*g*)*ĝ*, la perfect apare un radical în care elementul consonantic final este *-p* : *coace* / *cop-se-i*, *suge* / *sup-se-i*, *frige* / *frip-se-i*. În cazul izolat al verbelor *a rupe*, *a scrie*, radicalul de perfect simplu la care se ataşează sufixul [-se-] coincide cu radicalul întregii paradigme : *rup-*, *scri-*.

Celelalte sufixe de perfect nu presupun în general o modificare specifică a radicalului, rataşîndu-se variantei neaccentuate a radicalului verbului (care poate diferi de varianta accentuată numai prin accent sau poate diferi şi din punctul de vedere al elementelor fonice din care e constituită).

4.2.2.3. Formele de perfect simplu au structura :

$$R + SC + d'C + dC.$$

SC poate fi constant sau variabil, dar este întotdeauna realizat pozitiv. Desinenţele se realizează pozitiv sau negativ : d'C[14] = Ø în formele C_1, C_2, C_3, *d*C = Ø în C_6.

4.2.3. *Flectivele mai mult ca perfectului*

În terminaţiile acestui timp putem distinge, de asemenea, o parte care variază în raport cu persoana — segmentul desinenţial — şi o parte care se menţine în cursul paradigmei de mai mult ca perfect — segmentul sufixal. Ambele segmente pot fi divizate în două unităţi morfemice — cf. 4.0.12.(2) şi (7).

4.2.3.1. Desinenţele de mai mult ca perfect, comune tuturor verbelor, sînt :

[-Ø+m] *cîntasem*, *cerusem*, *văzusem*, *venisem* etc.
[-Ø+ş^i] : *cîntaseşi*, *ceruseşi*, *văzuseşi*, *veniseşi* etc.
-Ø+-Ø : *cîntase*, *ceruse*, *văzuse*, *venise* etc.
[-ră m] : *cîntaserăm*, *ceruserăm*, *văzuserăm*, *veniserăm* etc.
[-ră+ţ^i] : *cîntaserăţi*, *ceruserăţi*, *văzuserăţi*, *veniserăţi* etc.
[-ră+Ø] : *cîntară*, *cerură*, *văzură*, *veniră* etc.

[14] Notăm prin ' într-o succesiune de elemente afixale cu aceeaşi valoare (sufix, desinenţă) pe cel plasat mai aproape de radical.

Întreaga serie, exceptînd desinența de pers. I singular, o regăsim la perfectul simplu. Aceste două timpuri prezintă, deci, în 5 forme din 6, a c e l e a ș i terminații desinențiale. Cum și radicalul este identic în paradigma celor două timpuri, aceste forme (2—6) se deosebesc numai prin elementele sufixale diferite.

4.2.3.2. E l e m e n t u l s u f i x a l din formele de mai mult ca perfect poate fi segmentat în două unități morfematice, avînd o ordine fixă : primul element este întotdeauna i d e n t i c ca expresie cu sufixul de perfect simplu, iar al doilea, comun tuturor verbelor, este *-se-*. În cazul verbelor cu sufix variabil de perfect simplu omonimia privește realizarea mai generală a sufixului (realizare pe care am menționat-o întotdeauna prima în 4.2.2.2.).

O excepție constituie verbul *a avea*, care prezintă două serii de forme de mai mult ca perfect : cu elementul sufixal reprezentat prin *-use-* (*avuse*) sau prin *-usese-* (*avusese*).

Elementul sufixal *-se-* poate fi precedat deci de :

[-á] : *cîntasem*, *lucrasem*, *veghiasem* [veg'-áse-m].
[-u̯á-] : *continuasești* [kontinu-u̯áse-ș[i]], *luasești* [lu-u̯áse-ș[i]].
[-i̯á-] : *apropiasem* [apropi-i̯áse-m].
[-î́-] : *coborîse*, *hotărîse*.
[-í-] : *veniserăm*, *contribuiserăm*, *suferiserăm*.
[-ú-] : *văzuserăți*, *ceruserăți*, *dăduserăți*, *știuserăți*.
[-sé-] : *aduseseră*, *aleseseră*, *prinseseră*, *rupseseră*.
[-usé-] : *avuseseră*.

4.2.3.3. Formele de mai mult ca perfect au deci structura :

$$R + S'H + SH + d'H + dH.$$

Sufixele sînt realizate întotdeauna pozitiv. Desinențele se realizează pozitiv sau negativ ($d' = \emptyset$ în formele H_1, H_2 și H_3, $d = \emptyset$ în formele H_3 și H_6).

4.2.4. *Flectivele participiului și ale supinului*

Participiul și supinul sînt în limba română forme omonime. De aceea pentru simplificarea expunerii vom vorbi în descrierea care urmează numai despre participiu.

4.2.4.1. Terminațiile participiului reprezintă secvențe fonice divizibile în două unități morfemice și pot fi :

T_1D : [-á+t] : *lucr-a-t*, *cînt-a-t*, *veghe-a-t* [veg'-á-t] etc.
T_2D : [-u̯á +t] : *lu-a-t* [lu-u̯á-t] etc.

T_3D : [-i̯á+t] : *apropi-a-t* [apropi-i̯á-t] etc.
T_4D : [-í+t] : *cobor-î-t, hotăr-î-t* etc.
T_5D : [-i+t] : *auz-i-t, ven-i-t* etc.
T_6D : [-ú+t] : *văz-u-t, cer-u-t* etc.

Terminațiile de participiu înglobează în cazul acestor verbe un element *-t*, comun tuturor, și un alt element care precedă pe *-t* și este identic ca expresie și ca repartiție cu sufixul de perfect simplu.

T_7D : [-Ø+s] : *ale-s, scri-s* etc.
T_8D : [-Ø+t] : *rup-t, frîn-t* etc.

Terminația T_7D este specifică unei părți a verbelor în *-e* care au *-se-* ca sufix de perfect simplu.

Terminația T_8D este ocurentă : (a) la o mică parte a verbelor în *-e*, care au *-se-* ca sufix de perfect simplu ; (b) în forma de participiu a verbului *a fi*.

Verbele care realizează perfectul simplu ca *-se-* se grupează deci, avînd în vedere terminația de participiu, în două categorii.

Observație. Repartizarea în aceste categorii nu poate fi decît parțial prevăzută avînd în vedere structura fonetică a radicalului : verbele al căror radical de perfect simplu se termină în vocală, ca și cele, foarte puține de altfel, cu radicalul terminat în *-l*[15] formează, toate, participiul cu sufixul *-s* : *adus*, *ales*, *atras*, *închis*, *scris* etc., *muls*, *smuls*, iar cele cu radicalul de perfect simplu terminat în *-p* au toate *-t* ca terminație de participiu : *copt*, *fript*, *înfipt*, *rupt*. Celelalte verbe cu sufix de perfect simplu *-se-* (toate cu radicalul terminat în *-n*, cele mai multe, sau în *-r*) formează participiul fie cu *-s*, fie cu *-t*. Cele mai multe (27) au *-s* ca sufix participial : *ars*, *mers*, *încins*, *prins* etc. și numai 3 (*fiert*, *spart* și *frînt*) au *-t* ca TD.

4.2.4.2. Sufixele de participiu cunosc, toate, și o variantă amplificată printr-un [u] final atunci cînd, intrînd în alcătuirea formelor compuse, precedă afixul mobil și o formă pronominală atonă : *datu-ne-a*, *dusu-s-a* etc. (V. și 4.2.10.6).

4.2.4.3. Participiul și supinul au deci structura :

$$R + T'D + RD$$

din care T'D poate fi pozitiv sau negativ.

---

[15] Avem în vedere formele de participiu.

4.2.4.4. Participiul este susceptibil de combinarea cu afixe flexionare specifice numelui (în cazurile în care direct sau prin intermediul unui verb copulativ este determinantul unui substantiv), avînd în acest caz o flexiune care nu se deosebește nici ca extindere a paradigmei, nici sub aspectul afixelor flexionare de adjective, și anume de adjectivele cu patru forme distincte, de tipul *bun*, *bună*, *buni*, *bune*.

4.2.5. ***Flectivele gerunziului***

Formele de gerunziu sînt invariabile sub aspectul persoanei și al numărului.

4.2.5.1. Terminația caracteristică acestor forme poate fi :

S_1F : [-ind], ocurentă în paradigma verbelor :

(a) în *-a*, avînd radical cu finală consonantică : *cînt-înd*, *lucr-înd*, *săp-înd*, *d-înd*, *st-înd* etc.

(b) în *-î* : *cobor-înd*, *hotăr-înd* etc.

(c) în *-e* și *-ea*, avînd un radical cu finală consonantică : *scoț-înd*, *rup-înd*, *văz-înd*, *vr-înd* etc.

S_2F : [-u̯ind], ocurentă în paradigma verbelor în *-a* cu radical terminat în vocală labială nonalternantă : *continu-înd*, [kontinu-u̯ind], *lu-înd* [lu-u̯ind], *plo-uînd* [plo-u̯ind] etc.

S_3F : [-ind], ocurentă în paradigma verbelor :

(a) în *-a* avînd radical cu finală vocalică (cu excepția celor menționate la [-u̯ind]) : *tă-ind*, *mîngî-ind*, *apropi-ind*, *speri-ind* etc.

(b) în *-a* cu radical terminat în consoană palatală nonalternantă : *vegh-ind*, *îngenunch-ind* etc.

(c) în *-i* : *fug-ind*, *ven-ind*, *su-ind*, *constru-ind*, *ști-ind*, *fi-ind* etc.

(d) în paradigma verbului *a scrie* (în *-e*, cu radical vocalic) : *scri-ind*.

4.2.5.2. Sufixele de gerunziu cunosc, toate, și o variantă amplificată cu un [u] final de cîte ori sînt determinate de forma oblică, atonă a unui pronume personal [16] sau reflexiv : *văzîndu-l*, *arătîndu-i*, *spunîndu-le*, *ducîndu-se* etc.

4.2.5.3. Structura formelor de gerunziu este deci :

$$R + SF$$

4.2.5.4. Radicalul neaccentuat al formei de gerunziu coincide în paradigma celor mai multe verbe cu radicalul infinitivului, cf.

---

[16] Cu excepția lui *o* : *arătînd-o*.

a cînt-a ; *cînt-înd, a lucr-a* : *lucr-înd, a lu-a* : *lu-înd, a cobor-î* : *cobor-înd, a încăp-ea* : *încăp-înd, a dur-ea* : *dur-înd, a păr-ea* : *păr-înd, a ven-i* : *ven-ind, a fug-i* : *fug-ind, a ieș-i* : *ieș-ind, a alcătu-i* : *alcătu-ind, a ști-Ø* : *ști-ind* etc.

În paradigma unor verbe în *-e*, radicalul gerunziului se deosebește de radicalul accentuat al infinitivului numai prin lipsa accentului : *a rúp-e* : *rup-índ, a fiérb-e* : *fierb-índ, a țín-e* : *țin-índ.*

Cînd e diferit de alomorful radical realizat în forma de infinitiv, radicalul gerunziului poate fi identic cu :

— alomorful radical realizat în perfectul simplu (e cazul unui număr destul de mare de verbe în *-e* și *-ea* ca *a ședea, a cădea, a crede, a bate, a crește* etc.).

— alomorful radical realizat în forma de pers. I sing prezent indicativ (*a aduce, a ajunge, a alege, a coase, a întoarce*),

— alomorful realizat în forma de pers. a II-a sing. a prezentului indicativ (*a roade, a scoate*).

În paradigma verbelor *a atrage, a rade, a sparge* forma de gerunziu realizează un alomorf radical specific[17].

4.2.6. ***Flectivele prezentului indicativ***

Flectivele acestui timp sînt alcătuite dintr-un sufix — vezi 4.0.12 (5) și (6) — și o serie de desinențe.

4.2.6.1. Sufixele de prezent indicativ se caracterizează prin caracterul lor variabil. Variația se realizează între minimum 2 și maximum 4 termeni.

Sufixul este aproape întotdeauna realizat pozitiv în formele A_4 și A_5. În celelalte forme, sufixul este -Ø- la unele verbe, dar realizat pozitiv la altele.

Sufixul de prezent indicativ poate fi :

S_1A : [-ắ∼ắ∼Ø-], ocurent la o parte a verbelor în *-a* : *a ara, a cînta, a săpa, a da, a sta* etc.

S_2A : [-i̯á∼i̯é∼Ø-], ocurent în paradigma unora din verbele în *-a* cu radical terminat în vocală (cu excepția celor terminate în vocală labială nonalternantă [-u]) : *a apropia, a mîngîia, a tăia a speria* etc.

---

[17] Pentru detalii, v. 4.4.3.6. (C. 2).

S_3A : [-u̯á~u̯ắ~Ø-], ocurent în formele de prezent ale verbelor în *-a* cu radical terminat în vocală labială nonalternantă : *a continua*, *a lua*.

S_4A : [-á~ắ~éz~e̯áz-], ocurent în paradigma unor verbe în *-a*, ca *a lucra* etc.

S_5A : [-á~é~éz~áz-], ocurent la verbe, ca *a veghea*, care prezintă în tot cursul paradigmei un radical terminat în consoană palatală (în cazul lui *a veghea*, [g′] notat ortografic *gh* sau *ghe* : [veg′éz], [veg′éz^i], [veg′ázǎ], [veg′ém], [veg′áț^i], [veg′ázǎ][18]).

S_6A : [-i̯á~i̯é~i̯éz~i̯áz-], ocurent în paradigma unor verbe în *-a* cu radical terminat în [i], ca *a sublinia*.

S_7A : [-á~é~éz~e̯áz-], ocurent în paradigma lui *a crea*.

Notă. Ortografia actuală nu redă decît cu totul aproximativ pronunțarea formelor verbului *a crea* : în limba literară actuală se pronunță [kreém], deși se scrie *creăm*[19], iar în vorbirea mai puțin îngrijită chiar [krei̯ém], [krei̯áț^i], [krei̯ázǎ] etc. În acest caz sufixul de prezent realizat în paradigma lui *a crea* este identic cu cel din *a sublinia* (vezi mai sus).

S_8A : [-í~Ø-], ocurent în paradigma cîtorva verbe în *-î* (foarte puține), ca *a coborî*, *a omorî*, *a doborî*.

S_9A : [-í~ắsc~ắșt-], ocurent în paradigma unor verbe în *-î*, ca *a hotărî*, *a urî* etc.

$S_{10}A$: [-í~Ø-], ocurent în paradigma unor verbe în *-i*, ca *a fugi*, *a veni*, *a sui*, *a contribui* etc.

$S_{11}A$: [-í~ésc~éșt-], ocurent în paradigma de prezent a unor verbe în *-i*, ca *a goni*, *a răpi*, *a luci* etc.

$S_{12}A$: [-í~i̯ésc~i̯éșt-], ocurent în formele de prezent ale unor verbe în *-i*, avînd radical cu finală vocalică, ca *a alcătui*, *a construi*, *a dărui* etc.

$S_{13}A$: [-é~Ø-], ocurent în paradigma : (a) verbelor în *-ea* : *a vedea*, *a părea* etc., (b) verbului *a fi* (*sîntém*, *sîntéți*).

Notă. Se întrebuințează și formele *sîntem*, *sînteți* (deci $S_{14}A$).

$S_{14}A$: [-e~Ø-], ocurent în paradigma verbelor în *-e*, ca *a arde*, *a prinde*, *a rupe*, *a scrie* etc.

---

[18] Ortografic : *veghez*, *veghezi*, *veghează*, *veghem*, *vegheați*, *veghează*.

[19] Ortografierea *creăm* se explică prin aplicarea principiului morfologic, cf. *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație*, București, 1965.

Notă. Verbul *a scrie* cunoaște în vorbirea mai puțin îngrijită, alături de formele literare *scriem, scrieți*, și formele *scrim, scriți.*

Cu totul excepțional, în paradigma de prezent a verbului *a ști*, este ocurent sufixul :

$S_{15}A$: -Ø- : [ști-Ø-u̯], [ști-Ø-i̯], [ști-Ø-i̯e], [ști-Ø-m], [ști-Ø-țʲ], [ști-Ø-u̯].

Observație. (1) Formele A_4 și A_5 ar putea fi analizate și *șt-i-m, șt-i-ți*, ceea ce ar permite degajarea unui sufix [-i∼Ø-], cf. $S_{10}A$. Preferăm totuși analiza cu sufix -Ø- pentru că, cu excepția cîtorva forme, în restul paradigmei verbului *a ști* se păstrează un radical constant (vezi și 4.2.8.1. *Observație*).

(2) Formele neliterare *scrim, scriți* menționate în nota de la paragraful precedent trebuie analizate în același mod. Ele sînt de altfel explicabile prin influența analogică a lui *a ști* a cărui paradigmă cuprinde destul de multe forme asemănătoare ca structură morfologică și fonemică cu cele ale verbului *a scrie* (nelit. *a scri*); comp. *știu* : *scriu, știi* : *scrii, ști-am* [ști-i̯ám] : *scri-am* [scri-i̯ám] etc.

4.2.6.2. Desinențele de prezent indicativ se caracterizează prin marea lor varietate.

Persoana I singular este marcată prin desinențele :

d_1A_1 : -Ø, ocurentă după : (a) radicali terminați în consoană sau grup consonantic (cu excepția grupului *muta cum liquida* și a grupului constituit din două lichide — vezi mai jos d_3A_1) și sufix de prezent cu realizare -Ø- : *ar-Ø-Ø, pun-Ø-Ø, laud-Ø-Ø, fug-Ø-Ø, vin-Ø-Ø, cînt-Ø-Ø, merg-Ø-Ø, curm-Ø-Ø, vînd-Ø-Ø, zvîrl-Ø-Ø*[20];

Notă. Verbul *a zvîrli* cunoaște în limba vorbită și o formă *zvîrlu.*

(b) după un sufix de prezent realizat pozitiv în A_1 : *lucr-ez-Ø, gră-iesc-Ø, hotăr-ăsc-Ø.*

d_2A_1 : [-i̯], ocurentă la toate verbele avînd radical cu finală vocalică (cu excepția celor cu radical terminat în vocală labială nonalternantă) și sufix de prezent cu realizarea -Ø- în A_1 : *ta-Ø-i* [tá-Ø-i̯], *șo-vă-Ø-i, inche-Ø-i, mîngî-Ø-i, despo-Ø-i, stăru-Ø-i, apropi-Ø-i, speri-Ø-i.*

[20] Cf. *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație.*

Notă. În cazul verbelor cu radical terminat în *-i* se înregistrează (alături de [spérii̯]) și pronunțări de tipul [spéri] care impun analiza cu desinență -Ø. Mai rar se întîlnesc și forme neliterare de tipul *speriu*, care prezintă o desinență *-u*. Nu le înregistrăm însă ca aparținînd altui subsistem lingvistic.

d_3A_1 : [-u], ocurentă în paradigma verbelor al căror radical se termină cu un grup consonantic *muta cum liquida* sau cu un grup alcătuit din două lichide (din categoria în *-a*) și cu sufix de prezent cu realizare -Ø- în A_1 : *afl-Ø-u* [ắfl-Ø-u], *umpl-Ø-u*, *intr-Ø-u*, *url-Ø-u*[21] etc.

d_4A_1 : [-u̯], ocurentă după :

(a) un radical terminat în [u] : *continu-Ø-u* [kontinu-Ø-u̯] etc.

(b) un radical monosilabic terminat în vocală, în paradigma unor verbe cu flexiune mai mult sau mai puțin aberantă : *ști-Ø-u* [ști-Ø-u̯], *scri-Ø-u*, *da-Ø-u*, *ia-Ø-u*, *bea-Ø-u* etc.

Notă. Desinența [-u̯] apare în vorbirea neliterară și în formele A_1 ale unor verbe cu radical polisilabic terminat în [i] : cf. *speriu*, *periu* etc.

d_5A_1 : [-m], ocurent numai în paradigma verbului *a avea* : *a-Ø-m*.

dA_1 poate fi deci : -Ø, [i̯], [-u], [-u̯], [-m].

Repartiția acestor desinențe se circumscrie destul de clar în termeni fonetici exceptînd un număr restrîns de verbe.

Persoana a II-a singular este marcată prin desinențele :

d_1A_2 : [-ⁱ] ocurentă în paradigma verbelor :

(a) avînd radical cu finală consonantică — fac excepție verbele al căror radical se termină cu un grup *muta cum liquida* sau două lichide — și sufix de prezent cu realizare -Ø- în A_2 : *ar-Ø-i* [ar-Ø-ⁱ], *porț-Ø-i*, *coș-Ø-i*, *arz-Ø-i* etc.

(b) cu sufix de prezent realizat pozitiv în A_2 : *lucr-ez-i* (lucru-éz-ⁱ], *ghic-ești-i* [g'ic-ést-ⁱ], *hotăr-ășt-i* [hotăr-ắșt-ⁱ].

Notă. După consoană (cf. situațiile menționate mai sus) calitatea fonetică a elementului final din forma A_2 este discutată și discutabilă. Am preferat soluția care consideră că avem a face cu un *i* nesilabic

[21] După două lichide poate apărea și d_1A_1 (-Ø), cf. *zvîrl*.

reprezentînd fonemul *i*, ca fiind mai economică pentru descriere şi, de altfel, mai în acord cu forma grafică.

d_2A_2 : [-i], ocurentă în paradigma verbelor cu radical terminat cu un grup *muta cum liquida* sau un grup alcătuit din două lichide şi cu un sufix de prezent cu realizare -Ø- în A_2 : *afl-Ø-i* [afl-Ø-i], *umbl-Ø-i*, *umpl-Ø-i*, *intr-Ø-i*, *url-Ø-i*, *zvîrl-Ø-i*.

d_3A_2 : [-i̯], ocurentă după un radical terminat în vocală şi urmat de un sufix de prezent cu realizare negativă : *ta-Ø-i* [tá-Ø-i̯], *şovă-Ø-i*, *înche-Ø-i*, *speri-Ø-i*, *scri-Ø-i*, *sti-Ø-i*, *continu-Ø-i*, *stăru-Ø-i*, *da-Ø-i* etc.

Observaţie. Numărul radicalilor cu finală vocalică este la pers. a II-a singular mai mare decît la pers. I singular, deoarece în cazul anumitor verbe la această persoană se realizează membrul Ø al alternanţei consonantice n/Ø : A_1 = *pun-Ø-Ø* / A_2 = *pu-Ø-i*, A_1 = *vin-Ø-Ø* / A_2 = *vi-Ø-i*, A_1 = *rămîn-Ø-Ø* / A_2 = *rămî-Ø-i* (vezi 4.4.1.1.2).

Persoana a II-a singular poate fi deci marcată prin desinenţele :

[-ⁱ], [-i] şi [-i̯]

a căror ocurenţă este determinată fonetic şi morfologic.

Din înregistrarea desinenţelor de pers. I şi a II-a singular reiese că în cazul verbelor cu radical terminat în vocală (cu excepţia verbelor în *-a* cu radical terminat în vocală labială nonalternantă şi sufix cu realizare -Ø- în A_1 şi A_2) aceste două forme sînt caracterizate prin desinenţe omonime : $dA_1 = dA_2$ = [-i̯], ceea ce are ca urmare omonimia formelor A_1 şi A_2 : *inchei* (A_1) = *inchei* (A_2), *şovăi* (A_1) = *şovăi* (A_2), *sperii* (A_1) = *sperii* (A_2), *stărui* (A_1) = *stărui* (A_2).

Persoana a III-a singular e marcată prin desinenţele :

d_1A_3 = [-ă], ocurentă

(a) la toate verbele în *-a* (cu excepţia celor al căror radical are o finală vocalică) indiferent de sufixul de prezent : *ar-Ø-ă*, *urc-Ø-ă*, *d-Ø-ă*, *lucr-eaz-ă* etc.

(b) la toate verbele în *-î* cu sufix de prezent cu realizare -Ø- în A_3 : *coboar-Ø-ă*, *omoar-Ø-ă* etc.

(c) la cîteva verbe în *-i* cu sufix de prezent cu realizare -Ø- în A_3 : *ofer-Ø-ă*, *sufer-Ø-ă*, *zvîrl-Ø-ă*[22].

---

[22] Cf. *Îndreptarul ortografic, ortoepic şi de punctuaţie.*

Notă. În limba vorbită se întîlnesc frecvent și formele *ofere*, *sufere*, *zvîrle*, mai firești, dacă avem în vedere tipul morfologic în care se încadrează aceste verbe prin flectivele celorlalte forme ale paradigmei.

d_2A_3 : [-u̯ă], ocurentă la verbele în *-a* cu radical terminat în vocală labială nonalternantă și sufix de prezent cu realizare -Ø- în A_3 : *continu-Ø-ă* [kontînu-Ø-u̯ă], *plo-Ø-uă* [pló-Ø-u̯ă].

d_3A_3 : [-e], ocurentă în paradigma verbelor :

(a) în *-i* (cu excepția celor menționate înainte la d_1A_3 și a verbelor avînd radical cu finală vocalică), indiferent de sufixul de prezent : *fug-Ø-e*, *sar-Ø-e*, *vin-Ø-e*, *est-Ø-e*, *ghic-eșt-e*, *alcătu-ieșt-e* etc.

(b) în *-î* cu sufix de prezent cu realizare pozitivă în A_3 : *hotăr-ășt-e*, *ur-ășt-e* etc.

(c) în *-e* : *prind-Ø-e*. *pricep-Ø-e*, *rup-Ø-e*, *umpl-Ø-e*.

(d) în *-ea* : *poat-Ø-e*, *șad-Ø-e*, *ved-Ø-e*, *ar-Ø-e*.

d_4A_3 : [-i̯e], ocurentă în paradigma verbelor cu radical terminat în vocală (cu excepția celor menționate la d_2A_3) : *apropi-Ø-e* [aprópi-Ø-i̯e], *înche-Ø-ie* [înk'é-Ø-i̯e], *mîngî-Ø-ie* [mîngî-Ø-i̯e], *scri-Ø-e* [skri-Ø-i̯e], *ști-Ø-e* [ști-Ø-i̯e], *contribu-Ø-ie* [kontribu-Øi̯e].

d_5 A_3 : -Ø, cu caracter izolat, apărînd numai la cîteva verbe cu paradigmă aberantă (*a lua*, *a bea*, *a vrea*) : *ia-Ø*, *bea-Ø*, *vrea-Ø*.

Persoana a III-a poate fi deci marcată prin desinențele :

[ă], [-u̯ă], [-e], [-i̯e] și -Ø

Persoana I plural este marcată prin desinența unică :

dA_4 : [-m]

Persoana a II-a plural este marcată prin desinența comună pentru toate verbele :

dA_5 : [-ț^i]

Persoana a III-a plural se realizează prin desinențe o m o n i m e fie cu cele de persoana a III-a singular (deci $A_6 = A_3$), fie cu cele de persoana I singular (deci $A_6 = A_1$).

$dA_6 = dA_3$ apare :

(a) la majoritatea covîrșitoare a verbelor în *-a* : *cîntă* (A_3) = *cîntă* (A_6), *lucrează* (A_3) = *lucrează* (A_6), *apropie* (A_3) = *apropie* (A_6).

(b) la verbele în *-î* cu sufix de prezent realizat negativ în A_3 (și A_6) : *coboară* (A_3) = *coboară* (A_6), *omoară* (A_3) = *omoară* (A_6).

(c) la verbele în *-i* cînd radicalul se termină în vocală, iar sufixul de prezent se realizează negativ în A_3 și A_6 : *contribuie* (A_3) = *contribuie* (A_6), *suie* (A_3) = *suie* (A_6).

(d) la cîteva verbe în *-i* al căror radical se termină în *-r* : *acoperă* (A_3) = *acoperă* (A_6), *suferă* (A_3) = *suferă* (A_6).

$dA_6 = dA_3$ poate fi deci :

[-ă], [-u̯ă], [-e], [-i̯e].

$dA_6 = dA_1$ apare :

(a) în paradigma verbelor în *-e* : *prind* (A_1) = *prind* (A_6), *merg* (A_1) = *merg* (A_6), *umplu* (A_1) = *umplu* (A_6)

(b) în paradigma verbelor în *-ea* : *pot* (A_1) = *pot* (A_6), *văd* (A_1) = = *văd* (A_6)

(c) în paradigma verbelor în *-i*, cu radical terminat în consoană sau grup de consoane și cu sufix de prezent cu realizare -Ø- în A_1 și A_6 : *fug* (A_1) = *fug* (A_6), *vin* (A_1) = *vin* (A_6), *sînt* (A_1) = *sînt* (A_6)

(d) verbele în *-i* cu sufix de prezent realizat pozitiv în toate formele : *povestesc* (A_1) = *povestesc* (A_6), *grăiesc* (A_1) = *grăiesc* (A_6).

(e) verbele în *-î* cu sufix de prezent realizat pozitiv în toate formele : *hotărăsc* (A_1) = *hotărăesc* (A_6)

(f) verbul *a ști* : *știu* (A_1) = *știu* (A_6)

(g) verbele *a da, a sta, a lua, a bea.*

$dA_6 = dA_1$ poate fi deci :

-Ø, [-u] sau [-u̯]

4.2.7. *Flectivele imperativului*

Paradigma imperativului se reduce la două forme — de pers. a II-a singular și plural — și se caracterizează în general prin omonimia acestor forme cu anumite forme de prezent indicativ.

4.2.7.1. Forma de plural a imperativului este totdeauna, la toate verbele, identică cu forma corespunzătoare de indicativ, singura deosebire posibilă fiind cea de intonație : imperativul este caracterizat adeseori printr-o intonație caracteristică constînd în articularea pe un ton mai înalt și cu mai mare intensitate a silabei accentuate. Această intonație caracteristică nu însoțește obligatoriu formele de imperativ.

4.2.7.2. Forma de imperativ singular este de asemenea, în cazul celor mai multe verbe, omonimă cu una din formele prezentului indicativ, și anume fie cu forma de pers. a II-a sing., fie de pers. a III-a sing.

Terminațiile de pers. a II-a sing. imperativ pot fi deci:

$$SG_2 \,(= SA) + dG_2 \,(= dA_2(A_3))$$

4.2.7.3. Situația sufixelor sub aspectul repartiției și al realizării este identică cu cea înregistrată la prezent indicativ (cf. 4.2.6.1.).

4.2.7.4. Desinențele de pers. a II-a sing. imperativ pot fi, conform omonimiei menționate:

$dG_2 = dA_2$: [-ⁱ], [-i̯], [-i] sau
$dG_2 = dA_3$: [-ă], [-u̯ă], [-e], [-i̯e], -∅

Circumscrierea repartiției acestor două serii de desinențe presupune, cum a arătat acad. Al. Graur [28], depășirea limitelor morfologiei și apelul la sintaxă. Dacă ocurența desinențelor cuprinse în fiecare din cele două serii poate fi descrisă, ca și în cazul prezentului indicativ, în termeni fonetici sau morfologici, concurența dintre cele două serii nu poate fi delimitată decît făcînd apel la sintaxă: $dG_2 = dA_2$ este ocurent în cazul verbelor intranzitive, pe cînd cealaltă serie se realizează în paradigma verbelor tranzitive. Deși această regulă de distribuție nu este absolut cuprinzătoare, înregistrîndu-se și unele, foarte puțin numeroase, excepții (verbele *a auzi* și *a vedea* au *-i*, deși sînt tranzitive), justețea ei se verifică dacă avem în vedere existența unui destul de mare număr de radicale identice sau foarte apropiate care se pot combina cu desinențe din ambele serii, după cum sînt tranzitive (mai ales urmate de un pronume aton complement) sau intranzitive: *ajungi* (*la timp*) / *ajunge* (*-l*), *arzi* / *arde* (*-l*), *fierbi* / *fierbe* (*-l*), *minți* / *minte*(*-l*), *plîngi* / *plînge* (*-l*), *scazi* / *scade*(*-l*), *sorbi* / *soarbe* (*-l*), *treci* / *trece* (*-l*) etc.

Majoritatea verbelor din lista examinată au la imperativ singular desinențe omonime cu cele de persoana a III-a sing. prezent indicativ. Multe din aceste verbe cunosc și o formă paralelă, omonimă cu persoana a II-a prezent indicativ (cf. paragraful anterior).

4.2.7.5. Verbele care nu au decît o formă de imperativ singular identică cu cea de pers. a II-a sing. prezent indicativ ca unică posibilă sînt (avînd în vedere lista menționată):

a dormi	*a pieri*	*a tăcea*	*a rămîne*	*a sta* [23]
**a auzi*	*a răsări*	*a vedea*	*a rîde*	
a fugi		*a zăcea*		
a ieși				
a muri				

[23] Verbul *a da* (cu o paradigmă foarte asemănătoare, sub aspectul flectivelor, cu *a sta*), fiind tranzitiv, are la imperativ singular o formă identică cu cea de pers. a III-a prezent indicativ: *dă!*, apropiindu-se astfel de *a bea* și *a lua*.

Cum se vede, numai două din aceste verbe (cele precedate de asterisc) sînt tranzitive, iar din punct de vedere morfologic predomină net verbele în *-i*. Din categoria foarte numeroasă a verbelor în *-a*, nu prezintă desinența *-i* la imperativ singular decît *a sta* și *a zbura* (care are însă și o formă cu desinență *-ă* : *zboară!*, puțin întrebuințată [28]).

4.2.7.6. În cazul verbelor *a bea* și *a lua* care prezintă la pers. a III-a sing. prezent indicativ terminații insolite, constatăm aceeași situație la imperativ singular : (*el*) *bea*/*bea* (*tu*), (*el*) *ia* / *ia* (*tu*).

4.2.7.7. Verbul *a fi*, deși prezintă, cum era de așteptat, desinența *-i*, are o formă de imperativ diferită de cea de pers. a II-a sing. a prezentului indicativ : (*tu*) *ești* / *fii* (*tu*). Datorită radicalului, această formă de imperativ coincide cu cea de pers. a II-a a prezentului conjunctiv.

4.2.7.8. O situație specială în ce privește forma de imperativ singular prezintă verbele *a duce*, *a zice*, *a veni* și derivatele lor. Primele două realizează această formă cu o terminație Ø și un radical identic cu cel al perfectului simplu și al participiului : *du!*, *zi!* Verbul *a veni* prezintă o terminație insolită *-o*, adăugată unui radical identic cu cel din forma de pers. a III-a sing. a prezentului indicativ : *vino!* Alături de această formă se întîlnește, mai rar în limba actuală, și o formă cu terminația *-ă* : *vină!*

4.2.7.9. Un singur verb, *a face*, prezintă o formă de imperativ : *fă!*, care, considerată sub aspectul radicalului, nu poate fi raportată la nici o altă formă din paradigma acestui verb.

Observație. Un număr destul de mare din verbele incluse în cercetare nu au imperativ : *a avea* [24], *a curge*, *a* (*se*) *cuveni*, *a durea*, *a se întîmpla*, *a ninge*, *a părea*, *a ploua*, *a putea*, *a ști*, *a trebui*, *a voi*, *a vrea*. Cum se vede, sînt mai ales verbe cu sens modal sau verbe defective și sub aspectul persoanei.

4.2.7.10. Radicalul imperativului poate fi deci : (a) comun cu cel al unei forme de prezent indicativ (e cazul celor mai multe verbe), (b) comun cu radicalul perfectului simplu și al participiului, (c) specific imperativului.

4.2.7.11. O caracteristică a imperativului, în afara celei deja menționate, a paradigmei reduse la două forme, o constituie faptul că însoțit de *nu* acest mod prezintă o formă diferită de cea care apare

---

[24] Are imperativ numai în construcții ca : *ai grijă!*, de exemplu.

în construcţiile afirmative — cf. : *cîntă!* / *nu cînta!*, *du!* / *nu duce!*, *mergi* / *nu merge!* etc.

Forma de imperativ singular este în construcţiile negative *omonimă cu cea de infinitiv.*

4.2.7.12. Imperativul prezintă deci o paradigmă dublă realizată în două serii de forme :

cîntă / *nu cînta*, *mergi* / *nu merge*, *fă* / *nu face* etc.

cîntaţi / *nu cîntaţi*, *mergeţi* / *nu mergeţi*, *faceţi* / *nu faceţi*

serii care cuprind o parte comună (forma de plural) şi o parte distinctă (forma de singular).

Notă. În vorbirea multora se manifestă tendinţa de a elimina această particularitate a imperativului, prin extinderea formei afirmative şi în construcţiile negative : *fă* / *nu fă!*, *zi* / *nu zi !* [25], extindere a cărei urmare o constituie reducerea paradigmei imperativului la o singură serie de forme. Trebuie relevat însă că această generalizare nu afectează decît un număr restrîns de verbe, cele cu forme de imperativ singular distincte de formele prezentului indicativ şi anume *a face* şi *a zice.* Toate celelalte verbe, inclusiv *a veni*, *a da*, *a bea*, *a lua*, păstrează distincte cele două serii. Nu se spune : **nu dă!*, **nu vino!* etc.

4.2.8. *Flectivele prezentului conjunctiv*

Paradigma de prezent conjunctiv coincide în ce priveşte terminaţiile, exceptînd formele de persoana a III-a singular şi plural, cu cea de prezent indicativ.

Ca şi în cazul formelor de prezent indicativ, terminaţiile sînt analizabile în sufix şi desinenţă.

4.2.8.1. S u f i x e l e de prezent conjunctiv sînt parţial sau total omonime cu cele de prezent indicativ. Deosebirea, atunci cînd se manifestă, priveşte realizarea sufixului în forma de persoana a III-a singular şi plural.

Sufixele care se realizează pozitiv numai în formele de persoana I şi a II-a plural sînt total omonime. Înregistrăm deci S_1A', S_2A', S_3A', S_8A', $S_{10}A'$, S_{13} A', $S_{14}A'$, $S_{15}A'$, omonime cu sufixele S_1A, S_2A, S_3A etc., şi avînd aceeaşi repartiţie cu acestea.

---

[25] Cf. expresia curentă şi foarte răspîndită : *Nu zi vorbă mare!*

Observație, $S_{15}A'$ se realizează nu numai în paradigma verbului *a ști* și în formele neliterare ale lui *a scrie*, ci și în formele de prezent conjunctiv ale verbului *a fi* : *fi-Ø-m* etc.

Parțial omonime cu sufixele de prezent indicativ sînt, prezentînd o realizare distinctă în A'_3, A'_6, sufixele :

S_4A' și S_5A', realizate ca [-éz-] în $A'_{3,6}$ (față de [-ẹáz-], [-áz-] în $A_{3,6}$).

S_6A', realizat ca [-i̯éz]- în formele menționate (în $A_{3,6}$ apare [-i̯áz-]).

S_9A', realizat ca [-ásc-] (față de [-ășt-] din A_3 și [-ăsc-] din A_6).

$S_{11}A'$, realizat ca [-ẹásc-] (față de [-éșt-] din A_3 și [-ésc-] din A_6).

S_{12} A', realizat ca [-i̯ásc-] (față de [-i̯éșt-] din A_3 și [-i̯ésc-] din A_6).

Un sufix S_7A' corespunzător lui S_7A nu apare, deoarece la prezent conjunctiv verbele caracterizate prin S_7A prezintă un sufix identic cu S_6 A', deci [-á~é~éz-].

În schimb apare un sufix $S_{11bis}A'$: [-í~ésc~éșt~ásc], realizat în paradigma unor verbe în *-i* cu radical terminat în [č] sau [ğ] diferit de $S_{11}A$: [-í~ésc~éșt~ẹásc-].

Ca urmare S_6A' are o distribuție mai largă decît S_6A, realizîndu-se în paradigma verbelor caracterizate prin S_6A și S_7A iș, dimpotrivă, $S_{11}A'$ are o distribuție mai restrînsă decît $S_{11}A$.

Ca atare numărul sufixelor de prezent conjunctiv rămîne egal cu cel al sufixelor de prezent indicativ (15), dar se modifică, în mică măsură, repartiția lor.

O deosebire între sufixele de prezent indicativ și prezent conjunctiv se manifestă și în ce privește numărul realizărilor diferitelor sufixe.

Astfel, S_4A', S_5A' și S_6A' prezintă 3 realizări (față de S_4A, S_5A, S_6A cu 4 realizări) , iar S_9A', $S_{11}A'$ ($S_{11bis}A'$) și S_{12} A' prezintă 4 realizări (față de sufixele corespunzătoare de la prezent indicativ care prezintă doar 3 realizări).

4.2.8.2. D e s i n e n ț e l e de prezent conjunctiv sînt :

dA'_1 : -Ø, [-i̯], [-u], [-u̯], [-m]
dA'_2 : [-ⁱ], [-i̯] sau [-i]
dA'_4 : [-m]
dA'_5 : [-țⁱ]

Repartiția acestor desinențe este identică cu cea înregistrată la prezent indicativ (cf. 4.2.6.2.).

4.2.8.3. Persoana a III-a singular este marcată, ca și la prezent indicativ, prin desinențele :

[-ă], [-u̯ă], [-e], [-i̯e] și -∅

Repartiția acestor desinențe este însă diferită :

$d_1A'_3$: [-ă] este ocurentă în paradigma verbelor care au [-e] ca dA_3.

$d_2A'_3$: [-u̯ă] este ocurentă în paradigma cîtorva verbe în *-a* cu radical terminat în *o* nonalternant și cu sufix de prezent cu realizare -∅- în A'_3 : *să plouă*, de exemplu. Aceste verbe au o desinență [-u̯ă] și în forma A_3. Deci $A'_3 = A_3$.

d_3A' [-e] este ocurentă :

(a) în paradigma verbelor care au [-ă] ca dA_3

(b) în paradigma verbelor în *-a* avînd radical terminat în *u* nonalternant și sufix de prezent cu realizare negativă în A'_3, verbe care au [-u̯ă] ca dA_3 : *să continue*, de exemplu.

(c) în paradigma verbului *a umple*, care are [-e] ca dA_3 (deci $A'_3 = A_3$)

$d_4A'_3$: [-i̯e] are aceeași distribuție ca și d_4A_3 [-i̯e] (deci $A'_3 = A_3$)

$d_5A'_3$: -∅ are o distribuție mai largă decît d_5A_3 (-∅) : apare în paradigma verbelor *a bea*, *a vrea*, *a lua* și, de asemenea, *a da* și *a sta*.

4.2.8.4. Din această descriere rezultă că :

— $d_3A'_3$: [-e] are o distribuție mai largă decît d_1A_3 [-ă]
— $d_1A'_3$: [-ă] are o distribuție mai restrînsă decît d_3A_3 [-e]
— $d_2A'_3$: [-u̯ă] are o distribuție mai restrînsă decît d_2A_3 [-u̯ă]
— $d_5A'_3$: -∅ are o distribuție mai largă decît d_5A_3 (-∅)
— $d_4A'_3$: [-i̯e] și d_4A_3 : [-i̯e] au distribuție identică.

4.2.8.5. Ca urmare mai multe categorii de verbe au terminații de prezent indicativ și conjunctiv omonime :

(a) verbele cu [-u̯ă] ca dA'_3 : (*plouă* = *să plouă*)

(b) verbele cu [-i̯e] ca dA'_3 (*încheie* = *să încheie*, *suie* = *să suie*)

(c) unele verbe cu -∅ ca dA_3 (*ia* = *să ia*, *bea* = *să bea*, *vrea* = *să vrea*)

(d) verbul *a umple* (*umple* = *să umple*).

4.2.8.6. Verbele *a fi* și *a avea* au o situație specială. *A avea* prezintă desinențele [-e] în A_3 și [-ă] în A'_3 (ca orice verb în *-ea*), dar radicalele celor două forme sînt net distincte : *are/să aibă*. *A fi* are [-e] ca dA'_3 și dA_3, dar A'_3 și A_3 se deosebesc în virtutea radicalelor deosebite : *este/să fie*.

4.2.8.7. Forma A'_6 este întotdeauna, la toate verbele, omonimă cu A'_3 : *să cînte* (A'_3) = *să cînte* (A'_6), *să coboare*

(A'_3) = *să coboare* (A'_6), *să vadă* (A'3) = *să vadă* (A'_6), *să prindă* (A'_3) = *să prindă* (A'_6), *să vină* (A'_3) = *să vină* (A'_6), *să apropie* (A'_3) = *să apropie* (A'_6), *să contribuie* (A'_3) = *să contribuie* (A'_6), *să aibă* (A'_3) = *să aibă* (A'_6), *să fie* (A'_3) = *să fie* (A'_6), *să vrea* (A'_3) = = *să vrea* (A'_6), *să lucreze* (A'_3) = *să lucreze* (A'_6), *să povestească* (A'_3) = *să povestească* (A'_6), *să hotărască* (A'_3) = *să hotărască* (A'_6) etc.

4.2.8.8. Omonimia terminațiilor de prezent indicativ și conjunctiv pentru 4 forme din cele 6 ale paradigmei și, în cazul unui număr destul de mare de verbe, pentru totalitatea paradigmelor A' și A (cf. 4.2.8.5.) a avut ca urmare rataşarea la formele de conjunctiv a unui element capabil să diferențieze cele două forme de prezent : *să*, element de origine conjuncțională, devine marcă a conjunctivului.

În limba actuală *să* are rolul unui a f i x m o b i l : *să* este î n t o t d e a u n a proclitic față de șirul morfematic indisociabil realizat din radical și terminația de conjunctiv prezent, f ă r ă s ă f u z i o n e z e însă cu acesta.

Între *să* și radicalul verbal se pot intercala :

(a) cîteva a d v e r b e : *mai, prea, cam, tot, și, nu*, eventual grupate mai multe la un loc (*să mai vii, să nu vii, să și plece, să cam plece, să nu prea vrea* etc.).

(b) formele oblice atone ale p r o n u m e l u i p e r s o n a l ș i r e f l e x i v, eventual grupate între ele sau cu adverbele menționate sub (a) : *să-l vezi, să te ducă, să i-o spui, să li-l arate, să n-o duceți, să nu mi-l mai aducă.*

Intercalarea poate să reprezinte un grup de *maximum 4 unități.* Acest maximum se realizează cînd se combină unități din cele două categorii (cf. ultimul exemplu). Cînd elementele grupului intercalat aparțin aceleiași categorii, grupul cuprinde *maximum 2 unități.*

Prezența elementului proclitic *să* este obligatorie, cu unele excepții, dacă conjunctivul apare într-o subordonată.

Cînd conjunctivul prezent apare într-o propoziție principală, *să* este obligatoriu numai la verbele la care lanțul morfemic R + TA' este omonim cu forma corespunzătoare de prezent indicativ, dar este facultativă cînd se deosebesc prin terminații sau radicale specifice, de exemplu : *spună ce vrea!*, *lucreze ce-i place!*, *fie ce-o fi!*, *fii cuminte!* etc.

Relația dintre *să* și grupul R + TA' este o relație de d e p e n d e n ț ă a lui *să* față de acest grup, deoarece *să* este totdeauna co-

ocurent cu un R + TA', pe cînd R + TA' (mai ales cînd e TA'_3 sau TA'_6) sînt ocurente și fără *să*.

Avînd în vedere constatările făcute, putem considera pe *să* mobil și omisibil în cadrul lanțului morfemic *să* + R + TA'.

Notă. (A) Modificarea poziției în sistem a lui *să*, transformarea lui din conjuncție subordonatoare în marcă a conjunctivului se manifestă în :
(1) Reducerea posibilităților combinative ale lui *să* : în limba actuală *să* nu apare decît cu conjunctivul (în limba veche putea însoți o formă de indicativ sau de condițional).
(2) Atenuarea caracterului subordonator : *să* poate însoți conjunctivul în orice poziție, inclusiv într-o propoziție independentă (cf. *Să vină mîine*), poziție exclusă pentru un element conjuncțional subordonator.
(3) Restrîngerea posibilităților de intercalare între *să* și verb.

(B) Faptul că solidarizarea *să*+verb derivă din necesitatea de a evita omonimia este dovedit de păstrarea pînă azi a posibilității de folosire a formelor paradigmei A' fără *să* în cazul verbelor cu forme A' clar caracterizate.

4.2.8.9. Formele de prezent conjunctiv au deci în limba română contemporană structura :

$$(să) \# R + SA' + dA'$$

Explicație. Parantezele indică caracterul neobligatoriu, în anumite situații, al afixului mobil, iar # marchează punctul de junctură între afixul mobil și restul formei verbale, deci punctul de disociere (în acest caz, numai prin intercalare) a lanțului mor. femic care reprezintă formele de prezent conjunctiv-

4.2.9. *Flectivele infinitivului*

Formele de infinitiv permit în limba română actuală analiza în : radical, o parte afixală reprezentată printr-un element *a*, care precedă radicalul, și o terminație, pe care o putem numi, conform tradiției, sufix.

4.2.9.1. Terminațiile de infinitiv pot fi :

T_1E : [-á] : *a cînta* , *a lucra*, *a veghea*, [a veg′-á]
T_2E : [-u̯á] : *a lua*, [a lu-u̯á], *a ploua* [a plo-u̯á], *a continua* [a kontinu-u̯á]
T_3E : [-i̯á] : *a apropia* [a apropi-i̯á], *a tăia* [a tă-i̯á]
T_4E : [-î] : *a coborî*, *a hotărî*, *a urî*
T_5E : [-i] : *a veni*, *a fugi*, *a răpi*, *a sui*
T_6E : [-e̯á] : *a putea*, *a ședea*, *a vedea*
T_7E : [-e] : *a alege*, *a prinde*, *a rupe*
T_8E : Ø : *fi* -Ø, *a ști*-Ø.

Repartiția acestor sufixe nu poate fi circumscrisă fonetic decît în unele cazuri. Ele se asociază paradigmatic cu alte afixe flexionare, ceea ce permite să se afirme repartiția lor morfologică.

Notă. În gramaticile curente, verbele se grupează în p a t r u c o n j u g ă r i avînd în vedere sufixul infinitival. Conjugarea I se caracterizează prin TE *-á*, a II-a prin TE *-eá*, a III-a prin *-e* ca TE, iar a IV-a prin *í*- și *î* ca TE.

Încadrarea verbelor în *-í* și *-î* în aceeași conjugare presupune considerarea acestor terminații infinitivale ca v a r i a n t e ale aceluiași sufix infinitival.

Acad. Gr. Moisil în [68] le consideră terminații distincte, caracterizînd c l a s e de verbe d i f e r i t e. Această soluție — care face abstracție de orice considerații etimologice și se bazează pe analiza situației din limba actuală — este justificată cum vom vedea nu numai de prezența unor terminații fonic distincte, care ar putea fi eventual reduse la o singură unitate, dar și de prezența unor sincretisme specifice, care deosebesc net cele două tipuri de paradigme. De altfel considerarea lui *-î* ca realizare fonetică a lui *-i*, condiționată de finala *-r* a radicalului verbal, nu este posibilă avînd în vedere existența în limbă a unor verbe ca *a urmări*, *a sări*, *a muri*.

4.2.9.2. Ocurența elementului antepus *a* este condiționată s i n t a g m a t i c : *a* apare în anumite grupări sintagmatice (cele mai multe), dar e omis în altele : *-a* n u a p a r e atunci cînd (1) urmează după verbele *a putea* (*poate veni*) și, regional, *a ști* (*știe*

citi), (2) cînd infinitivul dependent de *a avea* sau *a fi* este precedat de un pronume sau adverb relativ (*Nu are* ce *face*, *Nu are* cînd *veni* etc.) și (3) cînd lanțul R + TE apare în formele cu afix mobil (cf. 4.2.11., 4.2.12.). În celelalte situații, TE este asociat lui *a* antepus.

4.2.9.3. Elementul *a* are caracter m o b i l, putînd fi îndepărtat de radical prin intercalarea unor cuvinte ca : (1) adverbele : *nu*, *mai*, *prea*, *și*, *tot*, *cam* (*a* nu *veni*, *a* mai *veni*, *a* prea *vrea* etc.) ; mai des se întîlnesc în această poziție *nu* și *mai* ; (2) formele oblice atone ale pronumelui personal și reflexiv (*a*-l *duce*, *a*-i *spune*, *a* se *duce*, *a*-și *spune* etc.).

Uneori se pot intercala grupări realizate din cuvintele menționate : *a* nu mai *veni*, *a* nu-l *înțelege* etc.

Notă. Elementul afixal antepus radicalului *a* este la origine o prepoziție. Modificarea poziției în limbă, transformarea lui *a* prepoziție într-o marcă verbală se manifestă în :

(1) Reducerea posibilităților combinative ale lui *a* : în limba actuală, *a*, care era altădată o prepoziție destul de mult întrebuințată, cu diverse valori — mai ales cu sens local și modal—, apare însoțind o combinație, radical și TE, sau, foarte rar, cu sens modal, în construcții oarecum fixe de tipul : *Miroase a fum; Calcă a popă.*

(2) Asocierea aproape generală a lui TE cu *a* antepus : *a* apare și atunci cînd infinitivul are rol de subiect, deci cînd construcția prepozițională nu este justificată în sistemul limbii (*A umbla pe jos e sănătos*), ca și în cazurile în care e precedat de diverse prepoziții (*stă* fără *a se mișca*, *dorința* de *a lucra* etc.).

4.2.9.4. Elementul antepus *a* este deci f a c u l t a t i v și m o b i l în structura infinitivului, care poate fi descrisă prin :

(a) # R + TE

4.2.10. *Flectivele perfectului compus*

Formele de perfect compus înglobează în structura lor, pe lîngă un lanț morfemic avînd structura participiului, deci R + flectiv de participiu, un e l e m e n t f l e c t i v m o b i l.

4.2.10.1. Flectivul de participiu este incompatibil în cadrul perfectului compus cu combinația de morfeme de gen și de număr,

ca atare lanţul morfemic nedisociabil este **c o n s t a n t** şi **i n v a r i a b i l** în cursul întregii paradigme a perfectului compus.

4.2.10.2. Dimpotrivă elementul flectiv mobil este **v a r i a b i l** în raport cu persoana, diferind de la o formă la alta a perfectului compus şi avînd formele :

am, ai, a, am, aţi, au.

Structura fonemică a acestui element permite degajarea unei porţiuni invariabile [a], în toate formele, şi a unei porţiuni variabile a cărei realizare concretă, [-m], [-i̯], -Ø, [-m], -ţ[i]] [-u̯], coincide perfect cu seria de desinenţe specifică imperfectului (comp. 4.2.1.1.). Avînd în vedere calitatea de a indica persoana şi numărul, putem considera aceste porţiuni variabile ale elementului afixal mobil **d e s i n e n ţ e**.

Porţiunea constantă poate fi considerată ca marcînd împreună cu flectivul din lanţul morfemic indisociabil valoarea temporală. Deoarece nu are o poziţie fixă, deci nu-l putem numi nici sufix, nici prefix, şi deoarece apare întotdeauna asociat unui sufix participial îl putem numi **e l e m e n t a f i x a l** mobil.

4.2.10.3. Cele două componente ale elementului afixal mobil sînt **i n d i s o c i a b i l e**.

4.2.10.4. Deci formele perfectului compus sînt reprezentate printr-o succesiune de morfeme care înglobează **d o u ă l a n ţ u r i m o r f e m i c e i n d i s o c i a b i l e** : elementul flectiv mobil [a]+ *desinenţă* şi gruparea R + TD. Din cele 4 componente ale formelor de perfect, trei sînt constante şi una singură variabilă : desinenţa.

4.2.10.5. Formele de perfect compus se caracterizează prin posibilitatea de disociere a celor două porţiuni morfemice indisociabile în punctul lor de jonctură. Disocierea se poate realiza prin : (a) schimbarea poziţiei porţiunii mobile ; alături de *am cîntat*, de exemplu, este posibilă, deşi foarte puţin frecventă, şi ordinea *cîntat-am*, sau (b) prin intercalarea unor elemente lexicale în punctul de joncţură. Se pot intercala, cînd ordinea în succesiunea componentelor formei de perfect compus este cea normală, o **s e r i e r e s t r î n s ă d e a d v e r b e** : *şi, mai, cam, tot, prea (a* şi *cîntat, a* mai *cîntat, a* cam *cîntat, a* tot *cîntat, a* prea *cîntat).* Alte adverbe sau alte cuvinte nu se pot intercala între componentele formelor de perfect compus. Se spune : nu *a cîntat*, azi *a cîntat* sau *a cîntat* azi etc.

Observație. În limbajul poetic, adeseori destul de mult diferit de limbajul standard, se exagerează uneori această posibilitate de scindare a formelor de perfect compus prin intercalarea, neobișnuită, a unei serii mai largi de elemente exterioare.

4.2.10.6. Cînd porțiunea mobilă a flectivului este postpusă față de grupul R + TD, scindarea formei verbale este de asemenea posibilă. În acest caz, în punctul de joncțură dintre cele două lanțuri morfemice indisociabile se pot intercala forme oblice atone ale p r o n u m e l u i p e r s o n a l ș i r e f l e x i v, cf. de exemplu: *dusu*-l-*ai*, *dusu*-te-*ai* etc., și nu adverbe: formulări ca **dusu*-cam-*ai*, de exemplu, nu sînt posibile.

4.2.10.7. În asemenea situații se realizează variante cu finală [u] a flectivului de participiu (vezi exemplele de la 4.2.10.6.).

4.2.10.8. Elementul mobil are aceeași structură în paradigma t u t u r o r verbelor.

4.2.10.9. Formele de perfect compus au deci structura:

$$[a] + \underset{\uparrow}{d} \# \underset{\uparrow}{R} + S'D + SD$$

$$\underset{\uparrow}{\{am\}} \# \underset{\uparrow}{R} + S'D + SD$$

Explicație. Săgeata de sub semnul # indică caracterul permutabil al elementului mobil; elementul cuprins între acolade simbolizează întreaga serie de forme a elementului mobil.

Notă. (A) Elementul mobil asociat lanțului morfemic R + TD provine din formele verbului *a avea.* În limba contemporană nu-l putem atribui însă paradigmei verbului *a avea*, deoarece 3 din 6 forme, (3, 4, 5), sînt distincte: *a/are*, *am/avem*, *ați/aveți.*

(B) Elementul mobil nu poate fi considerat v e r b (deși variază în raport cu persoana), deoarece nu variază în raport cu nici o altă categorie gramaticală specifică verbului, cf. [31].

4.2.11. *Flectivele prezentului condițional*

Paradigma de condițional înglobează forme alcătuite dintr-un element mobil asociat unui lanț morfemic R + SE.

4.2.11.1. Lanțul morfemic R + SE este i n d i s o c i a b i l și i n v a r i a b i l.

4.2.11.2. Elementul flectiv mobil variază în cadrul paradigmei prezentului condițional de la o formă la alta, fiind realizat prin următoarele secvențe fonice :

aş, *ai*, *ar*, *am*, *aţi*, *ar*.

Realizările 2, 4 şi 5 sînt identice cu cele ale elementului mobil care intră în structura formelor de perfect compus (cf. 4.2.10.2.).

Ca şi în cazul perfectului compus, prezența în aceste secvențe fonice a unei porțiuni constante şi a unei porțiuni variabile permite degajarea, în cadrul elementului mobil, a unei desinențe : [-ş], [-i̯], [-r], [-m], [-ț[i]], [-r] (dintre care unele apar şi în alte forme verbale), asociate porțiunii constante [a-].

4.2.11.3. Elementul flectiv mobil reprezintă, ca şi gruparea R + SE, un lanț indisociabil. Permutarea sau disocierea celor două componente ale elementului mobil nu este posibilă.

4.2.11.4. Scindarea formelor de prezent condițional se poate face într-un singur punct, şi anume la jonctura celor două lanțuri morfemice indisociabile. Scindarea se realizează :

(a) Prin schimbarea poziției elementului flectiv mobil — ordinea obişnuită este în limba română contemporană standard : element flectiv mobil {ar} + R + SE, de exemplu, *ar veni*, dar este posibilă şi ordinea inversată : *veni-ar*. În această succesiune apare uneori o variantă a sufixului infinitival amplificată prin *-re* : *-áre*, *-íre*, *-î́re*, *-ére*, *-ere* etc., de exemplu, *venire-ar*, *închinare-aş* etc.

> *Notă.* Formația cu elementul mobil postpus este extrem de rară în limba actuală şi se întîlneşte în construcții cu caracter fix : în blesteme, în urări, în poezia populară (mai veche).

(b) Prin intercalarea unor elemente lexicale :

— Formele de prezent condițional în care elementele componente se succed în ordinea obişnuită admit intercalarea unei serii de adverbe (*mai*, *şi*, *prea*, *tot*, *cam*) în punctul de jonctură a celor două lanțuri morfemice indisociabile, de exemplu : *ar* mai *veni*, *ar* şi *pleca*, *(n-)ar* prea *veni*, *ar* mai şi *cînta* etc.

— Cînd elementul flectiv mobil este postpus se intercalează formele oblice atone ale pronumelui personal şi reflexiv, de ex. : *arde*-te-*ar focul*, *duce*-te-*ai* etc.

> *Notă.* În acest ultim caz se realizează varianta neamplificată prin *-re* a sufixului de infinitiv.

4.2.11.5. Formele de prezent condițional au deci structura

[*a*-] + *d* # R + SE   sau   {aş} # R + SE.
↑___↑   ↑___↑

4.2.11.6. Pentru aceleași considerente ca cele menționate în nota de la 4.2.10.9. elementul mobil din formele de condițional prezent nu poate fi considerat v e r b.

4.2.12. ***Flectivele formelor de viitor***

Viitorul cunoaște în limba română mai multe realizări, toate reprezentînd forme cu afix mobil.

4.2.12.1. Un tip de viitor, cel înregistrat de obicei de gramaticile școlare, este alcătuit dintr-o combinație f i x ă și i n v a r i a b i l ă de morfeme, identică cu infinitivul (R + SE), și un element flectiv mobil, de obicei antepus față de acest lanț morfemic, realizat prin formele :

voi, *vei*, *va*, *vom*, *veți*, *vor*.

4.2.12.2. Acest element mobil poate fi segmentat în două unități : o parte constantă *v*- și o parte variind în raport cu persoana. Aceste două componente alcătuiesc un lanț morfemic indisociabil.

4.2.12.3. Cele două lanțuri morfemice indisociabile care constituie formele de viitor pot fi disociate în punctul de jonctură prin :

(a) Schimbarea poziției elementului mobil : alături de *voi cînta* este posibilă și succesiunea *cînta-voi*. Postpoziția elementului mobil, posibilă în limba actuală, are un caracter nefiresc, livresc și se întîlnește mai ales în poezie.

(b) Intercalarea unor elemente lexicale diferite în punctul de jonctură :

— se intercalează adverbele *mai*, *și*, *cam*, *prea*, *tot* atunci cînd succesiunea celor două lanțuri morfemice componente este cea obișnuită în vorbirea standard : *voi* mai *cînta*, *va* cam *lipsi*, *vei* și *ajunge*, *vor* prea *lăuda*, *va* tot *merge*.

— cînd flectivul este postpus se pot intercala formele atone ale cazurilor oblice ale p r o n u m e l u i p e r s o n a l și r e f l e x i v : *duce*-mă-*voi*, *duce*-l-*va*, *duce*-te-*vei* etc.

Spre deosebire de prezentul condițional, în alcătuirea formelor de viitor, sufixul care însoțește radicalul verbal este totdeauna același, indiferent de poziția elementului mobil.

Notă. Elementul flectiv mobil care caracterizează viitorul este numit de obicei v e r b a u x i l i a r și rataşat la verbul *a vrea*.

Din punct de vedere etimologic raportul dintre acest element mobil și *a vrea* este evident. În limba actuală, însă, raportarea la *a vrea* nu este justificată, pentru că o singură formă (6) din 6 este omonimă cu una din formele (A_6) verbului *a vrea*, toate celelalte fiind distincte : *voi/vreau*, *vei/vrei*, *va/vrea*, *vom/vrem*, *veți/vreți*, *vor* = *vor*.

Seria *voi* etc. nu poate fi considerată verb deoarece nu variază în raport cu timpul și modul (cf. nota de la 4.2.10.9.).

4.2.12.4. Formele de viitor discutate au structura :

$$\{voi\} \# R + SE$$

Observație. Viitorul de acest tip, deși predomină ca frecvență în multe texte literare, este simțit în limba actuală ca formație livrescă, pretențioasă și e în general evitat în limba vorbită.

4.2.12.5. Alături de formele de viitor descrise se întrebuințează în limba română actuală și un viitor ale cărui forme sînt alcătuite dintr-un lanț morfemic cu structura R+SE și un element mobil, realizat ca : *oi*, *ei* (*ăi*, *îi*, *-i*), *a* (*o*), *om*, *ați* (*ăți*, *îți*, *oți*), *or*, clar derivat din cel înregistrat în formele discutate în 4.2.12.1.—4.2.12.4. și care, deși variind în raport cu persoana, sînt dificil de analizat.

4.2.12.6. Posibilitățile de disociere ale acestor forme sînt aceleași ca pentru formele de viitor discutate în paragrafele precedente.

Observație. Postpunerea elementului mobil se întîlnește mai ales, dacă nu exclusiv, atunci cînd între elementul mobil și restul formei de viitor este intercalat un pronume : *duce*-s-*a*, *duce*-l-*oi* etc.

4.2.12.7. Aceste forme de viitor au deci aceeași structură :

$$\{oi\} \# R + SE$$

ca și în cazul celor discutate în paragrafele anterioare, diferența privește doar realizările flectivului mobil.

Notă. Din pricina lipsei elementului inițial *v-*, desprinderea acestui flectiv de paradigma originară a lui *a vrea* este și mai evidentă. De altfel dispariția acestui *v-* inițial a fost posibilă, probabil, tocmai pentru că la un moment dat orice relație paradigmatică între seria care reprezintă flectivul mobil și verbul *a vrea* dispare. Altfel, raportarea la *a vrea* păstrîndu-se, ar fi fost de așteptat ca inițiala să se conserve, una din caracteristicile flexiunii verbale românești fiind tendința de a nu altera partea inițială a secvenței fonice care reprezintă radicalul verbal.

4.2.12.8. Paralel cu formele de viitor în care un flectiv mobil se asociază unei grupări identice cu cea de infinitiv, se întrebuințează și forme de viitor caracterizate prin prezența unei porțiuni omonime cu conjunctivul.

Partea omonimă cu conjunctivul este precedată de un element invariabil *o* :

o să cînt
o să cînți
o să cînte
o să cîntăm
o să cîntați
o să cînte

4.2.12.9. Aceste forme, ca și toate celelalte forme cu flectiv mobil, sînt disociabile permițînd scindarea în două părți prin intercalarea unor elemente lexicale străine formei de viitor. Ca și în formele mai înainte discutate, intercalarea este posibilă într-un singur punct al lanțului, și anume la jonctura radicalului cu partea care îl precedă : *o să* # *cînt* etc.

Ca și în cazul prezentului conjunctiv, scindarea se realizează prin intercalarea (a) unui adverb din seria : *mai*, *cam*, *și*, *prea* : *o să* mai *cînt*, *o să* și *cînt*, *o să* cam *plec*, *o să* prea *știu* etc. sau (b) a unui element pronominal : *o să*-l *aduc*, *o să* mă *duc*, *o să*-i *spun* etc.

4.2.12.10. Spre deosebire de celelalte forme cu flectiv mobil, disocierea lanțului morfemic care reprezintă forma de viitor se realizează n u m a i prin intercalare, nu și prin schimbarea succesiunii elementelor componente (**aduc o să* nu se întîlnește).

Observație. În limba vorbită se întîlnește pentru persoana a III-a plural, alături de forma menționată cu *o*, o formă cu *or* : (ei) *or să cînte*. Această diferențiere creează și în cazul viitorului de acest tip o flexiune internă.

4.2.12.11. Structura formelor acestui tip de viitor este :

[o să] # R + SA′ + *d*A′

sau

{o să} # R + SA′ + *d*A′

4.2.12.12. O modalitate de exprimare a viitorului reprezintă în limba română și un grup de morfeme, foarte asemănător cu cel discutat în paragrafele precedente, de care se deosebește prin prezența, în locul elementului invariabil *o*, a formelor *am*, *ai*, *are*, *avem*, *aveți*, *au*, serie care corespunde perfect ca expresie paradigmei de prezent indicativ a verbului *a avea*.

4.2.12.13. Această particularitate, precum și faptul că, în cadrul grupului discutat, formele ocurente în locul lui *o* invariabil nu exclud o variație a morfemului de timp, comp. (*spun că*) au *să cînte* și (*spuneau că*) aveau *să cînte* (*a doua zi*), situează această formație într-o zonă exterioară morfologiei, la limita între formele cu flectiv mobil și combinația liberă de cuvinte. Trebuie precizat, însă, că, spre deosebire de alte construcții foarte obișnuite în limba română în care *a avea* , cu sensuri foarte variate, mai ales modale, guvernează un conjunctiv, t o p i c a în cadrul grupului cu valoare de viitor este f i x ă : *are să vină* echivalent cu *va veni* nu poate apărea cu succesiunea *să vină are*, dar *are să vină* echivalent cu *trebuie să vină*, de exemplu, admite permutarea elementelor componente : topica *să vină are*, deși rară, este posibilă.

4.2.12.14. Din punctul de vedere al topicii, grupul *a avea* + + conjunctiv, atunci cînd reprezintă o modalitate de exprimare a viitorului, manifestă o clară asemănare cu viitorul de tipul *o să cînt*.

Trebuie precizat, de asemenea, că grupul *a avea* + conjunctiv, echivalent semantic cu formele de viitor, se deosebește de grupările omonime și prin posibilitățile de variație în raport cu morfemele de timp și de mod, în sensul că *a avea* nu apare cu această valoare decît la p r e z e n t sau, mai rar, la i m p e r f e c t (cf. exemplele anterioare). Ori de cîte ori *a avea* este coocurent cu alte morfeme modale sau temporale, construcția realizează un sens net distinct : cf. *a avut să spună*, *ar avea să spună* etc.

4.2.12.15. Particularitățile semnalate, mai ales cele referitoare la topică, sînt expresia unei clare tendințe a construcției în discuție de a se plasa la nivel morfologic.

4.2.13. *Flectivele viitorului anterior*

Viitorul anterior prezintă o mai mică varietate de expresie decît viitorul. De altfel e și mult mai puțin întrebuințat.

4.2.13.1. Viitorul anterior se caracterizează prin asocierea elementului mobil {voi} sau {oi} cu un element invariabil [fi] și un lanț morfemic R + S'D + SD.

4.2.13.2. Grupul morfemic reprezentînd formele de viitor anterior au deci o parte omonimă cu viitorul verbului *a fi* (*voi fi* etc.) și o altă parte omonimă cu participiul. Formele de viitor anterior nu pot fi însă disociate în punctul lanțului unde apare radicalul : **vor fi mai venit* nu e posibil, deci nu pot fi descrise ca fiind alcătuite din „viitorul verbului *a fi* și participiu" [24].

4.2.13.3. Lanțul morfemic reprezentînd formele de viitor anterior permite disocierea în punctul de joncturã al elementului {voi} sau {oi} cu [fi], așa încît [fi]+R + S' D + SD constituie un lanț morfemic i n d i s o c i a b i l .

4.2.13.4. Disocierea se realizează prin intercalarea adverbelor *mai*, *și*, *cam*, *tot*, *prea*, de exemplu : *va* mai *fi venit*, *va* și *fi ajuns*, *va* cam *fi înțeles*, *va* prea *fi înțeles*.

4.2.13.5. Formele de viitor anterior au structura :

{(v)oi} # [fi] + R + S'D + SD

4.2.14. *Flectivele condiționalului perfect*

Alături de condițional prezent, limba română cunoaște o paradigmă de condițional trecut.

4.2.14.1. Condiționalul trecut se caracterizează prin prezența aceluiași flectiv mobil {aș}, pe care l-am înregistrat și la prezent condițional, înglobat însă, de data aceasta, într-un lanț morfemic cu altă structură. Flectivul mobil {aș} este asociat, în formele de trecut condițional, unui grup, constant în toate formele, alcătuit dintr-un element [fi], un radical verbal și un flectiv identic cu cel de participiu.

---

[24] Cf. de ex. [26].

4.2.14.2. Lanţurile morfemice reprezentînd formele verbale de trecut condiţional permit disocierea în punctul de jonctură dintre flectivul {aş} şi restul lanţului, au deci structura morfemică :

{aş} # [fi] + R + S'D + SD.

4.2.14.3. Disocierea acestui lanţ se realizează prin introducerea în punctul de jonctură a unui adverb din seria : *mai*, *şi*, *cam*, *prea*, *tot*, de exemplu : *aş* mai *fi cîntat*, *ar* cam *fi cîntat*, *ar* şi *fi venit* etc. Disocierea prin schimbarea poziţiei elementelor în cadrul lanţului morfemic nu se produce.

4.2.15. *Flectivele de perfect conjunctiv*

Ca şi condiţionalul, conjunctivul înglobează două timpuri : p r e z e n t u l (cf. 4.2.8.) şi p e r f e c t u l .

4.2.15.1. Perfectul conjunctiv se caracterizează prin prezenţa unui element mobil invariabil [să] asociat cu un element de asemenea invariabil [fi] şi o grupare morfemică avînd structura R+S'D+SD. Lanţul morfemic reprezentînd formele de perfect conjunctiv n u conţine nici un element variabil în raport cu persoana şi numărul. Ca atare, această zonă a paradigmei verbale se caracterizează prin sincretismul persoanelor şi numerelor.

4.2.15.2. Lanţurile morfemice care reprezintă formele de perfect conjunctiv sînt disociabile în punctul de jonctură dintre [să] şi rest. Formele de perfect conjunctiv au deci structura :

[să] # [fi] + R + S'D + SD.

4.2.15.3. Disocierea se realizează, ca şi în cazul prezentului conjunctiv, n u m a i prin i n t e r c a l a r e a unui a d v e r b (din seria : *mai*, *şi*, *cam*, *prea*, *tot*) sau a unei forme atone oblice de p r o n u m e p e r s o n a l sau r e f l e x i v , de exemplu : *să* mai *fi venit*, *să* te *fi dus*, *să*-l *fi dus*, *să*-i mai *fi spus* etc.

4.2.15.4. Ca şi în cazul prezentului conjunctiv, ordinea de succesiune a elementelor componente ale lanţului este f i x ă .

4.2.16. *Flectivele infinitivului perfect*

Foarte rar se întîlneşte în limba contemporană forma de infinitiv perfect.

4.2.16.1. Această formă, invariabilă, ca şi cea de prezent infinitiv, sub aspectul persoanei, este constituită din [a], [fi] şi o grupare R+S'D+SD.

Partea inițială a lanțului este identică deci cu infinitivul prezent al verbului *a fi*, pe cînd partea finală este identică cu participiul.

4.2.16.2. Formele de infinitiv perfect sînt disociabile în punctul de jonctură dintre [a] și [fi], deci [a] reprezintă elementul mobil. Acest element mobil poate fi omis în aceleași condiții ca la infinitiv prezent.

4.2.16.3. Structura infinitivului perfect este deci :

([a]) # [fi] + R + S'D + SD

4.2.16.4. Disocierea se realizează prin intercalarea adverbelor menționate la celelalte forme cu afix mobil și a formelor oblice pronominale (personale și reflexive), de exemplu : *a* mai *fi venit*, *a* o *fi dus*, *a* se *fi dus*, *a*-i *fi spus* etc. și a adverbului *nu* : *a* nu *fi venit*.

4.2.17. ***Flectivele prezumtivului prezent***

Prezumtivul prezent cunoaște în limba actuală mai multe modalități de realizare.

4.2.17.1. Formele de prezumtiv prezent sînt alcătuite dintr-un lanț morfemic avînd structura R+SF (omonim deci cu gerunziul) și o grupare morfemică analogă cu cea a formelor de viitor cu {voi} sau {oi} ale verbului *a fi*.

4.2.17.2. Disocierea este posibilă în același punct ca și în cazul viitorului și se realizează prin intercalarea unui adverb din seria *mai*, *și*, *cam*, *tot*, *prea*, de exemplu : *va* mai *fi așteptînd*, *va* cam *fi crezînd* etc. Nu este posibilă permutarea elementelor componente ale lanțului.

4.2.17.3. Aceste forme de prezumtiv prezent au deci structura :

{voi} # [fi] + R + SF

sau

{oi} # [fi] + R + SF

4.2.17.4. Formele de prezumtiv prezent pot avea ca primă parte a lanțului o grupare morfemică analogă cu prezentul condițional al verbului *a fi*.

4.2.17.5. Disocierea formelor de prezumtiv prezent se produce în acest caz în punctul de jonctură între {aș} și [fi] și se realizează prin intercalarea acelorași adverbe : *ar* cam *fi crezînd*, de exemplu.

4.2.17.6. În acest caz formele de prezumtiv prezent au, deci, structura :

{aş} # [fi] + R + SF

4.2.17.7. Prezumtivul prezent cunoaşte şi o paradigmă invariabilă sub aspectul persoanei şi numărului, în care partea iniţială a lanţului morfemic este analogă cu cea a perfectului conjunctiv ([să fi]).

4.2.17.8. Disocierea se produce, în acest caz, între [să] şi [fi] prin introducerea aceloraşi adverbe : *să* mai *fi crezînd*, de exemplu.

4.2.17.9. Aceste forme de prezent prezumtiv au deci structura :

[să] # [fi] + R + SF

4.2.18. ***Flectivele prezumtivului perfect***

Prezumtivul perfect cunoaşte de asemenea mai multe modalităţi de realizare.

4.2.18.1. Formele prezumtivului perfect sînt omonime :

— fie cu cele de *viitor anterior*, şi în acest caz au structura :

{voi} # [fi] + R + S'D + SD

sau

{oi} # [fi] + R + S'D + SD

— fie cu cele de perfect condiţional, şi în acest caz au structura :

{aş} # [fi] + R + S'D + SD

— fie cu cele de perfect conjunctiv, avînd structura :

[să] # [fi] + R + S'D + SD.

4.2.18.2. Disocierea se realizează prin intercalarea adverbelor *mai, şi, cam, prea, tot.*

4.2.19. ***Concluzii***

4.2.19.1. (A) ***Formele verbale sintetice*** au structuri destul de variate, în care r a d i c a l u l verbal este asociat unuia sau mai multor a f i x e p o s t p u s e faţă de radical.

(B) Afixele se grupează în sufixe şi desinenţe.

(C) O formă verbală sintetică presupune c e l p u ţ i n un sufix (cf. gerunziul).

De cele mai multe ori însă radicalul este asociat cu două afixe, care pot fi :

(a) un sufix şi o desinenţă (cf. prezentul indicativ, imperfectul).

(b) două sufixe (cf. participiul).

(D) Radicalul şi afixele reprezentînd diverse forme sintetice alcătuiesc lanţuri morfologice indisociabile.

(E) Afixele, atît sufixele, cît şi desinenţele, pot fi realizate atît pozitiv, cît şi negativ.

(F) Afixele variază de la o formă verbală la alta şi, în cadrul aceleiaşi zone a paradigmei, de la un grup de verbe la altul.

(G) Sufixele se pot grupa în sufixe cu realizare unică în toate formele unui timp şi mod — cf., de exemplu, imperfectul — şi sufixe cu mai multe realizări în cadrul aceluiaşi timp şi mod. Acestea din urmă pot fi : sufixe realizate întotdeauna pozitiv (cf. perfectul simplu al verbelor în *-a*, prezentul indicativ al unor verbe în *-a* etc.) sau sufixe realizate pozitiv şi negativ (cf. prezentul indicativ al unor verbe în *-a* etc.).

(H) În flexiunea verbală românească sînt numeroase cazurile de omonimie a afixelor. Omonimia desinenţelor poate privi acelaşi timp şi mod (cf. desinenţele de prezent, de imperfect) sau timpuri şi moduri diferite. Omonimia sufixelor priveşte zone diferite ale paradigmei verbale şi poate fi mai extinsă sau mai restrînsă la diferite categorii de verbe.

4.2.19.2. (A) *Formele cu afix mobil*, mai numeroase decît cele sintetice, se caracterizează toate prin posibilitatea de disociere a lanţului morfematic într-un anumit punct şi prin prezenţa, în cadrul lanţului morfematic, a unei grupări indisociabile de morfeme, identică (total sau parţial) cu diferite forme sintetice.

(B) Formele cu afix mobil se deosebesc prin : (a) structura grupărilor indisociabile, (b) prin structura elementului mobil, (c) prin posibilităţile de disociere ale lanţului.

(C) Elementul mobil poate fi reprezentat prin unităţi analizabile (cf., de exemplu, perfectul compus) sau neanalizabile (cf., de exemplu, prezentul conjunctiv).

(D) Elementul mobil este totdeauna comun tuturor verbelor, formele cu afix mobil cuprind deci o parte comună tuturor verbelor — care se reduce la elementul mobil (cf. perfectul compus, de exemplu) sau cuprinde şi o parte (prima parte) a lanţului morfemic indisociabil (cf., de exemplu, conjunctivul trecut).

(E) Elementul mobil poate fi obligatoriu sau omisibil. Elemente mobile omisibile apar în structura infinitivului şi a prezentului conjunctiv : în cazul infinitivului caracterul omisibil al elementului mobil are în vedere situaţii sintactice diferite (prezenţa

şi absenţa elementului mobil nu sînt posibile în general în acelaşi context), pe cînd în cazul prezentului conjunctiv caracterul omisibil al elementului mobil priveşte aceleaşi contexte.

(F) Formele cu afix mobil se deosebesc prin posibilităţile de disociere. Disocierea se poate realiza (a) prin permutare şi intercalare (cf. perfectul compus, prezentul condiţional etc.) sau (b) numai prin intercalare (cf. conjunctivul prezent şi perfect etc.).

(b) Formele cu afix mobil se deosebesc între ele şi prin categoriile de elemente lexicale prin intercalarea cărora se produce disocierea.

Se pot intercala adverbe sau forme pronominale :

(1) Unele forme cu afix mobil admit numai intercalarea adverbelor : *mai*, *şi*, *cam*, *prea*, *tot* (cf. perfectul compus, viitorul, prezentul condiţional — atunci cînd succesiunea elementelor în cadrul formei verbale este cea obişnuită).

(2) Alteori se pot intercala numai forme pronominale (cf. perfectul compus, viitorul, prezentul condiţional atunci cînd elementul mobil este postpus).

(3) Viitorul de tip [o] + [să]#R+SA'+*d*A' admite intercalarea adverbelor menţionate şi a formelor pronominale.

(4) Cele mai largi posibilităţi de intercalare prezintă formele de conjunctiv şi infinitiv, care admit, pe lîngă disocierea prin adverbele menţionate şi prin formele pronominale, şi intercalarea adverbului *nu*, care este exterior tuturor celorlalte forme cu afix mobil.

CLASIFICAREA VERBELOR ÎN CONJUGĂRI

4.3.0. Din examinarea paradigmelor diferitelor verbe rezultă un inventar destul de bogat şi de complex de afixe flexionare verbale. Aceste afixe se repartizează inegal în cadrul diferitelor zone care corespund diverselor valori gramaticale exprimate în flexiunea verbală : anumite valori gramaticale cunosc o realizare unică comună tuturor verbelor, pe cînd altele sînt exprimate prin mai multe afixe variind de la un grup de verbe la altul, uneori de la un verb la altul

Afixele care caracterizează diferitele zone ale paradigmei se organizează în serii reprezentînd totalitatea de afixe care realizează flexiunea unui verb sau a unui grup de verbe.

Aceste serii cuprind afixe comune, cu realizare unică pentru toate verbele, precum şi afixe realizate diferit de la un grup de verbe la altul. Importante din punctul de vedere al clasificării morfologice

a verbelor, al clasificării în conjugări, sînt tocmai afixele cu mai multe realizări, pe cînd zonele reprezentate prin afixele comune sînt nerelevante.

4.3.1. Dacă facem abstracţie de afixele cu realizare unică, cum sînt afixele din formele cu afix mobil şi toate desinenţele cu excepţia celor de prezent indicativ şi conjunctiv, şi înregistrăm numai situaţiile în care un anumit morfem flexionar este reprezentat prin mai multe realizări, obţinem seriile de flective înregistrate în *tabelul 1*.

Seriile din *tabelul 1* cuprind toate afixele relevante cu excepţia celor din formele de imperativ, ale căror particularităţi flexionare sînt determinate, cum am văzut, şi de criterii sintactice.

4.3.2. Diferitele serii stabilite se deosebesc între ele nu numai prin flectivele pe care le înglobează, ci şi prin omonimiile caracteristice.

4.3.2.1. Considerăm *omonime* două afixe identice ca expresie, dar care se deosebesc prin apartenenţa la zone diferite ale aceleiaşi paradigme şi prin posibilităţile combinative : sînt omonime, de exemplu, sufixul de infinitiv şi de imperfect în cazul unor verbe ca *a ara*, sufixul de infinitiv şi de perfect simplu în paradigma unor verbe ca *a veni* etc ; sînt de semenea omonime desinenţele de pers. a III-a singular prezent indicativ şi prezent conjunctiv în paradigma unor verbe ca *a apropia* sau desinenţele de persoana I singular şi a III-a plural în paradigma unor verbe ca *a fugi*.

Considerăm de asemenea *omonime* (avînd în vedere existenţa sufixelor variabile în flexiunea verbală românească) două sufixe, chiar dacă nu coincid ca expresie în toate realizările lor, deci dacă au o singură realizare comună, cu condiţia să aparţină la zone diferite ale aceleiaşi paradigme şi să se deosebească prin posibilităţile lor combinative (sub aspectul afixelor) : considerăm deci omonime, de exemplu, sufixul de imperfect [-á-], sufixul de prezent [-á∼ă∼∅-] şi sufixul de perfect simplu [-á∼ă-] în paradigma unui verb ca *a ara*, dar considerăm diferite, neomonime, sufixele [-á∼ă∼∅-] şi [-á ∼ ă ∼ éz ∼ẹáz-], care caracterizează aceeaşi zonă, a prezentului, în paradigma unor verbe diferite : *a ara* şi a *opera*, de exemplu.

4.3.2.2. Examinînd seriile de flective din *tabelul 1* distingem două categorii de omonimii :

(a) Omonimii comune, generale, pe care le regăsim în aproape toate seriile, deci în orice paradigmă verbală,

Tabelul 1

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Infinitiv (E)	[-á]	[-á]	[-u̯á]	[-u̯á]	[-á]	[-i̯á]	[-á]	[-u̯á]	[-i̯á]	[-á]
Prezent indicativ (A)	-θ-+-θ -θ-+[-^{i}] -θ-+[-ă] [-ắ-]+[-m] [-á-]+[-ţ^{i}] -θ-+[-ă]	-θ-+[-u] -θ-+[-i] -θ-+[-ă] [-á-]+[-m] [-á-]+[-ţ^{i}] -θ-+[-ă]	-θ-+[-u̯] -θ-+[-i̯] -θ-+[-u̯ă] [-u̯ắ-]+[-m] [-u̯á-]+[-ţ^{i}] [-θ-]+[-u̯ă]	-θ-+[-u̯ă]	-θ-+-θ -θ-+[-^{i}] -θ-+[-ă] [-ắ-]+[-m] [-á-]+[-ţ^{i}] -θ-+[-ă]	-θ-+[-i̯] -θ-+[-i̯] -θ-+[-i̯e] [-i̯é-]+[-m] [-i̯á-]+[-ţ^{i}] -θ-+[-i̯e]	[-éz-]+-θ [-éz-]+[-^{i}] [-e̯áz-]+[-ă] [-ắ-]+[-m] [-á-]+[-ţ^{i}] [-e̯áz-]+[-ă]	[-éz-]+-θ [-éz-]+[-^{i}] [-e̯áz-]+[-ă] [-ă-]+[-m] [-á-]+[-ţ^{i}] [-e̯áz-]+[-ă]	[-i̯éz-]+-θ [-i̯éz-]+[-^{i}] [-i̯áz-]+[-ă] [-i̯é-]+[-m] [-i̯á-]+[-ţ^{i}] [-i̯áz-]+[-ă]	[-éz-]+-θ [-éz-]+[-^{i}] [-áz-]+[-ă] [-é-]+[-m] [-á-]+[-ţ^{i}] [-áz-]+[-ă]
Prezent conjunctiv (A′)	-θ-+[-e]	-θ-+[-e]	-θ-+[-(u̯)e]	-θ-+[-u̯ă]	-θ-+[-ă]	-θ-+[-i̯e]	[-e̯z-]+[-e]	[-éz-]+[-e]	[-i̯éz-]+[-e]	[-éz-]+[-e]
Imperfect (B)	[-á-]	[-á-]	[-u̯á-]	[-u̯á-]	[-á-]	[-i̯á-]	[-á-]	[-(u̯)á-]	[-i̯á-]	[-e̯á-]
Perfect simplu (C)	[-á~ắ-]	[-á~ắ-]	[-u̯á~u̯ắ-]	[-uă-]	[-á~ắ-]	[-i̯á~i̯é-]	[-á~ắ-]	[-u̯á~u̯ắ-]	[-i̯á~i̯é-]	[-á~é-]
Mai mult ca perfect (H)	[-á+se-]	[-á+se-]	[-u̯á+se-]	[-u̯á+se-]	[-á+se-]	[-i̯á+se-]	[-á+se-]	[-u̯á+se-]	[-i̯á+se-]	[-á+se-]
Participiu (D)	[-á+t]	[-á+t]	[-u̯á+t-]	[-u̯á+t]	[-á+t]	[-i̯á+t]	[-á+t]	[-u̯á+t]	[-i̯á+t]	[-á+t]
Gerunziu (F)	[-î́nd]	[-î́nd]	[-(u̯)î́nd]	[-u̯î́nd]	[-î́nd]	[-índ]	[-î́nd]	[-(u̯)î́nd]	[-índ]	[-índ]
Exemple:	*a ara* *a cînta*	*a afla* *a intra*	*a continua*	*a ploua* *a oua*	*a preceda*	*a apropia* *a mîngîia*	*a lucra* *a bloca*	*a perpetua*	*a sublinia*	*a veghea* *a îngenunchea*

	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Infinitiv (E)	[-(i̯)á]	[-î́]	[-í]	[-í]	[-í]	[-í]	[-í]	[-í]	[-í-]	[-î́]
Prezent indicativ (A)	[-éz-]+-θ [-éz-]+[-^{i}] [-e̯áz-]+[-ă] [-(i̯)é-]+[-m] [-(i̯)á-]+[-ţ^{i}] [-e̯áz-]+[-ă]	-θ-+-θ -θ-+[-^{i}] -θ-+[-ă] [-î́-]+[-m] [-î́-]+[-ţ^{i}] -θ-+[-ă]	-θ-+-θ -θ-+[-^{i}] -θ-+[-ă] [-í-]+[-m] [-í-]+[-ţ^{i}] -θ-+[-ă]	-θ-+[-i̯] -θ-+[-i̯] -θ-+[-i̯e] [-í-]+[-m] [-í-]+[-ţ^{i}] -θ-+[i̯e]	-θ-+-θ -θ-+[-^{i}] -θ+[-e] [-í-]+[-m] [-í-]+[-ţ^{i}] -θ-+-θ	-θ-+-θ -θ-+[-^{i}] -θ-+[-e] [-í-]+[-m] [-í-]+[-ţ^{i}] -θ-+-θ	[-ésc-]+-θ [-éșt-]+[^{i}] [-éșt-]+[-e] [-í-]+[-m] [-í-]+[-ţ^{i}] [-ésc-]+-θ	[-i̯ésc-]+-θ [-i̯éșt-]+[-^{i}] [-i̯éșt-]+[-e] [-í-]+[-m] [-í-]+[-ţ^{i}] [-i̯ésc-]+-θ	[-ésc-]+-θ [-éșt-]+[-^{i}] [-éșt-]+[-e] [-í-]+[-m] [-í-]+[-ţ^{i}] [-ésc-]+-θ	[-ắsc-]+-θ [-ắșt-]+[-^{i}] [-ắșt-]+[-e] [-î́-]+[-m] [-î́-]+[-ţ^{i}] [-ắsc-]+-θ
Prezent conjunctiv (A′)	[-éz-]+[-e]	-θ-+[-e]	-θ-+[-e]	-θ-+[-i̯e]	-θ-+[-ă]	-θ-+[-ă]	[-e̯ásc-]+[-ă]	[-i̯ásc-]+[-ă]	[-ásc-]+[-ă]	[-ásc-]+[-ă]
Imperfect (B)	[-e̯á-]	[-á-]	[-e̯á-]	[-i̯á-]	[-e̯á-]	[-á-]	[-e̯á-]	[-i̯á-]	[-á-]	[-á-]
Perfect simplu (C)	[-(e̯)á~(i̯)é-]	[-î́-]	[-í-]	[-í-]	[-í-]	[-í-]	[-í-]	[-í-]	[-í-]	[-î́-]
Mai mult ca perfect (H)	[-(i̯)á+se-]	[-î́+se-]	[-í+se-]	[-í+se-]	[-í+se-]	[-í+se-]	[-í+se-]	[-í+se-]	[-í+se-]	[-î́+se-]
Participiu (D)	[-(i̯)á+t]	[-î́+t]	[-í+t]	[-í+t]	[-í+t]	[-í+t]	[-í+t]	[-í+t]	[-í+t]	[-î́+t]
Gerunziu (F)	[-índ]	[-î́nd]	[-índ]	[-índ]	[-índ]	[-índ]	[-índ]	[-índ]	[-índ]	[-î́nd]
Exemple:	*a crea*	*a coborî*	*a acoperi*	*a contribui* *a șovăi*	*a sări* *a veni*	*a fugi*	*a porni* *a ameți*	*a alcătui*	*a toci*	*a hotărî*

	21	22	23	24	25	26	27	28	29
Infinitiv (E)	[-e̯á]	[-á]	[-e]	[-e]	[-e]	[-e]	[-e]	[-i̯e]	[-e]
Prezent indicativ (A)	-θ-+-θ -θ-+[-^{i}] -θ-+[-e] [-é-]+[-m] [-é-]+[-ţ^{i}] -θ-+-θ	-θ-+-θ -θ-+[-^{i}] -θ-+[-e] [-é-]+[-m] [-é-]+[-ţ^{i}] -θ-+-θ	-θ-+-θ -θ-+[-^{i}] -θ-+[-e] [-e-]+[-m] [-e-]+[-ţ^{i}] -θ-+-θ	-θ-+[-u] -θ-+[-i] -θ-+[-e] [-e-]+[-m] [-e-]+[-ţ^{i}] -θ-+[-u]	-θ-+-θ -θ-+[-^{i}] -θ+[-e] [-e-]+[-m] [-e-]+[-ţ^{i}] -θ-+-θ	-θ-+-θ -θ-+[-^{i}] -θ-+[-e] [-e-]+[-m] [-e-]+[-ţ^{i}] -θ-+-θ	-θ-+-θ -θ-+[-^{i}] -θ-+[-e] [-e-]+[-m] [-e-]+[-ţ^{i}] -θ-+-θ	-θ-+[-u̯] -θ-+[-i̯] -θ-+[-i̯e] [-i̯e-]+[-m] [-i̯e-]+[-ţ^{i}] -θ-+[-u̯]	-θ-+-θ -θ-+[-^{i}] -θ-+[-e] [-e-]+[-m] [-e-]+[-ţ^{i}] -θ-+-θ
Prezent conjunctiv (A′)	-θ-+[-ă]	-θ-+[-ă]	-θ-+[-ă]	-θ-+[-e]	-θ-+[-ă]	-θ-+[-ă]	-θ-+[-ă]	-θ-+[-i̯e]	-θ-+[-ă]
Imperfect (B)	[-e̯á-]	[-á-]	[-e̯á-]	[-e̯á-]	[-á-]	[-e̯á-]	[-á-]	[-i̯á-]	[-e̯á-]
Perfect simplu (C)	[-ú-]	[-ú-]	[-ú-]	[-ú-]	[-ú-]	[-sé~se-]	[-sé~se-]	[-sé~se-]	[-sé~se-]
Mai mult ca perfect (H)	[-ú+se-]	[-ú+se-]	[-ú+se-]	[-ú+se-]	[-ú+se-]	[-sé+se-]	[-sé+se-]	[-sé+se-]	[-sé+se-]
Participiu (D)	[-ú+t]	[-ú+t]	[-ú+t]	[-ú+t]	[-ú+t]	[-θ+s]	[-θ+s]	[-θ+s]	[-θ+t]
Gerunziu (F)	[-î́nd]	[-î́nd]	[-î́nd]	[-î́nd]	[-î́nd]	[-î́nd]	[î́nd]	[-índ]	[-î́nd]
Exemple:	*a putea* *a părea*	*a tăcea* *a plăcea*	*a începe*	*a umple*	*a face*	*a aprinde* *a pune*	*a alege* *a duce*	*a scrie*	*a rupe*

	30	31	32	33	34	35	36	37	38
Infinitiv (E)	[-e]	[-u̯á]	[-á]	[-e̯á]	[-e̯á]	[-e̯á]	-θ	-θ	[-á]
Prezent indicativ (A)	-θ-+-θ -θ-+[-^{i}] -θ-+[-e] [-e-]+[-m] [-e-]+[-ţ^{i}] -θ-+-θ	-θ-+[-u̯] -θ-+[-i̯] -θ-+-θ [-u̯ắ-]+[-m] [-u̯á-]+[-ţ^{i}] -θ-+[-u̯]	-θ-+[-u̯] -θ-+[-i̯] -θ-+[-ă] [-ắ-]+[-m] [-á-]+[-ţ^{i}] -θ-+[-u̯]	-θ-+[-u̯] -θ-+[-i̯] -θ-+-θ [-é-]+[-m] [-é-]+[-ţ^{i}] -θ-+[-u̯]	-θ-+[-u̯] -θ-+[-i̯] -θ-+-θ [-é-]+[-m] [-é-]+[-ţ^{i}] -θ-+-θ	-θ-+[-m] -θ-+[-i̯] -θ-+[-e] [-é-]+[-m] [-é-]+[-ţ^{i}] -θ-+[-u̯]	-θ-+[-u̯] -θ-+[-i̯] -θ-+[-i̯e] -θ-+[-m] -θ-+[-ţ^{i}] -θ-+[-u̯]	-θ-+-θ -θ-+[-^{i}] -θ-+[-e] [-é-]+[-m] [-é-]+[-ţ^{i}] -θ-+[-θ]	-θ-+[-u̯] -θ-+[-j] -θ-+[-ă] [-ắ-]+[-m] [-á-]+[-ţ^{i}] -θ-+[-u̯]
Prezent conjunctiv (A′)	-θ-+[-ă]	-θ-+-θ	-θ-+-θ	-θ-+-θ	-θ-+-θ	-θ-+[-ă]	θ-+[-i̯e]	-θ-+[-i̯e]	-θ-+θ
Imperfect (B)	[-á-]	[-u̯á-]	[-e̯á-] ([-á-])	[-e̯á-]	[-e̯á] ([-i̯á-])	[-e̯á-]	[-i̯á-]	[-á-]	[-á-]
Perfect simplu (C)	[-sé~se-]	[-u̯á~u̯ắ-]	[-ú-]	[-ú-]	[-ú-]	[-ú-]	[-ú-]	[-ú-] ([-sé~se-])	[-á~ắ-]
Mai mult ca perfect (H)	[-sé+se-]	[-u̯á+se-]	[-ú+se-]	[-ú+se-]	[-ú+se-]	[-usé+se-]	[-ú+se-]	[-ú+se-] ([-sé+se-])	[-á+se-]
Participiu (D)	[-θ+t]	[-u̯á+t]	[-á+t]	[ú+t]	[-ú+t]	[-ú+t]	[-ú+t]	[-θ+t]	[-á+t]
Gerunziu (F)	[-î́nd]	[-(u̯)î́nd]	[-î́nd]	[-î́nd]	[-î́nd]	[-î́nd]	[-índ]	[-índ]	[-î́nd]
Exemple:	*a coace* *a frînge*	*a lua*	*a da* *a sta*	*a bea*	*a vrea*	*a avea*	*a ști*	*a fi*	*a preda*

cum sînt : omonimiile $dA'_3 = dA'_6$; $dA_1 = dA'_1$, $dA_2 = dA'_2$, $dA_4 = dA'_4$, $dA_5 = dA'_5$; SA = SA'.

(b) Omonimii specifice, care caracterizează un grup mai mare sau mai restrîns de verbe, cum sînt, de exemplu, omonimiile $dA_3 = dA_6$, SC = S'D etc.

Aceeași omonimie poate fi realizată prin diferite afixe — cf. omonimia $dA_3 = dA_6$ realizată fie prin *-ă* : (*el*) *cîntă* = (*ei*) *cîntă*, de exemplu, sau prin *-ie* ca în (*el*) *apropie* = (*ei*) *apropie*. Din aceasta decurge importanța primordială a omonimiilor în clasificările morfologice [44].

4.3.2.3. Omonimiile specifice, dacă facem abstracție de mai mult ca perfect, ale cărui flective sînt întotdeauna univoc deductibile din cele de perfect simplu, sînt :

Omonimii sufixale

(a) SA = SB = SC = S'D = SE (ex. *a cînta*, *a lucra*)
(b) SA = SC = S'D = SE (ex. *a coborî*, *a sări* etc.)
(c) SB = SE (ex. *a părea* etc.)
(d) SC = S'D (ex. *a părea*, *a începe* etc.)
(e) SA = SE (ex. *a rupe*, *a duce* etc.)
(f) SA = SE = S'D (ex. *a da*, *a lua*)
(g) SA' = SE (ex. *a fi*).

Omonimii desinențiale

(α) $dA_3 = dA_6$ (ex. *a cînta*, *a lucra*, *a coborî* etc.)
(β) $dA_1 = dA_6$ (ex. *a putea*, *a muri*, *a rupe* etc.)
(γ) $dA_3 = dA'_3$ (ex. *a apropia*, *a sui*, *a umple* etc.)
(Δ) $dA_1 = dA_2$ (ex. *a apropia*, *a sui* etc.).

4.3.2.4. Fiecare serie de afixe din *tabelul 1* este caracterizată de o parte din cele 11 omonimii specifice, cum se vede din *tabelul 2*.

4.3.2.5. Fiecare serie de afixe se caracterizează deci printr-un număr de omonimii sufixale (cel puțin 1 și maximum 2) și desinențiale (1, 2 sau 3).

O singură serie (35) nu cunoaște nici o desinență omonimă (avem în vedere omonimiile specifice).

Tabelul 2

Omonimii	a	b	c	d	e	f	g	α	β	γ	Δ
Seria 1	+							+			
2	+							+			
3	+							+			
4	+							(+)		+	
5	+							+		+	
6	+							+		+	+
7	+							+			
8	+							+			
9	+							+			
10	+							+			
11	+							+			
12		+						+			
13		+						+			
14		+						+		+	+
15		+							+		
16		+							+		
17		+							+		
18		+							+		
19		+							+		
20		+							+		
21			+	+					+		
22			+	+					+		
23				+	+				+		
24				+	+				+	+	
25				+	+				+		
26					+				+		
27					+				+		
28					+				+	+	
29					+				+		
30					+				+		
31	+								+	+	
32						+			+		
33			+	+					+		
34			+	+						+	
35			+	+							
36				+	+				+	+	
37							+		+	+	
38	+								+		

4.3.2.6. În numeroase cazuri, mai multe serii de afixe prezintă aceleași omonimii (același număr și același tip). Așa sînt :

1.	Seriile 1–3, 7–11	(două omonimii)
2.	Seriile 4, 5	(trei „)
3.	Seria 6	(patru „)
4.	Seriile 12, 13	(două „)
5.	Seria 14	(patru „)
6.	Seriile 15–20	(două „)
7.	Seriile 21, 22	(trei „)
8.	Seriile 23, 25	(trei „)
9.	Seria 24	(patru „)
10.	Seriile 26, 27, 29, 30	(două „)
11.	Seria 28	(trei „)
12.	Seria 31	(trei „)
13.	Seria 32	(două „)
14.	Seria 33	(trei „)
15.	Seria 34	(trei „)
16.	Seria 35	(două „)
17.	Seria 36	(patru „)
18.	Seria 37	(trei „)
19.	Seria 38	(două „).

4.3.2.7. Grupele 13–20 cuprind cîte o singură serie caracterizată fiecare printr-o combinație de omonimii strict specifică, uneori chiar prin omonimii specifice (cf. seria 32 — omonimia (f), seria 37 — omonimia (g)). Ca atare reprezintă serii *aberante* și deci *ireductibile*.

4.3.2.8. Celelalte grupe înglobează mai multe serii de afixe sau, în cazurile în care nu cuprind decît o singură serie, aceasta se deosebește de seriile altor grupe prin prezența unor omonimii suplimentare. Așa sînt :

(A)	Grupul	2	față de grupul	1
(B)	„	3	„ „ „	2
(C)	„	5	„ „ „	4
(D)	„	9	„ „ „	8
(E)	„	11	„ „ „	10.

Din această examinare, s-ar părea că omonimiile fundamentale sînt cele sufixale, iar dintre omonimiile desinențiale, omonimiile α și β.

4.3.3.1. Compararea diferitelor serii de afixe stabilite, sub aspectul realizării lor concrete, duce la constatarea că, în multe cazuri, diferențele dintre seriile caracterizate prin aceleași omonimii fundamentale nu privesc decît a n u m i t e zone ale paradigmei.

De multe ori, deosebirile pot fi circumscrise în termeni fonetici : prezența afixelor diferite poate fi pusă în legătură cu o anumită structură a finalei radicalului. În acest caz, avem de-a face cu a l o m o r f e f o n e t i c e ale unui morfem.

Alteori ocurența unei serii nu poate fi circumscrisă decît prin raportarea la un grup sau prin indicarea individuală a radicalului verbal : în primul caz afixele deosebite constituie a l o m o r f e m o r f o l o g i c e , în al doilea, a l o m o r f e l e x i c a l e ale unui morfem.

Gruparea în c l a s e f l e x i o n a r e , deci în *conjugări*, se bazează pe *alomorfe morfologice.*

4.3.3.2. Examinarea seriilor de afixe care prezintă aceleași omonimii, deci fac parte din aceleași grupe, sub aspectul afixelor concrete pe care le cuprind și al ocurenței lor, arată că :

(a) Ocurența seriilor 1, 2, 3, 4, 6 poate fi delimitată fonetic în cadrul clasei verbelor în *-a* :

Seria 2 se realizează după un radical terminat într-un grup consonantic *muta cum liquida* sau un grup alcătuit din două lichide.

Seria 3 — după un radical terminat în *-u* nonalternant.

Seria 4 — după un radical terminat în *-o* nonalternant.

Seria 6 — după un radical cu finală vocalică diferită de *-u* și *-o* nonalternante.

Seria 5, identică din punctul de vedere al omonimiilor cu seria 4, dar diferită ca realizare fonetică, se realizează în paradigma verbului *a preceda* și a încă cîtorva verbe, avem deci de-a face cu alomorfe lexicale.

Seria 1 se realizează în celelalte cazuri.

(b) Ocurența seriilor 7, 8, 9, 10 și 11 poate fi de asemenea circumscrisă fonetic în cadrul clasei verbelor în *-a* :

Seria 8 se realizează după un radical terminat în *-u* nonalternant, iar seria 11 după un radical terminat în *-e*.

Seria 9 — după un radical cu finală vocalică (diferită de *-u* și *-e*).

Seria 10 — după un radical terminat în *k'* sau *g'* nonalternante.

Seria 7 — după un radical cu finală consonantică (oricare, afară de *k'* sau *g'*).

Diferența (privind realizările sufixului de prezent indicativ și conjunctiv) dintre seriile 1—6, pe de o parte, și 7—11, pe de alta, nu poate fi redusă la nivel fonetic, nici lexical (decît în cazul unui număr restrîns de verbe) : în aceleași condiții fonetice, sufixul de prezent poate fi : {-á~ă~Ø-}[25] sau {-á~ă~éz-}, de exemplu : *in*tr-Ø-*u*/*lu*cr-ez-Ø, *contin*u-Ø-u/*perpet*u-ez-Ø, *apropi*-Ø-*i*/ *sublini*-ez-Ø etc.

Ca atare, seriile 1—6 și 7—11 reprezintă serii morfologic ireductibile : verbele în *-a* se scindează astfel în două clase.

Ca urmare, sufixele de prezent care caracterizează cele două clase trebuie considerate altfel decît s-a făcut pînă acum : sufixul de prezent realizat totdeauna pozitiv {-á~éz-}, avînd în vedere și realizările foarte diferite sub aspectul componenței fonice, poate fi considerat diferit, deci neomonim față de sufixul de imperfect, infinitiv etc.

(c) Seriile 12 și 13 din grupul 4 se caracterizează prin unele sufixe și desinențe diferite ([-í-] față de [-i-] etc.), dar deosebirile nu pot fi circumscrise fonetic : atît [-i-], cît și [í-] sînt ocurente în condiții fonetice identice — după un radical terminat în *-r*, de exemplu : *a coborî, a suferi*. Le considerăm deci serii morfologic ireductibile.

Numărul restrîns al verbelor de tip *a coborî* face posibilă și includerea lor în clasificare prin enumerare.

(d) În schimb seriile 13 și 14, foarte asemănătoare din punctul de vedere al omonimiilor, pot fi reunite la nivel fonetic : seria 13 caracterizează o parte din verbele în *-i* cu radical terminat în *r*, pe cînd seria 14 se realizează după un radical cu finală vocalică.

Seria 14 ar putea fi reunită, în condiții similare, în aceeași clasă morfologică cu seria 12.

(e) Seria 16 se poate reuni cu seria 15 : seria 16 caracterizează o parte din verbele în *-i* cu radical terminat în *-č*, *-ǧ* , iar seria 15 unele verbe în *-i* cu radical terminat cu o altă consoană.

(f) Seriile 17, 18, 19 și 20 se delimitează între ele în termeni fonetici :

Seria 18 se realizează atunci cînd radicalul unei categorii de verbe în *-i* se termină în vocală.

---

[25] Afixul cuprins între acolade {-á~ă~Ø-}, de ex., simbolizează afixul morfologic, indiferent de realizările sale fonetice.

Seria 19 — cînd radicalul se termină în -ĉ sau -ĝ, seria 20 cînd radicalul se termină în -r, iar seria 17 în toate celelalte cazuri.

Ca şi în cazul verbelor în -*a*, repartiţia afixelor din diferite serii ne obligă să considerăm diferit sufixele {-í∼Ø-} şi {-í∼ésc-}, {-î́∼Ø-} şi {-î́∼ăsc-}, şi anume : vom continua să considerăm sufixele de prezent {-í∼Ø-} şi {-î́∼Ø-} omonime cu sufixul de infinitiv, de perfect etc., dar considerăm sufixele de prezent {-í∼ésc}, {-î́∼ăsc-} neomonime cu sufixele de infinitiv, de perfect simplu etc.

Deoarece toate verbele caracterizate prin sufixul de prezent {-î́∼ăsc-} au radicalul terminat în -*r*, finală care nu apare decît la cîteva din verbele în paradigma cărora apare sufixul {-í∼ésc-} (care pot fi înregistrate lexical, ca excepţii), le putem considera *alomorfe fonetice* ale aceluiaşi *alomorf morfologic.*

(g) Ocurenţa seriilor 21 şi 22 se circumscrie fonetic în cadrul verbelor în -*ea* : seria 22 se realizează după un radical terminat în -*ĉ*, seria 21, cînd radicalul are altă finală.

(h) Seriile 23, 24 şi 25 se pot de asemenea reuni :

Seria 24 se realizează cînd radicalul unor verbe în -*e* se termină într-un grup *muta cum liquida*, seria 25 cînd finala radicalului este -*ĉ* sau -*ĝ*, iar seria 23 în celelalte cazuri.

(i) În aceleaşi condiţii se reunesc seriile 26, 27 şi 28 : seria 27 se realizează cînd radicalul unor verbe în -*e* se termină în -*ĉ* sau -*ĝ*, seria 28, după radical cu finala -*i*, iar seria 26, în celelalte cazuri.

(j) Se delimitează în termeni fonetici ocurenţa seriilor 29 şi 30. Seria 30 este specifică pentru unele verbe în -*e*, cu radical terminat în -*ĉ* sau -*ĝ*, seria 29, pentru celelalte cazuri.

Verbele în -*e* se grupează deci în 3 clase flexionare : ultimele două se deosebesc de prima (seriile 23, 24, 25) prin omonimii diferite, iar între ele prin realizarea morfemului de participiu : SD = -*s* pentru unele, -*t* pentru altele, iar ocurenţa acestor sufixe nu poate fi delimitată fonetic.

4.3.3.3. Examinarea diferitelor serii de afixe din punctul de vedere al reducţiei alomorfelor ne obligă deci să distingem, din pricina particularităţilor înregistrate la 4.3.3.1. (b) şi (f), încă două omonimii importante din punct de vedere morfologic.

(a') SB = SC = S'D = SE (ex. *a lucra*, *a sublinia* etc.)

(b') SC = S'D = SE (ex. *a hotărî*, *a răpi* etc.).

Dimpotrivă, putem face abstracţie în clasificare de omonimiile derivate, rezultate din combinarea în serie a anumitor alomorfe fonetice : (γ) $dA_3 = dA'_3$ şi (Δ) $dA_1 = dA_2$, precum şi de omonimiile (f) şi (g) care caracterizează seriile aberante.

4.3.4.1. Avînd în vedere omonimiile caracteristice putem grupa verbele caracterizate flexionar prin seriile de afixe 1—30 (şi pe care le considerăm v e r b e   r e g u l a t e) în 8 tipuri paradigmatice cum rezultă din tabelul 3.

Tabel 3

Omonimii / Tipuri	a	a′	b	b′	c	d	e	α	β	Exemple
A	+							+		a ara, a continua, a apropia, a ploua, a preceda
B		+						+		a lucra, a perpetua, a sublinia
C			+					+		a acoperi, a sui a doborî, a coborî
D			+						+	a fugi, a muri
E				+					+	a isprăvi, a hotărî
F					+	+			+	a putea, a vedea, a şedea
G						+	+		+	a începe, a umple, a face
H							+		+	a alege, a prinde a rupe, a frige

4.3.4.2. Aceste 8 tipuri corespund, dacă avem în vedere a l o m o r f e l e   m o r f o l o g i c e prin care se realizează diversele omonimii, la 10 clase flexionare : tipurile C şi H se subdivid fiecare în 2 clase.

Aceste clase paradigmatice, pe care le putem numi cu termenu tradiţional de c o n j u g ă r i, sînt :

Conjugarea I avînd ca afixe caracteristice :

1. SA = SB = SC = S′D = SE : {-á-}

2. SF : {-înd}
3. $dA_3 = dA_6$: {-ă-}
Ex. : *a ara*, *a apropia* — cf. seriile 1—6.

Conjugarea a II-a avînd ca afixe caracteristice :
1. SB = SC = S'D = SE : {-á-}
2. SA : {-á∼éz-}
3. SF : {-înd}
4. $dA_3 = dA_6$: {-ă}
Ex. : *a lucra*, *a sublinia* — cf. seriile 7—11.

Conjugarea a III-a avînd ca afixe caracteristice :
1. SA = SC = S'D = SE : {-î-}
2. SB : {-á}
3. SF : {-înd}
4. $dA_3 = dA_6$: {-ă}
Ex. : *a coborî* (cf. seria 12).

Conjugarea a IV-a avînd ca afixe caracteristice :
1. SA = SC = S'D = SE : {-í-}
2. SB : {-eá-}
3. SF : {-ind}
4. $dA_3 = dA_6$: {-ă}
Ex. : *a acoperi*, *a sui* (cf. seriile 13, 14).

Conjugarea a V-a avînd ca afixe caracteristice :
1. SA = SC = S'D = SE : {-í-}
2. SB : {-eá}
3. SF : {-ind}
4. $dA_1 = dA_6$
Ex. *a sări*, *a fugi* (cf. seriile 15, 16).

Conjugarea a VI-a avînd ca afixe caracteristice :
1. SC = S'D = SE : {-í-}
2. SA : {-í∼ésc-}
3. SB : {-eá-}
4. SF : {-ind}
5. $dA_1 = dA_6$
Ex. : *a isprăvi*, *a hotărî* (cf. seriile 17, 18, 19, 20).

Conjugarea a VII-a avînd ca afixe caracteristice :
1. SC = S'D : {-ú-}
2. SB = SE : {-eá}

3. SA : {-é-}
4. SF : {-ind}
5. $dA_1 = dA_6$
Ex. : *a părea, a tăcea* (cf. seriile 21, 22).

Conjugarea a VIII-a avînd ca afixe caracteristice :
1. SC = S'D : {-ú-}
2. SA = SE : {-e-}
3. SB : {-eá-}
4. SF : {-înd}
5. $dA_1 = dA_6$
Ex. *a începe, a umple, a face* (cf. seriile 23, 24, 25).

Conjugarea a IX-a avînd ca afixe caracteristice :
1. SA = SE : {-e-}
2. SB : {-eá-}
3. SC : {-se-}
4. S'D : {-s}
5. SF : {-înd}
6. $dA_1 = dA_6$
Ex. : *a prinde, a duce, a scrie* (cf. seriile 26, 27, 28).

Conjugarea a X-a avînd ca afixe caracteristice :
1. SA = SE : {-e-}
2. SB : {-eá-}
3. SC : {-se-}
4. SD : {-t}
5. SF : {-înd}
6. $dA_1 = dA_6$
Ex. : *a rupe, a coace* (seriile 29, 30).

4.3.4.3. Avînd în vedere, deci, *omonimiile specifice relevante* și *alomorfele morfologice* (ireductibile în termeni fonetici) ale diferitelor morfeme verbale, obținem 10 conjugări reprezentînd 8 tipuri flexionare. În cazul a două clase — conjugările I și VI — am inclus și cîteva verbe prezentînd *alomorfe lexicale* (*a preceda, a succeda* etc.).

4.3.4.3.1. Considerate sub aspect cantitativ, cele 10 conjugări au, în limba actuală, o situație inegală. Cele mai bogate — dacă avem în vedere raportul care rezultă din repartizarea pe conjugări (cf. *Anexa 15*) a celor 450 de verbe examinate și din indicațiile oferite de studiul acad. Gr. Moisil — sînt conjugările I, a II-a, a V-a și a VI-a, urmate apoi, la destul de mare distanță, de conjugarea a IX-a

(din cele 6 000 de verbe examinate de acad. Gr. Moisil, 175 se încadrează în această clasă).

4.3.4.3.2. Foarte puţin numeroase sînt :

— Conjugarea a III-a reprezentată în lista noastră numai prin 2 verbe (*a coborî* şi *a omorî*). Avînd în vedere lista din [68], p. 16, putem adăuga *a doborî* şi (ca elemente periferice pentru vocabularul limbii actuale) *a pogorî*, *a scoborî*[26], mărind astfel numărul lor la 5.

— Conjugarea a X-a cuprinzînd (avînd în vedere lista examinată în această cercetare) 8 verbe : *a coace*, *a fierbe*, *a frige*, *a frînge*, *a înfige*, *a rupe*, *a sparge*, *a suge*. Numărul verbelor din această clasă creşte la 18, dacă avem în vedere lista dată în [68], p. 20—21, în care apar, pe lîngă cele menţionate mai înainte, verbele : *a răscoace*, *a recoace*, *a răsfierbe*, *a înfrînge*, *a răsfrînge*, *a corupe*, *a erupe*, *a întrerupe*, *a irupe*, *a prerupe*. Toate aceste verbe sînt reprezentate printr-o secvenţă fonică a cărei parte finală *coincide total* cu unul din cele 8 verbe din lista noastră : în cazul celor mai multe avem de-a face cu d e r i v a t e (ale lui *a coace*, *a fierbe* etc.).

— Conjugarea a VII-a reprezentată prin 11 verbe (cf. *anexa 15*), la care, pe baza listelor din [68], p. 21, 22, putem adăuga încă 17 verbe : *a apărea*, *a compărea*, *a dispărea*, *a se complăcea* etc., reprezentate toate prin secvenţe fonice a căror parte finală *coincide total* cu unul din cele 11 verbe din lista noastră.

Cele mai multe verbe din această clasă ezită, sub raport paradigmatic, în limba actuală, între conjugarea a VII-a şi conjugarea a VIII-a. Normele limbii literare recomandă formele caracterizate prin afixele conjugării a VII-a, dar în limba vorbită (chiar literară) sînt foarte frecvente, pentru multe din aceste verbe (mai ales în cazul derivatelor), formele cu afixe specifice conjugării a VIII-a : *va apare*, *ar displace*, *ne complácem* etc. (faţă de *va apărea*, *ar displăcea*, *ne complăcém* etc.).

— Conjugarea a IV-a cuprinzînd 19 din cele 450 de verbe discutate. Verbele incluse în lista noastră nu epuizează însă în mod evident această conjugare care este, fără îndoială, mai bogată. Putem adăuga astfel verbe ca : *a absolvi*, *a atribui*, *a diferi*, *a gîtui*, *a mîrîi*, *a mormăi*, *a sîcîi*, *a sprijini* etc.

Trebuie remarcat că în această conjugare predomină net verbele cu r a d i c a l t e r m i n a t î n v o c a l ă. Verbele avînd un radical cu finală consonantică sînt puţin numeroase. Putem adăuga,

[26] În lucr. cit. se menţionează şi *a tăbări*, care se încadrează însă mai curînd în conjugarea a VI-a.

la cele cuprinse în lista noastră (*a acoperi*, *a oferi*, *a sprijini*, *a suferi*, *a zvîrli*), verbele : *a absolvi*, *a diferi*, *a (se) referi*, epuizînd astfel categoria verbelor de acest tip.

Notă. O parte din verbele avînd radical cu finală consonantică au trecut, după o fază de ezitare, la conjugarea I — cf. *a dizolvi* (> *a dizolva*), *a rezolvi* (> *a rezolva*).

În cazul unora din verbele din această categorie constatăm prezența unor variante : *acoperă* și *acopere* (A_3), *acoperă* și *acopăr* (A_6), *suferă* și *sufere* (A_3) etc., care marchează trecerea acestor verbe de la tipul de flexiune propriu conjugării a V-a la cel specific conjugării a IV-a.

Verbele cu radical terminat în vocală care aparțin conjugării a IV-a sînt mult mai numeroase. Multe dintre ele însă prezintă variații care dovedesc ezitarea lor între conjugarea a IV-a și a VI-a — cf. *biruie* și *biruiește* (A_3), *cheltuie* și *cheltuiește* (A_3), *trebuie* și *trebuiesc* (A_6) etc.

4.3.4.3.3. Prin numărul mic de verbe pe care îl caracterizează și prin faptul că multe din aceste verbe ezită în flexiunea lor între două conjugări, prezentînd forme paralele, conjugările a III-a, a IV-a și a VII-a se dovedesc a avea o poziție destul de șubredă în sistemul limbii actuale.

Dimpotrivă, deosebit de solide sînt conjugările I, a V-a și, mai ales, a II-a și a VI-a.

4.3.4.4.1. Clasificarea în 10 conjugări face abstracție de formele de pers. a II-a sg. imperativ (afirmativ). Ținînd seama de această formă, verbele din fiecare conjugare ar trebui repartizate în două (sau trei) subclase : cea a verbelor care se caracterizează prin omonimia $G_2 = A_3$ și cea a verbelor cărora le e specifică omonimia $G_2 = A_2$. Deoarece în cazul unui mare număr de verbe, în contexte diferite — cf. *a adormi*, *a trece*, *a începe* etc. — sau chiar în același context — cf. *a zbura* — sînt posibile ambele omonimii menționate, aceste verbe ar urma să fie considerate ca *a treia* subclasă sau să fie incluse de două ori — atît în subclasa verbelor caracterizate prin $G_2 = A_3$, cît și în cea caracterizată prin $G = A_2$.

4.3.4.4.2. Nu pot fi cuprinse în această subclasificare verbe ca *a duce*, *a face*, *a zice*, *a veni* etc., care prezintă forme G_2 specifice (neomonime nici cu A_3, nici cu A_2).

4.3.4.4.3. În conjugarea I și a VI-a am inclus, în afară de verbele prezentînd alomorfe ale diverselor morfeme reductibile la nivel

fonetic, şi cîteva verbe (*a preceda, a succeda* etc., respectiv *a feri, a opri* etc.) prezentînd alomorfe circumscrise l e x i c a l.

Procedînd în acelaşi mod, putem reuni conjugările a III-a şi a IV-a, introducînd prin enumerare în conjugarea a IV-a cele 5 verbe ale conjugării a III-a (cf. 4.3.4.3.2).

De asemenea, se pot include, prin enumerare lexicală, în conjugarea a IX-a, cele 8 verbe (cf. 4.3.4.3.2) ale conjugării a X-a.

O asemenea reducţie al cărei rezultat constă în m i c ş o r a r e a n u m ă r u l u i c o n j u g ă r i l o r d e l a z e c e l a o p t, ajungîndu-se la o coincidenţă a conjugărilor şi tipurilor flexionare, *poate fi* fără îndoială *utilă şi economică dacă avem în vedere scopul practic al predării limbii române.*

4.3.5.0. Clasificarea astfel obţinută diferă atît de clasificarea tradiţională în 4 conjugări, cît şi de clasificările efectuate de Alf Lombard (care, în [56], [57], stabileşte 6 clase de verbe, grupînd separat verbele în *-a(-ez)* şi în *-i* (*-î*)(*-esc*), şi de acad. Gr. Moisil, care distinge, sub aspectul flectivelor, 5 clase de verbe, dintre care clasa verbelor în A se subîmparte în 6 grupe, clasa verbelor în I în 5 grupe, a verbelor în Î în 2 grupe, ajungîndu-se astfel la 15 tipuri de flexiune.

4.3.5.1. Rezultatele diferite obţinute de acad. Gr. Moisil se explică prin faptul că domnia sa a avut în vedere *flectivele* considerate g l o b a l, sub forma lor g r a f i c ă, pe cînd prezenta clasificare are ca punct de plecare diferitele *afixe* rezultate din analiza flectivelor considerate *sub aspectul componenţei lor fonice.*

4.3.5.2. Diferenţele faţă de clasificările menţionate, în 4 şi 6 conjugări, se explică, în primul rînd, prin extinderea bazei de clasificare. Clasificarea în 4 conjugări are în vedere u n s i n g u r a f i x — sufixul de infinitiv, iar la clasificarea în 6 conjugări se ajunge ţinînd seama nu numai de sufixul de infinitiv, ci şi de cel de prezent[27]. Introducerea printre criteriile clasificării a acestui din urmă sufix este, cum am văzut, deplin îndreptăţită de repartiţia sufixelor de prezent (v.4.3.3.2), dar nu este suficientă pentru a acoperi toată varietatea morfologică a verbului românesc. De aceea clasificarea propusă are în vedere t o a t e afixele r e l e v a n t e.

4.3.5.3. Prin extinderea bazei de clasificare la întreaga paradigmă şi prin rezultatele la care ajunge, clasificarea noastră se apropie

[27] În ansamblul său clasificarea cunoscutului romanist suedez are în vedere, pe lîngă afixele menţionate, vocalismul, consonantismul şi accentuarea radicalului — vezi [56], [57].

de cea propusă de Jiří Felix, care în studiul său *Classification des verbes roumains* distinge 12 clase de verbe.

Clasele stabilite de cele două clasificări coincid în mare. Deosebirile se explică prin modul de lucru : pe cînd clasificarea propusă de noi are în vedere *omonimiile specifice* şi afixele la nivelul *alomorfelor morfologice*, lingvistul ceh porneşte de la afixele concrete ca atare şi adaugă un criteriu de natură diferită : n u m ă r u l radicalelor verbelor[28], criteriu care nu intervine decît în clasarea verbelor în *-e*.

Ca urmare, verbele în *-a*, care în clasificarea noastră se repartizează în 2 clase (*a adăuga, a forma*), sînt grupate în studiul discutat în 3 clase (tip *a aduna, a forma* şi *a apropia*), rămînînd necuprinse în clasificare verbele de tipul *a preceda* şi *a ploua*, care prezintă omonimia *plouă* = *să plouă* (deci *-ă* = *-ă* şi nu *-e* = *-e*, ca *apropie* = *să apropie*). Verbele în *-i* şi *-î* (deci de conjugarea a IV-a în clasificarea tradiţională) sînt grupate în 6 clase (în clasificarea noastră 5).

În schimb verbele în *-e* sînt repartizate numai în 2 clase (tip *a cere* şi *a merge*) reunindu-se într-o singură clasă, a VI-a, verbele cu sufix de participiu *-s* şi *-t* (în virtutea faptului că sînt considerate verbe cu două radicale [29]), adăugîndu-se, ca excepţie, verbul *a umple* la clasa a V-a.

4.3.5.4. Dacă raportăm clasificarea obţinută în prezenta cercetare la clasificarea curentă şi tradiţională a verbelor româneşti în 4 conjugări, constatăm :

Am scindat în virtutea sufixului de prezent în 2 conjugări (I şi II) verbele în *-a*.

Verbele conjugării a IV-a, în *-i* şi *-î*, se repartizează în mai multe grupe avînd în vedere sufixele şi desinenţele : verbele în *-î* se încadrează, o parte, cele cu sufix de prezent {-î ~ Ø}, în conjugarea a III-a şi o altă parte în conjugarea a VI-a, iar verbele în *-i*, pe baza desinenţelor diferite, se repartizează în conjugarea a IV-a, a V-a şi a VI-a. Conjugarea a VI-a cuprinde deci atît verbe în *-i*, cît şi verbe în *-î*. Verbele în *-e*, avînd în vedere structura formelor de participiu şi de perfect simplu, se repartizează în trei clase : conjugarea a VIII-a, a IX-a şi a X-a.

Neschimbată rămîne la prima vedere situaţia verbelor în *-ea* (care reprezintă, în clasificarea propusă, conjugarea a VII-a) : verbele

---

[28] *Loc. cit.*, p. 295.

[29] S-ar părea că autorul consideră verbe cu radicale diferite numai unele din verbele al căror radical variază sub aspectul n u m ă r u l u i de elemente fonice componente.

în *-ea* reprezintă o categorie omogenă morfologic în măsura în care facem abstracție de verbul *a mînea*, element lexical arhaic și care se deosebește de celelalte verbe în *-ea* printr-un sufix de perfect simplu {-se-}. Această caracteristică obligă la desprinderea verbului *a mînea* din conjugarea a VII-a : verbul *a mînea* reprezintă încă un caz de paradigmă aberantă, hibridă din punctul de vedere al limbii actuale.

4.3.6.1. Repartizarea verbelor cu un anumit sufix de infinitiv în clase morfologice distincte duce la concluzia că pentru caracterizarea morfologică a unui verb nu este suficientă indicarea formei de infinitiv (cum se procedează în mod curent în dicționare).

Posibilitatea de a reface în întregime paradigma unui verb regulat presupune unele informații suplimentare. Acest supliment de informație poate fi reprezentat prin indicarea tipului morfologic, deci a conjugării (de ex. : *a* ara_{I}, *a* $lucra_{II}$, *a* $coborî_{III}$ etc.), sau prin indicarea (cum se procedează în dicționarele și în gramaticile limbii latine) unor forme care conțin afixele specifice. Cum deosebirile cele mai multe decurg din diversitatea flectivelor de prezent și participiu e firesc să se indice, alături de infinitiv, participiul și una din formele de prezent indicativ. Avînd în vedere existența paradigmelor defective unipersonale e de preferat să alegem forma de persoana a III-a singular, realizată de cvasitotalitatea verbelor. De altfel, în această formă apar desinențele morfologice specifice.

Simplificînd, s-ar putea reduce forma de participiu la toate verbele la care există o relație biunivocă între infinitiv și participiu, deci : *a cînta, cîntă* ; *a acoperi, acoperă* ; *a clipi, clipește* ; dar *a rupe, rupe, rupt*, de exemplu. Cum în cadrul clasei verbelor în *-e*, prezentul nu e relevant nici prin sufix, nici prin desinență, iar repartizarea în trei conjugări (a VIII-a, a IX-a și a X-a) are în vedere diferențele dintre sufixele de perfect și participiu, între acestea fiind un raport univoc în favoarea participiului, verbele în *-e* sînt suficient caracterizate flexionar prin indicarea infinitivului și a participiului : *a rupe, rupt* ; *a începe, început* etc.

Avînd în vedere repartiția complexă a diverselor flective de G_2 e necesar ca informația morfologică asupra unui verb să fie completată cu unele indicații în privința acestei forme.

Pentru a simplifica prezentarea, e mai economic să se menționeze imperativul numai în cazurile în care G_2 are o structură specifică sau proprie unui număr limitat de verbe.

Ar trebui indicată forma G_2 în cazul :

(1) unor verbe, ca *a veni, a duce, a face* etc., cu forme de imperativ specifice (de exemplu : *a veni, vine* ; *vino!*)

(2) al verbelor care prezintă, în acelaşi context, variante pentru G_2 (de exemplu : *a zbura, zboară ; zboară !, zbori !*)

(3) al verbelor realizînd forme diferite de G_2 în contexte diferite (de exemplu : *a trece, trece, trecut ; treci !* sau *trece !*)

(4) al verbelor tranzitive cu $G_2 = A_2$ (de exemplu : *a auzi, aude, auzit ; auzi !*).

Nu s-ar indica forma de pers. a II-a sing. imperativ (afirmativ) la verbele în paradigma cărora această formă este omonimă cu cea de pers. a III-a sing. a prezentului indicativ (deci, *a chema, cheamă*, de exemplu), deoarece această omonimie este foarte răspîndită : este cvasigenerală pentru verbele de conjugarea I, a II-a, a III-a, a IV-a şi a VI-a. În conjugările I, a II-a şi a VI-a această omonimie se manifestă şi în paradigma unor verbe intranzitive : *a pleca, a boci (boceşte (cît poţi)!)*, de exemplu (faţă de : *plîngi (cît poţi)!*), *a clipi, a goni (goneşte (cît poţi!)* faţă de *fugi !*, de exemplu) etc.

RADICALUL VERBAL

4.4.0. Verbele româneşti, considerate sub aspectul variaţiei radicalului, se repartizează, la o cît de superficială cercetare, în trei categorii : (1) verbe cu radical constant în cursul întregii paradigme (de exemplu, *a ara, a rupe* etc.), (2) verbe cu radical parţial variabil (de exemplu *a cere*) şi (3) verbe cu radical total variabil (*a fi*).

Această primă clasificare poate fi precizată prin distingerea în cadrul acestor clase a unor subclase.

Din aceste trei categorii, cele mai multe probleme pune categoria (2), a verbelor cu radical variabil. Din această cauză şi pentru că discutarea celorlalte categorii presupune unele referiri la categoria (2) ne vom ocupa întîi de acest grup de verbe.

4.4.1. VERBE CU RADICAL PARŢIAL VARIABIL

Variaţiile radicalului verbal pot fi reprezentate prin : alternanţe vocalice şi alternanţe consonantice.

4.4.1.1. ***Alternanţe consonantice.*** Avînd în vedere lista de verbe utilizată în descriere (vezi *anexa 10*), constatăm existenţa în limba română a următoarelor alternanţe consonantice :

(a) c/ĉ
Ex. : *a călc-a/să calĉ-e*

(b) g/ĝ
Ex. : *adăug-înd/adauĝ-e*

(c) t/ţ
Ex. : *a bat-e/baţ-i*
(d) d/z
Ex. : *a căd-ea/căz-înd*
(e) s/ş
Ex. : *a coas-e/coş-i*
(f) s(t)/ş(t)
Ex. : *a gust-a/guşt-i*
(g) (ş)c/(ş)t
Ex. : *a muşc-a/muşt-i, să muşt-e*
(h) sc/şt
Ex. : *cresc-înd/a creşt-e*
(i) 1. n/Ø
2. b/Ø
Ex. : *rămîn-e/rămî-i, răma-se*
fierb-e/fier-se
(j) 1. c/ĉ/Ø
2. g/ĝ/Ø
3. t/ţ/Ø
4. d/z/Ø
Ex. : *duc-înd/duĉ-e/du-se*
spărg-înd/sparĝ-e/spar-se
scoat-e/scoţ-înd/scoa-se
ard-e/arz-înd/ar-se
(k) c/ĉ/p
Ex. : *coc-înd/coaĉ-e/cop-sei*
(l) g/ĝ/p
Ex. : *înfig-înd/înfiĝ-e/înfip-sei*

Notă. În afară de alternanţele menţionate, care caracterizează paradigma verbală în sistemul limbii literare, se discută de obicei în diverse lucrări de specialitate şi unele alternanţe care presupun luarea în consideraţie a unor variante regionale sau arhaice. Aşa sînt, de exemplu, alternanţele *r*/Ø şi d/z/g. Prima se manifestă în paradigma unor verbe ca *a cere*, *a pieri* : *cer*, *cer-e/ce-i* (= *cer-i*) ; *pier*, *pier-e/pie-i* (= *pier-i*), iar a doua are în vedere verbele *a ucide* şi *a purcede* care apar izolat cu forme de gerunziu ca *ucigînd*, *purcegînd*, situaţie în care radicalul înregistrează trei finale consonantice : *ucid-e/uciz-i/ucig-înd* (= *uciz-înd*).

Observaţie. Comparaţia cu tabelul de alternanţe consonantice din [29] arată că în flexiunea verbală se realizează numai o parte din variaţiile consonantice posibile în limba română. Nu apar alternanţele d/j, t/ĉ, ţ/ĉ, realizate în derivare, nici variaţiile l/y (în interpretarea noastră l/Ø), z/j, f/ş, înregistrate în flexiunea nominală.

4.4.1.1.1. Examinarea alternanţelor consonantice impune următoarele observaţii :

(1) Alternanţele se realizează în majoritatea covîrşitoare a cazurilor între termeni pozitivi [30]. Numai în două cazuri — (i) şi (j) — unul , respectiv doi termeni consonantici pozitivi se opun unui termen Ø.

(2) Variaţiile de termeni pozitivi se realizează prin substituirea unor elemente fonologice din aceeaşi serie : numai între consoane. Nu apar alternanţe cuprinzînd un termen consonantic opus unuia vocalic. În majoritatea cazurilor, variaţia priveşte un singur element. Singura excepţie o reprezintă alternanţa (h) care se realizează prin variaţia unui grup consonantic.

(3) Elementele fonologice cuprinse într-o alternanţă se pot deosebi atît sub aspectul locului, cît şi sub aspectul modului de articulare. Se păstrează însă constant, cu o singură excepţie, caracterul sonorităţii sau al nonsonorităţii : în alternanţele c/ĉ, c/ĉ/p, t/ţ, s/ş, sc/şt etc., toate consoanele sînt surde, pe cînd în g/ĝ, ca şi în d/z, ambii termeni ai alternanţei se caracterizează prin sonoritate.

Excepţia menţionată mai sus este reprezentată de alternanţa g/ĝ/p, care nu apare (avînd în vedere lista noastră de verbe) decît în paradigma verbelor *a frige*, *a suge* şi *a înfige*.

(4) Alternanţele consonantice pot cuprinde minimum *doi* şi maximum *trei* termeni.

Elementele unei alternanţe de doi termeni pot fi ambele pozitive sau unul pozitiv şi celălalt negativ.

Cele mai frecvente sînt variaţiile consonantice între doi termeni pozitivi (cf. *anexa 13*). Variaţiile între un termen pozitiv şi unul negativ (n/Ø şi b/Ø) nu apar decît în paradigmele verbelor *a veni* : *vin-e*/*vi-i* (şi a derivatelor sale : *a se cuveni* [31], *a deveni* etc.), *a pune*, *a rămîne*, *a spune*, *a ţine* şi *a fierbe* (*fierb*/*fier-se*, *fier-t*), au deci un caracter izolat (mai ales în cazul alternanţei b/Ø).

---

[30] Numim **pozitivi** termenii diferiţi de zero.

[31] Avem în vedere construcţii puţin obişnuite de forma : *mi te cuvii*, în care *a se cuveni* încetează de a mai fi verb unipersonal.

Alternanţele realizate în trei termeni adaugă alternanţelor (c) şi (d) de doi termeni un al treilea termen, negativ, t/ţ/Ø, d/z/Ø sau, în cazul alternanţelor de doi termeni (a) şi (b), un termen negativ ori un termen pozitiv realizat prin *p* : c/ĉ/Ø ; c/ĉ/p ; g/ĝ/Ø ; g/ĝ/p. În cele mai multe alternanţe de trei termeni, al treilea termen este Ø.

4.4.1.1.2. În ce priveşte *ocurenţa* lor, alternanţele consonantice se caracterizează în felul următor :

(1) Alternanţele consonantice afectează în toate cazurile, fără excepţie, partea finală a radicalului, se produc deci la jonctura dintre radical şi diferitele afixe care apar în urma acestuia.

(2) Secvenţa de elemente fonice care reprezintă radicalul nu este afectată decît de o singură alternanţă consonantică.

(3) Ocurenţa unuia sau altuia dintre membrii alternanţelor nu este în nici un fel condiţionată de accent.

(4) Se pot stabili anumite relaţii între diferiţii membri ai alternanţelor şi terminaţiile diferitelor forme verbale.

La prima vedere apariţia unuia sau altuia din termenii alternanţelor este condiţionată de calitatea fonetică a terminaţiilor. Apariţia celui de-al doilea termen [32] al alternanţelor (a), (b), (c), (d), (e), (f), (g), (h), (i), (j), (k) şi (l) este determinată de prezenţa în imediata lui apropiere a unui *i* asilabic (una din realizările morfemului de persoana a II-a singular a prezentului) : *apuĉi*, *alerĝi*, *baţi*, *crezi*, *coşi*, *exişti* etc., iar în cazul alternanţelor (a), (b), (g), (h), (j_1), (j_2), (k), (l) şi de *i* asilabic şi de *e*, desinenţă de persoana a III-a singular, eventual şi plural, prezent indicativ sau conjunctiv : *apuĉi*, *apuĉe* ; *calĉi*, *calĉe* ; *merĝi*, *merĝe* ; *muşti*, *muşte* ; *creşti*, *creşte* etc.

Al doilea termen al alternanţelor (b), (c), (d) şi (e) apare şi atunci cînd după radical urmează un *i* vocalic [33] : *fug*/ *a fuĝ-i*, *fuĝ-it*, *fuĝ-ind*, *fuĝ-ise* ; *înghit*/ *a înghiţ-i*, *înghiţ-it*, *înghiţ-ind*, *înghiţ-ise* ; *aud*/ *a auz-i*, *auz-it*, *auz-ind*, *auz-ise* ; *ies*/ *a ieş-i*, *ieş-it*, *ieş-ind*, *ieş-ise*.

---

[32] Al doilea, în modul nostru de prezentare a alternanţelor. Ordonarea într-un sens sau altul a termenilor alternanţelor este oarecum arbitrară şi, în fond, fără consecinţe pentru descriere. Alegerea ca prim termen al alternanţei a elementului care apare în forma de pers. I sg. a prezentului indicativ se justifică într-un fel prin faptul că această formă este caracterizată, în cazul celor mai multe verbe româneşti, printr-un flectiv Ø.

[33] Evident, regula priveşte numai verbele în paradigma cărora se realizează aceste alternanţe (verbe ca *a pregăti*, *a prăpădi*, *a ameţi*, *a putrezi* nu intră în discuţie).

Cum *i* vocalic caracterizează terminaţiile tipului de verbe cu -*i* ca marcă a infinitivului, se poate vorbi nu numai de o condiţionare f o n e t i c ă, ci, în acelaşi timp, şi de condiţionare m o r f o l o g i c ă .

Deoarece însă, un grup de verbe, avînd un radical cu o structură fonetică asemănătoare şi încadrîndu-se în acelaşi tip morfologic [34], realizează, înainte de *i* vocalic, radicalul cu primul termen al alternanţei (cf. *miroș-i*, dar *(a) miros-i*, faţă de *ieș-i*, *(a) ieș-i*), se poate vorbi chiar de o condiţionare l e x i c a l ă .

Notă. Alternanţa (a) nu se manifestă în paradigma nici unui verb din categoria -*i* : toate verbele cu infinitivul terminat în -*či* se încadrează în tipul -*i*(-*esc*) caracterizat prin lipsa alternanţelor : *a boci*, *a toci* etc.
Toate aceste verbe păstrează, în cursul întregii paradigme, [č] ca element final al radicalului.

Condiţionarea morfologică este şi mai clară în cazul alternanţei (i_1) : membrul zero al alternanţei, la verbele în paradigma cărora se manifestă această variaţie, apare cînd radicalul e urmat de un *i* nesilabic, dar numai pentru verbele cu infinitivul în -*e* (cînd radicalul nu se termină într-un grup consonantic, cf. *a aștern-e)* şi în -*i*, ca : *a rămîn-e/rămîi*, *a obține/obții*, *a veni/vii*. Această alternanţă nu se manifestă, în exact aceleaşi condiţii fonetice, la verbele cu infinitivul în -*a*, ca : *adun-a/adun-i*, *a suspin-a/suspin-i* etc.

Termenul Ø al alternanţei în discuţie apare şi atunci cînd terminaţia formei verbale începe cu -*s* : *pun-e/ pu-sei*, *pu-s*, iar terminaţiile cu această structură fonetică nu apar decît la o parte din verbele cu infinitivul în -*e* (cf. conjugarea a IX-a).

În toate celelalte situaţii apare termenul pozitiv (*n*) al alternanţei : *pun*, *pun-ă*, *pun-înd*, *vin*, *veneam*, *vină*, *venind* etc.

Notă. Diacronic se poate constata evoluţia de la o condiţionare fonetică spre una în care predomină elementul morfologic : forme ca *puind*, *viind* au fost înlocuite prin formele *punînd*, *venind*, generale în limba literară de azi. Tot aşa formele *amîni*, *mîni* cunosc variante, mai vechi şi regionale, *amîi*, *mîi*, pe care limba literară le-a eliminat.

---

[34] Avem în vedere faptul că prezintă în flexiune aceeaşi serie de flective.

Termenul al doilea al alternanţelor (a) şi (b) se realizează la verbele în *-e*, în *-ea* şi în *-i* şi înaintea terminaţiilor de imperfect a căror parte iniţială se realizează ca [a-], pe cînd la verbele în *-a*, în aceleaşi condiţii fonetice apare primul termen al alternanţei : comp., de exemplu, *făcea, mergea, tăcea, fugea* şi *călcam, alergam* etc.

De asemenea, termenul al doilea al alternanţelor (c), (d) şi (e) se realizează şi în formele în care radicalul este urmat de o terminaţie care începe cu *e(a)*, dar numai în cazul verbelor în *-i* : comp., de exemplu, *ascuţeau, auzeau, ieşeau*, dar *băteau, cădeau, coseau*.

Termenul al doilea al alternanţelor (c) şi (d) mai apare şi înaintea terminaţiei *-ind*, dar numai în cazul în care alternanţa se manifestă în cadrul paradigmei unui verb cu infinitivul în *-e* sau *-ea* : *scoţ-înd, arz-înd, văz-înd*, faţă de *cînt-înd, acord-înd*. În acest caz se poate vorbi de o condiţionare strict morfologică.

În cazul alternanţei (d), termenul al doilea apare — în cazul cîtorva verbe în *-ea* (*a cădea, a şedea, a vedea* şi derivatele lor) şi în *-e* (*a crede* şi derivatele sale) — şi în formele în care terminaţia asociată radicalului începe cu *-u* sau cu *-î* : *văz-u, văz-use, văz-ut*; *căz-ură, căz-ut*; *crez-usem, crez-ut*; *şez-u, şez-înd* etc. (faţă de *vînd-ură, vînd-ut*; *pierd-u, pierd-ut* etc.).

Termenul al treilea al alternanţei (j) este ocurent numai înaintea terminaţiilor care încep cu *s* : *du-se, ale-seră, scoa-serăm, aprinseşi* etc.

Ocurenţa termenului al doilea, *Ø*, al alternanţei (i_2), ca şi ocurenţa termenului al treilea, *p*, al alternanţelor (k) şi (l) sînt determinate de joncţiunea radicalului cu *-t* şi cu terminaţiile începînd cu *s* : *fier-se, fier-t, cop-sei, cop-t, înfip-seră, înfip-t* etc., terminaţii specifice unui grup restrîns de verbe în *-e*.

4.4.1.1.3. Reluînd observaţiile de mai sus le putem grupa în felul următor :

Termenul al doilea al diverselor alternanţe apare urmat de :

(1) *-i* nesilabic : toate alternanţele exceptînd pe (i_2),

(2) *-i* silabic : alternanţele (b), (c), (d), (e) în paradigma unora din verbele în *-i*,

(3) *-e* : alternanţele (a), (b), (g), (h),

(4) *-e* semivocalic : alternanţele (c), (d) şi (e) în paradigma unor verbe în *-i*,

(5) *-a* : alternanţele (a) şi (b) în paradigma verbelor în *-e*, în *-ea* şi *-i*,

(6) *-u* și *-înd* : alternanțele (c) și (d) în paradigma verbelor în *-ea* și a unora din verbele în *-e*,
(7) *-s* și *-t* : alternanța (i_2) în paradigma unui singur verb în *-e* : *fierbe.*

Termenul al treilea al diverselor alternanțe, care poate fi Ø sau *p*, apare urmat de *-s* (...) și de *-t*, terminații specifice unei categorii restrînse de verbe în *-e* (conj. a IX-a și a X-a).

Primul termen al alternanțelor apare în toate situațiile în care nu apar termenii al doilea și al treilea.

4.4.1.1.4. Din această descriere rezultă că același termen al alternanțelor poate fi coocurent cu diverse terminații, chiar dacă aceste terminații au structură fonetică diferită : comp. (1), (2),(3), (4), (5), (6). Ocurența cea mai generală a termenului al doilea al alternanțelor o reprezintă persoana a II-a singular a prezentului indicativ, conjunctiv, și, la unele verbe, imperativ, în care radicalul este urmat de un *-i* nesilabic. Datorită generalității acestei ocurențe, putem vorbi de o *condiționare fonetică* (deși calitatea fonetică și fonologică a ceea ce considerăm desinență de persoana a II-a este foarte discutată și discutabilă).

De asemenea, de condiționare fonetică putem vorbi în cazul (3).

În celelalte situații ocurența unui anumit termen al diverselor alternanțe este condiționată mai puțin fonetic și mai mult morfologic, uneori chiar lexical.

4.4.1.1.5. Condiționarea morfologică este evidentă dacă urmărim repartiția diferiților termeni ai alternanțelor consonantice în cadrul paradigmelor diferitelor categorii de verbe.

Notă. În expunerea care urmează folosim abrevierile la care am recurs în capitolele anterioare și a căror listă s-a dat la 4.2.0. (*Nota*). De cîte ori simbolul care indică un anumit timp apare neînsoțit de nici o cifră înseamnă că timpul respectiv prezintă un alomorf radical comun celor șase forme. Deoarece pentru majoritatea covîrșitoare a verbelor formele de imperativ sînt omonime cu cele de indicativ, nu menționăm imperativul decît în cazurile în care se constată o abatere de la această regulă. Menționăm deci imperativul în cazurile în care prezintă un alomorf distinct, specific numai imperativului.

Repartiția în cadrul paradigmei a termenilor alternanțelor consonantice

c/ĉ

Verbe în *-a*

$$\begin{cases} c : A_1, A_3, A_4, A_5, A_6, B, C, D, E, F & \begin{cases} \text{-ă} (\quad) \\ \text{-}\emptyset \\ \text{-înd} \\ \text{-a} (\quad) \end{cases} \\ \hat{c} : A_2 = A'_{3,6} \begin{cases} \text{-i} \\ \text{-e} \end{cases} \end{cases}$$

Verbe în *-e* și *-ea*

$$\begin{cases} c : A_1, A_6, A'_{3,6}, C, D, F \begin{cases} \text{-ă} \\ \text{-}\emptyset \\ \text{-înd} \\ \text{-u} (\quad) \end{cases} \\ \hat{c} : A_2, A_3, A_4, A_5, B, E \begin{cases} \text{-i} \\ \text{-e} (\quad) \\ \text{-a} (\quad) \end{cases} \end{cases}$$

c/ĉ/Ø (p)

Verbe în *-e*

$$\begin{cases} c : A_1, A_6, A'_{3,6}, F \begin{cases} \text{-ă} \\ \text{-}\emptyset \\ \text{-înd} \end{cases} \\ \hat{c} : A_2, A_3, A_4, A_5, B, E \begin{cases} \text{-i} \\ \text{-e} (\quad) \\ \text{-a} (\quad) \end{cases} \\ \emptyset (p) : C, D \begin{cases} \text{-s} (\quad) \\ \text{-t} \end{cases} \end{cases}$$

g/ĝ

Verbe în *-a*

$$\begin{cases} g : A_1, A_3, A_4, A_5, A_6, B, C, D, E, F & \begin{cases} \text{-}\emptyset \\ \text{-ă} (\quad) \\ \text{-a} (\quad) \\ \text{-înd} \end{cases} \\ \hat{g} : A_2, A'_{3,6} \begin{cases} \text{-i} \\ \text{-e} \end{cases} \end{cases}$$

Verbe în -*i*

- g : A_1, A_6, $A'_{3,6}$ { -Ø / -ă }
- ĝ : A_2, A_3, A_4, A_5, B,C,D,E,F { -^{i} / -i ( ) / -e / -a ( ) }

g/ĝ/Ø (p)

Verbe în -*e*

- g : A_1, A_6, $A'_{3,6}$, F { -Ø, -ă / -înd }
- ĝ : A_2, A_3, A_4, A_5 B, E { -^{i} / -e ( ) / -a ( ) }
- Ø (p) : C,D { -s ( ) / -t }

t/ţ

Verbe în -*a*, -*ea*, -*e*

- t : A_1, A_3, A_4, A_5, A_6, $A'_{3,6}$, B,C,D,E,F { -Ø / -ă / -ea ( ) / -a ( ) / -înd }
- ţ : A_2 { -^{i}

Verbe în -*i*

- t : A_1, A_3, A_6, $A'_{3,6}$ { -Ø / -e / -ă }
- ţ : A_2, A_4, A_5, B,C,D,E,F { -^{i} / -i ( ) / -ea ( ) / -ind }

t/ţ/Ø

Verbe în -*e*

- t : A_1, A_3, A_4, A_5, A_6, $A'_{3,6}$, B, E { -Ø / -e ( ) / -ă ( ) / -ea ( ) }
- ţ : A_2, F { -^{i} / -înd }
- Ø : C, D { -s ( )

d/z

Verbe în *-a*

- d: $A_1, A_3, A_4, A_5, A_6, A'_{3,6}$, B,C,D,E,F {-Ø, -ă ( ), -a ( ), -e ( ), -înd}
- z : A_2 {-^{i}}

Verbe în *-e*, *-ea* (*-e* : numai *a crede*)

- d : $A_1, A_3, A_4, A_5, A_6, A'_{3,6}$ B,E {-Ø, -e ( ), -ă, -ea ( )}
- z : A_2, C, D, F {-^{i}, -u ( ), -înd}

Verbe în *-e* (numai : *a pierde, a vinde*)

- d : $A_1, A_3, A_4, A_5, A_6, A'_{3,6}$, B, C, D,E {-Ø, -e ( ), -ă, -u ( )}
- z : A_2, F {-^{i}, -înd}

Verbe în *-i*

- d : $A_1, A_3, A_6, A'_{3,6}$ {-Ø, -ă, -e}
- z : A_2, A_4, A_5, B, C, D, E, F {-^{i}, -i ( ), -ea ( ), -ind}

d/z/Ø

Verbe în *-e*

- d : $A_1, A_3, A_4, A_5, A_6, A'_{3,6}$, B,E {-Ø, -e ( )}
- z : A_2, F {-^{i}, -înd}
- Ø : C, D {-s ( )}

s/ş

Verbe în *-a*, *-e*, *-i* (*-i*, numai: *a mirosi*)

- s : A_1, A_3, A_4, A_5, A_6, $A'_{3,6}$, B,C,D,E,F
  - -Ø
  - -e
  - -ă ( )
  - -i ( )
  - -a ( )
  - -ea ( )
  - -ind
  - -înd
- ş : A_2 { $-^{i}$

Verbe în *-i*

- s : A_1, A_3, A_6, $A'_{3,6}$
  - -Ø
  - -e
  - -ă
- ş : A_2, A_4, A_5, B,C,D,E,F
  - $-^{i}$
  - -i ( )
  - -ea ( )
  - -ind

st/şt

Verbe în *-a*

- st : A_1, A_3, A_4, A_5, A_6, $A'_{3,6}$, B, C, D, E, F
  - -Ø
  - -ă ( )
  - -e ( )
  - -a ( )
  - -înd
- şt : A_2 { $-^{i}$

şc/şt

Verbe în *-a*

- şc : A_1, A_3, A_4, A_5, A_6, B, C, D, E, F
  - -Ø
  - -ă ( )
  - -a ( )
  - -înd
- şt : A_2, $A'_{3,6}$
  - $-^{i}$
  - -e

sc/şt

Verbe în *-a*

- sc : A_1, A_3, A_4, A_5, A_6, B, C, D, E, F
  - -Ø
  - -ă ( )
  - -a ( )
  - -înd
- şt : A_2, $A'_{3,6}$
  - $-^{i}$
  - -e

Verbe în *-e*

sc : A_1, A_6, $A'_{3,6}$, C, D, F { -∅, -ă, -u( ), -înd }

șt : A_2, A_3, A_4, A_5, B, E { -i, -e( ), -ea( ) }

n/∅

Verbe în *-e*

n : A_1, A_3, A_4, A_5, A_6, $A'_{3,6}$, B, E, F { -∅, -e( ), -ă, -ea( ), -înd }

∅ : A_2, C, D { -i, -s( ) }

Verbe în *-i*

n : A_1, A_3, A_4, A_5, A_6, $A'_{3,6}$, B,C,D,E,F { -∅, -e( ), -ă, -i( ), -ea( ) }

∅ : A_2 { -i

b/∅

Verbe în *-e* (*a fierbe*)

b : A, $A'_{3,6}$, B, E, F { -∅, -e, -i, -a, -înd, -ea( ) }

∅ : C, D { -s( ), -t }

Explicație. Literele care urmează după acoladă reprezintă terminațiile asociate în formele verbale unuia sau altuia din membrii alternanțelor. Cînd o literă e urmată de o paranteză : *s*( ), de exemplu, înseamnă că terminația se reduce la fonemul indicat de literă sau continuă cu alte foneme.

4.4.2.0. ***Alternanțe vocalice.*** Al doilea tip de alternanțe privește elementele vocalice ale morfemului radical, deci elementele susceptibile de a fi accentuate sau atone. Deoarece accentul are caracter mobil în cadrul flexiunii verbale românești, radicalul putînd fi accentuat sau aton, distingem de la început două serii de alternanțe vocalice : (I) Alternanțe vocalice care se produc în condițiile menținerii status-ului accentual al radicalului și (II) alternanțe vocalice care presupun modificarea status-ului accentual al morfemului radical.

4.4.2.1. I. *Alternanțe vocalice în condițiile menținerii status-ului accentual* :

1. — Sub accent :

(a) *ă*/a[35]
Ex. : *agăț/agață, să agațe*
arăt/arată, să arate

(b) *e*/a
Ex. : *șed, șezi/șade, șadă* ;
dezmierd, dezmierzi, să dezmierde/dezmiardă

(c) *î*/*i*
Ex. : *vînd, vîndă/vinzi, vinde*

(d) *e*/ea
Ex. : *alerg, alergi/să alerge, aleargă*

(e) *o*/oa
Ex. : *rod, rozi/roade, roadem*

(f) *ă*/*e*/a
Ex. : *văd/vezi, vede/să vadă*
spăl/speli, să spele/spală

2. — În silabă neaccentuată :

(a) ă/e
Ex. : *apăr, apără/aperi, să apere*
sufăr/suferi, suferă, să sufere

II. *Alternanțe vocalice presupunînd schimbarea status-ului accentual:*

(a) á/ă
Ex. : *bag, bagi, bagă/băgăm*
adaug, adaugi, adaugă/adăugăm
tai, taie/tăiem
sparg, sparse, spart/spărgeam, spărsei

---

[35] Vocala tipărită cu cursive apare și atunci cînd radicalul e aton.

(b) í/e
Ex. : *vin/venim*
prezint/prezentăm

(c) ú/Ø
Ex. : *usuc, usucă/uscăm, uscam*
Notă. Alternanța (c) nu se manifestă decît în paradigma verbului *a usca.*

(d) í/á/ /ă
Ex. : *rămîn/rămase/ /rămăsei*

(e) ó/oá/u
Ex. : *port, porți/poartă, să poarte//purtăm*
despoi/despoaie/ /despuiem
înconjor/înconjori/înconjoară, să înconjoare//înconjurăm

Notă. Unele dintre verbele care realizează alternanța ó/oá/ u, și anume cele al căror radical cuprinde mai mult de două silabe, tind spre uniformizarea radicalului, prin eliminarea alternanțelor. În limba actuală se întîlnesc destul de des variante de tipul : *înconjór, încónjur* ; *înconjóri, încónjuri* ; *înconjoáră, încónjură / înconjurăm* etc.

Asemenea variante apar la o întreagă serie de verbe care au aceeași structură silabică și o structură fonică asemănătoare a finalei radicalului : *a împresura, a desfășura, a înfășura* etc.

Paradigma fără variație vocalică a radicalului presupune schimbarea structurii radicalului din unele forme prin deplasarea accentului de pe ultima silabă pe antepenultima (comp. *desfășór* și *desfășur*) și prin înlocuirea în silaba finală, devenită atonă, a lui [ó], respectiv [o̯á] prin [u]. Prin deplasarea amintită a accentului, ultima silabă a radicalului e întotdeauna, atît în formele accentuate pe radical, cît și în cele cu accentul pe terminație, neaccentuată : *încónjur, încónjură, înconjurắm, înconjuráți* etc.

Observație. Comparînd datele oferite de 2.5. și 3.5. constatăm următoarele diferențe între flexiunea nominală și flexiunea verbală :

— În flexiunea nominală nu apar alternanțe vocalice cu trei termeni (exc. alternanța izolată *á/é/eá*).

— Alternanțele vocalice se realizează în cadrul flexiunii nominale numai în condițiile menținerii status-ului accentual al radicalului.

4.4.2.2. Deoarece paradigma verbală românească se caracterizează prin mobilitatea accentului, toate verbele care prezintă o alternanță în cadrul radicalului accentuat au și o variantă neaccentuată a radicalului. Deci tipul *pórt/poártă/purtăm* reprezintă tipul normal. De cele mai multe ori însă radicalul neaccentuat este alcătuit din aceleași elemente fonetice ca cel accentuat, deosebindu-se de acesta din urmă numai sub aspect accentual—cf. de exemplu, *șéd/ședém*. În cazul în care radicalul accentuat prezintă fenomenul alternanței vocalice, radicalul neaccentuat poate avea o formă unică cuprinzînd unul din termenii alternanței.

Așa, de exemplu, în cazul alternanței I 1 (a) : *ă/a*, radicalul neaccentuat cuprinde termenul *ă* : *arăt, arátă* etc., *agăț, agáță* etc./ *arătăm, arătám, arătát* etc., *agățăm, agățám, agățát* etc.

Tot termenul *ă* apare în radicalul neaccentuat și atunci cînd paradigma verbului se caracterizează prin alternanța I 2 (a) : *ă/e* : *ápăr/áperi/apărăm, apărám, apărát* etc.

Radicalul neaccentuat al verbelor care realizează alternanțele I 1 (b) : *e/a* și I 1 (d) : *e/ea* cuprinde întotdeauna termenul *e* :

șéd, șáde/ședém, șezúi, șezînd etc.
alérg, aleárgă/alergăm, alergái, alergînd etc.

Cînd paradigma este caracterizată prin alternanța I 1 (e) *o/oa*, în radicalul neaccentuat apare *o* :

ród, roáde/rodeám, roséi, rozînd etc.

Toate tipurile de verbe discutate mai sus prezintă, sub *aspectul alternanțelor vocalice*, un radical neaccentuat *unic*.

4.4.2.3. Verbele care realizează în paradigma lor alternanțele I 1 (c) : *î/i* și I 1 (f) : *ă/e/a* prezintă două radicale neaccentuate, așa încît în cazul verbului *a vinde* ambii termeni ai alternanței — atît [î], cît și [i] — apar în radicalul aton : *vînd, vînde/vindeám, vîndúi*.

Verbele caracterizate prin alternanța I 1 (f) : *ă/e/a* se grupează în două categorii din punctul de vedere al raportului radicalului neaccentuat față de termenii alternanței :

(1) Verbul *a vedea* prezintă două forme de radical neaccentuat, cuprinzînd primii doi termeni ai alternanței :

văd, vézi, vádă/văzúi, vedém etc.

(2) Celelalte verbe au o singură formă de radical neaccentuat cuprinzînd primul termen al alternanței :
spăl, spéli, spálă/spălăm, spălám, spălát, spălînd etc.

4.4.2.4. În verbele cu radical polisilabic se pot realiza două sau mai multe alternanțe vocalice, deoarece, cum am văzut, alternanțele vocalice se pot produce atît în condițiile menținerii status-ului accentual (în silabă tonică, ca și în silabă atonă), cît și în condițiile schimbării status-ului accentual al radicalului.

Din lista de verbe, utilizată în această descriere, nu reies decît două categorii de verbe al căror radical înregistrează două alternanțe vocalice paralele :

(1) Verbe în care se realizează paralel alternanțele II (a) : *á/ă* și I 2 (a) : *ă/e*, deci :

á...ă/á...e//ă...ă.

Ex. : *scápăr/scáperi/ /scăpărăm*
scármăn/scármeni//scărmănăm.

(2) Verbe în al căror radical se realizează paralel alternanțele I 1 (d) : *é/eá* și I 2 (a) : *ă/e*, deci :

é...ă/é....e/eá...ă//e...ă.

Ex. : *sémăn/sémeni/seámănă//semănăm*
lépăd/lépezi/leápădă//lepădăm [36].

În cazul (1) forma neaccentuată a radicalului cuprinde vocalele *ă* sau *e*, realizează deci termenul *ă* din alternanța *ă/e*, caracteristică silabei totdeauna neaccentuate a radicalului, și, evident, termenul caracteristic poziției atone, în cazul alternanței *á/ă* (care privește silaba accentuată a radicalului în formele cu accentul pe radical).

În cazul (2) radicalul neaccentuat cuprinde primii termeni din ambele alternanțe.

4.4.2.5. Examinarea alternanțelor vocalice înregistrate duce la următoarele observații :

(1) Alternanțele vocalice se realizează între termeni pozitivi, exceptînd alternanța cu totul izolată II (c) cuprinzînd termenii *u* și *Ø*.

(2) Variațiile de termeni pozitivi se realizează între elemente fonologice de același fel : între vocale (*a/ă, e/a* etc.) sau între vocale și diftongi (*o/oa/u, e/ea*).

(3) Vocalele care constituie termenii diferitelor alternanțe se deosebesc ca grad de deschidere (*ă/a*), dar și ca loc de articulare

---

36 În [24] se menționează și realizarea paralelă a alternanțelor *o/oa* și *ă/e* în verbul *a șchiopăta*.

(*e*/*a*). În cazurile în care alternanța se realizează între o vocală și un diftong, diftongul, prin vocala pe care o include, poate fi considerat ca reprezentînd elementul mai deschis al alternanței.

(4) Alternanțele vocalice cuprind minimum d o i (ar*ă*t/ar*a*tă) și maximum t r e i termeni (sp*ă*l/sp*e*li/sp*a*lă), dacă avem în vedere numai alternanțele realizate în condițiile menținerii status-ului accentual. Dacă avem în vedere și alternanțele condiționate de schimbarea poziției accentului, alternanțele vocalice reprezintă variații între minimum d o i (*bag*/*băgăm*) și maximum c i n c i termeni. Acest maximum reprezintă un caz cu totul izolat : un singur verb — *a vedea* — realizează o alternanță vocalică cuprinzînd cinci termeni : *văd*/*véde*/*vádă*/*vedém*/*văzúi* (*a spăla* și alte verbe care realizează în silabă accentuată alternanța *ắ*/*é*/*á* prezintă în radicalul neaccentuat numai vocala *ă* : *spắl*/*spéli*/*spálă*//*spălắm*).

4.4.2.6. Sub aspectul *ocurenței* lor, alternanțele vocalice se caracterizează în felul următor :

(1) Alternanțele vocalice privesc partea medială a radicalului. În foarte rare cazuri (cf. *ta-i*, *tă-ia*), variația vocalică afectează elementul final al radicalului. Raritatea acestei ocurențe a alternanțelor vocalice se explică prin numărul relativ restrîns al verbelor cu radical terminat în vocală și prin faptul că multe din aceste verbe prezintă un radical invariabil.

(2) Același radical poate fi afectat concomitent de două alternanțe vocalice, privind vocale diferite din secvența fonică care reprezintă radicalul. Verbele care se caracterizează prin coocurența a două alternanțe vocalice sînt puțin numeroase.

(3) Se constată o anumită dependență între diferite tipuri de alternanțe vocalice și accent : alternanțele care privesc silaba accentuată sînt mai variate decît cele care afectează silaba neaccentuată și sînt, în același timp, diferite de acestea.

În ce privește raportul dintre diferiții termeni ai alternanțelor vocalice și accent, se constată că în poziția atonă apar termenii alternanțelor caracterizați printr-un grad mai mic de deschidere (cu o singură excepție, alternanța II (b), al cărei termen accentuat *i* se opune termenului aton *e* : *vin*/*venim*). Astfel din cei doi termeni *ă*/*a*—ai alternanței I 1 (a), primul termen reprezentat de vocala semideschisă apare și pe poziție neaccentuată : *arătăm* (față de *arată*). În alternanța de trei termeni : *ó*/*oá*/*u*, termenul cel mai închis, *u*, este ocurent în poziția neaccentuată.

Cînd unul din termenii alternanțelor este *a*—vezi I 1 (a), I 1 (b), I 1 (f)—termenul *a* nu apare niciodată pe poziție neaccentuată[37].

(4) Ocurența termenilor unora dintre alternanțele vocalice poate fi pusă în legătură cu calitatea fonică a elementelor de care sînt precedați sau urmați în secvențele fonice care reprezintă diferitele forme verbale.

Astfel ocurența celor doi membri ai alternanțelor, foarte răspîndite, *ó/oá* și *é/eá* depinde, pentru multe verbe, de calitatea fonică a elementului vocalic următor în succesiune de sunete : *oa* se realizează cînd în silaba următoare apare *e* sau *ă* : *doarme, să doarmă*[38], în celelalte situații apare *o* : *dorm, dormi* ; iar *ea* e condiționat de prezența unui *ă* în silaba următoare : *aleargă*, în alte condiții fonetice apare *e* : *alerg, alergi, să alerge.*

În radicalele în care o vocală din seria medială alternează cu o vocală din seria anterioară, urmînd unei consoane labiale, vocala anterioară apare de cîte ori este urmată, în cadrul formei verbale, de un element prepalatal ; în toate celelalte situații apare vocala medială :

vézi, véde, vedém, vedeám/văd/vádă/văzúi
vínzi, vínde, vindeám/vînd, vîndúi, vînzínd, să víndă
áperi, să ápere/ápăr, apărắm, apărám, apărát etc.

În cadrul alternanțelor *á/ă* și *ó (oá)/u* ocurența termenilor este strict determinată de accent : primul termen apare sub accent, al doilea termen e caracteristic pozițiilor atone : *cár/cărắm, sár/sărím* etc., *pórt/purtắm, róg/rugắm, rugái, rugát, scápăr/scăpărắm, scăpărát* etc.

4.4.2.7. *Repartiția în cadrul paradigmei verbale a termenilor alternanțelor vocalice :*

ắ/á

Verbe în *-a*
- ă : A_1, A_2, A_3, A_4, A_5, B,C,D,E,F { -Ø, -i, -ă(. . .),-a(. .), -înd, *poziție atonă*
- a : A_3, A_6, $A'_{3,6}$ { -ă, -e

[37] Cînd face parte din radicalul unui verb care se caracterizează printr-un radical constant, invariabil, *a* apare și în silabe neaccentuate *(declar/declarắm)*.

[38] Un număr destul de mare de verbe prezintă în exact aceleași condiții fonetice, un radical invariabil ; comp., de exemplu : *port, porți, poartă* și *derog, derogi, derogă*

é/á

Verbe în *-a*	e : A_1, A_2, A_4, A_5, $A'_{3,6}$, B, C, D, E, F		-Ø -í -ă ( ) -e -înd *poziție atonă*
	a : A_3, A_6	-ă	

Verbe în *-ea*	e : A_1, A_2, A_4, A_5, A_6, B, C, D, E, F		-Ø -í -e ( ) -u ( ) -înd *poziție atonă*
	a : A_3, $A'_{3,6}$	-ă	

Verbe în *-e*	e : A, B, C, D, E, F	-Ø -í -e ( ) -u ( ) -înd *poziție atonă*
	a : $A'_{3,6}$	-ă

Verbe în *-i*	e : A, B, C, D, E, F	-Ø -í -i ( ) -e ( ) *poziție atonă*
	a : $A'_{3,6}$	-ă

î/i

Verbe în *-e* (numai : *a vinde*)	î : A_1, A_6, $A'_{3,6}$ C, D, F	-Ø -ă -u ( ) -înd *poziție atonă*
	i : A_2, A_3, A_4, A_5, B, E	-i -e ( ) *poziție atonă*

ắ/é/á

Verbe în *-a*

- ă : A_1, A_4, A_5, B, C, D, E, F { -Ø / -ă (..) / -a ( ) / *poziție atonă*
- e : A_2, $A'_{3,6}$ { -í / -e
- a : A_3, A_6 { -ă

Verbe în *-ea* (numai : *a vedea*)

- ă : A_1, A_6, C, D, F { -Ø / -u ( ) / -înd / *poziție atonă*
- e : A_2, A_3, A_4, A_5, B, E { -i / -e ( ) / *poziție atonă*
- a : $A'_{3,6}$ { -ă

é/eá

Verbe în *-a*

- e : A_1, A_2, A_4, A_5, $A'_{3,6}$, B, C, D, E, F { -Ø / -í / -ă ( ) / -a ( ) / -înd / *poziție atonă*
- ea : A_3, A_6 { -ă

Verbe în *-e*

- e : A, B, C, D, E, F { -Ø / -í / -e ( ) / -s / -înd / *poziție atonă*
- ea : $A'_{3,6}$ { -ă

ó/oá

Verbe în -*a*, -*î*
- o : A_1, A_2, A_4, A_5, B, C, D, E, F
  - -∅
  - -í
  - -ă ( )
  - -a ( )
  - -înd
  - *poziție atonă*
- oa : A_3, A_6, $A'_{3,6}$
  - -ă
  - -e

Verbe în -*e*
- o : A_1, A_2, A_6, B, C, D, F
  - -∅
  - -í
  - -s ( )
  - -t
  - -înd
  - *poziție atonă*
- oa : $A_3, A_4, A_5, A'_{3,6}$, E
  - -e ( )
  - -ă
  - -s (...)

Verbe în -*i*
- o : A_1, A_2, A_4, A_5, A_6, B, C, D, E, F
  - -∅
  - -í
  - -i ( )
  - -ea
  - *poziție atonă*
- oa : $A_3, A_6, A'_{3,6}$
  - -e
  - -ă

ă/e (poziție totdeauna atonă)

Verbe în -*a*
- ă : A_1, A_3, A_4, A_5, A_6 B, C, D, E, F
  - -∅
  - -ă ( )
  - -a ( )
  - -înd
- e : $A_2, A'_{3,6}$
  - -í
  - -e

Verbe în -*i*
- ă : A_1, A_6
  - ∅
- e : $A_2, A_3, A_4, A_5, A'_{3,6}$, B, C, D, E, F
  - -″
  - -i ( )
  - -e ( )
  - *poziție atonă*

á/ă

Verbe în *-a*, *-ea*, *-i*
- á : A_1, A_2, A_3, A_6, $A'_{3,6}$ { *poziție accentuată*
- ă : A_4, A_5, B, C, D, E, F { *poziție atonă*

Verbe în *-e*
- á : A_1, $A'_{3,6}$ C_3, C_6, D, E { *poziție accentuată*
- ă : B, C_1, C_2, C_4, C_5 (D), F { *poziție atonă*

í/e

Verbe în *-a*, *-i*
- í : A_1, A_2, A_3, A_6, $A'_{3,6}$ { *poziție accentuată*
- e : A_4, A_5, B, C, D, E, F { *poziție atonă*

ú/ø

Verbe în *-a* (numai : *a usca*)
- ú : A_1, A_2, A_3, A_6, $A'_{3,6}$ { *poziție accentuată*
- ø : A_4, A_5, B, C, D, E, F { *poziție atonă*

î/á/ă

Verbe în *-e* (numai : *a rămîne*)
- î : A, B, E, F { -ø, -i, -e ( ), -înd, *poziție atonă*
- á : $C_{3,6}$, D { -s ( )
- ă : C_1, C_2, C_4, C_5 { *poziție atonă* (*-s...*)

ó/oá/u

Verbe în *-a*
- ó : A_1, A_2 { -ø, -i } *poziție accentuată*
- oá : A_3, A_6, $A'_{3,6}$ { -ă, -e } *poziție accentuată*
- u : A_4, A_5, B, C, D, E, F { *poziție atonă*

Verbe în *-ea*
- ó : A_1, A_2, A_6 { -ø, -i } *poziție accentuată*
- oá : A_3, $A'_{3,6}$ { -ă, -e } *poziție accentuată*
- u : A_4, A_5, B, C, D, E, F } *poziție atonă*

Verbe în *-e* (numai : *a coase*)

- ó : A_1, A_2, A_6, B, F { -Ø / -ı / -e ( ) } — *poziție accentuată*
- oá : A_3, A_4, A_5, $A'_{3,6}$ E { -e ( ) / -ă } — *poziție accentuată*
- o : F {-înd — *poziție atonă*
- u : C, D {-*u* ( ) — *poziție atonă*

4.4.2.8. *Condiționarea fonetică* este mai evidentă în cazul alternanțelor vocalice decît s-a constatat a fi în cazul celor consonantice, iar *condiționarea morfologică* — foarte importantă în repartizarea termenilor alternanțelor consonantice — nu se poate invoca decît indirect, în măsura în care apariția unui anumit element fonic este adeseori condiționată de tipul morfologic al paradigmei : desinența *-ă* de pers. a III-a sing. a indicativului prezent este proprie, de exemplu, unui anumit tip de paradigmă.

Cum însă, în multe cazuri, o anumită alternanță caracterizează un grup restrîns de verbe (cf. anexele referitoare la alternanțe) sau chiar un singur verb, iar, pe de altă parte, adeseori, în aceleași condiții fonetice, o alternanță nu se produce, destul de multe verbe păstrînd un radical invariabil (comp., de exemplu, paradigmele verbelor *a deroga* și *a ruga*), putem vorbi de o *condiționare lexicală* [39] a alternanțelor.

Avînd în vedere această complexă condiționare, putem spune că, dacă știm că un anumit verb, cu o structură fonică dată a radicalului și aparținînd unui anumit tip de paradigmă, se caracterizează printr-un anumit tip de alternanță vocalică, putem prevedea cu o destul de mare probabilitate care va fi repartizarea termenilor alternanței în diferitele forme ale paradigmei.

4.4.2.9. Alternanțele vocalice și consonantice pot afecta același radical. Interferențele înregistrate în verbele cercetate sînt reprezentatate în *tabelul 4.*

4.4.3.0. Examinarea flexiunii verbale românești sub aspectul variațiilor parțiale ale radicalului duce la concluzia că aceste variații — rezultate din alternanța elementelor vocalice sau consonantice din secvența fonică care reprezintă radicalul — sînt foarte numeroase,

[39] În situațiile în care ocurența unei caracteristici nu poate fi circumscrisă nici în termeni fonetici, nici în termeni morfologici, ea poate fi considerată fapt individual, izolat, și, ca atare, l e x i c a l.

iar ocurenţa lor depinde de *condiţii fonetice şi morfologice* foarte diferite de la un caz la altul.

Alt. voc. / Alt. cons.	ắ/á	é/á	î/í	é/eá	ó/cá	ắ/é/á		á/ă	í/e	ú/θ	ó/oá/u	î/á/ă
c/ĉ				+	+			+		+		
g/ĝ				+				+			+	
t/ţ	+	+		+	+		+	+	+		+	
d/z		+	+	+		+	+	+				
s/ş		+		+	+	+		+			+	
st/şt												
şc/şt												
sc/şt				+	+			+				
n/θ												+
b/θ		+										
c/ĉ/p					+							
g/ĝ/p												
c/ĉ/θ					+							
g/ĝ/θ				+				+				
t/ţ/θ				+	+							
d/z/θ					+			+				

Tabelul 4

Cum radicalul unui verb poate fi afectat de mai multe alternanţe coocurente, descrierea diverselor paradigme şi a sistemului verbal în termenii alternanţelor ar fi extrem de stufoasă şi de complicată. Pe de altă parte, o asemenea descriere nu şi-ar putea justifica caracterul neeconomic prin eficienţă, deoarece un număr de verbe păstrează un radical unic, invariabil în tot cursul paradigmei, deşi prezintă toate condiţiile fonetice şi morfologice presupuse de realizarea anumitor alternanţe. Existenţa verbelor de acest tip obligă la recunoaşterea unei *condiţionări lexicale* a variaţiilor fonetice ale radicalului.

Toate aceste observaţii duc la concluzia că, pentru a face descrierea mai economică şi mai simplă, este mai judicios ca alternanţele

să nu fie incluse în descrierea ca atare, ci să fie înglobate în structura radicalului, iar variațiile acestuia – rezultat al alternanțelor – să fie prezentate ca *alomorfe* ale radicalului [40].

Considerăm deci diversele secvențe fonice în care apar membrele diferitelor alternanțe ca *alomorfe* ale morfemului radicalului.

Aceste *alomorfe* reprezintă secvențe fonice caracterizate prin faptul că prezintă o parte comună tuturor alomorfelor și o parte variabilă, realizată în diferitele forme ale paradigmei de diferitele membre ale alternanțelor. Deoarece alternanțele afectează elementele părții finale a radicalului, elementele din apropierea juncturii radicalului cu terminația, partea comună, invariabilă, este reprezentată de elementul sau elementele de la începutul secvenței fonice care constituie radicalul. Avînd în vedere această structură a alomorfelor morfemului radical, nu putem include în categoria verbelor cu variație parțială a radicalului verbe care, ca *a lua*, prezintă în paradigmă variații ale radicalului afectînd partea lui inițială : forme ca *luam*, *iei* conțin radicale total diferite fonetic și se încadrează în categoria verbelor cu radical total variabil, deci a verbelor cu paradigmă supletivă.

Observație. Verbe ca *a fi*, *a lua*, a căror paradigmă include forme cu radicale care nu păstrează constant nici măcar elementul inițial (comp. : *lua*/*iei*, *este*/*fuse* etc.), așa încît se poate vorbi de radicale complet diferite, le considerăm o categorie aparte : a verbelor cu radical total variabil.

Considerarea acestor forme ca reprezentînd o paradigmă unică, un anumit verb, poate fi justificată distribuțional sau semantic. Această problemă nu interesează însă prezenta cercetare în care am considerat date unitățile lexicale și paradigmele lor.

Notă. Particularitatea de a păstra invariabilă partea inițială a radicalului este, într-un fel, explicabilă dacă avem în vedere condițiile în care se manifestă diferitele alternanțe : alternanțele consonantice afectează numai elementele fonice care precedă imediat terminația, deci consoanele din partea inițială a

[40] Pt. același mod de a pune problema v. și [55] ; o amplă justificare a acestei soluții în descrierea variației radicalului dă O.S. Ahmanova [2, p. 52 urm.].

radicalului nu variază, iar cele mai multe verbe românești (fapt evident, dacă avem în vedere lista stabilită [41]) au ca prim element fonic o consoană. Vocalele, a căror variație nu este așa de strict dependentă de poziția față de terminație, au un comportament special atunci cînd constituie inițiala absolută a radicalului. În această poziție, vocalele care pe alte poziții se încadrează în diferite alternanțe rămîn invariabile în toate formele paradigmei. Așa, de exemplu, [a] se conservă în toate formele verbelor în care reprezintă inițiala radicalului : comp. *ar*, *arăm*, *arat* și *car*, *cărăm*, *cărat*. În poziție inițială orice alternanță vocalică este abolită, asigurîndu-se astfel un pivot comun întregii paradigme a unui verb.

4.4.3.1. În cursul paradigmei unui verb se pot manifesta 1, 2 sau chiar 3 alternanțe, de obicei de tip diferit. Se manifestă, deci, concomitent și paralel, în cursul aceleiași paradigme alternanțe vocalice și consonantice, așa încît diferitele alomorfe ale morfemului radical se pot diferenția unul de celălalt sub aspectul elementelor vocalice componente, sub aspectul elementelor consonantice sau, în unele cazuri destul de numeroase, atît în ce privește vocalismul, cît și în ce privește consonantismul.

4.4.3.2. În funcție de alternanțele realizate în cadrul paradigmei, verbele cu variație parțială a radicalului pot avea, făcînd abstracție de variațiile de accent, între 2 și 6 alomorfe :

Verbe cu două alomorfe radicale

Alomorfe diferite din punctul de vedere al vocalismului :

(a) botez/boteaz(ă)
chem/cheam(ă)
aștern/aștearn(ă)
(b) adorm/adoarm(e) (ă)
cobor/coboar(ă) (e)
(c) agăț/agaț(ă) (e)
(d) astîmpăr/astîmper(i) (e)
sufăr/sufer(i) (ă, e)

---

[41] Vezi *Anexa 11*.

(e) destram/destrăm(ăm)
par/păr(em)
răsar/răsăr(im)
sar/săr(im).

Alomorfe diferite din punctul de vedere al consonantismului :

(a) aplic/aplič(i)
arunc/arunč(i)
judec/judeč(i)
(b) alung/alunğ(i)
cîştig/cîştiğ(i)
strig/striğ(i)
(c) ajut/ajuţ(i)
alint/alinţ(i)
simt/simţ(i)
(d) acord/acorz(i)
zburd/zburz(i)
(e) exist/exişt(i)
gust/guşt(i)
manifest/manifeşt(i)
(f) mişc/mişt(i)
muşc/muşt(i)
(g) obţin/obţi(i)
ţin/ţi(i).

Verbe cu trei alomorfe radicale

Alomorfe realizate prin alternanţe vocalice :

(a) dor/doar(e)(ă)/dur(ea)
desfăşor/desfăşoar(ă)(e)/desfăşur(ăm)
despo(i)/despoa(ie)/despu(iem)
torn/toarn(ă)/turn(ăm)
(b) semăn/seamăn(ă)/semen(e)
(c) scapăr/scaper(i)/scăpăr(ăm)
scarmăn/scarmen(i)/scărmăn(înd)
(d) învăţ (învăţăm)/înveţi/învaţă
spăl(spălăm)/speli/spală.

Alomorfe realizate prin alternanţe consonantice :

(a) ajung/ajunğ(i)/ajun(se)
ard/arz(i)/ar(se)
duc/duč(i)/du(se)
transmit/transmiţ(i)/transmi(se)

(b) frig/friĝ(i)/frip(se).

Alomorfe realizate prin alternanțe vocalice și consonantice :

(a) adaug/adăug(ăm)//adauĝ(i)
bag/băg(ăm)/baĝ(i)
calc/călc(ăm)//calĉ(i)
casc/căsc(ăm)//caşt(i)
caut/căut(ăm)//cauț(i)
las/lăs(ăm)//laş(i)
scald/scăld(ăm)//scalz(i)
(b) dezmierd/dezmiard(ă)//dezmierz(i)
fierb/fiarb(ă) //fier(t)
ies/ias(ă)//ieş(i)
(c) alerg/alearg(ă)//alerĝ(i)
aştept/aşteapt(ă)//aştepț(i)
cert/ceart(ă)//cerț(i)
cresc/creasc(ă)//creşt(e)
frec/freac(ă)//freĉ(i)
iert/iart(ă)//ierț(i)
leg/leag(ă)//leĝ(i)
țes/țeas(ă)//țeş(i)
(d) înot/înoat(ă)//înoț(i)
miros/miroas(e)//miroş(i)
slobod/sloboad(e)//sloboz(i)
(e) prezint/prezent(ăm)//prezinț(i)
(f) arăt/arăt(ăm)/arată//arăț(i)
(g) şed/şade//şez(i)
(h) vin/ven(im)//vi(i)
(i) usuc/usc(ăm)//usuĉ(i).

Verbe cu patru alomorfe radicale

(a) apăs(apăsăm)/apes (e)/apas(ă)//apeş(i)
capăt/capet(e)/căpătăm//capeț(i)
vărs(vărsăm)/vers(e)/vars(ă)//verş(i)
(b) cos(coseam) /coas(e)/cus(ut)//coş(i)
lepăd (lepădăm)/leapăd(ă)/leped(e)//lepez(i)
port/poart(ă)/purt(ăm)//porț(i)
(c) cad/căd(em)//caz(i)/căz(ut)
cunosc (cunoscînd)/cunoasc(ă)// cunoşt(eam)/
/cunoaşt(e)
pasc/păsc(ut)//paşt(e)/păşt(ea)

plac/plăc(ut)//plaĉ(e)/plăĉ(eam)
tac/tăc(ut)//taĉ(e)/tăĉ(eam)
toc/toac(ă)//toĉ(i)/toaĉ(e)
vînd(vîndut)/vind(e)// vinz(i)/vînzînd)
(d) aleg (alegînd)/aleag(ă)//aleĝ(e)/ale(se)
merg (mergînd)/mearg(ă)//merĝ(e)/mer(se)
(e) rămîn (rămînînd)/rămî(i)/răma(se)/rămă(sei).

În toate cazurile, cele patru alomorfe rezultă din combinarea alternanţelor vocalice şi consonantice.

Verbe cu cinci alomorfe radicale

(a) rog/roag(ă)/rug(ăm)//roĝ(i)/roaĝ(e)
văd/ved(e)(vedem)/vad(ă)//vez (i), văz(înd)
(b) fac/făc(ut)//faĉ(e)/făĉ(eam)/fă!
rod (rodeam)/road(e)/roz(i) (rozînd)/ro(s)/
/roa(se)
scot (scoteam)/scoat(e)/ /scoţ(i) (scoţînd)/sco(s)
/scoa(se).

Verbe cu şase alomorfe radicale

(a) coc (cocînd)/coac(ă)// coĉ(i)/coaĉ(e)/cop(sei)/
coap(se)
torc (torcînd)/toarcă/torĉ(i)/toarĉ(e)/tor(sei/(toar(se)
(b) trag/trăg(înd)/traĝ(e)/trăĝ(eam)/tra(se)/tră(sei)
rad/răd(eam)//raz(i)/răz(înd)/ra(se)/ră(sei).

Verbele cu cinci şi şase alomorfe ale radicalului sînt puţin numeroase şi presupun, de cele mai multe ori, o alternanţă consonantică de trei termeni (dintre care unul este în majoritatea cazurilor Ø).

4.4.3.3. *Repartizarea alomorfelor morfemului radical în cadrul paradigmei verbale.* Diferitele alomorfe prin care se realizează morfemul radical se repartizează diferit, în cadrul paradigmei, de la un verb la altul. Variaţia radicalului poate fi asociată :

— substituirii unei persoane prin alta : *plec/pleci/pleacă*

— înlocuirii unei valori temporale prin alta : *prind/prin-sei, cad/căd-eam/căz-usem* etc.

— înlocuirii unui mod prin altul : *a căd-ea/căzînd, calc-ă/(să) calc-e.*

Avînd în vedere repartizarea diferitelor alomorfe ale radicalului în cadrul paradigmei, putem distinge mai multe categorii de verbe. Aceste categorii se caracterizează prin ocurenţa aceluiaşi alomorf într-un anumit grup de forme verbale. Clasificarea trebuie să aibă deci în vedere *numărul de alomorfe* şi *formele care prezintă acelaşi alomorf al morfemului radical* : fac parte din aceeaşi categorie verbele a căror paradigmă se caracterizează prin acelaşi număr de alomorfe şi prin aceeaşi repartizare a alomorfelor morfemului radical.

4.4.3.4. Distingem sub aspectul repartizării alomorfelor radicalului următoarele categorii de verbe cu radical parţial variabil :

1. *Verbe cu două alomorfe ale morfemului radical*

I. $A_1 = A_3 = A_4 = A_5 =$	acorda	lupta	învîrti
$A_6 = A'_3 = A'_6 = B = C =$	ajuta	manifesta	
$= D = E = F$	alinta	mărita	
	*amîna	*mîna	
	asculta	muta	obţine
	cînta	săruta	ţine
A_2	cugeta	uita	
	disputa	zburda	
	executa		
	exista		
	frămînta		23
	gusta		

Observaţie. Verbele *a mîna* şi *a amîna* se încadrează în această categorie numai dacă avem în vedere formele învechite *mîi, amîi* ($= A_2$).

II. $A_1 = A_3 = A_4 = A_5 = A_6 =$	alunga	încurca	ridica
$B = C = D = E = F$	apăra	îndupleca	rumega
	aplica	întuneca	
	apuca	judeca	spinteca
$A_2 = A'_3 = A'_6$	arunca	luneca	spumega
	astîmpăra	mesteca	strica
	cîştiga	mişca	striga
	cumpăra	muşca	supăra

		culca	pişca	spurca	
		despica	publica	urca	
		explica			30
III.	$A_1=A_2=A_4=A_5=A'_3=A'_6$	aşeza	îndemna		
	$=B=C=D=E=F$	boteza	însemna		
	$A_3=A_6$	chema	înşela		
			întreba		7
IV.	$A_1=A_2=A_3=A_6=A'_3=A'_6$	crăpa	tăia	prăvăli	
		destrăma	vătăma	răsări	
	$A_4=A_5=B=C=D=E=F$	încălţa	încăpea	sări	
		măcina	părea		
		* rezema			
		scăpa			13
V.	$A=B=C=D=E=F$	aşterne	pieri		
		cere			
	$A'_3=A'_6$	cerne			
		începe			
		teme			6
VI.	$A_1=A_3=A_4=A_5=A_6=A'_3$	pune			
	$=A'_6=B=E=F$	spune			
	$A_2=C=D$				2
VII.	$A_1=A_2=A_4=A_5=A_6=B$	adormi			
	$=C=D=E=F$	dormi			
	$A_3=A'_3=A'_6$	sorbi			3
VIII.	$A_1=A_2=A_4=A_5=B=$	coborî	agăţa		
	$=C=D=E=F$	omorî			3
	$A_3=A_6=A'_3=A'_6$				
IX.	$A_1=A_6=A'_3=A'_6$	fugi			
	$A_2=A_3=A_4=A_5=B=$				
	$=C=D=E=F$				1
X.	$A_1=A_3=A_6=A'_3=A'_6$	ascuţi	minţi		
	$A_2=A_4=A_5=B=C=$	auzi	puţi		
	$=D=E=F$	înghiţi	simţi		6
XI.	A_1		suferi		
	$A_2=A_3=A_4=A_5=A_6=A'_3=$				
	$=A'_6=B=C=D=E=F$				1

2. *Verbe cu trei alomorfe ale morfemului radical*

I.	$A_1=A_4=A_5=A'_3=A'_6=$	aştepta			
	$=B=C=D=E=F$	certa			
	A_2	deştepta			
	$A_3 = A_6$	dezmierda			
		ierta			5
II.	$A_1 = A_4 = A_5=B=C=$	arăta			
	$=D=E=F$	înota			
	A_2				
	$A_3=A_6=A'_3=A'_6$				2
III.	$A_1=A_3=A_4=A_5=A_6=$	preceda			
	$=B=C=D=E=F$				
	A_2				
	$A'_3 = A'_6$				1
IV.	$A_1=A_4=A_5=B=C=D$	alerga	lega		
	$=E=F$	freca	pleca		
	$A_2 = A'_3 = A'_6$	învăţa	semăna		
	$A_3 = A_6$	îneca	spăla		8
V.	$A_1=A_3=A_6=A'_3=A'_6$	căuta	reprezenta	cuveni	
	A_2	lăsa	sălta	deveni	
	$A_4=A_5=B=C=D=E=F$	lăuda	scălda	împărţi	
		prezenta		păţi	
		răbda		veni	13
VI.	$A_1=A_3=A_6$	adăuga	încărca		
	$A_2=A'_3=A'_6$	băga	scăpăra		
	$A_4=A_5=B=C=D=E=F$	călca	scărmăna		
		căsca	usca		
		îmbrăca			9
VII.	$A_1= A_2$	* desfăşura	scula		
	$A_3=A_6=A'_3=A'_6$	despuia	strecura		
	$A_4=A_5=B=C=D=E=F$	* impresura	turna		
		înconjura	zbura		
		însura			9

Observaţie. Verbele notate cu * se încadrează în această categorie numai dacă realizează alternanţa *o/oa/u* (vezi nota de la 4.4.2.1.).

VIII.	$A_1 = A_2 = A_6$	(durea)	muri	
	$A_3 = A'_3 = A'_6$			
	$A_4 = A_5 = B = C = D = E = F$			2
IX.	$A_1 = A_4 = A_5 = A_6 = B = E$	şedea		
	$A_2 = C = D = F$			
	$A_3 = A'_3 = A'_6$			1
X.	$A_1 = A_3 = A_4 = A_5 = A_6 =$	pierde		
	$= B = C = D = E$			
	$A_2 = F$			
	$A'_3 = A'_6$			1
XI.	$A_1 = A_3 = A_4 = A_5 = A_6 =$	aprinde	pătrunde	
	$= A'_3 = A'_6 = B = E$	arde	prinde	
	$A_2 = F$	ascunde	răspunde	
	$C = D$	cuprinde	rîde	
		deschide	transmite	
		deprinde	trimite	
		închide	tunde	
		întinde	ucide	16
XII.	$A = B = E = F$	fierbe		
	$A'_3 = A'_6$			
	$C = D$			1
XIII.	$A_1 = A_3 = A_4 = A_5 = A_6 = B = C = D =$		ţese	
	$= E = F$			
	A_2			
	$A'_3 = A'_6$			1
XIV.	$A_1 = A_3 = A_4 = A_5 = A_6 = B = E$		crede	
	$A_2 = C = D = F$		încrede	
	$A'_3 = A'_6$			2
XV.	$A_1 = A_3 = A_4 = A_5 = A_6 = A'_3 =$		bate	
	$= A'_6 = E$			
	A_2			
	$B = C = D = F$			1
XVI.	$A_1 = A_6 = C = D = F$		creşte	
	$A_2 = A_3 = A_4 = A_5 = B = E$		petrece	
	$A'_3 = A'_6$		trece	3

XVII.	$A_1 = A_6 = A'_3 = A'_6 = F$	aduce*	frînge	mulge	
	$A_2 = A_3 = A_4 = A_5 = B = E$	ajunge	împinge	(ninge)	
	$C = D = G$	atinge	împunge	plînge	
		conduce*	încinge	smulge	
		convinge	înfige	stinge	
		curge	învinge	strînge	
		duce*	linge	suge	
		frige		zice*	23

Observație. Numai verbele notate cu * prezintă un radical de imperativ (G) comun cu cel de perfect simplu (C) și participiu (D). În cazul celorlalte, radicalul de imperativ coincide cu cel de persoana a II-a sau a III-a a prezentului indicativ sau conjunctiv, iar *a curge* nu are imperativ.

XVIII.	$A_1 = A_4 = A_5 = A_6 = B =$	mirosi	
	$= C = D = E = F$	socoti	2
	A_2		
	$A_3 = A'_3 = A'_6$		
XIX.	$A_1 = A_6$	slobozi	
	$A_2 = A_4 = A_5 = B = C = D = E = F$		
	$A_3 = A'_3 = A'_6$		1
XX.	$A_1 = A_3 = A_6$	ieși	
	$A_2 = A_4 = A_5 = B = C = D = E = F$		
	$A'_3 = A'_6$		1

3. *Verbe cu patru alomorfe ale morfemului radical*

I.	$A_1 = A_4 = A_5 = B = C = D = E = F$	apăsa	
	A_2	lepăda	
	$A_3 = A_6$	toca	
	$A'_3 = A'_6$	vărsa	
II.	$A_1 = A_3 = A_6$	căpăta	
	A_2	scăpăta	
	$A_4 = A_5 = B = C = D = E = F$		
	$A'_3 = A'_6$		2
III.	A_1	purta	
	A_2		
	$A_3 = A_6 = A'_3 = A'_6$		
	$A_4 = A_5 = B = C = D = E = F$		1

IV.	$A_1 = A_6$	putea	
	A_2		
	$A_3 = A'_3 = A'_6$		
	$A_4 = A_5 = B = C = D = E = F$		1
V.	$A_1 = A_6 = A'_3 = A'_6$	plăcea	
	$A_2 = A_3 = (A_4) = (A_5) = (E)$	tăcea	
	$(A_4) = (A_5) = B = (E)$	zăcea	3
	$C = D = F$		

Observație. Parantezele : (A_4), (A_5), (E) au în vedere ezitările de tipul *plăcem, placem* ; *a plăcea, a place*.

VI.	$A_1 = A_3 = A_6 = A'_3 = A'_6$	cădea	
	A_2	scădea	
	$A_4 = A_5 = B = E$		
	$C = D = F$		2
VII.	$A_1 = A_6 = B = F$	coase	
	A_2		
	$A_3 = A_4 = A_5 = A'_3 = A'_6 = E$		
	$C = D$		1
VIII.	$A_1 = A_6 = C = D = F$	cunoaște	
	$A_2 = B$		
	$A_3 = A_4 = A_5 = E$		
	$A'_3 = A'_6$		1
IX.	$A_1 = A_6 = F$	alege	
	$A_2 = A_3 = A_4 = A_5 = B = E$	culege	
	$A'_3 = A'_6$	drege	
	$C = D$	înțelege	
		merge	
		șterge	6
X.	$A_1 = A_6 = A'_3 = A'_6$	naște	
	$A_2 = A_3 = A_4 = A_5 = E$	paște	
	B		
	$C = D = F$		2
XI.	$A_1 = A_6 = A'_3 = A'_6 = C = D$	vinde	
	A_2		
	$A_3 = A_4 = A_5 = B = E$		
	F		1

XII. $A_1 = A_3 = A_4 = A_5 = A_6 = A'_3$ rămîne
$= A'_6 = B = E = F$
A_2
$C_1 = C_2 = C_4 = C_5$
$C_3 = C_6 = D$ 1

4. *Verbe cu cinci alomorfe ale morfemului radical*

I. A_1 ruga
A_2
$A_3 = A_6$
$A_4 = A_5 = B = C = D = E = F$
$A'_3 = A'_6$ 1

II. $A_1 = A_6$ vedea
A_2
$A_3 = A_4 = A_5 = B = E$
$A'_3 = A'_6$
$C = D = F$ 1

III. $A_1 = A_6 = A'_3 = A'_6$ face
$A_2 = A_3 = A_4 = A_5 = E$
B
$C = D = F$
G 1

IV. $A_1 = A_6 = B$ roade
$A_2 = F$ scoate
$A_3 = A_4 = A_5 = A'_3 = A'_6 = E$
$C_1 = C_2 = C_4 = C_5 = D$
$C_3 = C_6$ 2

5. *Verbe cu şase alomorfe ale morfemului radical*

I. $A_1 = A_6 = F$ coace
$A_2 = B$ întoarce
$A_3 = A_4 = A_5 = E$ stoarce
$A'_3 = A'_6$ toarce
$C_1 = C_2 = C_4 = C_5 = D$
$C_3 = C_6$ 4

II. $A_1 = A_6 = A'_3 = A'_6$ atrage
$A_2 = A_3 = A_4 = A_5 = E$ sparge
B trage
$C_1 = C_2 = C_4 = C_5$
$C_3 = C_6 = D$
F 3

III. $A_1=A_3=A_4=A_5=A_6=$ rade
$=A'_3=A'_6=E$
A_2
B
$C_1=C_2=C_4=C_5$
$C_3=C_6=D$
F 1

4.4.3.5. Examinarea verbelor care prezintă mai multe alomorfe ale radicalului sub aspectul repartizării în cadrul paradigmei impune anumite observaţii :

A. (1) Verbele româneşti (avem în vedere numai verbele cu radical variabil din *anexa 10*) se repartizează, pe baza numărului de alomorfe ale radicalului, în c i n c i c a t e g o r i i, fiecare categorie înglobînd un număr mai mare sau mai mic de t i p u r i caracterizate printr-o anumită repartizare a alomorfelor în cadrul paradigmei.

(2) Numărul verbelor cuprinse în cele cinci categorii stabilite este invers proporţional cu numărul de alomorfe. Categoriile 1 şi 2, deci cele care cuprind verbe cu două şi trei alomorfe ale radicalului cuprind 197 de verbe, pe cînd în celelalte trei (categoriile cu patru, cinci şi şase alomorfe) nu intră decît 38 de verbe.

(3) Categoria 1 cuprinde ceva mai puţine verbe (95) decît cea cu trei alomorfe (102), dar este mai o m o g e n ă decît aceasta din urmă : categoria 1 se subdivide în 11 tipuri, pe cînd cele 102 verbe din categoria 2 se repartizează în 20 de tipuri ; tipurile reprezentate prin 1 şi 2 verbe sînt, în categoria 1, mai puţin numeroase (3) decît cele (12) din categoria 2.

(4) În categoriile 3, 4 şi 5 predomină tipurile reprezentate printr-un număr redus de verbe, adeseori printr-un singur verb : numai trei tipuri (din 12) din categoria 3 sînt reprezentate prin mai mult de două verbe ; trei din cele patru tipuri ale categoriei 4 sînt reprezentate printr-un singur verb (al patrulea cuprinde 2 verbe), iar cele trei tipuri ale categoriei 5 cuprind între 1, 3 şi 4 verbe.

(5) În ceea ce priveşte verbele cuprinse în diferite categorii şi tipuri constatăm :

1) Varietatea verbelor merge descrescînd de la categoria 1 la categoria 5 : din categoria 1 fac parte verbe în *-a*, *-ea*, *-e*, *-i*, *-î* ; în categoria 2 se încadrează verbe în *-a*, *-ea*, *-e*, şi *-i*, în categoriile 3 şi 4 intră verbe în *-a*, *-ea* şi *-e*, iar categoria 5 cuprinde numai verbe în *-e*.

2) Din această constatare rezultă că cele mai puține variații ale morfemului radical înregistrează verbele în -î : nu apar decît în categoria verbelor cu două alomorfe ale radicalului (trebuie avut însă în vedere faptul că sînt foarte puține comparativ cu celelalte) și cele în -i : apar numai în categoria 1 și 2. Cele mai multe și mai diferite variații prezintă verbele în -e, care apar în toate cele cinci categorii (deși sînt mai puțin numeroase decît verbele în -i sau în -a), iar categoria 5, a verbelor cu cele mai multe alomorfe ale morfemului radical, este reprezentată exclusiv de verbe în -e.

C. În ceea ce privește repartizarea diferitelor alomorfe în cursul paradigmei, constatăm :

(1) În cele mai multe cazuri, un anumit alomorf este ocurent în mai multe forme ale paradigmei.

(2) Situația în care un anumit alomorf este caracteristic unei singure forme este destul de rară.

De cele mai multe ori acest alomorf specific este ocurent în A_2 – cf. 1 I; 2 I, II, III, V, XIII, XV, XVIII; 3 I, II, III, IV, VI, VII, XI, XII; 4 I, II; 5 III.

Se mai înregistrează alomorfe specifice și în forma A_1 (în unele cazuri[42] omonimă cu A_6), – cf. 1 XI; 2 IX*; 3 III, IV*; 4 I, II* și în forma A_3 (omonimă[43] uneori cu A_6) – cf. 1 III*; 2 I*, IV*; 3 I*, 4 I*. Alomorfe specifice apar și în formele A'_3, A'_6 (întotdeauna omonime) – cf. 1 V; 2 III, X, XIII, XIV, XVI, XX; 3 I, II, VIII, IX; 4 I, II; 5 I.

În cazul a trei tipuri, 3 XI , 5 II și 5 III, apare un alomorf specific formei F.

În paradigma unui singur verb, *a face* (4 III), apare un alomorf specific în forma G (imperativ pers. a II-a sing.).

Un alomorf specific imperfectului (B), celor șase forme, înregistrează tipurile : 3 X; 4 III și 5 II, III.

3) Tipurile caracterizate prin mai mult de *un* alomorf specific sînt destul de puțin numeroase. Înregistrăm două alomorfe specifice la tipurile 2 I (A_2, $A_{3,6}$), 2 III (A_2, $A'_{3,6}$), 3 II (A_2, $A'_{3,6}$), 3 III, IV (A_2, $A_{1,6}$), 3 XI (A_2, F), 4 III (B, G), 5 II (B, F). Verbele cu trei alomorfe specifice aparțin tipurilor 3 I (A_2, $A_{3,6}$, $A'_{3,6}$), 4 II (A_1, A_2, $A'_{3,6}$) și 5 III (A_2, B, F). Un singur tip, 4 I, se caracterizează prin prezența a patru alomorfe specifice (A_2, A_1, $A_{3,6}$ $A'_{3,6}$).

[42] Asemenea cazuri le notăm cu*.

[43] Cf. nota precedentă.

4) În afară de situațiile în care $A'_3 = A'_6$ prezintă un alomorf radical specific, se înregistrează destul de numeroase situații în care alomorful radical din $A'_{3,6}$ este comun lui A_3, uneori și lui A_6.

5) În cazul multor verbe în *-e*, alomorful radicalului din C coincide cu cel din D ; uneori numai radicalul din C_3 și C_6 este comun cu radicalul din D.

În unele cazuri F=C=D sub aspectul radicalului.

Repartiția extrem de variată a alomorfelor în cadrul paradigmei este una din cauzele pentru care diferitele variații ale radicalului nu pot fi asociate flectivelor. În consecință, modul cel mai economic de descriere îl constituie prezentarea lor incluse în secvența fonică care reprezintă radicalul, deci sub forma alomorfelor radicalului.

Verbe cu variații aberante ale radicalului

4.4.4 Cele mai multe dintre verbele considerate și calificate ca „neregulate" de diversele gramatici ale limbii române prezintă în paradigmă variații ale radicalului, variații care nu depășesc ca extindere pe cele pe care le-am constatat discutînd alternanțele : analiza formelor verbale duce la stabilirea, pentru cele mai multe din verbele din această categorie, a patru alomorfe ale morfemului radical, număr pe care îl întîlnim la o serie destul de largă de verbe (cf. 4.4.3.5.). Caracterul „neregulat" nu se datorește deci numărului de alomorfe ale morfemului radical, ci, cum vom vedea, caracterului neobișnuit al variațiilor radicalului. Sub aspectul variațiilor radicalului distingem :

(a) Verbul *a mînca*, cu trei alomorfe ale morfemului radical :

mănînc : $A_1 = A_3 = A_6$
mănînĉ- : $A_2 = A'_3 = A'_6$
mînc- : $A_4 = A_5 = B = C = D = E = F$

Alomorfele se datoresc alternanței consonantice, foarte răspîndite, *c/ĉ* și unei schimbări rezultate din omisiunea (sau introducerea) grupului fonic *-ăn-* între prima consoană și restul secvenței fonice care reprezintă radicalul.

Notă. Putem vorbi în egală măsură de omisiune sau de adăugare, deoarece oricare din alomorfe poate servi ca punct de plecare în descriere. Ni se pare mai potrivit (avînd în vedere descrierea anterioară) să pornim de la *mănînc*, pentru că :

– am plecat de obicei de la radicalul cuprins în A_1,
– am calificat şi în alte situaţii ca *omisiune* diferenţa de lungime a diverselor secvenţe care reprezintă radicalul (cf., de exemplu, *rămîn-/răma-se, rămî-i* etc.).

(b) Verbele *a da* şi *a sta*, cu patru alomorfe ale morfemului radical :

da-, sta- : $A_1=A_2=A_6$
d-, st- : $A_3=A_4=A_5=(B)=D=E=F$
dăd-, stăt- : $C=(B)$
dea, stea : $A'_3=A'_6$

Notă. Verbele *a da* şi *a sta* prezintă la imperfect două serii de forme paralele, în raport de variaţie liberă pentru cei mai mulţi vorbitori : seria etimologică – *dam, stam* etc. – şi seria rezultată din extinderea la imperfect a radicalului de perfect, net preferată de limba literară de azi : *dădeam, stăteam* etc. În urma creării acestei a doua serii s-a ajuns, în paradigma acestor verbe, la un radical comun tuturor formelor de trecut.

(c) Verbul *a bea*, cu patru alomorfe ale morfemului radical :

bea : $A_1=A_3=A_6=A'_3=A'_6$
be- : $A_2=(B)$[44]
b- : $A_4=A_5=(B)=F=E$
bă- : $C=D$

(d) Verbul *a vrea*, cu patru, eventual cinci, alomorfe ale morfemului radical :

vrea- : $A_1=A_3=A'_3=A'_6$
vre- : $A_2=(B)$[45]
vr- : $A_4=A_5=(B)^2=C=D=E=F$
vor- : A_6
vro- : (B)[46]

---

[44] Forma de imperfect admite două analize *be-am şi b-eam*. O preferăm pe a doua, deoarece terminaţia care rezultă corespunde mai bine flectivelor proprii verbelor în *-ea*.

[45] Ca şi în cazul imperfectului lui *a bea* siut posibile două analize : *vre-am şi vr-eam*.

[46] Cf. *vro-iam*. În ed. a II-a a *Gramaticii limbii române* a Academiei R. P. R. se specifică în observaţia din vol. I, p. 267, că formele de imperfect de tipul *vroiam* sînt *literare* (deşi la pagina 285, nu se menţionează decît formele *voiam, vream*).

Notă. Verbul *a vrea* prezintă două serii paralele de imperfect, serii care se situează în raport de variație liberă pentru cei mai mulți vorbitori ai limbii române actuale — seria etimologică, altădată generală și unică : *vream, vreai* etc., și cea rezultată din suprapunerea imperfectului verbului *a voi* peste această serie etimologică : *vroiam, vroiai* etc. Aceste forme de imperfect, cunoscute înainte numai în aspectul familiar al limbii vorbite, se răspîndesc în perioada actuală tot mai mult, întîlnindu-se frecvent în limba literară, atît în aspectul oral, cît și în cel scris.

Verbele *a da, a sta, a bea* și *a vrea* prezintă unele analogii — mai accentuate în cazul ultimelor două verbe — în variația radicalului. Aceste analogii nu sînt însă de natură să permită cuprinderea într-o regulă unică a diferitelor variații.

Variațiile prezentate de radicalul acestor verbe constau în : omisiunea sub accent a unor elemente vocalice, mai multe și diferite de la un alomorf la altul, omisiunea unui grup vocală + consoană (*a mînca*) și repetarea elementelor consonantice care constituie partea inițială a secvenței fonice reprezentînd radicalul (reduplicare) *a da, a sta.* Ele au un caracter insolit, deoarece nici una din aceste modalități de variație a radicalului nu se înregistrează în paradigma celorlalte verbe : reduplicarea este complet necunoscută, omisiunea unui element vocalic privește formele cu radical neaccentuat (cf. 4.4.2.1.), iar omisiunea consonantică nu afectează decît o singură consoană și nu un grup vocală + consoană (cf. 4.4.1.1.).

În aceste condiții, includerea lor în sistemul obișnuit de variație ar îngreuia descrierea. De altfel, unele din aceste verbe reprezintă, cum vom vedea, o categorie aparte și sub aspectul flectivelor, ceea ce justifică, încă o dată, plasarea lor într-o zonă periferică a sistemului verbal.

(e) Verbul *a avea* realizează morfemul radical în patru alomorfe, prezentînd variații și mai deosebite :

a- : $A_1 = A_2 = A_6$
ar- : A_3
av- : $A_4 = A_5 = B = C = D = E = F$
aib- : $A'_3 = A'_6$

Variațiile radicalului afectează lungimea secvențelor fonice care reprezintă radicalul și ar putea fi deci prezentate ca omisiuni

ale unor elemente vocalice şi consonantice. Această soluţie ar avea însă un caracter neaşteptat, deoarece : omisiunea priveşte elemente foarte diferite : *-r-*, *-v-* , *-ib-*, iar termenul Ø al variaţiei se realizează în A_1, ceea ce vine în contradicţie cu toate celelalte alternanţe care cuprind un termen negativ (cf. 4.4.1.1.1 şi 4.4.1.1.2.). Dacă considerăm că în forma A_1 desinenţa este Ø şi admitem un radical *am*, variaţia radicalului prezintă alternanţa unor elemente fonice foarte diferite de cele înregistrate la alternanţele obişnuite[47].

Verbe cu radical total variabil

4.4.5. Categoria verbelor care prezintă o paradigmă supletivă este în limba română foarte puţin numeroasă : în lista de la care am pornit nu apar decît două verbe de acest fel : *a fi* şi *a lua* şi e de presupus că oricît am îmbogăţi lista de verbe examinate nu am putea mări numărul verbelor cu forme supletive.

(a) Verbul *a fi* prezintă în cursul paradigmei următoarele aspecte ale radicalului :

(1) *sînt-* : $A_1 = A_4 = A_5 = A_6$
(2) *eşt-* : A_2
(3) *est-* : A_3
(4) *er-* : B
(5) *f-*[48] : (C)
(6) *fos-* : D
(7) *fi-* : $A' = E = F = G$
(8) *fu-* : (C)[49].

Notă. Formele de perfect simplu cuprinzînd radicalul *f-* şi cele în care apare *fu-* sînt în raport de variaţie liberă. Cele din prima serie reprezintă formele originare, etimologice, şi par a fi folosite de preferinţă în graiul oltenesc, pe cînd cele din seria a doua sînt preferate în aspectul scris al limbii literare[50]. Acestea

---

[47] *Gramatica limbii române* şi *Limba română contemporană* menţionează printre verbele neregulate şi pe *a la*, care însă nu apare în lista pe care o avem în vedere.

[49] Formele de perfect simplu permit fie analiza *fu-i*, *fu-şi* etc. (deci *fu-Ø-i* etc.), fie *f-u-i*, *f-u-şi* etc. Ultima modalitate de analiză are avantajul de a degaja un *sufix -u-* care poate fi degajat şi din formele de perfect ale altor verbe : *pierdui*, *pierduşi* ..., *crezui*, *crezuşi* . . ., *făcui*, *făcuşi* . . . etc.

[49] Cf. *fusei*, *fuseşi; fusesem*, *fuseşi* etc., care obligă la degajarea unui radical *fu-*.

[50] Pentru aspectul oral àl limbii literare, ca şi pentru limba vorbită familiară din cele mai multe regiuni ale ţării, perfectul simplu face parte din *fondul gramatical pasiv*.

din urmă, *fu-sei*, *fu-seşi* etc., se explică prin tendinţa de a evita un radical prea scurt, tendinţă realizată în urma unor influenţe analogice.

Dintre aceste radicale apar unele cu iniţială comună : (2), (3) şi (4); (5), (6), (7) şi (8), ceea ce permite stabilirea unui raport de variaţie parţială între ele. Ca atare, formele supletive în sens strict se reduc la trei din opt :

(I) [sînt]
(II) {[i̯est-], [i̯eşt-], [i̯er-]}
(III) {[f-], [fu-], [fi-], [fos-]}

Variaţiile în cazul radicalelor reprezentate prin secvenţe cu o parte iniţială comună au un caracter cu totul particular : singura variaţie care poate fi raportată la tipurile de alternanţe înregistrate în cadrul celorlalte verbe cu variaţie parţială a radicalului este cea care se manifestă între [i̯est-] şi [i̯eşt-] — cf. (4.4.1.1. (f)).

(b) Verbul *a lua* se încadrează în categoria verbelor cu radical total variabil, deoarece diversele secvenţe care reprezintă radicalul nu păstrează o parte iniţială comună, caracteristică a verbelor cu radical parţial variabil (cf. 1.5.1.).

Spre deosebire de *a fi*, *a lua* prezintă mult mai puţin numeroase aspecte ale radicalului :

(1) *ia-* : $A_1 = A_3 = A_6 = A'_3 = A'_6$
(2) *ie-* : A_2
(3) *lu* : $A_4 = A_5 = B = C = D = E = F$.

Secvenţele (1) şi (2) prezintă un element iniţial comun *i-*, coocurent cu un element variabil *a/e*. Variaţia *a/e* apare şi în paradigma altor verbe — e drept, în condiţii fonetice şi morfologice diferite — şi a fost menţionată sub I 1 (b).

Putem considera deci secvenţele (1) şi (2) ca rezultînd dintr-o variaţie parţială a radicalului, numărul radicalelor supletive reducîndu-se astfel la două :

(I) {[i̯a-], [i̯e-]}
(II) [lu-].

A lua se deosebeşte de *a fi* nu numai prin numărul mai mic al secvenţelor fonice prin care se realizează radicalul, dar şi prin caracterul mai obişnuit, mai puţin insolit al variaţiei care se manifestă între radicalele în raport de variaţie parţială.

Verbe cu radical invariabil

4.4.6. Examinarea listei de verbe supuse cercetării arată că pentru o bună parte din aceste verbe analiza diferitelor forme ale paradigmei duce la descoperirea unui radical invariabil, asociat diferitelor flective variabile.

Verbele caracterizate printr-un radical constant prezintă unele particularități morfologice sau fonetice care permit gruparea lor în mai multe categorii.

(A) Un grup care poate fi determinat morfologic reprezintă verbele cu sufix de prezent realizat totdeauna pozitiv: *a raporta*, *a proba*, *a opera* etc., *a folosi*, *a spori*, *a porni*, *a păzi* etc. Verbele în *-ez* sau *-esc* au o paradigmă unitară sub aspectul structurii accentuale a formelor verbale, care toate au structura RŤ (vezi 4.1.). Radicalul avînd în toate formele verbale același regim accentual, sînt excluse, de la început, toate variațiile care sînt asociate cu o deplasare a accentului (cf. 4.4.2.1.). Pe de altă parte, prezența elementului sufixal între radical și desinența propriu-zisă are ca urmare omogeneizarea ambianței fonetice din directa apropiere a radicalului, ambianță care poate interveni în variațiile radicalului (cf. 4.4.1.1. și 4.4.2.1.). Așa, de exemplu, *-esc*, *-ești*, *-ește* reprezintă o ambianță fonetică mai omogenă, dacă avem în vedere elementul vocalic din imediata apropiere a finalei radicalului, decît seria desinențelor: *-Ø*, *-i*, *-e*, sau *-u*, *-i*, *-e*.

În categoria destul de numeroasă a verbelor de acest tip predomină net cele cu *-esc* (v. *Anexa 14 A*).

Notă. E de presupus că lărgirea listei de verbe ar duce la o schimbare a acestui raport.

Considerarea, de exemplu, a tuturor verbelor înregistrate de un dicționar ar arăta că verbele în *-ez* sînt tot atît de numeroase, dacă nu chiar mai numeroase, decît cele în *-esc* [68].

Această modificare a raportului dintre cele două categorii de verbe cu sufix de prezent realizat pozitiv se explică ușor, dacă luăm în considerație deosebirile dintre cele două liste și, de asemenea, unele fapte de diacronie. Lista pe care o are în vedere cercetarea de față cuprinde numai *verbele cele mai frecvente*, pe cînd dicționarele înregistrează *un număr cît mai mare* de verbe atestate, indiferent de frecvența lor.

Verbele cu frecvență mare sînt de cele mai multe ori, cum este de așteptat și cum s-a subliniat în repetate rînduri, și elemente *vechi* în limbă. Or, în istoria limbii române se pot distinge, avînd în vedere productivitatea diferitelor tipuri de flexiune verbală, două perioade :

I. Perioada anterioară secolului al XIX-lea, cînd predomină ca productivitate tipul de flexiune *-i* (*-esc*) : cele mai multe verbe de origine slavă, maghiară, greacă prezintă acest tip de flexiune.

II. Perioada care începe cu secolul al XIX-lea și care se caracterizează prin creșterea netă a productivității tipului *-a* (*-ez*) : cele mai multe împrumuturi (mai ales romanice) din această epocă s-au încadrat în acest tip de flexiune.

(B) În afară de verbele menționate, prezintă radical invariabil și nu număr destul de mare de verbe caracterizate printr-o anumită structură fonetică a radicalului :

(a) Radicalul acestor verbe se termină într-o consoană din seria celor care nu realizează alternanțe în limba română (*a ara*, *a urla*) sau se termină într-un element vocalic (*a încheia*, *a chiui*, *a speria*).

(b) Radicalul acestor verbe conține în formele în care terminația este atonă, în care deci radicalul poartă accentul, vocale închise, mai ales vocale care apar de obicei, în cadrul alternanțelor, pe poziția neaccentuată : *u*, *i*, *î* (cf. 4.4.2.1), iar din seria celor semideschise apar : rar, *ă* (*a stărui*, *a îngădui*, *a bănui* etc.), *e* (*a tremura*, *a exprima*, *a spera* etc.) și, cu totul izolat, *o* (*o ocupa*, *a oferi*).

Vocala *a* apare în asemenea radicale invariabile fie ca inițială absolută, de cele mai multe ori, *a aduna*, *a afla*, *a anunța*, *a ara*, *a asigura* etc., fie în silabă inițială : *a participa*. Într-un singur verb (avem în vedere cele 450 de verbe de la care am plecat) : *a declara*, *a* apare pe o altă poziție.

Verbele al căror radical conține vocale deschise și semideschise sînt puțin numeroase. În categoria verbelor cu radical invariabil predomină net verbele al căror radical conține vocale închise, fie că radicalul este monosilabic : *a mira*, *a fura*, *a rupe* etc., fie că este bisilabic : *a îngîna*, *a bucura*, *a sprijini* etc. (Vezi *Anexa 14 B*).

În multe din verbele din această categorie se îmbină ambele trăsături fonetice menționate. Verbe ca *a încheia*, *a mîntui*, *a mîngîia* etc. au radicale terminate în vocală și conțin, totodată, numai vocale închise.

VERBE NEREGULATE

4.5.0. Discuţia din capitolele precedente privind diversele modalităţi de clasificare a verbelor a avut în vedere numai o parte din cele 450 de verbe examinate.

Am făcut abstracţie în aceste capitole de un grup, destul de puţin numeros, de verbe caracterizate prin anumite particularităţi morfologice i n s o l i t e , mai mult sau mai puţin specifice, în virtutea cărora am considerat aceste verbe ca prezentînd paradigme a b e r a n t e sub un aspect sau altul.

Aceste verbe le putem considera *neregulate* (opunîndu-le astfel clasei verbelor *regulate*).

4.5.1. Gruparea verbelor în *regulate* şi *neregulate* — categorii derivînd evident din conceptele de *regulă* şi *excepţie*, inerente structurii gramaticale şi ca atare gramaticii — o întîlnim în gramatica oricărei limbi, cu condiţia ca, în limba respectivă, verbul să aibă o, cît de rudimentară, flexiune.

De obicei cele două categorii de verbe sînt înregistrate fără o prealabilă definire a termenilor ; verbele neregulate sînt prezentate prin stabilirea regulilor de formare a diferitelor forme verbale, deci prin descrierea, mai mult sau mai puţin precisă, a structurii formelor verbale, iar verbele neregulate sînt cuprinse de obicei în inventare, dîndu-se, în toată extinderea, paradigmele lor.

Acest mod de prezentare a celor două clase de verbe a fost adoptat şi de *Gramatica limbii române* a Academiei R.P.R.[51], tratat în care verbele regulate sînt discutate în primul rînd sub aspectul „temelor flexionare"[52], iar verbele neregulate sînt definite prin opoziţie ca fiind „acelea la care temele nu se formează după regulile date sau la care unele timpuri primesc alte desinenţe decît cele stabilite"[53].

---

[51] Cf. ediţia I şi a II-a.

[52] Cf. *ibid.*, ed. a II-a, vol. II, p. 248, unde verbele regulate de conjugarea I şi a IV-a sînt caracterizate ca avînd „o singură temă flexionară de bază", pe cînd conjugările a II-a şi a III-a „au două teme flexionare de bază, a prezentului şi a perfectului...", cu excepţia cîtorva verba care „ca *a frînge* şi *a sparge* au participiul diferit de perfectul simplu" şi ca atare „au trei teme flexionare de bază, a prezentului, a perfectului şi a participiului". Acest mod de descriere şi definire a verbelor regulate a fost supus unei critici amănunţite de Paula Diaconescu în [15].

[53] *Gramatica limbii române*, p. 288.

4.5.2. În descrierea anterioară au fost considerate ca prezentînd paradigme aberante două categorii de verbe :

(a) verbele a căror flexiune se realizează prin seriile de flective 31—38 (cf. *Tabelul 1*), serii caracterizate prin combinaţii de omonimii specifice, prin omonimii specifice sau chiar prin afixe specifice.

(b) verbele prezentînd variaţii aberante ale radicalului, strict specifice ca repartizare şi realizare, şi verbe caracterizate printr-o variaţie totală (supletivă) a radicalului (cf. 4.4.4. şi 4.4.5.).

Aspectul insolit al variaţiei radicalului priveşte deci fie *radicalul*, fie *afixele* prin care se realizează paradigma.

4.5.3.0. Din categoria verbelor ale căror paradigme sînt realizate de flectivele din seriile (31—38) considerate aberante fac parte : *a lua* (31), *a da* şi *a sta* (32), *a bea* (33), *a vrea* (34), *a avea* (35), *a şti* (36), *a fi* (37) şi *a preda* (38).

Această listă nu are pretenţia de a fi exhaustivă : ea putea fi mărită prin includerea altor verbe prezentînd în paradigmă aceleaşi serii de afixe (cf. ex. *a prelua, a relua*[54] etc.) sau prin înregistrarea unor verbe în a căror paradigmă se realizează alte serii aberante de afixe : un exemplu în acest sens oferă verbul *a mînea* pe care, avînd în vedere caracterul său neliterar, nu l-am inclus în lista examinată.

4.5.3.1. Seriile aberante 31—38 se caracterizează prin prezenţa următoarelor omonimii şi afixe :

Seria 31 : ***a lua***

Sufixe : A=B=C=D′=E : [-u̯á-]
Desinenţe : $A_1=A_6$: [-u̯]
$A_3=A'_3=A'_6$: -Ø

Seria 32 : ***a da*** şi ***a sta***

Sufixe : A=D′=E : [-á-]
B : [-e̯á-]
C : [-ú-]
Desinenţe : $A_1=A_6$: [-u̯]
$A'_3=A'_6$: -Ø

Seria 33 : ***a bea***

Sufixe : B=E : [-e̯á-]
C=D′ : [-ú]
A : [-é∼Ø-]

[54] Verbele *a prelua* şi *a relua* sînt derivate ale lui *a lua* şi se încadrează în acelaşi tip paradigmatic. Nu întodeauna însă derivatul şi verbul de bază aparţin aceluiaşi tip flexionar (cf. de ex. *a da* şi *a preda*).

Desinențe : $A_1 = A_6$: [-u]
$A_3 = A'_3 = A'_6$: -ø

Seria 34 : *a vrea*

Sufixe : B = E : [-eá-]
$C = D'_1$: [-ú-]
A : [-é~ø-]
Desinențe : $A'_3 = A'_6$: -ø

Seria 35 : *a avea*

Sufixe : B = E : [-eá]
C = D' : [-ú-]
A = A' : [-é~ø-]
H : [-use(se)-]
Desinențe : $A'_3 = A'_6$: [-ă]
A_1 : [-m]

Seria 36 : *a ști*

Sufixe : A = E : -ø-
B : [-iá-]
C = D' : [-ú-]
Desinențe : $A_1 = A_6$: [-u]
$A_3 = A'_3 = A'_6$: [-ie]

Seria 37 : *a fi*

Sufixe : A : [-é~ø-]
A' = E : -ø
B : [-á-]
C : [-ú-] sau [-se-]
D' : -ø
Desinențe : $A_1 = A_6$: -ø
$A_3 = A'_3 = A'_6$: [-e]

Seria 38 : *a preda*

Sufixe : A = B = C = D' = E : [-á-]
Desinențe : $A_1 = A_6$: [-u]
$A'_3 = A'_6$: -ø

4.5.3.2. Cele mai puțin aberante sînt seriile (31 și 38) care caracterizează verbele *a lua* și *a preda* : aceste serii cuprind sufixele obișnuite ale conjugării I, dar se deosebesc de aceasta sub aspectul desinențelor — atît în ce privește omonimiile, cît și ca realizare concretă.

Urmează apoi seriile 33, 34, 35 și 36.

Primele trei prezintă sufixele conjugării a VII-a, dar se deosebesc de aceasta prin desinențe : seria 33 prezintă omonimia desinențială, generală pentru verbele de conjugarea a VII-a, $A_1 = A_6$,

dar şi omonimia neaşteptată $A_3 = A'_3 = A'_6$, realizată prin desinenţa insolită pentru pers. III sg. -Ø, seria 34 se caracterizează prin l i p s a , neobişnuită, a oricărei omonimii desinenţiale în paradigma de prezent indicativ şi prin desinenţa -Ø, de asemeni neobişnuită, pentru pers. a III-a sing. şi pl. prezent conjunctiv.

Seria 35 se caracterizează de asemenea prin lipsa oricărei omonimii desinenţiale în paradigma de prezent indicativ, dar, spre deosebire de seria 34, marchează formele $A'_3 = A'_6$ prin desinenţa [-ă], obişnuită pentru verbele de conjugarea a VII-a.

Seria 36 e aberantă mai ales în ce priveşte sufixele : sufixul [-i̯á-] poate fi considerat ca aparţinînd seriei de afixe caracteristice conjugării a IV-a sau a V-a, ca şi sufixul -Ø-, din formele A şi E, dacă acest -Ø- îl considerăm o realizare a sufixului [-í-], şi anume după un radical terminat în *-i* ; în schimb sufixul [-ú-] care apare în formele C şi D este caracteristic verbelor de conjugarea a VII-a şi a VIII-a.

În ce priveşte desinenţele, constatăm omonimia $A_1 = A_6$, generală pentru verbele de conjugarea a V-a, dar şi omonimia $A_3 = A'_3 = A'_6$, care nu se realizează decît în paradigma verbelor *a umple* (conjugarea a VIII-a) şi *a scrie* (conjugarea a IX-a).

Caracterul hibrid este şi mai agravat în cazul seriei 37, care cuprinde un sufix de prezent conjunctiv d i s t i n c t de al prezentului indicativ — situaţie unică în sistemul verbal românesc —, un sufix [-é-], caracteristic pentru verbele conjugării a VII-a, la prezent indicativ, un sufix [-ú-] sau [-se-] la perfectul simplu (deci sufixe care apar în paradigma verbelor de conjugarea a VII-a, a VIII-a sau a IX-a, a X-a) şi un element sufixal [-Ø+t] la participiu, ca la verbele care aparţin conjugării a X-a.

Desinenţele se repartizează ca în oricare din conjugările V—X cu deosebirea că apare omonimia desinenţială, rară, $A_3 = A'_3 = A'_6$, care se realizează, cum am văzut, în alte condiţii fonetice, în paradigma verbelor *a umple* şi *a scrie.*

Caracterul neregulat al paradigmei poate rezulta deci şi din prezenţa unor sufixe neaşteptate, nu numai din utilizarea unor desinenţe aberante[55].

Rezultă din această prezentare că, deşi toate seriile examinate au caracter aberant, *„neregularitatea" variază ca extindere şi sub aspectul complexităţii de la o serie la alta,* ceea ce impune o anumită ierarhizare în cadrul acestei categorii de verbe „neregulate".

[55] Cf. [24, p. 288], definiţia mai sus citată a verbelor neregulate.

4.5.4. Nu sînt perfect echivalente nici „neregularitățile" care afectează paradigma sub aspectul radicalului.

Pare evident că variația prin supletivism a radicalului (cf. *a fi*, *a lua*) reprezintă o „neregularitate" mai profundă decît variațiile aberante, care se realizează conservîndu-se o parte constantă a radicalului, redusă, uneori, la un singur element fonic (cf. *a da*, *a sta*, *a bea*, *a vrea*, *a avea*).

De asemenea diferă ca importanță „neregularitatea" reprezentată printr-o variație aberantă de tipul celei înregistrate în paradigma verbului *a mînca* și cele care apar în paradigmele verbelor *a da*, *a sta*, *a bea*, *a vrea*, și *a avea*.

4.5.5. Cum se poate observa din enumerarea verbelor în paradigma cărora se manifestă cele 2 tipuri de neregularități, în multe cazuri, aceleași verbe se caracterizează prin particularități neașteptate atît în ce privește radicalul, cît și în ce privește flectivele.

4.5.5.1. Putem distinge deci de la început trei categorii de verbe neregulate :

(1) Verbe caracterizate prin *variații insolite ale radicalului*, dar aparținînd clar unei anumite conjugări prin flectivele realizate în paradigmă (de exemplu, *a mînca*[56]).

(2) Verbe neregulate numai *sub aspectul flectivelor* (de ex. *a ști*).

(3) Verbe neregulate atît *sub aspectul variațiilor radicalului*, cît și *din punctul de vedere al flectivelor* prin care se realizează paradigma.

Categoria a treia este în limba română categoria cea mai numeroasă, cuprinzînd, avînd în vedere lista examinată, verbele : *a lua*, *a da*, *a sta*, *a bea*, *a vrea*, *a avea*, *a fi* și *a preda*.

Aceste verbe realizează diverse grade de neregularitate. Cel mai neregulat este fără îndoială verbul *a fi*, caracterizat sub aspectul radicalului prin 8 alomorfe realizate prin supletivism și prin variații aberante, iar sub aspectul flectivelor, prin prezența unor afixe specifice unor serii de afixe foarte diferite.

Cel mai puțin neregulat este verbul *a preda* al cărui radical se realizează în numai trei alomorfe rezultate din variații aberante și

[56] În această categorie ar putea fi încadrat și verbul *a usca*, al cărui radical se realizează tot în 3 alomorfe, determinate de alternanța curentă *c/ĉ* și de alternanța cu totul izolată *u/θ*. Deosebirea dintre *a usca* și *a mînca* privește numai calitatea segmentului omisibil din radical : în paradigma lui *a mînca* acest segment este reprezentat prin grupul -*ăn*- (vocală + consoană), pe cînd în paradigma lui *a usca*, acest segment se reduce (ca n cazul multor alternanțe) la un singur element fonic — vocala *u*.

care, în ce privește afixele, se caracterizează numai prin prezența unor desinențe neașteptate, sufixele diferitelor forme verbale fiind, toate, cele ale conjugării I.

Între aceste două extreme se eșalonează celelalte verbe neregulate : *a lua*, care se deosebește de *a preda* numai prin caracterul supletiv al variației radicalului, *a bea*, *a vrea*, *a da*, *a sta* și *a avea*.

CLASIFICAREA ÎN CLASE PARADIGMATICE A VERBELOR ROMÂNEȘTI

4.6.0. Flexiunea verbală românească se caracterizează, cum a reieșit din această descriere, prin variația accentului în cadrul flexiunii (cf. 4.1.), prin variația foarte complexă a radicalului verbal (cf. 4.4.) și prin anumite serii de flective (cf. 4.2. și 4.3.). Ca urmare o clasificare de ansamblu trebuie să reunească clasificările stabilite avînd în vedere diversele elemente variabile, prin stabilirea echivalențelor dintre ele.

4.6.1. Avînd în vedere caracteristicile accentuale ale diverselor paradigme am stabilit 4 clase de verbe (cf. 4.1.). Între această clasificare și clasificarea în conjugări există o foarte strînsă legătură, deoarece deosebirile de variație a accentului în cursul paradigmei diverselor verbe sînt implicate în clasificarea în conjugări prin faptul că am considerat accentul r e l e v a n t din punctul de vedere al flectivelor, deci am înglobat prezența sau lipsa accentului în structura flectivelor.

Avînd în vedere această premisă e de așteptat ca verbele unei anumite conjugări să se încadreze în aceeași clasă accentuală și, deoarece numărul conjugărilor este mai mare decît al claselor stabilite pe baza particularităților accentuale ale paradigmei, e firesc ca o asemenea clasă să înglobeze mai multe conjugări.

Din compararea celor două clasificări rezultă :

— Clasa I cuprinde conjugările I, a III-a, a IV-a, a V-a și a VII-a ;

— Clasa a II-a cuprinde conjugările a II-a și a VI-a ;

— Clasa a III-a coincide cu conjugarea a VIII-a ;

— Clasa a IV-a acoperă conjugările a IX-a și a X-a.

Cele mai cuprinzătoare — atît sub raport numeric, cît și din punctul de vedere al varietății — sînt clasele I și a II-a.

4.6.2. Mult mai dificilă este stabilirea unei echivalenţe între conjugări şi clasele de verbe caracterizate prin diferitele tipuri de variaţie a radicalului.

Dificultatea derivă din marea complexitate a fenomenului variaţiei radicalului în limba română : variaţia se realizează prin manifestarea în cadrul radicalului a peste 25 de alternanţe (înregistrate în 4.4.1.1. şi 4.4.2.1.), al căror număr se dublează aproape dacă avem în vedere nu numai calitatea membrilor diverselor alternanţe, ci şi repartiţia lor în cadrul paradigmei diferitelor verbe (cf. 4.4.1.1.5. şi 4.4.2.7.), iar manifestarea acestor alternanţe şi repartiţia termenilor lor depind de condiţii fonetice şi morfologice, uneori lexicale, foarte complexe (cf. 4.4.1.1.2.—4.4.1.1.5 şi 4.4.2.6—4.4.2.8.).

Mai mult decît atît, radicalul aceluiaşi verb poate fi afectat de două sau chiar trei alternanţe concomitente, ceea ce are ca urmare realizarea radicalului în trei, patru, cinci şi chiar şase alomorfe.

4.6.2.1. Avînd în vedere numărul alomorfelor radicalului şi repartiţia lor în cadrul paradigmei ajungem (plecînd de la lista de verbe examinată şi făcînd abstracţie de verbele cu variaţie aberantă sau supletivă a radicalului — cf. 4.4.4. şi 4.4.5.) la 6 clase şi peste cincizeci de subclase de verbe (cf.4.4.3.4. şi 4.4.6) : o clasă (sau subclasă) înglobează adeseori verbe aparţinînd mai multor conjugări, tot aşa cum, de regulă generală, verbele aceleiaşi conjugări se repartizează într-un număr mai mare sau mai mic de clase şi subclase.

Examinînd verbele cu *radical variabil* constatăm că se încadrează :

— în subclasa 1 I[57], verbe de conjugarea I (*a acorda*, *a ajuta* etc.), de conjugarea a V-a (*a învîrti*) şi a VIII-a (*a obţine*)
— în subclasa 1 II, verbe de conjugarea I (*a alunga* etc.)
— în subclasa 1 III, verbe de conjugarea I (*a aşeza* etc.)
— în subclasa 1 IV, verbe de conjugarea I (*a scăpa* etc.), de conjugarea a V-a (*a sări* etc.) şi de conjugarea a VII-a (*a încăpea* etc.)
— în subclasa 1 V, verbe de conjugarea a VIII-a (*a aşterne* etc.) şi a V-a (*a pieri* etc.)
— în subclasa 1 VI, verbe de conjugarea a IX-a (*a pune* etc.)
— în subclasa 1 VII, verbe de conjugarea a V-a (*a dormi* etc.)
— în subclasa 1 VIII, verbe de conjugarea a III-a (*a coborî* etc.) şi de conjugarea I (*a agăţa* etc.)
— în subclasa 1 IX, verbul *a fugi* de conjugarea a V-a

[57] Pentru diversele clase şi subclase a se vedea 4.4.3.4. şi 4.4.5.

— în subclasa 1 X, verbe de conjugarea a V-a (*a auzi* etc.)
— în subclasa 1 XI, verbul *a suferi* de conjugarea a IV-a
— în cubclasa 2 I, verbe de conjugarea I (*a aștepta* etc.)
— în subclasa 2 II, verbe de conjugarea I (*a arăta* etc.)
— în subclasa 2 III, verbul *a preceda* de conjugarea I
— în subclasa 2 IV, verbe de conjugarea I (*a alerga* etc.)
— în subclasa 2 V, verbe de conjugarea I (*a căuta* etc.) și de conjugarea a V-a (*a deveni* etc.)
— în subclasa 2 VI, verbe de conjugarea I (*a adăuga* etc.)
— în subclasa 2 VII, verbe de conjugarea I (*a turna* etc.)
— în subclasa 2 VIII, verbul *a muri* de conjugarea a V-a și verbul *a durea* de conjugarea a VII-a
— în subclasa 2 IX, verbul *a ședea* de conjugarea a VII-a
— în subclasa 2 X, verbul *a pierde* de conjugarea a VIII-a
— în subclasa 2 XI, verbe de conjugarea a IX-a (*a arde* etc.)
— în subclasa 2 XII, verbul *a fierbe* de conjugarea a X-a
— în subclasa 2 XIII, verbul *a țese* de conjugarea a VIII-a
— în subclasa 2 XIV, verbe de conjugarea a VIII-a (*a crede* etc.).
— în subclasa 2 XV, verbul *a bate* de conjugarea a VIII-a
— în subclasa 2 XVI, verbe de conjugarea a VIII-a (*a trece* etc.).
— în subclasa 2 XVII, verbe de conjugarea a IX-a (*a duce* etc.) și a X-a (*a frige* etc.)
— în subclasa 2 XVIII, verbe de conjugarea a V-a (*a mirosi* etc.)
— în subclasa 2 XIX, verbul *a slobozi* de conjugarea a V-a
— în subclasa 2 XX, verbul *a ieși*, de conjugarea a V-a
— în subclasa 3 I, verbe de conjugarea I (*a apăsa* etc.)
— în subclasa 3 II, verbe de conjugarea I (*a căpăta* etc.)
— în subclasa 3 III, verbul *a purta* de conjugarea I
— în subclasa 3 IV, verbul *a putea* de conjugarea a VII-a
— în subclasa 3 V, verbe de conjugarea a VII-a (*a tăcea* etc.)
— în subclasa 3 VI, verbe de conjugarea a VII-a (*a cădea* etc.)
— în subclasa 3 VII, verbul *a coase* de conjugarea a VIII-a
— în subclasa 3 VIII, verbul *a cunoaște* de conjugarea a VIII-a
— în subclasa 3 IX, verbe de conjugarea a IX-a (*a alege* etc.)
— în subclasa 3 X, verbe de conjugarea a VIII-a (*a naște* etc.)
— în subclasa 3 XI, verbul *a vinde* de conjugarea a VIII-a
— în subclasa 3 XII, verbul *a rămîne* de conjugarea a IX-a
— în subclasa 4 I, verbul *a ruga* de conjugarea I

— în subclasa 4 II, verbul *a vedea* de conjugarea a VII-a
— în subclasa 4 III, verbul *a face* de conjugarea a VIII-a
— în subclasa 4 IV, verbele *a roade* și *a scoate* de conjugarea a IX-a
— în subclasa 5 I, verbe de conjugarea a IX-a (*a toarce* etc.) și a X-a (*a coace* etc.)
— în subclasa 5 II, verbe de conjugarea a IX-a (*a trage* etc.)
— în subclasa 5 III, verbul *a rade* de conjugarea a IX-a.

Din clasa verbelor cu *radical invariabil* fac parte verbe de conjugarea a II-a (*a lumina, a opera* etc.), de conjugarea a VI-a (*a alcătui, a ameți* etc.), de conjugarea I (*a mira, a ara* etc.), de conjugarea a IV-a (*a îngădui, a oferi, a zvîrli* etc.), de conjugarea a VIII-a (*a umple*), de conjugarea a X-a (*a rupe*).

Nu sînt de loc reprezentate în clasa verbelor cu radical invariabil conjugările a III-a, a V-a, cf. și [68], iar conjugările a VIII-a, a IX-a și a X-a nu cuprind decît cîte un singur verb cu radical invariabil : *a umple, a scrie* și *a rupe*.

Destul de numeroase sînt verbele de conjugarea I și a IV-a[58] cu radical invariabil.

Verbele de conjugarea a II-a și a VI-a, deci verbele cu sufix de prezent realizat pozitiv în toate formele, au *toate* radical invariabil.

4.6.2.2. Rezultă deci că :

— Verbele conjugării I se repartizează avînd în vedere variațiile radicalului în 17 subgrupe (1 I, II, III, IV, VIII; 2 I, II, III, IV, V, VI, VII; 3 I, II, III; 4 I și verbe cu radical invariabil).

— Verbele conjugării a II-a se încadrează toate în clasa verbelor cu radical invariabil.

— Verbele conjugării a III-a se încadrează toate în subclasa 1 VIII.

— Verbele conjugării a IV-a se repartizează în 2 subgrupe (1 XI și verbe cu radical invariabil).

— Verbele conjugării a V-a se repartizează în 11 subgrupe (1 I, IV, V, VII, IX, X; 2 V, VIII, XVIII, XIX, XX).

— Verbele conjugării a VI-a se încadrează toate în clasa verbelor cu radical invariabil.

— Verbele conjugării a VII-a se repartizează în 7 subgrupe (1 IV; 2 VIII, IX; 3 IV, V, VI; 4 II).

---

[58] În lista noastră (cf. *Anexa 15*), numai *a acoperi* și *a suferi* au radical variabil.

— Verbele conjugării a VIII-a se repartizează în 12 subgrupe (1 I, V; 2 X, XIV, XV, XVI; 3 VII, VIII, X, XI; 4 III și verbe cu radical invariabil).

— Verbele conjugării a IX-a se repartizează în 9 subgrupe (1 VI; 2 XI, XVII; 3 IX, XII; 4 IV ; 5 I, II, III).

— Verbele conjugării a X-a se repartizează în 4 subgrupe (2 XII, XVII ; 5 I și verbul *a rupe* cu radical invariabil).

4.6.2.3. Rezultă din această prezentare că coroborarea celor două clasificări duce la un număr foarte mare de grupe de verbe dintre care multe se reduc la un singur verb sau la un număr foarte limitat de verbe.

Or, o clasificare de acest fel devine în mare măsură echivalentă cu o enumerare și, încetînd de a mai avea caracter generalizator și organizator, își pierde utilitatea practică.

La o clasificare cam tot atît de complicată și de neeconomică ar duce și raportarea la cele 10 conjugări a claselor de verbe caracterizate prin una sau alta din alternanțele înregistrate. (În *Anexa 13* sînt grupate toate verbele caracterizate printr-o anumită alternanță stabilindu-se 30 de grupe de verbe. Numărul acesta s-ar mări mult dacă am desprinde în clase distincte verbele în radicalul cărora se realizează 2 sau 3 alternanțe.)

4.6.3.0. Deși, din pricina marii lor varietăți și complexități, variațiile radicalului nu pot fi cuprinse într-o clasificare a verbelor, caracterizarea morfologică a unui verb românesc nu poate fi completă dacă nu cuprinde indicații privind aceste variații. Într-un dicționar sau într-o gramatică un anumit verb trebuie să fie caracterizat, pentru a i se putea reface în întregime paradigma, prin apartenența la o anumită conjugare și prin unele indicații referitoare la radical.

4.6.3.1. Aceste indicații se pot introduce în mai multe moduri :

(a) Prin enumerarea alomorfelor indicîndu-se repartiția fiecăruia. Această modalitate, cea mai simplă și mai directă, are dezavantajul de a fi neeconomică, deoarece presupune o mare cheltuială de spațiu (într-un dicționar, de exemplu).

(b) Prin indicarea apartenenței la diferite clase caracterizate prin anumite alternanțe. Acest procedeu a fost adoptat de Alf Lombard ([56]), care, primul, a pus în lumină marea complexitate a flexiunii verbale românești sub aspectul radicalului.

(c) Prin indicarea elementelor variabile din radical și a tipului de variație printr-un sistem de simboluri. Această modalitate, preconizată în [68], ni se pare mai pregnantă și mai clară — în măsura

în care sînt evitate echivocurile posibile în situațiile cînd mai multe alternanțe, vocalice, de exemplu (cf. *a căpăta, a scărmăna* etc.), afectează același radical.

4.6.3.2. Adoptînd modalitatea (c) de caracterizare a radicalului, vom distinge alternanțele în raport cu elementele componente și cu repartiția lor în cursul paradigmei. Participarea unui radical la o varietate de alternanță sau alta se indică printr-un s i m b o l constituit dintr-o literă și o cifră : t_0 sau t_1, de ex. (*a cînt*$_0$*a*). În cadrul simbolului, litera poate reprezenta pe o r i c a r e dintre membrii alternanței, iar cifra indică fie o anumită repartizare a termenilor alternanței în cadrul paradigmei, fie faptul că un anumit element fonic participă la mai multe alternanțe diferite.

Avînd în vedere procedeul preconizat în 4.3.6.1. de a preciza apartenența unui verb la o anumită conjugare prin indicarea mai multor forme verbale, e suficient ca informațiile referitoare la variațiile radicalului să se dea o singură dată, deci să se utilizeze simbolurile menționate în notarea unei singure forme — a celei de infinitiv, de exemplu (deci : *a cînt*$_0$*a, cîntă*). Utilizarea simbolurilor în notarea infinitivului *impune acceptarea posibilității de a simboliza o alternanță prin oricare dintre membrii săi.*

4.6.3.3. Luarea în considerație a repartiției termenilor unei alternanțe în cadrul paradigmei impune, în cele mai multe cazuri, u t i l i z a r e a m a i m u l t o r s i m b o l u r i pentru o anumită alternanță — deci t_0, t_1 etc., *în funcție de repartiție.* Deoarece însă, în multe cazuri, repartiția elementelor fonice, membre ale unei alternanțe, depinde de conjugarea în care se încadrează verbul și pentru că indicația apartenenței la o anumită conjugare trebuie neapărat să facă parte din caracterizarea morfologică a unui verb, *putem indica printr-un singur simbol două sau mai multe realizări ale aceleiași alternanțe dacă* aceste realizări (privind repartiția termenilor) *depind strict de apartenența verbului la o conjugare sau alta.*

4.6.3.4. Din descrierea **variațiilor radicalului** (cf. cap. 4.4., în special 4.4.1.1.5 și 4.4.1.2.6.) **rezultă — dacă facem abstracție de** variațiile aberante **și supletive — următoarele tipuri de variații ale** radicalului :

(1) *c* (*č*)$_0$ — **(corespunzînd alternanței** *c/č*) **cu două tipuri de rea-** lizare :

(a) — termenul **č realizat în formele** A_2, $A'_{3,6}$, **termenul** *c* **în** toate celelalte, atunci cînd afectează **un verb de conjugarea I** (de ex. : *a apuc*$_0$*a*)

(b) — termenul *ĉ* apare în formele A_2, A_3, A_4, A_5, B, E, iar termenul *c* în toate celelalte dacă verbul e de conjugarea a VII-a (de ex. : *a* fac_0e) sau a VIII-a (de exemplu : *a* $plăc_0ea$).

(2) *c* $(ĉ)_1$, corespunzînd alternanței *c/ĉ/Ø*, cu o singură realizare : termenul *ĉ* se realizează în formele A_2, A_3, A_4, A_5, B, E, termenul *Ø* în C și D, iar termenul *c* în celelalte. Alternanța se manifestă numai în paradigma verbelor de conjugarea a IX-a ; *a* $întoarc_1e$, de exemplu.

(3) *c* $(ĉ)_2$ — (corespunzînd alternanței *c/ĉ/p*) cu o singură realizare, repartiția termenilor fiind aceeași ca pentru *c* $(ĉ)_1$ cu diferența că în C și D se realizează termenul *p* ; se manifestă în paradigma verbului *a coace* de conjugarea a X-a, deci *a* $coac_2e$.

(4) *g* $(ĝ)_0$ — (corespunzînd alternanței *g/ĝ*) cu două tipuri de realizare :

(a) — aceeași repartiție a termenilor ca în cazul lui c_0 dacă afectează verbele de conjugarea I.

(b) — termenul *ĝ* apare în formele A_2, A_3, A_4, A_5, B, C, D, E, F, *g* în toate celelalte cînd afectează verbul *a fugi* de conjugarea a V-a, deci *a* fug_0i.

(5) *g* $(ĝ)_1$ — (corespunzînd alternanței *g/ĝ/Ø*) cu o singură realizare și aceeași repartiție a termenilor ca la c_1 ; se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea a IX-a (de ex. : *a* $aleg_1e$) sau a X-a (de exemplu : *a* $frîng_1e$).

(6) *g* $(ĝ)_2$ — (corespunzînd alternanței *g/ĝ/p*) cu o singură realizare și aceeași repartiție a termenilor ca la c_2 ; se realizează în paradigma verbelor de conjugarea a X-a (de exemplu, *a* $frig_2e$).

(7) *t* $(ț)_0$ — (corespunzînd alternanței *t/ț*) cu două tipuri de realizare :

(a) termenul *ț* e realizat în A_2, *t* în toate celelalte cînd afectează verbele de conjugarea I (de exemplu, *a* $ajut_0a$), a II-a (de exemplu, *a* put_0ea) sau a VIII-a (de exemplu, *a* bat_0e).

(b) termenul *ț* apare în formele A_2, A_4, A_5, B, C, D, E, F, *t* în celelalte cînd se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea a V-a (de exemplu : *a* $ascuț_0i$).

(8) *t* $(ț)_1$ — (corespunzînd alternanței *t/ț/Ø*) cu o singură realizare : termenul *ț* apare în A_2 și F, *Ø* în C și D, *t* în celelalte forme ; se manifestă în paradigma verbelor în *-e* (*a* $scoat_1e$, de exemplu).

(9) *d* $(z)_0$ — (corespunzînd alternanței *d/z*), cu două tipuri de realizare :

(a) cu aceeași repartiție a termenilor ca la t_0 cînd afectează verbele de conjugarea I (*a* $acord_0a$, de exemplu).

(b) cu aceeași repartiție a termenilor ca la t_0 cînd afectează verbele de conjugarea a V-a (de exemplu : *a* auz_0i).

(10) $d\,(z)_1$ — (corespunzînd alternanței *d/z*), cu o singură realizare : termenul *z* apare în formele A_2, C, D, F, *d* în celelalte ; se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea a VII-a (*a* $șed_1ea$, de exemplu) și a VIII-a (de exemplu : *a* $cred_1e$).

(11) $d\,(z)_2$ — (corespunzînd alternanței *d/z*), cu o singură realizare : termenul *z* se realizează în A_2 și F, *d* în toate celelalte ; se manifestă în paradigma unor verbe de conjugarea a VIII-a (*a* $pierd_2e$, de exemplu).

(12) $d\,(z)_3$ — (corespunzînd alternanței *d/z/Ø*), cu o singură realizare : termenul *z* apare în A_2 și F, *Ø* în C și D, *d* în celelalte forme ; se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea a IX-a (de exemplu, *a* ard_3e).

(13) $s\,(ș)_0$ — (corespunzînd alternanței *s/ș*), cu o singură realizare : termenul *ș* apare în A_2, *s* în celelalte forme ; se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea I (*a* $lăs_0a$, de exemplu), a V-a (*a* $miros_0i$, de exemplu), sau a VIII-a (*a* $coas_0e$, de exemplu).

(14) $s\,(ș)_1$ — (corespunzînd alternanței *s/ș*), cu o singură realizare : termenul *ș* apare în A_2, A_4, A_5, B, C, D, E, F, *s* în celelalte ; se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea a V-a (*a* $ieș_1i$, de exemplu).

(15) s_0t — (corespunzînd alternanței *st/șt*), cu o singură realizare : termenul *șt* apare în A_2 ; se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea I (*a* $manifes_0ta$, de exemplu).

(16) $(ș)c_3$[59] — (corespunzînd alternanței *șc/șt*), cu o singură realizare : termenul *șt* apare în A_2 și $A'_{3,6}$; se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea I (*a* $mișc_3a$, de exemplu).

(17) $(s)c_3$[60], $(ș)t_3$ — (corespunzînd alternanței *sc/șt*) cu două realizări :

(a) termenul *șt* apare în A_2 și $A'_{3,6}$, *șc* în celelalte forme cînd se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea I (*a* $căsc_3a$, de exemplu).

(b) termenul *șt* apare în A_2, A_3, A_4, A_5, B, E, *sc* în celelalte forme cînd se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea a VIII-a (*a* $crești_3e$, de exemplu).

---

[59] Includem în simbol cifra 3 pentru a evita confuzia cu c_0, reprezentînd alternanța *c/č* și cu c_1 și c_2.

[60] Putem utiliza tot cifra 3, ca în simbolul precedent, deoarece alternanța lui *s* cu *ș* în cadrul grupului *sc* este totdeauna asociată cu variația *c/t*.

(18) n_0 — (corespunzînd alternanței $n/\emptyset$), cu două tipuri de realizări :

(a) termenul $\emptyset$ apare în A_2, *n* toate celelalte forme cînd se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea a V-a (*a* ven_0i, de ex.) sau a VIII-a (*a* $țin_0e$, de exemplu).

(b) termenul $\emptyset$ apare în A_2, C și D, *n* în celelalte forme cînd se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea a IX-a (*a* $spun_0e$, de ex.).

(19) b_0 — (corespunzînd alternanței $b/\emptyset$), cu o singură realizare : termenul $\emptyset$ apare în C și D, *b* în celelalte forme ; se manifestă în paradigma verbului *a fierbe* de conjugarea a X-a (deci *a* $fierb_0e$).

Observație. Termenul al treilea al alternanțelor cu trei termeni nu apare niciodată în forma de infinitiv, de aceea nu l-am menționat în simbolul alternanțelor.

(20) $e\,(a)_0$ — (corespunzînd alternanței *é/á*), cu trei tipuri de realizare :

(a) termenul *á* apare în A_3 și A_6, *é*, în celelalte forme cînd se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea I (*a* ie_0rta, de exemplu).

(b) termenul *á* apare în A_3 și $A'_{3,6}$, *é* în celelalte forme cînd se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea a VII-a (*a* $șe_0dea$, de exemplu).

(c) termenul *á* apare în $A'_{3,6}$, *é* în toate celelalte ; se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea a V-a (*a* $ie_0și$, de ex.), a VIII-a (*a* pie_0rde, de exemplu) și a X-a (*a* fie_0rbe, de exemplu).

(21) $ă\,(a)_0$ — (corespunzînd alternanței vocalice *ă/á*), cu o singură realizare : termenul *á* apare în A_3 și $A'_{3,6}$, *ă* în celelalte forme ; se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea I (*a* $arăt_0a$, de exemplu).

(22) $ă\,(e)_1$ — (corespunzînd alternanței *ă/e*), cu două tipuri de realizare :

(a) termenul *e* apare în A_2, $A'_{3,6}$, *ă* în toate celelalte cînd se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea I (*a* $apă_0ra$, de exemplu).

(b) termenul *e* în A_2, A_3, A_4, A_5, $A'_{3,6}$, B, C, D, E, F, *ă* în celelalte forme cînd se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea a IV-a (*a* $acope_1ri$, de exemplu).

(23) $ă\,(e)_2$ — (corespunzînd alternanței *ă/é/á*), cu două tipuri de realizare :

(a) termenul *é* se realizează în A_2, $A'_{3,6}$, termenul *á* în A_3, A_6, *ă* în celelalte forme cînd se manifestă în paradigma unor verbe de conjugarea I (*a spă₀la*, de exemplu).

(b) termenul *é* se realizează în A_2, A_3, A_4, A_5, B, E, *á* în $A'_{3,6}$, *ă* în celelalte forme cînd se manifestă în paradigma verbului *a vedea* (deci *a ve₀dea*, de exemplu) de conjugarea a VII-a.

(24) *î* $(i)_0$ — (corespunzînd alternanței *î/i*), cu o singură realizare : termenul *i* apare în A_2, A_3, A_4, A_5, B, E, *î* în celelalte forme; se manifestă în paradigma verbului *a vinde* (deci *a vi₀nde*) de conjugarea a VIII-a.

(25) e_3, $(e_3\ a)$ — (corespunzînd alternanței *é/eá*), cu două tipuri de realizare :

(a) termenul *eá* apare în A_3, A_6, *é* în celelalte forme cînd se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea I (*a așe₃za*, de exemplu).

(b) termenul *eá* apare în $A'_{3,6}$, *é* (sau *e*) în toate celelalte cînd se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea a VIII-a (*a aște₃rne*, de exemplu) și a IX-a (*a dre₃ge*, de exemplu).

(26) o_0 $(o_0\ a)$ — corespunzînd alternanței *ó/oá*), cu trei tipuri de realizare :

(a) termenul *oá* apare în A_3, A_4 și $A'_{3,6}$, *ó* (sau *o*) în celelalte forme cînd se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea I (*a îno₀ta*, de exemplu) și de conjugarea a III-a (*a cobo₀rî*, de exemplu).

(b) termenul *oá* apare în A_3 și $A'_{3,6}$, *ó* (sau *o*) în celelalte forme cînd se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea a V-a (*a ado₀rmi*, de exemplu).

(c) termenul *oá* apare în A_3, A_4, A_5, $A'_{3,6}$ și E, *ó* (sau *o*) în celelalte forme cînd se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea a VIII-a (*a cuno₀aște*, de exemplu), a IX-a (*a înto₀arce*, de exemplu) și a X-a (*a co₀ace*, de exemplu).

(27) u_0 — (corespunzînd alternanței *o/oá/u*), cu două tipuri de realizare :

(a) termenul *ó* apare în A_1 și A_2, *oá* în A_3, A_6 și $A'_{3,6}$, *u* în celelalte forme cînd se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea I (*a pu₀rta*, de exemplu) și a VII-a (*a pu₀tea*, de exemplu).

(b) termenul *ó* apare în A_1 și A_2, *oá* în A_3 și $A'_{3,6}$, *u* în celelalte forme cînd se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea a V-a (*a mu₀ri*, de exemplu).

(26) *a* $(ă)_3$ — (corespunzînd alternanței *á/ă*), cu două tipuri de realizare :

(a) termenul *ă* apare în A_4, A_5, B, C, D, E, F, *á* în celelalte forme cînd se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea I (*a adău₃ga*, de exemplu), a V-a (*a să₃ri*, de exemplu), a VII-a (*a încă₃pea*, de exemplu).

(b) termenul *ă* apare în B, C, D, F, *á* în celelalte forme cînd se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea a VIII-a (*a fac₃e*, de exemplu), a IX-a (*a ra₃de*, de exemplu), a X-a (*a spa₃rge*, de exemplu).

(29) *e* $(i)_4$ — (corespunzînd alternanței *e/i*), cu o singură realizare : termenul *e* apare în A_4, A_5, B, C, D, E, F, *i* în celelalte forme ; se manifestă în paradigma verbelor de conjugarea I (*a preze₄nta*, de exemplu) și a V-a (*a ve₄ni*, de exemplu).

(30) $\hat{\imath}_1$ [61]— (corespunzînd alternanței *î/á/ă*), cu o singură realizare : termenul *á* apare în $C_{3,6}$, și D, *ă* în C_1, C_2, C_4 și C_5, iar *î* în celelalte forme ; se manifestă în paradigma verbului *a rămîne* (deci *a rămî₀ne*) de conjugarea a IX-a.

Observație. (1) Modul de alcătuire a simbolurilor alternanțelor vocalice este oarecum diferit de cel utilizat în reprezentarea alternanțelor consonantice. Deosebirea se datorește faptului că aceeași vocală poate apărea într-o serie întreagă de alternanțe (vezi *ă* sau *e*, de exemplu) manifestîndu-se în condiții foarte diferite.

(2) Nu am introdus un simbol pentru alternanța *u/Ø*, deoarece avînd în vedere caracterul ei izolat e mai economic să o includem în categoria variațiilor aberante ale radicalului. Poate fi inclusă în această categorie, deoarece caracterizează, s-ar părea, un singur verb și are o repartiție unică, și alternanța *î/á/ă* (simbolizată prin $\hat{\imath}_0$).

4.6.3.5. În cazul verbelor în al căror radical se realizează concomitent mai multe alternanțe vor fi notate prin simboluri t o a t e elementele variabile — deci : *a dește₃pt₀a*, *a miro₀s₀i*, *a to₀c₀a*, *a le₃pă₁d₀a*, *a că₂pă₁t₀a* etc.

4.6.4. Deși bazîndu-se pe același principiu, inventarul de simboluri stabilit în 4.6.3.4. diferă de cel din [68], deoarece :

— am avut în vedere aspectul fonic și nu cel grafic al formei verbale ; ca atare am adăugat alternanțele *c/ĉ*, *g/ĝ* etc.,

---

[61] Ținînd seama că *î* intră și în alternanța *î/i* (vezi 2.4).

— am reunit, reprezentîndu-le printr-un singur simbol, unele alternanțe diferite sub aspectul repartiției termenilor atunci cînd repartiția putea fi pusă în legătură cu o anumită conjugare,

— am avut în vedere un număr finit de verbe,

— am făcut abstracție de formele de imperativ dată fiind structura lor aberantă.

CONCLUZII ASUPRA FLEXIUNII VERBALE

4.7.0. Studierea în amănunt, sub aspect morfologic și din punct de vedere strict sincronic, a verbelor scoate în evidență marea complexitate a flexiunii verbale românești, complexitate care nu este redată decît insuficient prin modul obișnuit de prezentare a acestei părți a morfologiei limbii române în gramaticile curente. Această complexitate privește în egală măsură radicalul și flectivele.

4.7.1. Examinarea flexiunii verbale sub aspectul radicalului a arătat că verbele românești se grupează, considerate din acest punct de vedere, în următoarele clase : clasa verbelor cu radical invariabil, a verbelor cu radical parțial (regulat) variabil, a verbelor prezentînd o variație parțială aberantă a radicalului și clasa verbelor caracterizate prin variația supletivă a radicalului.

Din punct de vedere cantitativ predomină net primele două clase de verbe menționate. Clasele de verbe cu radical caracterizat prin variații aberante sau supletive cuprind un număr restrîns de unități, care pot fi ușor prezentate într-o enumerare.

Clasa verbelor cu variație parțială a radicalului este cea care pune cele mai multe probleme din cauza caracterului extrem de complex al variațiilor radicalului : aceste variații afectează un mare număr de elemente fonice, iar realizarea lor depinde de o serie întreagă de factori, ceea ce face cu totul insuficientă descrierea acestor variații sub forma obișnuita a inventarelor, mai mult sau mai puțin complete, de alternanțe.

Aceste inventare, pentru a putea fi utile, trebuie însoțite de indicații referitoare la repartiția termenilor diverselor alternanțe în raport cu tipurile de paradigmă, precum și la posibilitățile de combinare, în limitele unui radical verbal, a elementelor fonice alternante : această posibilitate de combinare determină, în mare măsură, complexitatea variațiilor radicalului verbal și impune considerarea alternanțelor nu numai în mod izolat, în sine,ci și sub aspectul va-

riațiilor globale pe care le determină în cadrul diverselor radicale, deci sub aspectul alomorfelor realizate prin alternanța diverselor elemente fonice care constituie radicalul.

4.7.2. Cercetarea de față a pus în lumină importanța *condiționării morfologice* în realizarea alternanțelor, condiționare care se manifestă în : (a) existența în limba română a unor alternanțe proprii numai anumitor tipuri de paradigmă (așa sînt, de exemplu, alternanțele *c/ĉ/p*, *g/ĝ/p*, care se realizează numai în paradigma verbelor de conjugarea a X-a, alternanțele *c/ĉ/Ø*, *g/ĝ/Ø*, realizate numai în paradigma verbelor de conjugarea a IX-a etc.) și (b) repartiția diferită a termenilor diverselor alternanțe în raport cu tipul morfologic în care se încadrează verbul (cf. de exemplu repartiția termenilor alternanței *d/z* în paradigma verbelor de conjugarea I, a V-a, a VII-a).

Se ajunge astfel la constatarea că variația parțială a radicalului d e p i n d e de *structura fonică a secvenței care reprezintă radicalul*, de *calitatea fonică a flectivelor* caracteristice pentru diversele forme verbale, precum și de *conjugarea* din care face parte verbul.

Varietatea factorilor care intervin în realizarea variației parțiale a radicalului explică faptul că, dacă considerăm verbele românești sub aspectul alomorfelor realizate prin aceste alternanțe, ajungem să stabilim un număr foarte mare de clase și subclase, dintre care destul de numeroase sînt cele care nu cuprind decît un singur verb sau un număr foarte limitat de verbe. Asemenea subclase predomină în categoria verbelor al căror radical atinge numărul maxim de 5 sau 6 alomorfe. Cele 13 verbe care prezintă 5 sau 6 alomorfe ale radicalului se grupează în 7 subclase din care 4 nu cuprind decît un singur verb. Predomină net verbele de conjugarea a IX-a și a X-a (10 din 13).

4.7.3. Examinarea verbelor din punctul de vedere al flectivelor — considerate sub aspectul pronunțării și nu sub cel al formei grafice care ascunde, în multe cazuri, structura reală a flectivului — a dus la stabilirea unui inventar de afixe, care se organizează, avînd în vedere paradigmele în care apar, într-un număr destul de mare (38) de serii distincte. Stabilirea raporturilor dintre diferitele serii în funcție de omonimiile specifice și de repartiția diferitelor afixe (avînd în vedere calitatea fonică a finalei radicalului) a permis reunirea a 30 de serii (din cele 38 înregistrate) în 10 serii ireductibile la nivel morfologic și fonetic.

În virtutea acestor serii, verbele au fost clasificate în 10 conjugări, clasificare care cuprinde în clase omogene sub aspectul flexiunii toate varietățile paradigmatice ale verbului românesc.

Conjugările astfel stabilite reprezintă clase de verbe care se deosebesc prin prezența în flexiune a unor omonimii și a unor afixe (sufixe și desinențe) caracteristice.

S-au verificat, în acest mod, insuficiența și inadecvarea — semnalată de altfel în ultima vreme, în repetate rînduri, de cei care s-au ocupat de problema conjugării românești — a clasificării curente, în 4 conjugări, pe baza unui singur afix : sufixul infinitivului. Aceste conjugări se dovedesc a fi, la o examinare atentă a paradigmelor verbelor pe care le cuprind, clase profund eterogene.

Așa, de exemplu, conjugarea a IV-a, a verbelor cu *-i* sau *-î* ca sufix de infinitiv, înglobează verbe caracterizate prin 4 tipuri distincte de flexiune; verbele conjugării a III-a (cu *-e* terminație de infinitiv) se repartizează în 3 clase caracterizate flexionar.

Încadrarea unui verb într-o conjugare sau alta presupune, în limba română, luarea în considerație a tuturor elementelor relevante dintr-o serie de afixe. Numărul afixelor și deci al formelor necesare pentru a caracteriza un verb sau aspectul flexiunii variază de la un tip de conjugare la altul.

4.7.4. În cele 10 conjugări stablilite nu se includ cîteva verbe — considerate neregulate — a căror flexiune se realizează prin afixe și omonimii strict specifice sau, mai des, prin afixe aparținînd la două sau mai multe serii ireductibile de flective : diversele zone ale paradigmei prezintă afixe specifice unei conjugări sau alteia.

În această clasă sînt incluse, alături de verbele menționate de obicei ca neregulate, verbul *a ști* (caracterul aberant al paradigmei acestuia se manifestă, în primul rînd, prin prezența sufixului *-u-*, propriu verbelor cu infinitivul terminat în *-ea* sau în *-e*, în formele de perfect, mai mult ca perfect și participiu) și *a preda* (neregulat sub aspectul desinențelor și deosebindu-se de *a da*, de asemenea neregulat, în ce privește sufixele).

Examinîndu-se în acest fel paradigmele diverselor verbe neregulate, se pun în evidență atît raportul lor față de cele 10 conjugări, cît și raporturile reciproce în interiorul clasei verbelor neregulate. Se reliefează astfel asemănările și deosebirile dintre ele și se ajunge, avînd în vedere diferitele categorii de neregularități, la o ierarhizare a verbelor neregulate.

ÎNCHEIERE

5.0. Cercetarea substantivului, adjectivului și verbului sub aspectul flectivelor și al variației radicalului a scos în evidență trăsăturile generale și particularitățile specifice ale acestor subsisteme flexionare.

5.1. Flexiunea românească se realizează în cazul celor trei părți de vorbire prin accent, prin flective și prin variația radicalului. Deosebit de dezvoltată și de complicată se revelă a fi flexiunea verbală, care se caracterizează prin numărul mare de forme cuprins în diversele paradigme și prin varietatea mijloacelor de exprimare a opozițiilor dintre ele.

5.2.0. În ceea ce privește ***accentul***, el se încadrează în structura morfematică a unei forme flexionare reprezentînd componenta suprasegmentală, care, asociată unei componente segmentale, constituie un morfem.

5.2.1. Apartenența componentei suprasegmentale la structura radicalului sau a flectivelor variază de la o parte de vorbire la alta. Astfel considerînd în ansamblu flexiunea verbală constatăm caracterul mobil al accentului, oscilația lui între radical și flectiv. Flexiunea nominală, dimpotrivă, se caracterizează prin caracterul fix al accentului : silaba tonică este aceeași în cursul întregii paradigme pentru marea majoritate a substantivelor și adjectivelor românești. Numai o clasă restrînsă de substantive prezintă o variație a accentului ; spre deosebire de verb, însă, această deplasare a accentului nu depășește (decît cu totul excepțional) limitele radicalului.

Accentul caracterizează deci radicalul în cadrul flexiunii nominale, flectivele nominale fiind totdeauna atone, radicalul sau flectivul, în cadrul flexiunii verbale ; poziția accentului are deci implicații flexionare în subsistemul verbal — cum am văzut (cf. 4.1.), verbele românești se grupează în 4 clase în raport cu poziția accentului de-a lungul paradigmei verbale.

5.2.2. În ceea ce privește poziția accentului în radical, ea depinde de lungimea silabică a radicalului. Se constată însă la toate părțile de vorbire examinate preponderența radicalelor cu accentul

pe ultima sau penultima silabă a radicalului. Proporția radicalelor accentuate pe silaba care precedă direct jonctura cu flectivul crește proporțional cu numărul silabelor radicalului : dacă în cadrul radicalelor bisilabice, cele două structuri tonice posibile sînt, cantitativ, egal reprezentate (cel puțin în perspectiva materialului analizat în această lucrare), în radicale cu o lungime mai mare de două silabe accentul afectează de cele mai multe ori penultima, și mai ales ultima silabă.

5.2.3. În paradigma verbală, în care accentul poate afecta și flectivul, el participă totdeauna la structura unui sufix ; atît desinențele, cît și afixele mobile sînt reprezentate numai printr-o componentă pozitivă segmentală.

În situațiile în care sufixul este realizat ca Ø sau e reprezentat printr-o secvență fonică asilabică, accentul se încadrează în structura morfemică a radicalului. În formele în care flectivul cuprinde mai mult de un element sufixal, accentul face parte, totdeauna, din structura fonică a sufixului care urmează imediat după radical.

În general deci, fie că face parte din radical, fie că aparține flectivului, accentul se plasează în apropierea punctului de jonctură dintre radical și flectiv.

5.3. ***Intonația*** nu are caracter relevant decît în anumite zone ale paradigmelor, și anume la imperativ în cadrul flexiunii verbale, la vocativ, în cadrul celei nominale. În ambele cazuri e vorba de zone caracterizate prin flective a căror repartizare încalcă limitele clasificărilor strict morfologice în declinări și conjugări.

5.4.0. Considerate sub aspectul ***radicalului***, cele trei părți de vorbire examinate prezintă o caracteristică comună constînd din faptul că, toate, cunosc atît paradigme cu radical invariabil, cît și paradigme cu radical variabil.

5.4.1. Variația afectează atît în cadrul flexiunii nominale, cît și în cadrul celei verbale, în general, partea medială și finală a radicalului și se realizează prin alternanțe vocalice și consonantice. Variația consonantică afectează totdeauna tranșa fonică finală a radicalului, din imediata vecinătate a juncturii cu flectivul. Variațiile vocalice, dimpotrivă, se produc mai ales în tranșa medială a secvenței fonice reprezentînd radicalul. Spre deosebire de alternanțele consonantice, care nu afectează decît cîte una un radical dat, se întîmplă ca două alternanțe vocalice să se realizeze în cursul aceluiași radical. Frecventă este coocurența alternanțelor vocalice și consonantice în diversele paradigme.

5.4.2. Deși cea mai mare parte a alternanțelor înregistrate sînt comune flexiunii celor trei părți de vorbire descrise, se constată totuși unele deosebiri, atît între substantiv și adjectiv, în cadrul flexiunii nominale, cît mai ales între flexiunea nominală și cea verbală.

Prin raport la flexiunea nominală, cea verbală se revelă a fi mai complexă în ce privește variația radicalului.

(a) Variația radicalului verbal poate avea caracter p a r ț i a l sau t o t a l, pe cînd radicalele nominale nu cunosc decît variația p a r ț i a l ă.

(b) Variația parțială a radicalului verbal se datorește unui număr mai mare de alternanțe vocalice și consonantice. În paradigma verbului sînt destul de numeroase alternanțele fonologice de trei termeni, pe cînd în flexiunea nominală am înregistrat un caz unic de alternanță vocalică de trei termeni (*ră-u*, *rea-*, *re-le*); de asemeni sînt mult mai frecvente alternanțele care înglobează un termen negativ alături de cei pozitivi (*b*/Ø, *n*/Ø etc.), pe cînd în flexiunea nominală nu am înregistrat decît alternanța *l*/Ø (care nu se realizează în flexiunea verbală).

Alternanțele fonologice înregistrate se grupează deci în alternanțe comune celor trei părți de vorbire examinate și alternanțe specifice, cum se vedea din tabelul de la pag. 278.

Nu au fost cuprinse în tabel variațiile aberante.

(c) Condiționarea morfologică a repartiției termenilor diverselor alternanțe este evidentă și foarte importantă în flexiunea verbală. Ea se manifestă destul de clar, în unele cazuri, și în flexiunea substantivului. În flexiunea adjectivului, rolul său devine cu totul secundar. În cadrul flexiunii nominale, în repartiția termenilor diverselor alternanțe predomină net elementul fonetic.

(d) Faptul că un anumit radical poate fi afectat de două sau chiar trei alternanțe coocurente și că repartiția diferită a termenilor aceleiași alternanțe este determinată de o complexă condiționare fonetică, morfologică și chiar lexicală face ca, pentru flexiunea românească, să apară ca evidentă necesitatea de a îngloba variațiile radicalului sub formă de a l o m o r f e .

Numărul alomorfelor radicalului variază în raport cu extinderea paradigmei părții de vorbire. Astfel verbul, care are paradigma cea mai largă, realizează un maximum de 6 alomorfe (dacă facem abstracție de variația totală), pe cînd, în flexiunea adjectivului, acest maximum este reprezentat de 3 alomorfe (în mod cu totul excep-

ţional, în flexiunea unor adjective neregulate ca *muntean* se realizează 4 alomorfe ale radicalului).

Raportînd numărul de alomorfe ale radicalului la numărul de forme distincte în cadrul paradigmei, constatăm că posibilităţile

ALTERNANŢE CONSONANTICE				ALTERNANŢE VOCALICE			
	Verb	Subst.	Adj.		Verb	Subst.	Adj.
c/ĉ	+	+	+	á/á	+	+	
g/ĝ	+	+	+	á/é		+	
t/ţ	+	+	+	é/á	+	+	+
d/z	+	+	+	î/í	+	+	+
s/ş	+	+	+	é/eá	+	+	+
z/j		+	+	ó/oá	+	+	+
st(r)/şt(r)	+	+	+	ă/e	+	+	+
sc/şt	+	+	+	á/ă	+		
şc/şt	+	+		í/e	+		
l/θ		+	+	á/é/á	+		
n/θ	+			ó/oá/u	+		
b/θ	+			í/á/ă	+		
c/ĉ/θ	+						
c/ĉ/p	+						
g/ĝ/θ	+						
g/ĝ/p	+						
t/ţ/θ	+						
d/z/θ	+						

de variaţie se realizează total numai la substantiv : cele mai multe substantive cuprind în flexiune 2 forme distincte şi, atunci cînd prezintă un radical variabil, realizează 2 alomorfe ale radicalului. Adjectivul, a cărui paradigmă cuprinde, în limitele stabilite, maximum 4 forme, realizează, cînd prezintă un radical variabil, maximum 3 alomorfe.

Verbul, al cărui radical variabil se poate manifesta în maximum 6 alomorfe, nu utilizează decît cu totul incomplet posibilitățile de variație, care sînt deosebit de numeroase dacă ținem seama de extensiunea paradigmei, de numărul mare al alternanțelor și de condiționarea complexă a repartiției termenilor diverselor alternanțe. Complexitatea variației radicalului verbal se manifestă nu în numărul alomorfelor, ci în r e p a r t i ț i a lor în cadrul paradigmei, care este extrem de variată conducînd la o clasificare foarte amănunțită.

(e) Posibilitatea ca, în condițiile unei structuri fonice similare sau chiar identice, un radical să fie afectat sau nu de anumite variații impune în mod necesar implicarea unor informații privind radicalul în caracterizarea flexionară, paradigmatică, a unui verb, substantiv sau adjectiv.

5.5.0. Sub aspectul ***flectivelor***, flexiunea nominală și cea verbală prezintă următoarele caracteristici comune : cuprind în paradigmă atît forme sintetice, cît și forme analitice, deci a f i x e cu p o z i ț i e f i x ă, enclitică, și afixe cu p o z i ț i e m o b i l ă; flectivele sînt analizabile, deci reprezintă g r u p ă r i d e m o r f e m e (morfeme de caz, număr și determinare la substantiv; timp, mod, persoană și număr la verb) ; numeroase afixe pot fi realizate negativ, ca zero — ca urmare flectivul poate fi realizat : prin afixe pozitive, printr-un afix pozitiv și unul Ø (cf. *cas-ă-Ø*, afix de determinare Ø ; *ar-a-Ø*, afix de persoană și număr Ø) sau printr-o grupare de afixe negative (cf. *pom-Ø-Ø*, *cînt-Ø-Ø* etc.).

5.5.1. Formele cu afix mobil sînt mai numeroase și mai variate în cadrul paradigmei verbale decît în flexiunea nominală. Disocierea se realizează, în aceste forme, prin intercalare și permutare la verb, numai prin intercalare la nume.

5.5.2. Afixele mobile sînt c o m u n e pentru toate verbele, deci nerelevante din punctul de vedere al clasificării morfologice. În cadrul flexiunii nominale, deși afixele mobile prezintă o anume varietate, ele se subordonează în general, ca fiind mai puțin variate, afixelor enclitice.

5.5.3. Ca urmare atît pentru flexiunea verbală, cît și pentru flexiunea nominală *clasificările morfologice* au în vedere a f i x e l e e n c l i t i c e , nedisociabile.

Nici afixele enclitice nu sînt toate relevante pentru aceste clasificări.

Atît flexiunea nominală, cît și flexiunea verbală prezintă serii de afixe c o m u n e tuturor elementelor aparținînd unei părți de

vorbire (așa sînt, de exemplu, desinențele de imperfect, perfect simplu, mai mult ca perfect la verb, afixele de determinare, diferite numai în funcție de gen, în flexiunea nominală) și serii de afixe s p e c i f i c e unor clase de substantive, adjective, verbe. Acestea din urmă oferă baza necesară clasificărilor morfologice.

5.6.0. Complexitatea flexiunii românești impune distincția între ***tipul*** flexionar caracterizat prin anumite o m o n i m i i specifice flexiunii diferitelor clase de cuvinte și ***declinare*** sau ***conjugare*** care, subordonate unui *tip*, sînt definite prin prezența unor alomorfe morfologice, ireductibile la nivel fonetic.

5.6.1. În flexiunea substantivului am înregistrat 11 declinări subordonate la 4 tipuri flexionare. Raportul cantitativ este mai redus în flexiunea verbală, care se organizează în 8 tipuri și 10 conjugări. În flexiunea adjectivală tipul și declinarea coincid, ceea ce se datorește, în primul rînd, unei extrem de mari varietăți a sincretismelor.

5.6.2. Examinarea sub diverse aspecte a flexiunii nominale și verbale a impus distincția între flexiunea *regulată* și cea *neregulată*. Cuvintele cu *flexiune neregulată*, în general puțin numeroase în limba română, nu pot fi încadrate în clasele stabilite, fapt mai evident în cazurile în care caracterul aberant al paradigmei se manifestă în flective. Această particularitate impune descrierea și discutarea lor separat, ca paradigme individuale.

5.7. Caracterul complicat al flexiunii românești a impus elaborarea unei modalități noi de o r g a n i z a r e a c l a s e l o r d e a l o m o r f e, cuprinzînd într-o ierarhie alomorfele morfologice, fonetice și lexicale, ierarhie în care alomorfele din ultimele două categorii sînt subordonate celor morfologice, pe care se bazează clasificările.

Complexitatea variației radicalului a impus de asemeni ca cel mai adecvat procedeu de descriere a acestui aspect al flexiunii românești modalitatea a l t e r n a n ț e l o r și a a l o m o r f e l o r radicalului. Cuprinderea acestor variații sub forma morfemelor discontinue ar fi dus la o descriere infinit mai complicată.

5.8. În vederea introducerii informației referitoare la variația radicalului, absolut necesară în caracterizarea morfologică a cuvintelor flexibile românești, am stabilit un sistem de simboluri pentru fiecare parte de vorbire.

Ținînd, însă, seamă de faptul că variațiile radicalului realizate prin alternanțe sînt, pînă la un punct, analoge la cele trei părți de vorbire, este posibilă și reprezentarea lor printr-un sistem de

simboluri unic. Elaborarea unui asemenea sistem de simboluri presupune luarea în considerație a tuturor variațiilor înregistrate, pornind de la cele mai complexe, deci de la alternanțele care se realizează în flexiunea verbului.

Utilitatea unui sistem unic și unitar de simboluri derivă din scopul practic avut în vedere: includerea într-o formă cît mai economică (într-un spațiu cît mai redus, într-un dicționar, de exemplu) și cît mai ușor de urmărit a informațiilor privind variația în flexiune a radicalului unui cuvînt flexibil. În aceste condiții, un sistem unic, cuprinzînd toate cuvintele flexibile, este evident mai avantajos decît mai multe sisteme adecvate, fiecare, unei singure părți de vorbire, chiar dacă aceste sisteme particulare ar fi mai simple decît sistemul comun.

Un asemenea sistem unic de simboluri se poate ușor obține pornind de la simbolurile stabilite pentru fiecare parte de vorbire discutată. Operația de includere a simbolurilor într-un sistem unitar, general, presupune anumite modificări, anumite puneri de acord.

Această punere de acord se face pornind de la inventarul de simboluri cel mai complex, cel care reprezintă variațiile radicalului verbal, așa încît modificările necesare privesc, în primul rînd, sistemele de simboluri reprezentînd variațiile radicalului în cadrul flexiunii nominale.

Modificările afectează mai ales simbolurile care reprezintă alternanțele comune celor trei părți de vorbire.

Unificarea simbolurilor presupune mai multe tipuri de modificări:

— În primul rînd, generalizarea simbolului dublu: avînd în vedere toate părțile de vorbire flexibile, oricare din elementele membre ale unei alternanțe poate apărea în forma de bază (servind ca titlu de articol de dicționar), în care notăm prin simboluri variațiile radicalului cuvîntului respectiv. Astfel, dacă numai primul termen al alternanței *ă/a* apare în formele de infinitiv, în formele de nom. sg. ale substantivelor și de nom. sg. masc. ale adjectivelor apare *a*. Tot așa, la infinitiv apare *e* (alternînd cu *ea*), pe cînd la adjectiv, nom. sg. masc., poate apărea fie *e* (*des*), fie *ea* (*pribeag*). Dimpotrivă, în formele de bază ale flexiunii nominale se realizează numai *c* (alternant cu *č*), pe cînd în forma de infinitiv se poate realiza fie *c* (*a călca*), fie *č* (*a face*).

— În al doilea rînd, în unele cazuri, modificarea cifrei cuprinse într-un simbol, pentru a construi un simbol unic: astfel, simbolul sc_1 din sistemul stabilit pentru substantiv și adjectiv va fi înlocuit

prin *sc*$_3$, generalizînd (pentru a evita confuzia cu *c*$_0$ = (*s*)*c*/*șt* la nume, dar *c*/*ĉ*/*Ø* la verb) simbolul utilizat pentru verb.

Obținem astfel următoarele simboluri pentru alternanțele comune :

I. c(ĉ)$_0$ pentru alternanța *c*/*ĉ* (*a culc*$_0$*a*, *nuc*$_0$, *mic*$_0$) ; g(ĝ)$_0$ pentru *g*/*ĝ* ; t(ț)$_0$ pentru *t*/*ț* ; d(z)$_0$ pentru *d*/*z* ; s(ș)$_0$ pentru *s*/*ș* ; s$_0$t(ș$_0$t) pentru *st*/*șt* ; sc$_3$(șt$_3$) pentru *sc*/*șt* ; șc$_3$(șt$_3$) pentru *șc*/*șt*.

II. a(e)$_0$ pentru alternanța *á*/*é* (*a așe*$_0$*za*, *fa*$_0$*tă*, *deșe*$_0$*rt*) ; a(ă)$_1$ pentru *a*/*ă* ; ă(e)$_2$ pentru *ắ*/*é* ; i(î)$_0$ pentru *í*/*î́*/ ; e$_3$(e$_3$a) pentru *é*/*eá* ; o$_0$(o$_0$a) pentru *o*/*oa*.

Tabelul se completează cu simbolurile care reprezintă alternanțele specifice :

— pentru nume : z(j)$_0$ pentru *z*/*j*, l$_0$ pentru *l*/*Ø* ;

— pentru verb : c (ĉ)$_1$ pentru *c*/*ĉ*/*Ø* ; c (ĉ)$_2$ pentru *c*/*ĉ*/*p* ; g(ĝ)$_1$, g(ĝ)$_2$, t(ț)$_1$ d(z)$_1$, d(z)$_2$, d(z)$_3$, s(ș)$_1$; ă(e, a)$_4$ pentru *ắ*/*é*/*á* ; a(ă)$_5$ pentru *á*/*ă* ; e(i)$_5$ pentru *e*/*í* ; u$_0$ pentru *u*/*ó*/*oá* ; î$_1$ pentru *î*/*á*/*ắ* (acest simbol poate fi omis dacă se confirmă că această alternanță e specifică numai verbului *a rămîne*).

În ce privește alternanțele specifice, modificările afectează mai ales alternanțele vocalice.

5.9. Clasificările obținute pe baza acestei descrieri cuprind, într-un număr nu prea mare de clase o m o g e n e , substantivele, adjectivele și verbele limbii române. Caracterul omogen sub aspect flexionar al claselor stablilite deosebește clasificările propuse de cele tradiționale și se datorește faptului că s-a ținut seama de întreaga flexiune a acestor părți de vorbire și nu numai de anumite flective.

Numărul de clase la care se ajunge, datorită modalității de clasificare adoptate, datorită distincției dintre tip și clasă și mai ales ierarhizării alomorfelor, este în general mai mic decît cel obținut de alte cercetări care au, de asemeni, în vedere paradigma în totalitatea ei.

5.10. Descrierea detaliată a faptelor cu punerea în evidență a raporturilor dintre ele permite desprinderea caracteristicilor flexiunii nominale și verbale românești și poate oferi, credem, o bază cuprinzătoare și utilă predării acestei părți a morfologiei românești. Clasificările obținute permit caracterizarea elementelor lexicale concrete cuprinse în părțile de vorbire discutate sub diversele aspecte ale variației lor flexionare.

ANEXA 1

Lista substantivelor utilizate în descriere

abur
ac
*academie**
academician
5 *acord*
act
activitate
acțiune
adăpost
10 adevăr
adunare
aer
afacere
agenție
15 *agresiune*
agricultură
albie
albină
alianță
20 altoi
alună
amănunt
ambasador
amiază
25 an
angajament
aniversare
apă
aplicare
30 *aprilie*
aramă
arc
argint
arici
35 *aripă*
armată
armă
artă
articol
40 *artist*
atelier
atenție
atitudine
\+ atu
45 aur
ață
avion
babă
baie
50 baieră
băiat
baltă
ban
bancă
55 bărbat
barbă
bășică
băț
bază
60 berbec
bici
birou
blană
bloc
65 boală
bob
boboc
boier

---

* Substantivele tipărite cu cursive apar în listele de frecvență stabilite de V. Șuteu și Gh. Bolocan și nu sînt cuprinse în *Încercare asupra fondului principal de cuvinte* din care au fost excerptate celelalte. Cele precedate de + nu sînt înregistrate în cele trei inventare de frecvență.

bold
70 boltă
bot
bou
brad
braț
75 brazdă
brînză
brîu
broască
brumă
80 bubă
bucată
bucurie
burduf
burete
85 *burghez*
burghezie
buric
burtă
bute
90 butuc
buză
cadru
cafea
cal
95 cale
calitate
cameră
camion
candidat
100 cap
capital
capitală
capitalism
capră
105 car
caracter
carne
+caro
carte
110 casă
caș
categorie
cauză
caz
115 cazna
căciulă
căldare
cămașă
căpătîi
120 căpitan
cărare
cărbune
căruță
cățel
125 ceapă
ceară
ceas
ceată
ceață
130 centru
cenușă
cer
cerc
cheag
135 chef
cheie
chestiune
chin
chingă
140 chip
chirie
cinste
cioară
cioc
145 ciocan
ciolan
ciomag
ciot
cireș
150 ciudă
ciumă
civilizație
cîine
cîmp
155 cînepă
cîntar
cîntare
cîntec
cîrciumă
160 cîrlig
cîrmă
cîrpă
claie
clasă
165 clei
cleric
clește
clopot
coadă
170 coajă
coardă
coasă
coastă
cocoș
175 codru
cojoc
colaborare
colac
colectiv
180 *colectivă*
colindă
colț
comandă
comisie
185 *comitet*
comună
comunicat
comunist
concepție

190 *condiție*
conducător
conducere
conferință
conflict
195 *congres*
consfătuire
consiliu
constantă
construcție
200 *conștiință*
cont
control
conținut
copac
205 copil
corb
corespondent
corn
corp
210 coș
cot
crac
creastă
creștere
215 *crîșmar*
cruce
cuc
cui
cuib
220 culoare
cultură
cumpănă
cumpăt
cunună
225 cuptor
curea
curs
curte
cuțit
230 cuvînt
dată
datorie
deal
deceniu
235 *declarație*
deget
depozit
desfășurare
dezarmare
240 *dezvoltare*
diac
dimineață
dinte
director
245 *direcție*
discurs
discuție
doagă
dobitoc
250 doctor
domeniu
domn
domnie
domnișoară
255 dor
dos
drac
drept
dreptate
260 drum
duh
duminică
dumnezeu
durere
265 dușman
echipă
economie
educare
educație
270 *element*
elev
eliberare
epocă
eroism
275 erou
examen
exemplu
experiență
exploatare
280 *expropiere*
fabrică
fag
fală
falcă
285 familie
fapt
faptă
farmec
fascist
290 fasole
fașă
fată
față
făină
fărîmă
295 *februarie*
fecior
fel
femeie
300 *fenomen*
fereastră
fericire
fier
fior
305 fir
fire
fiu
fîn
fîntînă
310 flacără
flăcău

floare
fluier
fluture
315 foaie
foame
foarfece
foc
formă
320 forţă
folos
frate
frică
frig
325 frînghie
frîu
front
fruntaş
frunte
frunză
330 fum
funcţie
fund
funie
335 furcă
furnică
fus
garant
gard
340 gaură
gaz
gazdă
găină
geană
345 genunchi
ger
gheaţă
ghem
ghimpe
350 ginere
gînd
gîrlă
gîscă
gît
355 glas
glumă
gospodar
gospodărie
grad
360 grădină
grai
grajd
grămadă
greaţă
365 grijă
grîu
groapă
groază
grup
370 gură
gust
guvern
hîrtie
horă
375 hotar
hotărîre
idee
iepure
importanţă
380 *individ*
industrie
inel
inimă
inovaţie
385 *instituţie*
interes
istorie
iubire
izvor
390 *îmbunătăţire*
împărat
împrumut
început
îndeplinire
395 *îndoială*
însemnătate
întărire
întîlnire
întrebare
400 *întrecere*
întreprindere
întuneric
înţelegere
învăţămînt
405 *învăţătură*
jaf
jar
jale
joc
410 joi
jumătate
judeţ
jug
junc
415 jur
iapă
iarbă
iarnă
iaz
420 *labă*
lac
lacăt
lacrimă
lampă
425 lanţ
latură
lăutar
leac
leagăn
430 *legătură*
lege
legumă
lemn
lene

435 leu
limbă
lingură
linie
lipsă
440 *literatură*
lînă
loc
locuință
lopată
445 *lucrare*
lucrător
lucru
lume
lumină
450 lună
luni
luntre
lup
luptă
455 lut
mai
maimuță
majoritate
mal
460 mamă
manifestare
manta
manual
mare
465 marfă
margine
martie
martor
masă
470 mașină
material
maț
mazăre
măcelar
475 măgar
mălai
mămăligă
mănușă
măr
480 măsea
măsură
mătură
membru
meșter
485 *metodă*
mie
miel
miere
miez
490 mijloc
milă
milion
mină
minister
495 *ministru*
minoritate
minte
minune
mișcare
500 mînă
mînecă
mînie
mînz
moară
505 moarte
mod
model
moft
moment
510 mormînt
mort
moș
moșie
motor
515 *moț*
muc
mugur
muncă
muncitor
520 *muncitorime*
munte
muscă
must
mustață
525 mușchi
muzică
nadă
nas
naș
530 *naștere*
națiune
nădejde
năduf
nărav
535 neam
necaz
negoț
negură
nepot
540 nerv
nevastă
nevoie
nisip
nivel
545 noapte
nod
nor
normă
noroc
550 *norod*
notar
noțiune
număr
nume
555 nuc
nuntă

oaie
oală
oaste
560 obicei
obraz
obşte
ochi
ocol
565 oglindă
ogor
ogradă
omenire
operă
570 *opinie*
oraş
oră
ordin
ordine
575 organ
organizaţie
orz
os
oţet
580 ou
pace
pact
pagubă
pai
585 palmă
pană
papură
par
para
590 *paradă*
pară
parlament
parte
partid
595 pas
pasăre
paşte
pat
patimă
600 păcat
păcură
păduche
pădure
păianjen
605 pălărie
pămînt
păpuşă
păr
părinte
610 pătură
pereche
perete
perie
perioadă
615 *perspectivă*
peşte
petec
petrecere
piatră
620 pic
picior
piedică
piele
piept
625 pieptene
piesă
pilă
pildă
piper
630 pisică
pîine
pîntece
pînză
placă
635 plan
plată
plenară
ploaie
plug
640 poartă
pod
podoabă
politică
poliţie
645 pom
popă
popor
populaţie
porc
650 porumb
posibilitate
post
poştă
potcoavă
655 poveste
practică
pradă
praf
prag
660 praştie
prăpastie
pregătire
presă
preşedinte
665 preţ
prezent
pricină
prieten
prietenie
670 *prilej*
primar
primăvară
primejdie
principiu

675 prisos
privință
privire
prînz
problemă
680 *producție*
profesor
program
progres
proletariat
685 *propagandă*
propagandist
proprietate
propunere
protecție
690 prund
puf
pui
pulbere
pulpă
695 pumn
punct
pungă
punte
purice
700 pustiu
pușcă
putere
rac
rachiu
705 radio
raion
ramură
rană
raport
710 rață
rație
rază
răchită
rădăcină
715 război
realitate
realizare
reducere
rege
720 *regiune*
regulă
relație
repartiție
reprezentant
725 respect
revoluție
rezultat
ridicare
ritm
rînd
730 rîndunica
rîpă
rîu
rîvnă
735 roată
rouă
rob
rod
rol
740 rost
roză
rudă
sabie
sac
745 *sală*
salcie
sanie
sapă
sarcină
750 sare
sat
săgeată
sănătate
săptămînă
755 săpun
sărbătoare
scai
scară
scaun
760 *schimb*
schimbare
scînteie
scîrbă
scoarță
765 *scop*
scriitor
scut
seamă
seară
770 seceră
secretar
secție
seminar
semn
775 *sentiment*
sens
sesiune
serie
serviciu
780 sete
sfat
sfert
sfînt
sfoară
785 sfredel
sfîrșit
silă
sindicat
sistem
790 *situație*
sîmbătă
smîntînă
sînge
snop

795 soare
soartă
socialism
societate
socru
800 somn
soră
soț
spaimă
spate
805 *spectacol*
spic
spin
spinare
spirit
810 spor
sport
sprijin
sprînceană
spumă
815 spuză
stat
stare
stație
stavilă
820 stăpîn
stea
steag
stejar
sticlă
825 stîlp
stînă
stîncă
stradă
strajă
830 strat
strop
strung
studio
stuf
835 strună
strungă
stup
succes
sudoare
840 *suflet*
sul
suliță
sută
șa
845 *șantier*
șarpe
școală
școlar
ședință
850 *șef*
șir
șoarece
șoim
șold
855 șopîrlă
știință
tabără
taină
talpă
tată
taxă
860 *tăcere*
tăciune
tămîie
teasc
teatru
tehnică
865 tei
telefon
telegraf
temă
temei
870 *tendință*
tihnă
timp
tindă
tineret
875 tipar
tîlhar
tîrg
toamnă
toartă
880 tobă
topor
tovarăș
tractor
trai
885 traistă
transformare
tratat
treabă
trîmbiță
890 trunchi
trup
trupă
tufă
turtă
895 țap
țară
țarc
țăran
țărănime
900 țărm
țeapă
țigan
țintă
ținut
905 țînțar
țol
uliță
umăr
umbră
910 unealtă

unchi
undă
unghi
unghie
915 *uniformă*
unitate
universitate
unt
ură
920 ureche
urmă
urs
urzică
ușă
925 uzină
vacă
vad
val
vale
930 *valoare*
vamă
var
vară
vargă
935 varză
vas
vatră
văr
veac
940 *vedere*
veste
veșnicie
viață
vicepreședinte
945 *victorie*
vierme
viespe
vifor
viitor
950 vin
vină
vioară
vis
viscol
955 vișin
vită
viță
vițel
vizită
960 vîlvă
vînă
vînt
vîrf
vîslă
965 vîrstă
vlagă
voie
vorbă
vrabie
970 vrajă
vrăjmaș
vreme
vulpe
vultur
975 zahăr
zare
zăbavă
zăpadă
zdreanță
980 zeamă
zero
zestre
zi
ziar
985 *ziarist*
zid
zîmbet
zor
zvon 989

ANEXA 2

I. Substantive cu accent fix

A. *Substantive cu radical monosilabic*

ac
act
an
apă
arc
armă
artă
ață
babă
baie
baltă
ban
bancă
barbă
băț
bază
bici
blană
bloc
boală
bob
bold
boltă

bou
brad
braț
brazdă
brînză
brîu
broască
brumă
bubă
burtă
bute
buză
cadru
cal
cale
cap
capră
car
carne
carte
casă
caș
caz
caznă
ceapă
ceară
ceas
ceată
ceață
centru
cer
cerc
cheag
chef
cheie
chin
chingă
chip
cinste
cioc
cioară
ciot
ciudă
ciumă
cîine
cîmp
cîrmă
cîrpă
claie
clasă
clei
clește
coadă
coajă
coardă
coasă
coastă
codru
colț
cont
corb
corn
corp
coș
cot
crac
creastă
cruce
cuc
cui
cuib
curs
curte
dată
deal
dinte
doagă
domn
dor
dos
drac
drept
drum
duh
fag
fală
falcă
fapt
faptă
fașă
fată
față
fel
fir
fire
fiu
floare
foaie
foame
foc
formă
forță
frate
frică
frig
frîu
front
frunte
frunză
fum
fund
furcă
fus
gard
gaz
gazdă
geană
ger
gheață
ghem
ghimpe
gînd
gîrlă
gîscă
glas
glumă
grad
grai
grajd
greață
grijă
groapă
groază
grup
grijă
gură
gust
horă
jale
joi
iapă
iarbă
iarnă
iaz
jaf
joc
jug
junc
labă
lac
lucru
lemne
lună
luni
luntre
lupt
luptă
lut
mal
mamă
mare
marfă
masă

maţ
măr
mie
miel
miere
miez
milă
mină
minte
mînă
mînz
moară
moarte
mod
moft
mort
moş
moţ
muc
muncă
munte
muscă
muşchi
must
nadă
nas
naş
neam
nerv
noapte
nod
nor
normă
nuc
nuntă
oaie
oară
oaste
obşte
ochi
oală
oră
orz
os
ou
pace
pact
pai
palmă
pană
par
pară
parte
pas
paşte
pat
păr
peşte
piatră
piele
piept
piesă
lampă
lanţ
leac
lege
lemn
lene
leu
limbă
lipsă
lînă
loc
pic
pilă
pildă
pîine
pînză
placă
plan
ploaie
plug
plumb
poală
poartă
pod
poftă
pom
popă
porc
post
poştă
pradă
praf
prag
presă
preţ
prînz
prund
puf
pui
pulpă
pumn
punct
pungă
punte
puşcă
rac
rană
raţă
rază
rege
ritm
rînd
rîpă
rîu
rîvnă
roată
rob
rod
rol
rost
roză
rudă
sac
sală
sapă
sare
sat
scai
scară
schimb
scîrbă
scoarţă
scop
scut
seară
semn
sens
sete
sfat
sfert
sfînt
sfoară
silă
sită
sîn
slavă
snop
soare
soartă
socru
soi
somn
soră
soţ
spaimă
spumă
spic
spin
spor
sport

spumă
spuză
stare
stat
stea
steag
sticlă
stîlp
stînă
stîncă
stradă
strajă
strat
strop
strung
stuf
strună
strungă
stup
sul
șută
șarpe
școală
șef
șir
șoim
șold
șură
taină
talpă
taxă
teasc
teatru
tei
teamă
tihnă
timp
tindă
tîrg
toamnă
toartă
tobă
trai
traistă
treabă
trunchi
trup
trupă
tufă
turtă
țap
țară
țarc
țărm
țeapă
țintă
țol
umbră
unchi
undă
unghi
unt
ură
urmă
urs
ușă
vacă
vad
val
vale
vamă
var
vară
vargă
varză
vas
vatră
văr
veac
veste
viață
vierme
viespe
vin
vină
vis
vită
viță
vîlvă
vînă
vînt
vîrf
vîrstă
vîslă
voie
vorbă
vrajă
vulpe
zare
zdreanță
zeamă
zi
ziar
zid
zor
zvon

B.1. *Substantive cu radical bisilabic tip 2—1́*

acord
albină
altoi
alună
amiază
aramă
arici
artist
băiat
bărbat
bășică
berbec
birou
boboc
boier
bucată
burduf
burete
burghez
buric
butuc
cafea
căciulă
căldare
cămașă
cărare
cărbune
căruță
cățel
cenușă
chirie
ciocan
ciolan
ciomag
cireș
cîntar
cîntare
cîrlig
cocoș

cojoc
colac
colindă
comandă
comună
conflict
congres
constantă
control
copac
copil
crîșmar
culoare
cultură
cumpăt
cunună
cuptor
curea
cuțit
cuvînt
diac
discurs
domnie
dreptate
durere
dușman
echipă
elev
erou
exemplu
fasole
făină
fărîmă
fecior
femeie
fereastră
fior
fîntînă
flăcău
folos
frînghie
fruntaș
furnică
garant
găină
genunchi
grădină
grămadă
guvern
hîrtie
hotar
idee
inel
iubire
izvor
județ
legumă
lopată
lucrare
lumină
maimuță
manta
mașină
măgar
mălai
mănușă
măsea
măsură
metodă
ministru
minune
mișcare
mînie
model
moment
mormînt
moșie
motor
mustață
nădejde
năduf
nărav
necaz
negoț
nepot
nevastă
nevoie
nisip
nivel
noroc
norod
notar
obraz
ocol
oglindă
ogor
ogradă
oraș
organ
oțet
para
paradă
partid
păcat
păduche
pădure
pămînt
păpușă
părinte
pereche
perete
picior
pisică
plăcintă
plenară
podoabă
pomană
popor
porumb
potcoavă
poveste
prezent
prilej
primar
prisos
privință
privire
problemă
program
progres
pustiu
putere
rachiu
raion
raport
răchită
război
respect
săgeată
săpun
schimbare
scînteie
sfîrșit
sistem
smîntînă
soroc
spinare
sprînceană
stăpîn
stejar
succes
sudoare
școlar
ședință
șopîrlă
știință
șurub
tăcere
tăciune
tămîie

temei
tendință
tipar
tîlhar
topor
tractor
tratat
țăran
ținut
țînțar
țigan
unealtă
ureche
urzică
uzină
valoare
vedere
vioară
vițel
vrăjmaș
zăbavă
zăpadă

B.2. *Substantive cu radical bisilabic tip 2́–1*

abur
aer
albie
armată
baieră
cameră
cauză
cînepă
cîntec
cîrciumă
cleric
clopot
creștere
cumpănă
deget
doctor
fabrică
farmec
flacără
fluier
fluture
foarfece
funcție
funie
gaură
ginere
iepure
inimă
lacăt
lacrimă
latură
leagăn
lingură
linie
margine
martor
mazăre
mătură
membru
meșter
mijloc
mînecă
mugur
muzică
naștere
negură
număr
operă
ordin
ordine
pagubă
papură
pasăre
patimă
păcură
pătură
perie
petec
piedică
pieptene
pricină
practică
praștie
pulbere
purice
ramură
rație
regulă
sabie
salcie
sanie
sarcină
scaun
seceră
secție
serie
sfredel
sîmbătă
spirit
sprijin
stație
stavilă
suflet
suliță
șoarece
tabără
tehnică
trîmbiță
uliță
umăr
unghie
vifor
viscol
vișin
vizită
vrabie
vultur
zîmbet

C.1. *Substantive cu radical trisilabic tip 3—2—1́*

acţiune
adăpost
adevăr
adunare
agenţie
alianţă
amănunt
aplicare
avion
bucurie
burghezie
calitate
camion
candidat
capital
capitală
caracter
căpitan
căpătîi
chestiune
colectiv
colectivă
comitet
comunist
conferinţă
conştiinţă
conţinut
datorie
dezarmare
dezvoltare
dimineaţă
dobitoc
domnişoară
dumnezeu
educare
element
eroism
exploatare
fascist
fenomen
fericire
gospodar
hotărîre
importanţă
individ
interes
împărat
împrumut
început
îndoială
întărire
întîlnire
întrebare
jumătate
lăutar
legătură
locuinţă
lucrător
manual
material
măcelar
mămăligă
milion
minister
naţiune
noţiune
obicei
omenire
parlament
pălărie
perioadă
perspectivă
pregătire
preşedinte
profesor
propagandă
rădăcină
regiune
rezultat
ridicare
sănătate
săptămînă
sărbătoare
scriitor
secretar
seminar
sentiment
sesiune
sindicat
socialism
şantier
telefon
telegraf
tineret
transformare
ţărănime
uniformă
unitate
veşnicie
viitor
ziarist

C.2. *Substantive cu radical trisilabic tip 3—2́—1*

afacere
articol
atenţie
comisie
concepţie
condiţie
conducere
consiliu
construcţie
deceniu
depozit
director
direcţie
discuţie
domeniu
duminică
examen
familie
industrie
istorie
întrecere
opinie
păianjen
petrecere
politică
poliţie
prăpastie
prieten
primejdie
principiu
producţie
propunere
protecţie
reducere
relaţie
serviciu
spectacol
tovarăş
victorie

D.1. *Substantive cu radical de patru silabe tip 4—3—2—1́*

activitate
agresiune
agricultură
ambasador
angajament
aniversare
atelier
capitalism
colaborare
comunicat
conducător
consfătuire
corespondent
colaborare
economie
eliberare
expropriere
gospodărie
îndeplinire
însemnătate
învăţămînt
învăţătură
literatură
majoritate
manifestare
minoritate
muncitorime
prietenie
proletariat
propagandist
proprietate
realitate
realizare
reprezentant

D.2. *Substantive cu radical de patru silabe tip 4—3—2́—1*

atitudine
declaraţie
educaţie
inovaţie
instituţie
întreprindere
înţelegere
populaţie
repartiţie
revoluţie
situaţie

E.1. *Substantive cu radical de cinci silabe tip 5—4—3—2—1́*

academician
îmbunătăţire
posibilitate
universitate
vicepreşedinte

E.2. *Substantive cu radical de cinci silabe tip 5—4—3—2́—1*

organizaţie
civilizaţie

II Substantive cu accent mobil

A. *Substantive cu radical bisilabic tip 2́—1*

zero

B. *Substantive cu radical trisilabic tip 3́—2—1*

radio
studio

ANEXA 3

Alternanţe consonantice şi vocalice

A. *Substantive care realizează alternanţa c/č*

(a) berbec	(b) *bancă*	(c) ac
boboc	băşică	buric
butuc	duminică	cîntec
cleric	epocă	*dobitoc*
colac	fabrică	farmec
copac	*falcă*	petec
crac	frică	
cuc	furcă	
diac *	furnică	

* Substantivele tipărite cu cursive realizează atît alternanţe vocalice, cît şi alternanţe consonantice, sînt afectate de un singur tip de alternanţe.

(a) dobitoc
drac
junc
muc
nuc
porc
rac
sac

(b) mînecă
muncă
muzică
pisică
placă
politică
practică
stîncă
tehnică
urzică
vacă

Substantive care realizează alternanța g/ĝ

(b) chingă
doagă
mămăligă
pungă
strungă

(c) cîrlig
ciomag

Substantive care realizează alternanța t/ț

(a) bărbat
burete
candidat
corespondent
cot
dinte
frate
garant
împărat
mort
munte
nepot
părinte
perete
președinte
reprezentant
sfînt
vicepreședinte

(b) *activitate*
baltă
boltă
bucată
burtă
bute
calitate
carte
curte
dreptate
frunte
însemnătate
jumătate
lopată
majoritate
minoritate
minte
moarte
noapte
nuntă
parte
plată
poartă
posibilitate
proprietate
punte
realitate
roată
săgeată
sănătate
societate
unitate
universitate

Substantive care realizează alternanța d/z

(a)		(b)	
(a)	brad	(b)	*coadă*
	individ		*comandă*
			grămadă
			nadă
			pradă
			oglindă
			ogradă
			stradă
			zăpadă

Substantive care realizează alternanța s/ș

(a) pas
urs

Substantive care realizează alternanța s(t)r/ș(t)(r)

(a)	artist	(b)	*oaste*
	comunist		poveste
	propagandist		veste
	ziarist		
	fascist		

Substantive care realizează alternanța sc/șt

(a)	etrusc	(b)	broască
			gîscă
			muscă

Substantive care realizează alternanța z/j

(a) mînz
obraz

Substantive care realizează alternanța l/Ø

(a)	cal	(b)	*cale*
	cățel		piele
	copil		*vale*
	miel		
	vițel		

B. *Substantive care realizează alternanța á/ă*

(b) *activitate*
adunare
aniversare
aplicare
baie
baltă
bancă
barbă
blană
bucată
căldare
cale
calitate
carne
carte
cămașă
cărare
cîntare
claie
colaborare
desfășurare
dezarmare
dezvoltare
dreptate
educare
eliberare
exploatare
falcă
flacără
gaură
însemnătate
întrebare
jumătate
lampă
lucrare
majoritate
manifestare
mare
marfă
minoritate
mișcare
mustață
nadă
ogradă
pace
parte
pasăre
placă
plată
posibilitate
pradă
proprietate
rană
realitate
realizare
ridicare
sală
sare
sănătate
scară
schimbare
slavă
societate
spinare
stare
stradă
strajă
talpă
transformare
țară
unitate
universitate
vamă
vrajă
zare

Substantive care realizează alternanța á/é

(a) academician
băiat
diac
șarpe

(b) amiază
ceară
ceapă
ceată
ceață
comandă
fașă
fată
față
geană
gheață
grămadă
iapă
iarbă

iarnă	pară	*vargă*
îndoială	piatră	varză
lopată	pomană	vatră
masă	primăvară	viață
nevastă	sprînceană	*zăpadă*
pană	vară	

(c) *ciomag*

Substantive care realizează alternanța ắ/é

(a) păr	(c) băț
văr	măr

Substantive care realizează alternanța î́/í

(a) *sfînt*	(b) vînă	(c) cuvînt
		învățămînt
		mormînt

Substantive care realizează alternanța ă/e

(a) umăr	(b) sîmbătă	(c) cumpăt
	tabără	număr

Substantive care realizează alternanța eá/é

(b) cafea	seară
creastă	stea
curea	treabă
dimineață	țeapă
fereastră	unealtă
greață	zdreanță
măsea	zeamă

Substantive care realizează alternanţa ó/oá

(a) soare

(b) boală
cioară
coadă
coajă
culoare
groapă
floare
foaie
oaie
moară
moarte
noapte
ploaie
poartă
roată
sărbătoare
sfoară
sudoare
şcoală
valoare
vioară

(c) altoi
avion
bob
camion
cojoc
control
cuptor
folos
izvor
milion
motor
noroc
norod
ocol
ogor
os
picior
popor
raion
raport
război
rod
soroc
telefon
topor
tractor
ţol
viitor

Substantive care realizează alternanţa î/íi

(b) mînă

ANEXA 4

Substantive cu radical invariabil

(a) abur
ambasador
an
arici
ban
boier
bon
burghez
căminar
căpitan
cărbune
cireş
cîine
cleşte
cocoş
codru
conducător
corb
corn
crîşmar
director
doctor
domn
dumnezeu
duşman
elev
erou
fecior
fior
fiu
flăcău
fluture
foarfece
fruntaş
genunghi
ginere

ghimpe	paşte	stîlp
gospodar	păduche	strop
iepure	păianjen	stup
lăutar	peşte	tăciune
leu	pieptene	tei
lucrător	pom	tîlhar
lup	popă	scriitor
martor	prieten	sîn
măcelar	primar	şcolar
măgar	profesor	şef
membru	pui	şoarece
meşter	pumn	şoim
moş	purice	tovarăş
mugur	rege	ţap
muncitor	rob	ţăran
muşchi	secretar	ţigan
naş	snop	ţînţar
nerv	socru	unchi
nor	soţ	vierme
notar	spin	vişin
ochi	stăpîn	vrăjmaş
par	stejar	vultur

(b) 1.

albină	bubă	clasă
alianţă	buză	coasă
alună	cameră	coastă
apă	capitală	colectivă
aramă	capră	colindă
armată	casă	comună
armă	cauză	conferinţă
artă	caznă	constantă
aţă	căruţă	conştiinţă
babă	cenuşă	cumpănă
baieră	ciudă	domnişoară
bază	ciumă	echipă
brazdă	cînepă	experienţă
brînză	cîrmă	fală
brumă	cîrpă	faptă

fărîmă	plenară	sută
formă	poală	şedinţă
forţă	podoabă	şopîrlă
frunză	poftă	ştiinţă
gazdă	poştă	taină
gîrlă	potcoavă	taxă
glumă	presă	temă
groază	privinţă	tendinţă
horă	problemă	tihnă
importanţă	propagandă	tindă
labă	pulpă	toamnă
legumă	raţă	toartă
locuinţă	rază	tobă
luptă	răchită	traistă
maimuţă	rîpă	trîmbiţă
mamă	rîvnă	trupă
metodă	roză	tufă
milă	rudă	turtă
mină	sapă	ţintă
normă	scîrbă	uliţă
oală	scoarţă	umbră
operă	silă	undă
oră	sită	uniformă
pagubă	smîntînă	urmă
palmă	soartă	uzină
paradă	spaimă	vită
perioadă	spumă	viţă
perspectivă	spuză	vizită
piesă	stavilă	vîlvă
pilă	sticlă	vîrstă
pildă	stînă	vîslă
pînză	strună	vorbă
plăcintă	suliţă	zăbavă

2. manta
para
zi

3. acţiune
afacere
agresiune
agricultură
aripă
atitudine
căciulă
cheie
chestiune
cîrciumă
conducere
consfătuire
creştere
cruce
cultură
cunună
durere
expropiere
femeie
fericire
fire
fîntînă
găină
grădină
grijă
gură
hotărîre
idee
inimă
iubire
îmbunătăţire
îndeplinire
întărire
întîlnire
întrecere
întreprindere
înţelegere
învăţătură
lacrimă
latură
legătură
lege
limbă
lingură
literatură
lume
lumină
luntre
lună
margine
maşină
mănuşă
măsură
mătură
mie
minune
muncitorime
naştere
naţiune
nădejde
negură
noţiune
obşte
omenire
ordine
papură
patimă
păcură
pădure
păpuşă
pătură
pereche
petrecere
pîine
pregătire
pricină
privire
propunere
pulbere
putere
ramură
rădăcină
reducere
regiune
regulă
sarcină
săptămînă
scînteie
seceră
sesiune
şură
tăcere
tămîie
ţărănime
ură
ureche
uşă
vedere
viespe
vină
vreme
vulpe

4. academie
agenţie
albie
atenţie
bucurie
burghezie
chirie
civilizaţie
comisie
concepţie
condiţie
construcţie
datorie
declaraţie
direcţie
discuţie
domnie
economie
educaţie
familie
frînghie
funcţie
funie
gospodărie
hîrtie
industrie
inovaţie
instituţie
istorie
linie
mînie
moşie
nevoie
opinie
organizaţie
pălărie
perie
poliţie
populaţie
praştie
prăpastie
prietenie
primejdie
producţie
protecţie
raţie
relaţie
repartiţie
revoluţie
secţie
serie
situaţie
unghi
staţie
veşnicie
victorie
voie

5. făină
lipsă
lînă

6. cinste
fasole
foame
jale
joi
lene
luni
mazăre
miere
sete

(c) 1. act
aer
amănunt
atelier
bici
braţ
burduf
cadru
capitalism
car
caracter
centru
chipiu
cîntar
ciolan
ciocan
colectiv
comitet
conflict
congres
cuţit
deget
depozit
element
eroism
examen
exemplu
fapt
fenomen
fir
fluier
fus
gaz
ghem
grad
guvern
hotar
inel
interes

judeţ
lacăt
leagăn
lemn
manual
material
maţ
minister
model
moment
nivel
oraş
ordin
organ
ou
pact
parlament
partid
păcat
prezent
program
progres
proletariat
punct
respect
rezultat
sat
scaun
seminar
semn
sentiment
sfredel
sfîrşit
sicriu
sindicat
sistem
socialism
spirit
sprijin
stat
succes
suflet
şantier
teatru
telegraf
tineret
tipar
tratat
vas
ziar
zîmbet

2. consiliu
deceniu
domeniu
principiu
serviciu

3. acord
adăpost
adevăr
arc
birou
bloc
bold
bot
brîu
capital
caş
caz
ceas
cer
cerc
cheag
chef
chin
chip
cioc
ciot
cîmp
clei
colţ
cont
conţinut
corp
coş
cuib
curs
deal
discurs
dor
drept
drum
dos
duh
fel
foc
frig
frîu
front
fum
fund
gard
ger
gînd
gît

glas
grai
grajd
grup
gust
iaz
împrumut
început
jaf
joc
jug
lac
lanţ
leac
loc
lucru
lut
mal
miez
mod
moft
moţ
must
nas
năduf
nărav
neam
necaz
negoţ
nisip
nod
obicei
orz
pat
pămînt
pic
piept
piper
plan
plug
plumb
pod
porumb
post
praf
prag
preţ
prilej
prisos
prînz
prund
puf
pustiu
radio
ritm
rînd
rîu
rol
rost
săpun
schimb
scop
scut
sens
sfat
sfert
soi
somn
spic
spor
sport
steag
strat
strung
stuf
sul
şir
şold
şurub
teasc
temei
timp
tîrg
trai
trunchi
trup
ţarc
ţărm
ţinut
unghi
unt
vad
val
var
veac
vînt
vin
vis
vîrf
zid
zor
zvon

4. cap
5. seminar

ANEXA 5

Declinarea I

albină
alianţă
alună
apă
aramă
armată
armă
artă
aţă
babă
baieră
bază
brazdă
brînză
bro$_0$asc$_1$ă
brumă
bubă
buză
cafe$_1$a
cameră
capitală
capră
casă
cauză
cazn ă
+căruţă*
cea$_0$pă
cea$_0$tă
ciudă
ciumă
cînepă
cîrmă
cîrpă
clasă
coardă
coasă
coastă
colectivă
colindă
comună
conferinţă
constantă
conştiinţă
cre$_1$astă
cumpă$_0$nă
cure$_1$a
dată
doagă
domnişoară
echipă
fală
faptă
fa$_0$tă
fa$_0$ţă
fărîmă
fere$_1$astră
forţă
formă
frunză
gazdă
gea$_0$nă
gîrlă
gîsc$_1$ă
glumă
groază
horă
importanţă
ia$_0$pă
labă
legumă
locuinţă
luptă
maimuţă
mamă
+manta
ma$_0$să
măse$_1$a
metodă
milă
mină
musc$_1$ă
nadă
neava$_0$stă
normă
oală
operă
oră
pagubă
palmă
pa$_0$nă
para
paradă
pa$_0$ră
perioadă
perspectivă
pia$_0$tră

---

* Substantivele precedate de + au două tipuri de flexiune, iar cele precedate de — se întrebuinţează de obicei la un singur număr şi ca urmare pot fi încadrate fie la declinarea a IV-a, fie la a V-a sau a VI-a. În indicarea variaţiei radicalului sînt utilizate simbolurile stabilite în 2.7.6.

piesă
pilă
pildă
pînză
plăcintă
plenară
poală
podoabă
poftă
poştă
potcoavă
presă
privinţă
problemă
propagandă
pulpă
raţă
rază
răchită
rîpă
rîvnă
roză
rudă
sapă
scîrbă
scoarţă
silă
sită
sîmbă$_0$tă
smîntînă
soartă
spaimă
sprîncea$_0$nă
spumă
spuză
stavilă
ste$_1$a
sticlă
stînă
strună
suliţă
sută
şedinţă
şopîrlă
ştiinţă
tabă$_0$ră
taină
taxă
temă
tendinţă
tihnă
tindă
toamnă
toartă
tobă
traistă
trîmbiţă
trupă
tufă
turtă
ţintă
+uliţă
umbră
une$_1$altă
undă
uniformă
urmă
uzină
va$_0$rză
va$_0$tră
vită
viţă
vizită
vî$_0$nă
vîrstă
vîslă
vorbă
zăbavă
zdre$_1$anţă
zi

Declinarea II-a

amia$_0$ză
agricultură
ba$_1$lt$_0$ă
ba$_1$nc$_0$ă
băşic$_0$ă
bo$_0$ală
bolt$_0$ă
buca$_1$t$_0$ă
burt$_0$ă
căciulă
căma$_1$şă
cenuşă
—cea$_0$ră
ching$_0$ă
cio$_0$ară
cîrciumă
co$_0$ad$_0$ă
co$_0$ajă
coma$_0$nd$_0$ă
cultură
cunună
dimine$_1$aţă
duminic$_0$ă
fabric$_0$ă
fa$_1$lc$_0$ă
fa$_0$şă
fîntînă
fla$_1$cără
frică
furcă
furnică
ga$_1$ură
găină

grădină
grăma$_0$d$_0$ă
grijă
gro$_0$apă
gură
inimă
îndoia$_0$lă
învățătură
jumăta$_1$t$_0$e
ia$_0$rnă
lacrimă
la$_1$mpă
latură
legătură
limbă
lingură
+lînă
literatură
lopa$_0$t$_0$ă
lumină
lună
mașină
mămălig$_0$ă
mănușă
măsură
mătură
mînă (mîini)
mînec$_0$ă
mo$_0$ară
munc$_0$ă
musta$_1$ță
muzic$_0$ă
negură
nunt$_0$ă
oglind$_0$ă
ogra$_1$d$_0$ă
papură
patimă
păcură
păpușă
pătură
piedic$_0$ă
piel$_0$e
pisic$_0$ă
pla$_1$c$_0$ă
pla$_1$t$_0$ă
po$_0$art$_0$ă
politic$_0$ă
poma$_0$nă
practic$_0$ă
pra$_1$d$_0$ă
pricină
pung$_0$ă
pușc$_1$ă
ramură
ra$_1$nă
rădăcină
regulă
ro$_0$at$_0$ă
sa$_1$lă
sarcină
săgea$_0$tă
săptămînă
sca$_1$ră
se$_1$ară
seceră
sfo$_0$ară
sla$_1$vă
stînc$_0$ă
stra$_1$d$_0$ă
stra$_1$jă
strung$_1$ă
șco$_0$ală
+șură
ta$_1$lpă
tehnic$_0$ă
ța$_0$ră
țe$_1$apă
+ură
urzic$_0$ă
ușă
vac$_0$ă
va$_1$mă
va$_0$ră
va$_0$rgă
+via$_0$ță
vină
+vio$_0$ară
vra$_1$jă
zăpa$_0$d$_0$ă

Declinarea III-a

academie
activita$_1$t$_0$e
acțiune
aduna$_1$re
afacere
agenție
agresiune
albie
aniversa$_1$re
aplica$_1$re
atenție
atitudine
ba$_1$ie
bucurie
burghezie
but$_0$e
ca$_1$l$_0$e
calita$_1$t$_0$e
ca$_1$rt$_0$e
călda$_1$re
cărar$_1$re
cheie
chestiune
chirie

civilizaţie
cînta$_1$re
cla$_1$ie
colaborare
comisie
concepţie
condiţie
conducere
consfătuire
construcţie
creştere
cruce
culo$_o$are
curt$_o$e
datorie
declaraţie
desfăşura$_1$re
dezarma$_1$re
dezvolta$_1$re
direcţie
discuţie
domnie
drepta$_1$t$_o$e
durere
economie
educa$_1$re
educaţie
elibera$_1$rre
exploata$_1$re
expropriere
familie
femeie
fericire
fire
flo$_o$are
fo$_o$aie
frînghie
frunt$_o$e
funcţie
funie
gospodărie
hîrtie
hotărîre
idee
industrie
inovaţie
instituţie
istorie
iubire
îmbunătăţire
îndeplinire
însemnăta$_1$t$_o$e
întărire
întîlnire
întreba$_1$re
întrecere
întreprindere
înţelegere
lege
lipie
lucra$_1$re
lume
luntre
majorita$_1$t$_o$e
manifesta$_1$re
ma$_1$re
margine
mie
minorita$_1$t$_o$e
mint$_o$e
minune
mişca$_1$re
mînie
mo$_o$art$_o$e
moşie
muncitorime
naştere
naţiune
nădejde
nevoie
no$_o$apt$_o$e
noţiune
o$_o$aie
o$_o$as$_o$te
obşte
omenire
opinie
ordine
organizaţie
pa$_1$ce
pa$_1$rt$_o$e
pa$_1$săre
pădure
pălărie
pereche
perie
petrecere
pîine
plo$_o$aie
poliţie
populaţie
posibilita$_1$t$_o$e
poves$_o$te
praştie
prăpa$_o$stie
pregătire
prietenie
primejdie
privire
producţie
proprieta$_1$t$_o$e
propunere
protecţie
pulbere
punte
putere
raţie
realita$_1$t$_o$e
realiza$_1$re
reducere
regiune
relaţie

repartiție
revoluție
ridica$_1$re
sa$_1$bie
sa$_1$lcie
sa$_1$nie
sa$_1$re
sănăta$_1$t$_0$e
sărbăto$_0$are
schimba$_1$re
scînteie
secție
sesiune
serie
situație
spina$_1$re
sta$_1$re
stație
sudo$_0$are
tăcere
transforma$_1$re
țărănime
unghie
unita$_1$t$_0$e
universita$_1$t$_0$e
ureche
va$_1$l$_0$e
valo$_0$are
vedere
ves$_0$te
veșnicie
victorie
viespe
voie
vra$_1$bie
vulpe
za$_1$re

Declinarea a IV-a

abur
academicia$_0$n
ambasador
an
artis$_0$t
băia$_0$t$_0$
ban
bărbat$_0$
berbec$_0$
boboc$_0$
boier$_0$
bou
brad$_0$
burghez
butuc
cal$_0$
candidat$_0$
căpitan
cățel$_0$
cireș
cleric$_0$
cocoș
codru
colac$_0$
comunis$_0$t
conducător
copac$_0$
copil$_0$
corb
corespondent$_0$
corn
cot$_0$
crac$_0$
crîșmar
cuc$_0$
dia$_0$c$_0$
director
doctor
domn
drac
dumnezeu
dușman
elev
erou
fag$_0$
fascis$_0$t
fecior
fior
fiu
flăcău
fluture
fruntaș
garant$_0$
gospodar
individ$_0$
împărat$_0$
junc$_0$
lăutar
leu
lucrător
lup
martor
măcelar
măgar
membru
meșter
miel$_0$
minis$_0$tru

mînz$_{o}$
mort$_{o}$
moş
muc
mugur
muncitor
naş
nepot$_{o}$
nerv
nor
notar
nuc
obraz$_{o}$
par
pas$_{o}$
păianjen
pă$_{o}$r
—piper
plumb
pom
porc$_{o}$
+porumb
preşedint$_{o}$e
prieten
primar
profesor
propagandis$_{o}$t
pumn
purice
rac$_{o}$
rege
reprezentant$_{o}$
rob
sac$_{o}$
scriitor
secretar
sfî$_{o}$nt$_{o}$
sîn
snop
socru
soţ
spin
stăpîn
stejar
stîlp
strop
stup
şa$_{o}$rpe
şcolar
şef
şoim
tăciune
tîlhar
tovarăş
ţap
ţăran
ţigan
ţînţar
umă$_{o}$r
urs$_{o}$
vă$_{o}$r
vicepreşedint$_{o}$e
vierme
vişin
viţel$_{o}$
vrăjmaş
vultur
ziaris$_{o}$t

Declinarea a V-a

buret$_{o}$e
cărbune
cîine
cleşte
dint$_{o}$e
frat$_{o}$e
ghimpe
ginere
iepure
munt$_{o}$e
păduche
părint$_{o}$e
peret$_{o}$e
peşte
pieptene
—so$_{o}$are
şoarece

Declinarea a VI-a

ac
act
—aer
amănunt
angajament
+arc$_{o}$
articol
atelier
avio$_{o}$n
bă$_{o}$ţ
bici
bo$_{o}$b
braţ
brîu
buric$_{o}$
cadru
camio$_{o}$n
—capitalism

car
caracter
căpătîi
centru
ciocan
ciolan
cioma$_{o}$g$_{o}$
cîntar
cîntec$_{o}$
cîrlig$_{o}$
clopot
cojo$_{o}$c$_{o}$
colectiv
comitet
comunicat
conflict
congres
consiliu
contro$_{o}$l
+co$_{o}$rn
co$_{o}$t
cui
—cumpă$_{o}$t
cupto$_{o}$r
cuțit
cuvî$_{o}$nt
deceniu
deget
depozit
dobit$_{o}$c$_{o}$
domeniu
element
eroism
examen
exemplu
fapt
farmec$_{o}$
fenomen
fir
fluier
folo$_{o}$s
+frîu
fus
gaz
ghem
grad
guvern
hotar
inel
interes
izvo$_{o}$r
învățămî$_{o}$nt
județ
lacăt
leagăn
lemn
manual
material
maț
mălai
mă$_{o}$r
mijlo$_{o}$c$_{o}$
milio$_{o}$n
minister
model
moment
mormî$_{o}$nt
moto$_{o}$r
mo$_{o}$ț
nivel
noro$_{o}$c$_{o}$
noro$_{o}$d
numă$_{o}$r
oco$_{o}$l
ogo$_{o}$r
oraș
ordin
organ
o$_{o}$s
ou
pact
pai
parlament
partid
păcat
petec$_{o}$
picior
popo$_{o}$r
—prezent
principiu
program
progres
—proletariat
punct
rachiu
raio$_{o}$n
rapo$_{o}$rt
războ$_{o}$i
respect
rezultat
ro$_{o}$d
sat
scai
scaun
semn
sentiment
serviciu
sfredel
sindicat
sistem
—socialism
soro$_{o}$c$_{o}$
spectacol
spic$_{o}$
spirit
—sprijin
stat
succes
suflet
șantier
teatru

telefo$_{o}$n
telegraf
—tineret
tipar
tipar
topo$_{o}$r
tracto$_{o}$r
tratat
ţo$_{o}$l
vas
vifor
—viitor
viscol
ziar
zîmbet

Declinarea a VII-a

acord
adăpost
adevăr
altoi
+arc
birou
bloc
bold
bot
burduf
capital
caş
caz
ceas
—cer
cerc
cheag
chef
chin
chip
cioc
ciot
cîmp
clei
colţ
cont
conţinut
corn
corp
coş
cot
cuib
curs
deal
discurs
dor
dos
drept
drum
duh
fel
foc
—frig
+frîu
front
fum
fund
gard
ger
gînd
gît
glas
grai
grajd
grup
gust
împrumut
început
jaf
joc
jug
iaz
lac
lanţ
leac
loc
lucru
lut
mal
miez
mod
moft
+moţ
must
nas
năduf
nărav
neam
necaz
negoţ
nisip
nod
obicei
+ocol
—orz
—oţet
pat
pămînt
pic
piept
plan
plug
pod
porumb
post
praf
prag
preţ
prilej
prisos
prînz
prund

—puf
pustiu
radio
ritm
rînd
rîu
rol
rost
—săpun
schimb
scop
scut
sens
sfat
sfert
—sfîrşit
soi
—somn
spor
sport
steag
strat
strung
studio
—stuf
sul
şir
şold
şurub
teasc
temei
timp
tîrg
—trai
trunchi
trup
ţarc
ţărm
ţinut
unghi
—unt
vad
val
—var
veac
vin
vis
vînt
vîrf
zero
zid
—zor
zvon

Declinarea a VIII-a

+bla$_1$nă
+cea$_0$ţă
făină
ghea$_0$ţă
+gre$_1$aţă
ia$_0$rbă
lînă
ma$_1$rfă
tre$_1$abă
ze$_1$amă

Declinarea a IX-a

+ceo$_0$ţă
+gre$_1$aţă
lipsă

Declinarea a X-a

ca$_0$rne
vreme

Declinarea a XI-a

(a) arici
foarfece
genunchi

(b) cinste
fasole
foame

(c) nume

(a) mușchi
ochi
pui
tei
unchi

(b) jale
joi
lene
luni
miere
sete

ANEXA 6

Lista adjectivelor utilizate în descriere

acru
activ[*]
actual
adevărat
5 adînc
ager
agricol
alb
albastru
10 amar
american
anumit
artistic
+asiduu
15 aspru
+bălai
bătrîn
biet
blînd
20 bogat
bolnav
britanic
+brusc
bun
25 *burghez*

calic
cald
capital
capitalist
30 cărunt
central
chinez
chior
ciung
35 civil
cîrn
colectiv
comercial
comun
40 *comunist*
concret
conducător
credincios
creț
45 crud
cult
cultural
curat
dator
50 *definitiv*

democrat
des
destul
deșert
55 +dibaci
diferit
direct
domol
drag
60 dulce
duios
economic
+eficace
eroic
65 *european*
extern
ferice
fericit
fierbinte
70 +fix
flămînd
francez
frumos
fruntaș
75 galben

---

[*] Adjectivele tipărite cu cursive sînt cuprinse în listele de frecvență stabilite de V. Șuteu și Gh. Bolocan și nu sînt menționate în *Încercare asupra fondului principal de cuvinte*.
Adjectivele precedate de + au fost adăugate în afara listelor amintite.

gata
geamăn
general
german
80 gol
gras
grav
+greoi
greu
85 gros
hitlerist
ieftin
important
industrial
90+instantaneu
intern
internațional
istoric
italian
95 iute
înaintat
înalt
încet
îngust
100 întreg
întunecos
lacom
larg
lat
105+lălîu
liber
limpede
leninist
lin
110 *liniștit*
lung
major
manual
mare
115 *material*
măiestru

măreț
mărunt
mecanic
120 mic
militar
mișel
mîndru
moale
125 *modern*
+moldovean
+molîu
mondial
muncitor
130+muntean
murdar
murg
mut
nebun
135 *necesar*
negru
neted
nou
nuclear
140 *numeros*
oficial
orășenesc
orb
pacific
145 păgîn
permanent
pestriț
plin
politic
150 *polon*
popular
practic
+precoce
prezent
155 *pribeag*
principal
proaspăt

profund
propriu
160 prost
public
pustiu
putred
puțin
165 *raional*
rar
rău
rece
regional
170 repede
revoluționar
român
românesc
roșu
175+rotofei
rumen
rusesc
sălbatic
sărac
180 sătul
scump
scurt
sec
senin
185 sigur
serios
simplu
singur
slab
190 slobod
slut
social
socialist
sovietic
195 special
sprinten
sterp
stingher

stîng
200 strașnic
străin
strîmb
strîmt
subțire
205 surd
șchiop
școlar
științific
știrb
210 tare
ticălos
tînăr
tîrziu
treaz
215 trist
țărănesc
țeapăn
ud
ultim
220 *următor*
ușor
văduv
vechi
vecin
225 verde
vesel
viclean
viitor
visător
230 viteaz
viu
vînăt
voinic
vrăjmaș
235 vrednic
zdravăn 236

ANEXA 7

Structura accentuală a radicalului adjectivelor

Adjective cu radical monosilabic

acru
alb
aspru
biet
blînd
bun
cald
chior
ciung
cîrn
creț
crud
cult
des
drag
dulce
gol
gras
grav
greu
gros
iute
larg
laț
lin
lung
mare
mic
mîndru
moale
murg
mut
negru
nou
orb
plin
prost
rar
rău
rece
scump
scurt
sec
simplu
slab
slut
sterp
stîng
strîmb
strîmt
surd
șchiop
știrb
tare
treaz
trist
ud
vechi
verde
viu 60

Adjective cu radical bisilabic, tip 2—1́

activ	extern	polon
adînc	fierbinte	prezent
albastru	flămînd	pribeag
amar	francez	profund
bătrîn	frumos	pustiu
bogat	fruntaş	puţin
bolnav	german	român
burghez	intern	sărac
calic	înalt	sătul
cărunt	încet	senin
central	îngust	serios
chinez	întreg	stingher
civil	major	străin
comun	măiestru	subţire
concret	măreţ	şcolar
curat	mărunt	tîrziu
dator	mişel	uşor
destul	modern	vecin
deşert	murdar	viclean
direct	nebun	viteaz
domol	păgîn	voinic
duios	pestriţ	vrăjmaş

Adjective cu radical bisilabic, tip 2́ — 1

ager	practic	sprinten
galben	proaspăt	straşnic
gata	propriu	tînăr
geamăn	public	ţeapăn
ieftin	putred	ultim
lacom	repede	văduv
liber	sigur	vesel
limpede	singur	vînăt
neted	slobod	zdravăn

Adjective cu radical trisilabic, tip 3 — 2 — 1́

actual
anumit
capital
colectiv
comunist
credincios
cultural
democrat
diferit
fericit
general
hitlerist
important
leninist
liniştit
manual
militar
mondial
muncitor
necesar
nuclear
numeros
permanent
popular
principal
raional
românesc
rusesc
social
special
ticălos
ţărănesc
următor
viitor
visător

Adjective cu radical trisilabic, tip 3 — 2́ — 1

agricol
artistic
britanic
eroic
ferice
istoric
mecanic
pacific
politic
sălbatic
sovietic

Adjective cu radical de 4 silabe, tip 4 — 3 — 2 — 1́

adevărat
american
capitalist
comercial
conducător
definitiv
european
industrial
italian
înaintat
întunecos
material
oficial
orăşenesc
regional
socialist

Adjective cu radical de 4 silabe, tip 4 — 3 — 2́ — 1

economic
ştiinţific

Adjective cu radical de 6 silabe, tip 6 — 5 — 4 — 3 — 2 — 1́ —

internaţional
revoluţionar

ANEXA 8

Alternanțe vocalice și consonantice

A. *Adjective care realizează alternanța c/ĉ*

adînc	mecanic	*sec**
artistic	mic	sovietic
britanic	pacific	strașnic
calic	politic	științific
economic	practic	voinic
eroic	public	vrednic
istoric	sălbatic	
	sărac	

Adjective care realizează alternanța g/ĝ

ciung	lung
drag	murg
întreg	*pribeag*
larg	stîng

Adjective care realizează alternanța t/ț

adevărat	direct	mărunt
anumit	diferit	mut
biet	fericit	permanent
bogat	fierbinte	*proaspăt*
cărunt	important	prezent
concret	iute	scurt
cult	înaintat	slut
curat	înalt	strîmt
democrat	*încet*	*vînăt*
deșert	liniștit	

Adjective care realizează alternanța d/z

blînd	crud	limpede
cald	flămînd	neted

---

* Adjectivele tipărite cu cursive realizează concomitent o alternanță vocalică și una consonantică; cele precedate de + realizează două alternanțe vocalice.

profund	slobod	verde
putred	surd	
repede	ud	

Adjective care realizează alternanța s/ș

credincios	gras	*numeros*
des	*gros*	*serios*
duios	*întunecos*	*ticălos*
frumos		

Adjective care realizează alternanța s(t)(r)/ș(t)(r)

capitalist	leninist	albastru
comunist	*prost*	*măiestru*
hitlerist	socialist	
îngust	trist	

Adjective care realizează alternanța sc/șt

orășenesc	*rusesc*
românesc	*țărănesc*

Adjective care realizează alternanța z/j

treaz
viteaz

Adjective care realizează alternanța l/Ø

destul	*moale*
gol	sătul
mișel	

B. *Adjective care realizează alternanța é/á*

deșert	italian
+geamăn	*încet*

Adjective care realizează alternanța î/í

+tînăr
+*vînăt*

Adjective care realizează alternanța ă/e

+geamăn
proaspăt
+tînăr
+țeapăn
+*vînăt*
zdravăn

Adjective care realizează alternanța ă/é/eá

rău

Adjective care realizează alternanța é/eá

creț
des
european
greu
întreg
mișel
negru
orășenesc
pribeag
românesc
rusesc
sec
sterp
treaz
țărănesc
+țeapăn
viclean
viteaz

Adjective care realizează alternanța ó/oá

chior
conducător
credincios
dator
domol
duios
frumos
gol
gros
întunecos
moale
muncitor
numeros
orb
prost
serios
șchiop
ticălos
următor
ușor
viitor
visător

ANEXA 9

Adjective cu radical invariabil

acru
activ
actual
ager

agricol
alb
amar
american
aspru
bătrîn
bolnav
burghez
bun
capital
central
chinez
civil
cîrn
colectiv
comercial
comun
cultural
definitiv
dulce
eficace
extern
ferice
francez
fruntaş
galben
gata
general
german
grav
ieftin
industrial
intern
internaţional
lacom
liber
lin
major
manual
mare
material
măreţ
militar
mîndru
modern
mondial
murdar
nebun
necesar
nuclear
oficial
păgîn
pestriţ
plin
polon
popular
principal
propriu
pustiu
puţin
raional
rar
rece
regional
revoluţionar
român
rumen
scump
senin
sigur
simplu
singur
slab
social
special
sprinten
stingher
străin
strîmb
subţire
şcolar
ştirb

tare
tîrziu
ultim
văduv
vecin
vecel
vesel
viu
vrăjmaş

ANEXA 10

Tipul I (A)

acru
activ
actual
adevărat$_{o}$*
adînc$_{o}$
ager
agricol
alb
albas$_{o}$tru
amar
american
anumit$_{o}$
artistic$_{o}$
asiduu
aspru
bătrîn
bie$_{o}$t$_{o}$
blînd$_{o}$
bogat$_{o}$
bolnav
britanic$_{o}$
bun
burghez
calic$_{o}$
cald$_{o}$
capital
capitalis$_{o}$t
cărunt$_{o}$
central
chinez
chio$_{o}$r
ciung$_{o}$
civil
cîrn
colectiv
comercial
comun
comunis$_{o}$t
concret$_{o}$
credincio$_{o}$s$_{o}$
cre$_{I}$ţ
crud$_{o}$
cult$_{o}$
cultural
curat$_{o}$
definitiv
democrat$_{o}$
de$_{I}$s$_{o}$
destul$_{o}$
deşe$_{o}$rt$_{o}$
diferit$_{o}$
direct$_{o}$
domo$_{o}$l
duio$_{o}$s$_{o}$
economic$_{o}$
eroic$_{o}$
europe$_{I}$an
extern
fericit$_{o}$
flămînd$_{o}$
francez
frumo$_{o}$s$_{o}$
fruntaş
galben
gea$_{o}$mă$_{o}$n
general
german
go$_{o}$l$_{o}$
gras$_{o}$
grav
gre$_{I}$u
gro$_{o}$s$_{o}$
hitleris$_{o}$t
ieftin
important$_{o}$
industrial
intern
internaţional
istoric$_{o}$
italia$_{o}$n

---

* Indicaţiile referitoare la variaţia radicalului se introduc prin simbolurile stabilite la 2.7.6. şi 3.7.6.

înaintat$_0$

înalt$_0$

înce$_0$t$_0$

îngus$_0$t

întuneco$_0$s$_0$

lacom

lat$_0$

liber

leninis$_0$t

lin

liniştit$_0$

major

manual

material

măie$_0$s$_0$tru

măre$_1$ţ

mărunt$_0$

mecanic$_0$

militar

mîndru

modern

mondial

murdar

mut$_0$

nebun

necesar

ne$_1$gru

neted$_0$

nuclear

numero$_0$s$_0$

oficial

orb

pacific$_0$

păgîn

permanent$_0$

pestriţ

plin

politic$_0$

polon

popular

practic$_0$

prezent$_0$

pribe$_1$ag$_0$

principal

proaspă$_0$t$_0$

profund$_0$

pro$_0$s$_0$t

public$_0$

putred$_0$

puţin

raional

rar

regional

revoluţionar

român

rumen

sălbatic$_0$

sărac$_0$

sătul$_0$

scump

scurt$_0$

se$_1$c$_0$

senin

sigur

serio$_0$s$_0$

simplu

singur

slab

slobod$_0$

slut$_0$

social

socialis$_0$t

sovietic$_0$

special

sprinten

ste$_1$rp

stingher

străin

straşnic$_0$

strîmb

strîmt$_0$

surd$_0$

şchio$_0$p

şcolar

ştiinţific$_0$

ştirb

ticălo$_0$s$_0$

tî$_0$nă$_0$r

tre$_1$az$_0$

tris$_0$t

ţe$_1$apă$_0$n

ud$_0$

ultim

uşo$_0$r

văduv

vecin

vesel

vicle$_1$an

vite$_1$az$_0$

vî$_0$nă$_0$t$_0$

voinic$_0$

vrăjmaş

vrednic$_0$

zdravă$_0$n

Tipul al II-lea (B_1)

drag$_0$

ntre$_1$g

larg$_0$

lung$_0$

mic$_0$

murg$_0$

nou
orășene$_1$s$_1$c
propriu
pustiu
române$_1$s$_1$c
ruse$_1$s$_1$c
stîng
tîrziu
țărăne$_1$s$_1$c
viu

Tipul al III-lea (B_2)

conducăto$_{ɔ}$r
dato$_o$r
instantaneu
lălîu
molîu
muncito$_o$r
următo$_o$r
viito$_o$r
visăto$_o$r

Tipul al VI-lea (C_1)

dulce
fierbint$_{ɔ}$e
iut$_o$e
limped$_o$e
mare
moale
rece
reped$_o$e
subțire
tare
verd^{o}e

Tipul al VII-lea (C_2)

bălai
dibaci
greo$_o$i
+rotofei

Tipul al VIII-lea (C_3)

gălbui
vechi

Tipul al IX-lea (C_4)

eficace
+precoce

Tipul al X-lea (D)

ferice
gata

ANEXA 11

Lista verbelor utilizate în descriere

acorda
adăuga
adormi
aduce
5 *afirma**
afla
agăța
ajunge
ajuta
10 *alcătui*
alege
alerga
alinta
alunga
15 *amenința*
ameți
amîna
anunța
apăra
20 apăsa
aplica
aprinde
apropia
apuca
25 *ara*
arăta
arde
arunca
asculta
30 ascunde
ascuți
asigura
astîmpăra
astupa
35 așeza
aștepta
așterne
atinge
atîrna
40 atrage
ațița
auzi
avea
bate
45 băga
bănui
bea
birui
blestema
50 *boci*
boteza
bucura
cădea
călca
55 căpăta
căsca
căuta
cere
cerne
60 *cerși*
certa
chema
cheltui
chibzui
65 *chiui*
ciopli
citi
ciupi
cînta
70 cîștiga
clădi
clăti
clipi
cloci
75 coace
coase
coborî
conduce
considera
80 *constitui*
construi
continua
contribui
convinge
85 crăpa
crea
crede
crește
croi
90 cugeta
culca
culege
cumpăra
cunoaște
95 cuprinde
curge
curma
cuveni
da
100 *dărîma*
declara
deprinde

* Verbele tipărite cursiv apar în listele de frecvență stabilite de Valeriu Șuteu, *lucr. cit.*, și de Gheorghe Bolocan, *op. cit.* și nu sînt menționate în *Încercare asupra fondului principal de cuvinte*, din care au fost excerptate celelalte.

deschide
desfăşura
105 despica
despuia
destrăma
deştepta
deveni
110 dezmierda
dicta
disputa
dogorî
dormi
115 *dovedi*
drege
duce
durea
executa
120 *explica*
exploata
exprima
face
făgădui
125 *feri*
fi
fierbe
folosi
frămînta
130 freca
frige
frînge
fugi
fulgera
135 *fura*
găsi
găti
goni
grăbi
140 *greşi*
hotărî
hrăni
ierta
ieşi
145 *inspecta*
instrui
intra
îmbrăca
împărţi
150 împinge
împresura
împunge
încălţa
încăpea
155 încărca
începe
încheia
închide
închina
160 încinge
înconjura
încrede
încurca
îndemna
165 *îndrăzni*
îndupleca
îndura
îneca
înfige
170 *îngădui*
înghiţi
îngîna
îngrădi
înota
175 însemna
însura
înşela
întinde
întîlni
180 *întîmpina*
întoarce
întîmpla
întreba
întuneca
185 înţelege
învăţa
înveli
învinge
învîrti
190 judeca
jura
lăsa
lăuda
lega
195 lepăda
linge
lipi
lipsi
logodi
200 *lovi*
lua
luci
lucra
lumina
205 luneca
lupta
manifesta
măcina
mărita
210 merge
mesteca
miji
minţi
mira
215 mirosi
mistui
mişca
mîna
mînca
220 *mîngîia*
mîntui
monta
mulge
mulţumi
225 *munci*

muri
mustra
muşca
muta
230 naşte
năvăli
nimeri
ninge
obţine
235 *obosi*
ocupa
odihni
oferi
omorî
240 *opera*
opri
organiza
osteni
otrăvi
245 oua
participa
paşte
părăsi
părea
250 păstra
pătrunde
păţi
păzi
pedepsi
255 petrece
peţi
pierde
pieri
pipăi
260 pişca
pîndi
pîrî
pîrli
plăcea
265 *plăti*
pleca
plimba
plînge
pluti
270 ploua
porni
porunci
prăji
prăpădi
275 prăvăli
preceda
prezenta
pricepe
primi
280 prinde
privi
pripi
pregăti
proba
285 *procopsi*
propti
publica
pune
pupa
290 purta
putea
puţi
rade
raporta
295 răbda
rămîne
răpi
răsări
răspunde
300 *rătăci*
realiza
reprezenta
rezema
rezerva
305 ridica
risipi
rîde
rîma
roade
310 ruga
rugini
rumega
rupe
ruşina
315 *sădi*
sălta
sări
săruta
săvîrşi
320 scădea
scălda
scăpa
scăpăra
scăpăta
325 scărmăna
scoate
scula
schimba
scobi
330 *scrie*
scuipa
scutura
semăna
servi
335 *sfii*
sfîrşi
simţi
slobozi
sminti
340 *smuci*
smulge
socoti
sorbi
sosi
345 sparge
spăla
spera
speria

spinteca
350 spînzura
spoi
spori
sprijini
spune
355 spurca
sta
stărui
stinge
stoarce
360 *strădui*
strecura
strica
striga
strînge
365 *sublinia*
suci
suferi
sufla
suge
370 *sui*
suna
supăra
surpa
suspina
375 şedea
şopti
şovăi
şterge
şti
380 *şuiera*
tăbăci
tăcea
tăgădui
tăia
385 *tălmăci*
tăvăli
teme
tîrî
toarce
390 toca
toci
tocmi
topi
trage
395 transmite
trăi
trăsni
trebui
trece
400 *treiera*
tremura
trimite
trînti
trudi
405 *tuna*
tunde
turba
turna
ţese
410 ţine
ţipa
ucide
uimi
uita
415 *umbla*
umfla
umple
urca
urî
420 *urla*
urma
urmări
ursi
urzi
425 usca
ustura
vărsa
vătăma
vedea
430 *veghea*
veni
vinde
vizita
vîna
435 voi
vopsi
vrea
zăcea
zbîrci
440 zbuciuma
zbura
zburda
zdruncina
zdrobi
445 *zgîrci*
zgîria
zice
zîmbi
zori
zvîrli

ANEXA 12

I. Verbe cu radical susceptibil de a fi accentuat

A. *Verbe cu radical monosilabic*

afla
ara
arde
avea
bate
băga

bea	mira	scoate
cădea	mişca	scrie
călca	mîna	scuipa
căsca	mulge	scula
cere	muri	simţi
cerne	mustra	smulge
certa	muşca	sorbi
chema	muta	sparge
cînta	naşte	spăla
coace	ninge	spera
coase	oua	spune
crăpa	paşte	spurca
crede	părea	sta
creşte	păsa	stinge
culca	pierde	stoarce
curge	pieri	strica
curma	pişca	striga
da	plăcea	strînge
dormi	pleca	sufla
drege	plimba	suge
duce	plînge	sui
durea	ploua	suna
face	prinde	surpa
fi	pune	şedea
fierbe	pupa	şterge
freca	purta	şti
frige	putea	tăcea
frînge	puţi	tăia
fugi	rade	teme
fura	răbda	toarce
ierta	rîde	toca
ieşi	rîma	trage
intra	roade	trece
jura	ruga	tuna
lăsa	rupe	tunde
lega	sălta	turba
linge	sări	turna
lua	scădea	ţese
lupta	scălda	ţine
merge	schimba	ţipa
minţi	scăpa	uita

umbla	vărsa	zăcea
umfla	vedea	zbura
umple	veni	zburda
urca	vinde	zice
urla	vrea	zvîrli

B.1. *Verbe cu radical bisilabic, tip 2—1́*

*acorda	aștepta	disputa
adormi	așterne	exista
aduce	atinge	explica
aduna	atîrna	exprima
afirma	atrage	frămînta
agăța	ațîța	îmbrăca
ajunge	auzi	împărți
ajuta	boteza	împinge
alege	cîștiga	împunge
alerga	coborî	încălța
alinta	conduce	încăpea
alunga	convinge	încărca
amîna	culege	începe
anunța	cunoaște	încheia
apăsa	cuprinde	închide
aplica	cuveni	închina
aprinde	dărîma	încinge
apuca	declara	încrede
arăta	deprinde	încurca
arunca	deschide	îndemna
asculta	despica	îndura
ascunde	despuia	îneca
ascuți	destrăma	înfige
astupa	deștepta	îngîna
așeza	deveni	înghiți
	dezmierda	înota

Verbele precedate de * prezintă paradigme paralele: cu radical accentuat și neaccentuat și cu radical *totdeauna* neaccentuat; în unele cazuri cele două tipuri de paradigmă se asociază cu sensuri diferite și pot fi considerate verbe diferite.

Verbele urmate de* au radical variabil ca lungime silabică: bisilabic cînd e accentuat, monosilabic în formele în care este aton.

Verbele urmate de + înregistrează în limba actuală mai multe posibilități de accentuare în formele cu radical accentuat.

*însemna
însura
înşela
întinde
întîmpla
întoarce
întreba
învăţa
învinge
*învîrti
mărita
mirosi
mînca *
obţine
ocupa
oferi
omorî
pătrunde
petrece
*prăvăli
preceda
prezenta
pricepe
rămîne
răsări
răspunde
rezerva
ridica
săruta
strecura
suspina
transmite
trimite
ucide
usca*

B.2. *Verbe cu radical bisilabic, tip 2́—1*

apăra
*birui
blestema
bucura
căuta
căpăta
*cheltui
chiui
cugeta
cumpăra
fulgera
judeca
lăuda
lepăda
luneca
măcina
mesteca
mistui
mîngîia
*mîntui
pipăi
publica
rezema
rumega
scăpăra
scăpăta
scărmăna
scutura
semăna
speria
spinteca
spînzura
sprijini
stărui
suferi
supăra
şovăi
şuiera
*trebui
treiera
tremura
ustura
zbuciuma
zdruncina
zgîria

C.1. *Verbe cu radical trisilabic, tip 3—2́—1*

adăuga
ameninţa
apropia
asigura
astîmpăra
considera
*constitui
continua
contribui
desfăşura +
împresura +
înconjura +
îndupleca
*îngădui
întîmpina
întuneca
participa

C.2. *Verbe cu radical trisilabic, tip 3–2–1́*

executa
înţelege
*manifesta
reprezenta

II. Verbe cu radical neaccentuat în tot cursul paradigmei

A. *Verbe cu radical monosilabic*

boci
cerşi
ciopli
citi
ciupi
clădi
clăti
clipi
cloci
crea
croi
dicta
feri
găsi
găti
goni
grăbi
greşi
hrăni
lipi
lipsi
lovi
luci
lucra
miji
monta
munci
opri
păstra
păţi
păzi
peţi
pîndi
pîrî
pîrli
plăti
pluti
porni
prăji
primi
pripi
proba
propti
răpi
sădi
scobi
servi
sfii
sfîrşi
sminti
smuci
sosi
spoi
spori
suci
şopti
tîrî
toci
tocmi
topi
trăi
trăsni
trînti
trudi
uimi
urî
urma
ursi
urzi
veghea
vîna
voi
vopsi
zbîrci
zdrobi
zgîrci
zîmbi
zori

B. *Verbe cu radical bisilabic*

ameţi	logodi	primeni
amuţi	lumina	procopsi
bănui	mulţumi	raporta
chibzui	năvăli	rătăci
construi	nimeri	risipi
dogorî	obosi	rugini
dovedi	odihni	ruşina
exploata	opera	săvîrşi
folosi	osteni	socoti
hotărî	otrăvi	strădui
inspecta	părăsi	tăbăci
instrui	pedepsi	tălmăci
îndrăzni	porunci	tăvăli
îngrădi	prăpădi	urmări
întîlni	*prăvăli	vizita
înveli	pregăti	

C. *Verbe cu radical trisilabic*

făgădui	realiza	tăgădui
organiza	sublinia	

ANEXA 13

Alternanţe vocalice şi consonantice

A. *Verbe care realizează alternanţa c/č*

aplica	încurca	publica
apuca	îndupleca	ridica
arunca	*îneca*	spinteca
călca	întuneca	spurca
culca	judeca	strica
despica	luneca	*tăcea*
explica	mesteca	*toca*
face	**mînca*	*trece*
freca	*petrece*	urca
îmbrăca	*plăcea*	*usca*
încărca	*pleca*	*zăcea*

Verbele tipărite cursiv realizează în paradigmă atît alternanţe vocalice, cît şi alternanţe consonantice, pe cînd celelalte prezintă un singur tip de alternanţe.
Verbele precedate de * realizează două alternanţe vocalice paralele.

Verbe care realizează alternanța c/ĉ/Ø

aduce	*întoarce*	*toarce*
conduce	*stoarce*	zice
duce		

Verbe care realizează alternanța c/ĉ/p

coace

Verbe care realizează alternanța g/ĝ

adăuga	*băga*	*lega*
alerga	cîștiga	*ruga*
alunga	fugi	striga

Verbe care realizează alternanța g/ĝ/Ø

ajunge	frînge	mulge
alege	împinge	ninge
atinge	împunge	plînge
atrage	încinge	smulge
convinge	*înțelege*	*sparge*
culege	învinge	stinge
curge	linge	strînge
drege	*merge*	*șterge*
		trage

Verbe care realizează alternanța g/ĝ/p

frige	înfige	suge

Verbe care realizează alternanța t/ț

ajuta	*căuta*	*împărți*
alinta	cînta	înghiți
arăta	cugeta	*înota*
asculta	*deștepta*	învîrti
ascuți	disputa	lupta
aștepta	executa	mărita
bate	frămînta	minți
*_căpăta_	*ierta*	muta

prezenta	*reprezenta*	*scăpăta*
purta	*sălta*	simţi
putea	săruta	uita
puţi		

Verbe care realizează alternanţa t/ţ/Ø

scoate	transmite	*trimite*

Verbe care realizează alternanţa d/z

acorda	lăuda	*scălda*
auzi	**lepăda*	*slobozi*
cădea	*pierde*	*şedea*
crede	*preceda*	*vedea*
dezmierda	*răbda*	*vinde*
încrede	*scădea*	zburda

Verbe care realizează alternanţa d/z/Ø

aprinde	deschide	*rade*
arde	închide	răspunde
ascunde	întinde	rîde
cuprinde	pătrunde	*roade*
deprinde	prinde	tunde

Verbe care realizează alternanţa s/ş

apăsa	*lăsa*	*ţese*
coase	*mirosi*	*vărsa*
ieşi		

Verbe care realizează alternanţa st/şt

gusta

Verbe care realizează alternanţa sc/şt

căsca	*creşte*	*paşte*
cunoaşte	*naşte*	

Verbe care realizează alternanța șc/șt

mişca	muşca	pişca

Verbe care realizează alternanța n/Ø

cuveni	pune	ţine
deveni	*rămîne*	*veni*
obține	spune	

Verbe care prezintă alternanța b/Ø

fierbe

B. *Verbe care realizează alternanța ắ/á*

agăța	*arăta*

Verbe care realizează alternanța é/á

dezmierda	*ieși*	pieri
fierbe	*pierde*	*ședea*
ierta		

Verbe care realizează alternanța ắ/é/á

apăsa	spăla	*vedea*
învăţa	*vărsa*	

Verbe care realizează alternanța î/í

vinde

Verbe care realizează alternanța ă/e

apăra	**lepăda*	*semăna
astîmpăra	*scăpăra	suferi
**căpăta*	**scăpăta*	supăra
cumpăra	*scărmăna	

Verbe care realizează alternanţa é/eá(e)

alege
alerga
aşeza
aştepta
aşterne
blestema
boteza
cere
cerne
certa
chema
crede
creşte
deştepta
drege
freca
începe
încrede
îndemna
îneca
însemna
înşela
întreba
înţelege
lega
*lepăda
merge
petrece
pleca
preceda
pricepe
rezema
*semăna
şterge
teme
trece
ţese

Verbe care realizează alternanţa ó/oá(o)

adormi
coace
coborî
cunoaşte
dormi
înota
întoarce
mirosi
omorî
roade
scoate
slobozi
sorbi
stoarce
toarce
toca

Verbe care realizează alternanţa ó/oá/u

coase
desfăşura
despuia
durea
împresura
înconjura
însura
muri
purta
putea
ruga
scula
strecura
turna
zbura

Verbe care realizează alternanţa î/á/ă

rămîne

Verbe care realizează alternanța á/ă

adăuga	încălța	răsări
atrage	*încărca*	*sălta*
bate	încăpea	sări
băga	*lăsa*	*scădea*
cădea	*lăuda*	*scălda*
călca	măcina	scăpa
căpăta	*naște*	* scăpăra
căsca	*paște*	* *scăpăta*
căuta	părea	scărmăna
crăpa	păsa	*sparge*
destrăma	*plăcea*	*tăcea*
face	prăvăli	tăia
îmbrăca	*rade*	*trage*
împărți	*răbda*	*zăcea*

Verbe care realizează alternanța í/e

cuveni	*prezenta*	*veni*
deveni	*reprezenta*	

Verbe care realizează alternanța ú/Ø

usca

ANEXA 14

Verbe cu radical invariabil

A

alcătui	citi	construi
ameți	ciupi	crea
amuți	chibzui	croi
bănui	clădi	dicta
boci	clăti	dogorî
cerși	clipi	dovedi
ciopli	cloci	exploata

făgădui
feri
folosi
găsi
găti
goni
grăbi
greşi
hotărî
hrăni
inspecta
instrui
îndrăzni
îngrădi
întîlni
înveli
lipi
lipsi
logodi
lovi
luci
lucra
lumina
miji
monta
mulţumi
munci
năvăli
nimeri
obosi
odihni
opera
opri
organiza
osteni
părăsi
păstra
păţi
păzi
pedepsi
peţi
pîndi
pîrî
pîrli
plăti
pluti
porni
porunci
prăji
prăpădi
prăvăli
pregăti
primeni
primi
pripi
privi
proba
procopsi
propti
raporta
răpi
rătăci
realiza
risipi
rugini
ruşina
sădi
săvîrşi
scobi
servi
sfii
sfîrşi
sminti
smuci
socoti
sosi
spoi
spori
strădui
sublinia
suci
şopti
tăbăci
tăgădui
tălmăci
tăvăli
tîrî
toci
tocmi
topi
trăi
trăsni
trînti
trudi
turba
uimi
urî
urma
urmări
ursi
urzi
veghea
vizita
vîna
voi
vopsi
zbîrci
zdrobi
zgîrci
zîmbi
zori

B

aduna
afirma
afla
amenința
amîna
anunța
apropia
ara
asigura
astupa
atîrna
ațîța
*birui
*bănui
bucura
*cheltui
chiui
considera
constitui
continua
contribui
curma
dărîma
declara
exprima
fulgera
fura
intra
încheia
închina
îndura
îngădui
îngîna
întîmpina
întîmpla
jura
mira
mistui
mîna
mîngîia
mîntui
ocupa
oferi
oua
participa
pipăi
plimba
ploua
pupa
rezerva
rîma
rupe
schimba
scrie
scuipa
scutura
spera
speria
sprijini
spînzura
stărui
sufla
sui
suna
surpa
suspina
șovăi
ști
șuiera
*trebui
treiera
tremura
tuna
țipa
umbla
umfla
umple
urla
ustura
zbuciuma
zdruncina
zgîria

ANEXA 15

Clasificarea verbelor în conjugări

Conjugarea I

acord$_0$a
adă$_0$ug$_0$a
afirma
afla
agă$_0$ța
ajut$_0$a
ale$_3$rg$_0$a
alint$_0$a
amenința

amîna
anunța
apă$_1$ra
apă$_2$s$_0$a
aplic$_0$a
apropia
apuc$_0$a
ara
ară$_0$t$_0$a
arunc$_0$a
ascult$_1$a
asigura
astîmpă$_1$ra
astupa
așe$_0$za
aște$_3$pt$_0$a
atîrna
ațîța
bă$_3$g$_0$a
bleste$_3$ma
bote$_3$za
bucura
că$_3$lc$_0$a
că$_3$pă$_1$t$_0$a
că$_3$sc$_3$a
că$_3$ut$_0$a
ce$_3$rt$_0$a
che$_3$ma
cînt$_0$a
cîștig$_0$a
considera
continua
cră$_3$pa
cuget$_0$a
culc$_0$a
cumpă$_1$ra
curma
dărîma
declara
desfășu$_0$ra
despic$_0$a
despu$_0$ia
destră$_3$ma
dește$_3$pt$_0$a
dezmie$_0$rd$_0$a
disput$_0$a
execut$_0$a
explic$_0$a
exprima
frămînt$_0$a
fre$_3$c$_0$a
fulgera
fura
ie$_3$rt$_0$a
intra
îmbră$_3$c$_0$a
împresu$_0$ra
încă$_3$lța
încă$_3$rc$_0$a
încheia
închina
înconju$_0$ra
încurc$_0$a
înde$_3$mna
înduplec$_0$a
îndura
îne$_3$c$_0$a
îngîna
îno$_0$t$_0$a
înse$_3$mna
însu$_0$ra
înșe$_3$la
întîmpina
întîmpla
între$_3$ba
întunec$_0$a
învă$_2$ța
judec$_0$a
jura
lă$_3$s$_0$a
lă$_3$ud$_0$a
le$_3$g$_0$a
le$_3$pă$_1$d$_0$a
lunec$_0$a
lupt$_0$a
manifes$_0$ta
mă$_3$cina
mărit$_0$a
mestec$_0$a
mira
mișc$_3$a
mîna
+ mînc$_0$a*
mîngîia
mustra
mușc$_3$a
mut$_0$a
ocupa
oua
participa
pă$_3$sa
pișc$_3$a
ple$_3$c$_0$a
plimba
ploua
prece$_3$d$_0$a
preze$_4$nt$_0$a
public$_0$a
pupa

* Verbele precedate de + prezintă forme paralele care permit încadrarea lor în două categorii sau prezintă (ca *a mînca*) o variație a radicalului. Simbolurilor utilizate în notarea variației sînt cele stabilite în 4.6.3.4.

pu$_0$rt$_0$a
ră$_3$bd$_0$a
repreze$_4$nt$_0$a
re$_3$zema
rezerva
ridic$_0$a
rîma
ru$_0$g$_0$a
rumeg$_0$a
să$_3$lt$_0$a
sărut$_0$a
scă$_3$pă$_1$ra
scă$_0$pă$_1$t$_0$a
scă$_0$rmă$_1$na
scu$_0$la
schimba
scuipa
scutura
se$_3$mă$_1$na
spă$_2$la
spera
speria
spintec$_0$a
spînzura
spurc$_0$a
strecu$_0$ra
stric$_0$a
strig$_0$a
sufla
suna
supă$_1$ra
surpa
suspina
șuera
tă$_3$ia
toc$_0$a
treiera
tremura
tuna
turna
țipa
uit$_0$a
umbla
umfla
urc$_0$a
urla
ustura
vă$_3$rs$_0$a
vă$_3$tăma
zbuciuma
zbura
zburd$_0$a
zdruncina
zgîria

Conjugarea a II-a

acorda
crea
dicta
exploata
inspecta
lucra
lumina
monta
opera
organiza
păstra
proba
raporta
realiza
rușina
sublinia
turba
urma
veghea
vizita
vîna

Conjugarea a III-a

cobo$_0$rî
omo$_0$rî

Conjugarea a IV-a

acope$_1$ri
+birui
+ cheltui
chiui
constitui
contribui
îngădui
mistui
+mîntui
oferi
pipăi
sprijini
+stărui
sufe$_1$ri
sui
+șovăi
+tăgădui
+trebui
zvîrli

Conjugarea a V-a

ado$_o$rmi
ascuț$_o$i
auz$_o$i
cuven$_o$i
deven$_o$i
do$_o$rmi
fug$_o$i
ie$_o$ș$_1$i
împă$_3$rț$_o$i
înghiț$_o$i
minț$_o$i
miro$_o$s$_o$i
mu$_o$ri
pie$_o$ri
puț$_o$i
răsă$_3$ri
să$_3$ri
simț$_o$i
+slobo$_o$z$_o$i
so$_o$rbi
+soco$_o$t$_o$i
ven$_o$i

Conjugarea a VI-a

alcătui
ameți
bănui
+ birui
boci
cerși
+ cheltui
chibzui
ciopli
citi
ciupi
clădi
clăti
clipi
cloci
construi
croi
dogorî
dovedi
făgădui
feri
folosi
găsi
găti
goni
grăbi
greși
hotărî
hrăni
instrui
îndrăzni
îngrădi
întîlni
înveli
învîrti
lipi
lipsi
logodi
lovi
luci
miji
+mîntui
mulțumi
munci
năvăli
nimeri
obosi
odihni
opri
osteni
otrăvi
părăsi
păți
păzi
pedepsi
peți
pîndi
pîrî
pîrli
plăti
pluti
porni
porunci
prăji
prăpădi
prăvăli
primi
privi
pripi
pregăti
pricopsi
propti
răpi
rătăci
risipi
rugini
sădi
săvîrși
scobi
servi
sfii
sfîrși
sminti
smuci

+socoti
sosi
spoi
spori
+stărui
+strădui
suci
șopti
tăbăci
+tălmăci
tăvăli
tăgădui
tîrî
toci
tocmi
topi
trăi
trăsni
+trebui
trînti
trudi
uimi
urî
ursi
urzi
vopsi
zbîrci
zdrobi
zgîrci
zîmbi
zori

Conjugarea a VII-a

că$_3$d$_1$ea
du$_0$rea
încă$_3$pea
pă$_3$rea
plă$_3$c$_0$ea
pu$_0$t$_1$ea
scă$_3$d$_1$ea
șe$_0$d$_1$ea
tă$_3$c$_0$ea
ve$_2$d$_1$ea
ză$_3$c$_0$ea

Conjugarea a VIII-a

aște$_3$rne
ba$_3$t$_0$e
ce$_0$re
ce$_0$rne
co$_0$as$_0$e
cre$_3$d$_1$e
cre$_3$șt$_3$e
cuno$_0$aș$_3$te
fa$_3$c$_0$e
înce$_0$pe
încre$_3$d$_1$e
na$_3$șt$_3$e
obțin$_0$e
pa$_3$șt$_3$e
petre$_3$c$_0$e
pie$_0$rd$_2$e
price$_0$pe
te$_3$me
tre$_3$c$_0$e
țin$_0$e
umple
vind$_2$e

Conjugarea a IX-a

aduc$_1$e
ajung$_1$e
ale$_3$g$_1$e
aprind$_3$e
ard$_3$e
ascund$_3$e
ating$_1$e
atrag$_1$e
conduc$_1$e
conving$_1$e
culeg$_1$e
cuprind$_3$e
curg$_1$e
deprind$_3$e
deschid$_3$e
dre$_3$g$_1$e
duc$_1$e
împing$_1$e
împung$_1$e
închid$_3$e
încing$_1$e
întind$_3$e
înto$_0$arc$_1$e
înțele$_3$g$_1$e
învinge$_1$e
ling$_1$e
me$_3$rg$_1$e

mulg$_1$e
ning$_1$e
pătrund$_3$e
plîng$_1$e
prind$_3$e
pun$_0$e
ra$_3$d$_3$e
rămî$_1$n$_0$e
răspund$_3$e
rîd$_3$e
ro$_0$ad$_3$e
sco$_0$at$_1$e
scrie
smulg$_1$e
spun$_0$e
sting$_1$e
sto$_0$arc$_1$e
strîng$_1$e
ște$_3$rg$_1$e
to$_0$arc$_1$e
tra$_3$g$_1$e
transmit$_1$e
trimit$_1$e
tund$_3$e
ucid$_3$e
zic$_1$e

Conjugarea a X-a

co$_0$ac$_2$e
fie$_0$rb$_0$e
frig$_2$e
frîng$_2$e
înfig$_2$e
rupe
spa$_3$rg$_2$e
sug$_2$e

BIBLIOGRAFIE

1 F. B. Agard, *Structural Sketch of Rumanian*, în "Language" 34, 1958, nr. 3, *Supplement*.

2 O. S. Ahmanova, *Фонология, морфонология и морфология*, Moscova, 1965.

3 A. Avram, *Neutralizarea și alternanțele fonologice*, în FD, III, 1961, p. 7–12.

4 Idem, *Despre neutralizarea opozițiilor lingvistice*, în LR XI, 1962, p. 343–356.

5 L. Bloomfield, *Language*, New York, 1933.

6 B. Bloch, *English Verb Inflection*, în "Language", 23, 1947, p. 399–418.

7 B. Bloch, G. N. Trager, *Outline of Linguistic Analysis*, Baltimore, 1942.

8 J. Cantineau, *Les oppositions significatives* în "Cahiers F. de Saussure", 10, 1952, p. 11–41.

9 Idem, *Le classement logique des oppositions*, "Word" XI, 1955.

10 N. Chromsky, *Syntactic structures*, The Hague, 1957.

11 Idem, *Current Issues in Linguistic Theory*, The Hague, 1964.

12 I. Coteanu, Em. Vasiliu, *Conținut și formă în limbă*, în PLG II, 1960, p. 9–18.

13 I. Coteanu, *Comutarea și substituția* în *Elemente de lingvistică structurală*, București, 1967.

14 P. Diaconescu, *Un mod de descriere a flexiunii nominale, cu aplicație la limba română contemporană*, în SCL XII, 1961, nr. 2, p. 163–193.

15 Idem, *Contribuții la definirea și clasificarea verbelor regulate în limba română*, în SCL XI, 1960, nr. 2, p. 227–234.

16 Idem, *Pe marginea unor lucrări despre morfem*, în SCL XIII, 1962, nr. 4, p. 519–541.

17 Idem, *Aspecte ale declinării cu articol hotărît în limba română*, în SCL XVI, 1965, nr. 1, p. 149–162.

18 Idem, *Declinarea cu „articol definit proclitic" în limba română. Genitiv-dativul substantivelor comune nume de persoană*, în SCL XVII, 1966, nr. 5, p. 555–566.

19 J. Dubois, *Grammaire structurale du français, Nom et pronom*, Paris, 1964.

20 D. Falk, *O problemă de morfologie română* în *Omagiu lui Al. Rosetti*, Buc. 1965, p. 227–233.

21 J. Felix, *Clasification des verbes roumains*, în „Philologica Pragensia", VII, 1964, nr. 3, p. 291–299.

21 a. Idem, *Cîteva observații cu privire la clasificarea morfologică a verbelor românești*, în SCL XVI, 1965, nr. 2, p. 233–238.

22 C. C. Fries, *The Structure of English*, New York, 1952.

23 H. A. Gleason Jr., *An Introduction to Descriptive Linguistics*, New York, 1953.

24 S. Golopenția, *Alternanțe vocalice în limba română actuală*, în FD IV, p. 43–61.

25 *Gramatica limbii române*, Academia Republicii Populare Române, București, 1954.

26 *Gramatica limbii române*, Academia Republicii Populare Române, ed. a II-a, București, 1963.

27 Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, București, 1960.

28 AL. GRAUR, *Note asupra persoanei a II-a sg. a imperativului în românește*, în SCL XII, 1961, p. 151–161.
29 AL. GRAUR, AL. ROSETTI, *Esquisse d'une phonologie du roumain*, în BL VI, 1938, p. 5–30.
30 V. GUȚU ROMALO, *Unele valori ale articolului în limba română actuală* în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, Buc., 1958, p. 365–369.
31 Idem, *Forme verbale compuse*, în SCL XIII, 1962, nr. 2, p. 191–197.
32 Idem, *Reflecții în legătură cu distincția „plerem-morfem" în concepția glosematică*, în SCL XIV, 1963, nr. 3, p. 333–339.
33 Idem, *Un procedeu distribuțional de delimitare a paradigmelor*, în SCL XV, 1964, nr. 1, p. 59–68.
34 Idem, *Descrierea structurală a verbului românesc*, în SCL XV, 1964, nr. 2, 4, 5 și XVI, 1965, nr. 1, 2, 3.
35 Idem, *Verbes irréguliers* în RRL, XI, 1966, nr. 3, p. 239–248.
36 Idem, *Substantive neregulate*, în LR, XVI 1967, nr. 1, p. 15–21.
37 Idem, *Distribuția* în *Elemente de lingvistică structurală*, București, 1967.
38 Idem, *Articolul și categoria determinării* în *Elemente de lingvistică structurală*, București 1967.
39 R. HALL, JR. *Introductory linguistics*. Philadelphia-New York, 1964.
40 Z. S. HARRIS, *Structural Linguistics*, Chicago, 1960, IV-ed.
41 Idem, *Co-occurrence and Transformation in Linguistic Structure*, în „Language", 33, 1957, p. 283–340.
42 L. HJELMSLEV, *Principes de grammaire générale*, Copenhavn, 1928.
43 Idem, *Note sur les oppositions supprimables*, în TCLP VIII, 1939, p. 51–57.
44 Idem, *Sur l'indépendance de l'épithète*, în TCLC XII, 1959, p. 201–202.
45 Idem, *Prolegomena to a Theory of Language*, Baltimore 1953.
46 CH. HOCKETT, *Problems of Morphemic Analysis*, în „Language" 23, 1947, p. 321–343.
47 Idem, *A Course in Modern Linguistics*, New York, 1958.
48 J. KATZ, P. POSTAL, *The Structure of a Semantic Theory*, în „Language", 39, 1963, p. 170–210.
49 IORGU IORDAN, *Limba română contemporană*, București, 1956.
50 A. V. ISACENKO, *Грамматический строй русского языка в сопоставление со словацким. Морфология*. II vol., Bratislava, 1960.
51 Idem, *The Morphology of the Slovak Verb*, în TLP, 1964, nr. 1, p. 183–202.
52 R. JAKOBSON, *Essais de linguistique générale*, Paris, 1963.
53 AL. JUILLAND, J. MACRIS, *The English Verb System*, 1962.
54 S. KARCEVSKIJ, *Système du verbe russe*, Prague, 1927.
55 M. KOMAREK, *Sur l'appréciation fonctionnelle des alternances morphonologiques*, în TLP, 1964, nr. 1, p. 145–162.
56 A. LOMBARD, *Le verbe roumain*, Lund, 1954.
57 Idem, *Morfologia verbului românesc*, în SCL VIII, 1957, nr. 1, p. 7–16.
58 M. MANOLIU, *Propuneri pentru o nouă clasificare a flexiunii adjectivelor în limba română*, în LR X, 1961, nr. 2, p. 117–123.
59 Idem, *Morphèmes lexicaux et grammaticaux*, în *Cahiers* I, 1962, p. 89–102.
60 Idem, *Morfemul în lingvistica modernă*, în LR XII, 1963, nr. 1, p. 3–15.
61 S. MARCUS, *Unele semnificații ale lingvisticii matematice*, LR IX 1960, nr. 3, p. 3–13.
62 Idem, *Limbă, informație, coduri*, în G. Mat. XI, 1960, nr. 7, p. 388–398.
63 Idem, *Un criteriu contextual de clasificare a cuvintelor* (*Cu aplicație la adjectivele limbii române*), în SCL XIII, 1962, nr. 2.
64 Idem, *Limbă și cod*, în SCL XVII, 1966, nr. 1, p. 95–109.
65 Idem, *Lingvistică matematică*, București, 1966.

66 A. MARTINET, *Économie des changements phonétiques, Traité de phonologie diachronique*, Berne, 1955.
67 Idem, *Éléments de linguistique générale*, Paris, 1960.
68 GR. MOISIL, *Probleme puse de traducerea automată. Conjugarea verbelor în limba română*, în SCL XI, 1960, nr. 1, p. 7—25.
69 Idem, *Problèmes posés par la traduction automatique. La déclinaison en roumain écrit*, în *Cahiers* II, 1962, p. 123—139.
70 E. NIDA, *Morphology. The Descriptive Analysis of Words*, Ann Arbor, 1961, II-ed.
71 L. ONU, *Modificarea condiționată a locului accentului silabic dinamic în flexiunea substantivelor (O inovație în structura morfologică a limbii române)*, în SCL XI, 1960, nr. 1, p. 33—60.
72 I. PĂTRUȚ, *Despre structura și clasificarea verbelor românești*, în CL VI, 1961, nr. 2.
73 EM. PETROVICI, *Echivalența morfologică a variantelor fonemelor vocalice românești*, în CL I, 1956, nr. 1—4, p. 11—29.
74 Idem, *Concepția algebrică a sistemului fonologic la glosematiști*, în St. UBB IV, 1959, ser. IV, fasc. 2, p. 7—11.
75 S. PUȘCARIU, *Le morphonème et l'économie de la langue*, în *Études de linguistique roumaine*, Cluj-București, 1937, p. 260 urm.
76 A. ROCERIC-ALEXANDRESCU, *Cu privire la problemele puse de traducerea automată. Conjugarea verbelor în limba română scrisă*, în SCL XIII, 1962, p. 403—405.
77 AL. ROSETTI, *Sur la morphonologie*, în BL I, 1939, p. 1 urm.
78 I. I. REVZIN, *Модели Языка*, Moscova, 1962.
79 F. de SAUSSURE, *Cours de linguistique générale*, Paris 1931, ed. III.
80 T. SLAMA-CAZACU, *L'économie et la redondance dans la communication*, în *Cahiers* I, 1962, p. 17—25.
81 S. STATI, *Analiza unităților de conținut*, PLG, IV, 1962, p. 29—41.
82 Idem, *Caracterul sistematic al omonimiei morfologice*, în SCL XI, 1960, 1, p. 25—30.
83 Idem, *Redundanță*, în LR XI, 1962, nr. 3, p. 231—241.
84 Idem, *Contextele gramaticale în analiza structurală*, în LR XII, 1963, nr. 3, p. 232—241.
85 S. K. ȘAUMIAN, *Проблемы теоретической фонологии*, Moscova, 1962.
86 Idem, *Lingvistica structurală în stadiul actual al dezvoltării sale*, în SCL XIII, 1962, nr. 3, p. 313—323.
87 P. SCHWEIGER, ELV. HALES, *Cu privire la clasificarea mecanică a adjectivelor*, în SCL XVIII, 1966, nr. 3, p. 315—320.
88 * * * *Thèse*, în TCLP I, 1929, p. 7—29.
89 B. TRNKA, *On some Problems of Neutralization* în *Omagiu Iordan*, 1958, p. 861—866.
90 N. S. TROUBETSKOÏ, *Sur la morphonologie*, în TCLP I, 1929, p. 85—88.
91 Idem, *Principes de phonologie*, Paris, 1957.
92 EM. VASILIU, *Notă asupra neutralizării opozițiilor fonematice* în FD I, 1958, p. 73—77.
93 Idem, *Metode de analiză în lingvistica modernă*, în LR IX, 6, 1960, p. 20—29.
94 Idem, *Fonologia limbii române*, București, 1965.
95 J. VENDRYES, *Le langage*, Paris, 1921.

SIGLE

BL = „Bulletin linguistique", București, 1933 și urm.
Cahiers = *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*, Bucarest, 1962 și urm.
CL = „Cercetări de lingvistică", Cluj, 1956 și urm.

FD = *Fonetică şi dialectologie*, Bucureşti 1958 şi urm.
G. Mat. = „Gazeta matematică".
LR = „Limba română", Bucureşti, 1952 şi urm.
PLG = *Probleme de lingvistică generală*, Bucureşti, 1959 şi urm.
RRL = „Revue roumaine de linguistique", Bucarest, 1956 şi urm.
SCL = „Studii şi cercetări lingvistice", Bucureşti, 1950 şi urm.
St. UBB. = *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Series Philologia*, Cluj, 1956 şi urm.
TCLC = *Travaux du Cercle linguistique de Copenhague*, Copenhague.
TCLP = *Travaux du Cercle linguistique de Prague*, Prague, 1929 şi urm.
TLP = *Travaux linguistiques de Prague*, Prague, 1964 şi urm.

MORPHOLOGIE STRUCTURALE DU ROUMAIN

RÉSUMÉ

1. Ayant en vue l'aspect littéraire de la langue actuelle, le présent ouvrage couvre la plus grande partie de la morphologie du roumain, en offrant une *description structurale* de la flexion du ***nom***, de l'***adjectif*** et du ***verbe***, les trois parties du discours dont les particularités flexionnaires les rendent susceptibles d'être groupées en classes paradigmatiques — déclinaisons et conjugaisons.

La description, strictement synchronique, a en vue un inventaire fini des noms, adjectifs et verbes des plus fréquents (cf. 1.2.1—1.2.2).

2. La complexité de la flexion du roumain a rendu nécessaire un commentaire de divers procédés de description structurale.

La grande variété des **affixes de flexion** a imposé l'élaboration d'une modalité de structurer dans une hiérarchie, les différents allomorphes réalisant le même morphème. On distingue les allomorphes morphologiques, phonétiques et lexicales, les deux dernières catégories étant subordonnées à la première ; *l'allomorphe morphologique* représente la réalisation d'un morphème caractérisant une classe de mots et dont l'occurrence ne peut être circonscrite ni en termes phoniques, ni lexicalement — cf. 1.4.2.—1.4.4.

Ce sont les allomorphes morphologiques qui offrent le fondement des classifications morphologiques — déclinaisons et conjugaisons.

Ces classes flexionnaires sont subordonnées à des types morphologiques — deux unités lexicales appartiennent au même *type* lorsque leur flexion est caractérisée par le même système de syncrétismes ; elles représentent la même *classe* flexionnaire (morphologique) si les syncrétismes spécifiques sont réalisés par les mêmes allomorphes morphologiques (qui, du point de vue phonique, peuvent être différents).

La complexité de la variation du constituant **radical** des formes flexionnaires a imposé comme étant plus adéquate pour la description de cet aspect de la flexion roumaine la modalité des alternances

phonologiques, donc sous la forme des allomorphes du radical. L'introduction de ces variations par le procédé des morphèmes discontinus aurait conduit à une description infiniment plus compliquée sans aucun profit pour la précision. (Pour l'examen des différents procédés de description du radical et des flectifs, voir chap. 1. *Précisions préliminaires*, surtout 1.5).

3. La description de la flexion des trois parties du discours fait l'objet des chapitres 2, 3 et 4, chacun d'eux divisé en plusieurs parties.

On discute :

— l'analyse des formes flexionnaires — situations difficiles ou ambiguës, les différentes solutions possibles (2.0., 3.0., 4.0.),

— la composante tonique des formes et sa portée dans la flexion (2.1., 3.1., 4.1.),

— la structure des formes flexionnaires du point de vue des affixes (2.2., 3.2., 4.2), ce qui permet de dresser des inventaires d'affixes,

— la classification des diverses parties du discours en classes flexionnaires, résultat de l'opération de réduction des allomorphes enregistrés dans les inventaires (2.3, 3.3., 4.3),

— la variation du radical (2.5., 3.5, 4.4.),

— les mots à flexion irrégulière (2.6., 3.6., 4.5).

Dans les chapitres consacrés au nom et à l'adjectif on discute dans un paragraphe à part (2.4., 3.4) les affixes de la catégorie de détermination.

Chaque chapitre s'achève par la réunion des résultats de la description sous les trois aspects : la structure tonique des formes, les affixes et le radical, complétée par un système de symboles destinés à introduire les informations concernant les variations du radical (2.7., 3.7., 4.6.).

L'aperçu synthétique des particularités de la flexion nominale et verbale du roumain fait l'objet des paragraphes 3.8., 4.7., et 5.

La description des trois parties du discours est précédée par une présentation schématique de la conception et des principaux concepts et procédés du structuralisme (voir chap. 0) et accompagnée par 15 annexes concrétisant les constatations et illustrant les classifications.

4. L'examen de la flexion du nom, de l'adjectif et du verbe met en évidence les *traits communs* et les *particularités spécifiques* de ces *sous-systèmes flexionnaires.*

A. L'accent appartient à la structure morphématique d'une forme en tant que composante sursegmentale associée à une composante segmentale ; il fait partie du radical ou de l'élément affixal.

La ***flexion verbale*** se caractérise par la m o b i l i t é de l'accent, qui, dans la plupart des paradigmes (voir 4.1.1.—4.1.3.) oscille entre le radical et le flectif. Par contre, la ***flexion nominale*** se caractérise par la position f i x e de l'accent, qui, dans toutes les formes, affecte la même syllabe du radical ; une classe restreinte de noms (*radio*, etc.) présente un déplacement de l'accent, déplacement qui ne dépasse pas les limites du radical (voir 2.1.1, 2.1.2).

L'accent caractérise donc le radical dans la flexion du nom et de l'adjectif, le radical ou bien le flectif dans la flexion verbale, ce qui conduit à une classification des verbes par rapport à la position de l'accent en 4 classes (cf. 4.1.4.).

À l'intérieur du radical, c'est de la longueur syllabique de celui-ci que dépend la position de l'accent. On constate pour toutes les parties du discours examinées la prépondérance évidente des radicaux accentués sur la finale ; le nombre des radicaux accentués sur la finale augmente proportionnellement à la longueur du radical : dans la catégorie des radicaux qui dépassent deux syllabes prédominent ceux accentués sur les deux dernières, surtout sur la dernière syllabe.

Dans la flexion verbale, où l'accent peut affecter l'élément affixal aussi, il fait toujours partie de la structure d'un suffixe (le plus rapproché du point de jonction avec le radical) (voir 4.1.6.2.).

Donc, soit qu'il appartient au radical, soit qu'il affecte l'élément affixal, l'accent est placé de préférence près du point de jonction des deux constituants de la forme flexionnaire.

B. En ce qui concerne les **éléments affixaux**, les flexions du nom, de l'adjectif et du verbe présentent les traits communs suivants :

(a) les paradigmes englobent des formes *synthétiques*, donc des affixes à position f i x e, enclitique, et des formes *analytiques*, donc des affixes à position m o b i l e .

(b) les éléments affixaux sont représentés par des g r o u p e m e n t s de morphèmes (morphème de temps, mode, nombre pour le verbe, nombre, cas, détermination pour le nom, etc.).

(c) les morphèmes à réalisation négative sont assez nombreux, ce qui fait que l'élément affixal peut être représenté par des affixes positifs (nom : **zi**-*le*-*le*, affixes positifs de nombre, cas et détermination, verbe : **cînt**-*a*-*u*, affixes positifs de temps, nombre et personne), positifs et négatifs (nom : **zi**-Ø-*ua*, affixe négatif de nombre et cas, verbe : **cînt**-*a*-Ø, affixe négatif de personne et de nombre) ou bien par des affixes négatifs (nom : **pom**-Ø-Ø, verbe : **cînt**-Ø-Ø).

Les formes à affixes mobiles sont plus nombreuses et plus variées dans la flexion verbale. La *dissociation* de ces formes se réalise par intercalation et permutation pour le verbe, par intercalation, seulement, pour le nom.

Dans le paradigme verbal, les affixes mobiles sont communs pour tous les verbes, donc irrelevants du point de vue de la classification flexionnaire. Dans la flexion nominale, les affixes mobiles, bien que présentant une certaine diversité, peuvent être subordonnés, en tant que moins variés, aux affixes enclitiques.

Par conséquent, ce sont les affixes enclitiques, indissociables et spécifiques aux différentes classes de noms, adjectifs, verbes, qui sont *relevants* pour les *classifications morphologiques*.

C. Les syncrétismes spécifiques conduisent à l'établissement de certains **types** flexionnaires ; les syncrétismes et les séries d'allomorphes irréductibles au niveau phonétique définissent les **classes** flexionnaires.

La variété flexionnaire du ***nom*** permet l'établissement de 11 déclinaisons subordonnées à 4 types flexionnaires (voir 2.3.3.0—2.3.3.3). La ***flexion verbale*** s'organise en 8 types et 10 conjugaisons (voir 4.3.4.1—4.3.4.2.). Dans la flexion de l'***adjectif***, le type et la classe coïncident (voir 3.3.3—3.3.4), coïncidence explicable par la grande variété des syncrétismes adjectivaux (v. 3.3.2).

Ces classifications groupent dans un nombre assez restreint de classes homogènes les noms, les adjectifs et les verbes roumains. L'homogénéité des classes, qui dérive du fait que les classifications tiennent compte de tous les affixes flexionnaires, les distingue des classifications traditionnelles.

Grâce à la distinction *type — classe* et surtout à la hiérarchisation des allomorphes, le nombre des classes est, en général, plus petit que celui auquel aboutissent les autres recherches qui ont en vue, elles aussi, le paradigme dans sa totalité.

D. Considérées sous l'aspect du **radical**, les parties du discours étudiées présentent d'importantes particularités communes :

(a) toutes les trois connaissent aussi bien des paradigmes à radical *invariable*, que des paradigmes à radical *variable*.

(b) la variation affecte la partie médiale ou finale de la séquence phonique qui représente le radical et est le résultat des alternances vocaliques et consonnantiques ; les dernières concernent toujours la tranche finale du radical, les autres, surtout, la tranche médiale.

(c) la cooccurrence de deux catégories d'alternances est très fréquente ; plutôt rarement, le même radical peut être affecté par deux alternances vocaliques et, jamais, par plus d'une alternance consonnantique.

(d) la répartition des éléments-membres des diverses alternances dans le paradigme dépend de l'entourage phonique, mais aussi de la classe morphologique (voir 4.4.1.1.2 – 4.4.1.1.4, 4.4.1.2).

Bien que la plupart des alternances enregistrées soient communes pour les trois parties du discours examinées, on constate des différences entre le nom et l'adjectif, aussi bien qu'entre la flexion nominale et celle verbale.

Par rapport à la flexion nominale, la flexion verbale se révèle bien plus complexe en ce qui concerne la variation du radical : elle présente le phénomène de *variation totale* (quelques verbes seulement — voir 4.4.5) ; la variété des alternances affectant le radical verbal est beaucoup plus grande — les alternances à trois termes, tout à fait isolées dans la flexion nominale (cf. l'adjectif *rău*), sont assez nombreuses, aussi bien que celles incluant un terme négatif (*b*/*Ø*, *n*/*Ø*, etc., comp. 4.4.1.1 et 2.5.1) ; le rôle du conditionnement morphologique dans la réalisation des alternances (par rapport au conditionnement phonique) est bien plus clair.

Le fait qu'un radical peut être affecté par plusieurs alternances cooccurrentes et que la répartition différente des termes de la même alternance est le résultat d'un conditionnement compliqué phonétique, morphologique et même lexical rend complexe la variation du radical dans la flexion roumaine. C'est de cette complexité que dérive l'avantage de présenter les variations du radical sous la forme des allomorphes du radical (voir 1.5).

Du point de vue pratique — didactique et lexicographique — la complexité de ces variations en roumain impose l'inclusion des informations concernant le radical dans la détermination des ca-

ractères paradigmatiques des noms, adjectifs et verbes. Pour l'introduction de ces informations on préconise l'emploi d'un *système de symbole* élaboré dans 2.7.6, 3.7.6., 4.6.3–4.6.4, 5.8.

4. La description détaillée des faits permet de détacher les caractéristiques des flexions nominale et verbale du roumain et offre une base utile pour l'enseignement de cette partie de la morphologie roumaine. Les classifications obtenues permettent de faire ressortir les caractéristiques des éléments lexicaux concrets sous les différents aspects de leur variation flexionnaire.

CUPRINSUL

Redactor responsabil: VERONICA GANĂ
Tehnoredactor: I. DIACONESCU

Dat la cules 21. II 1967. Bun de tipar 13. 03. 1968. Apărut 1968. Tiraj 4040 ex. Hîrtie scris I A de 80 g/m². Format 16/61×86. Coli editoriale 20,81. Coli de tipar 22,75. Planşe 1. A/3783. CZ. pentru bibliotecile mari şi mici 459.55.

Întreprinderea poligrafică Informaţia. Str. Brezoianu nr. 23–25, Bucureşti. Republica Socialistă România, comanda nr. 424.

66-77; 108-120
195-211

RECTIFICĂRI

Cititorii sînt rugați ca la lectura cărții să facă următoarele rectificări: la p. 57 r. 7 să citească *θ/-le* în loc de *θ*/-de; la p. 79 r. 22, 23, 24 să omită bara de opoziție; la p. 88 r. 1 de jos să înlocuiască *car* cu *cont;* la p. 110 să completeze coloana 9 din tabelul 2 cu ex. *june*; la p. 137 r. 15 să omită asteriscul; la p. 156 r. 5 de jos să citească 3—2́—1# în loc de 3́—2́—1#; la p. 158 și 247 să înlocuiască *anexa 10* cu *anexa 11*; la p. 160 r. 9 de jos să înlocuiască [-ĭá-] cu [-i̯á-]; la p. 162 r. 13 să citească [veg'-é-θ]; la p. 164, r. 14 de jos să înlocuiască [-usé-] cu [-usése-]; la p. 174 r. 7 de jos să citească **a vedea*; la p. 224 r. 12 de jos să citească *penultima*; la p. 229 să citească *ǐ*/í, în loc de *í*/í; la p. 230 să înlocuiască -í și -i cu —$^{-i}$; la p. 231 r. 4 de jos să adauge $^{-i}$; la p. 234 să introducă ă/e în tabelul 4; la p. 282 r. 1 să înlocuiască c_0 cu c_1.

Valeria Guțu Romalo, *Morfologie structurală a limbii române*

36 p
1

Lei 12